

לבו חזו מפעלות מעשה ידי האדם

ספר

כסף צרוף

ביאור על משלי הכינו וגם חקר הנאון המפורסם משרי לבאות
ישראל הרב המוסמך יאשיהו ב"ר יוסף פינטו נ"ע פי' נחמד ונפלא
וראויין הדברים למי שאמרו דברים עתיקים ומתוקים מדבש ונופת
זופים שפה ברורה ונעימה עד כי כולם כאחד עונים ואומרים
אמריו אמרות טהורות ובהיות שהספ' הכל' היה נפון וטמון עד הנה
ולא ידע איש את גבו' רתו ובעת נתגלגל זכות ע"י זכאי ה"ה הצחור
המכס וגבון יצחק ב"ר משה לופים פיריירה גר"ו תושב עה"ק
ירושלם תוב"צא אשר בעברו דרך ק"ק ארם טובה לבא לערי
האיפרכה חלו פניו כדיו של הרב המזכר ה"ה הישיש המב' יאשיהו
פינטו והגביר כבון ומעולה דניאל פינטו יצ"ו שיעלהו על מזבח
הדפוס ויהיה שליח לדבר מצוה וכיון שתאות ענוים שומע ה' צבאו
לק"ק אמשטרדם הראה הספר ליחדי ק"ק ספרדים ה"י ובראותם
יופי הספר והדרו באשר הוא דבר שזה לכל נפש והכל מתאווים לו
תמכו והחזיקו ביד המכס פנ"ל עד שיצאה מלאכת ה' זה
לאורה בזכו' זה אתה ה' תברכס ותשמרס יראו זרע
יאריכו בע' ב' ימיהם הם ונשיהם ובניהם וכל
המסתופפים בכל קורותיהם ונגע לא
יקרב באהליהם אכ"ר :

נדפס

באמשטרדם

בבית הגביר יצחק יהודה ליאון טימפלר יצ"ו

בשנת

תורע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה' ההיא מאה שערים
ויברכהו ה' לע"ק :

הסכמת

רבני וגאונים קהלת הקדש ספרדים אשר באמשטרדם יע"א

בואו ונחזיק טובה להכחור החכם ונבון יצחק בכ"ר משה לופים פיריירה טוב עין הוא יבורך בצרכ'המוניא כי קם ונתעודד להוניה לאור תעלומה ספר יקר הערך בסף צרוף חדש ממש שלא ינא מעולם על מזבח הדפוס אשר הפליא לעשות גברא רבה נודע בשערי שמו הלא הוא החכם השלם ראש הדרשנים יאשיהו צמח"ר יוסף פינטו פירוש על ספר משלי חיכו ממתקים וכולו מחמדים בפירושים נעימים מזוקקים שבעתים בהני מילי מעלייתא דאגדתה דמשכי ליבא מתבררים ומתלבנים ומתדרפים לאחמיתא של תורה ומאחר שמלאנו ראינו כי החכם המדפיס הנ"ל נתן לכ"ס מוצא למען תול כטל אמרות פהורות ונרופות דובב שפתי ישנים והחכמה תחיה את בעליה ומהיר במלאכתו מלאכת שמים והכתוב מסייעו נוגד תאינא יאכל פריה על כן לכבוד התור ולומדיה גמרנו אומר לגזור גזירה שזה בכל חומר נחש חזיר דרבנן על המסיג גבולו להדפיס ספר הנ"ל עד תום עשר שנים מיום כלות הדפוס והשומע יזעס ותבא עליהם ברכה ויהי נועם כ"ד החותמים פה אמשטרדם יע"א ג' למסמו"נים יוס' שהוכפל בו כי עוב בסדר ובשנת אלה הפלות אשר נזהר את משה לפ"ק העומדים על התורה ועל העבודה תוך אמוני עם סגולה ק"ק ספרדים הי' אכ"ר :

דוד ישראל עטיאם

יצחק חיים ן דנא די ברישו

הקדמה מהרב המחבר לספר כסף צרוף

אמר הצעיר יאשיהו בן לארנוני אבי נכיר ואביר כמ"ר יוסף בלנטו ולה"ה יוסף ארני שנית יח' המליאה והרחבה : במרה טובה מרובה ויעשה ליבית נאמן בתי הנפש למצוא דברי הפל באמתה של הורה בשפה ברורה ומשם באה : לא יחטיא השערה והפירושים שות שהו השערה אל הוקנים יושבי על בדין ומסמך השומעים בל סדין וכל סדין כי זה כל האדם מבקש ה' אל אלהיו ידרוש : ליטול הלך בראש : בתורה הנסובה מראש ונטל מלא חפני דעת וזמנה : ויתרון הכשר הכמה מאשר הביא אלהו בידו : בסה שמים האדון והפושללים יהיה בזה נגהים : כי שם נגלו אליו האלהים : ומי בהחכם עניו בראשו : יספוך שיהיה לפני צור קרושו יופיע ישפיע יענהו משמי קדשו : ואני בתומי חמכתי ידעתי באלהים לי : באת ה' לי סהלנים עם סלנים הבונים ומבנים בתורה כי יתן ה' את רוחו אלי ויר ה' היתה עלי ואור עיני להבין ולהשכיל סכרצא רבר : ובחסלת ה' עלי בנסתי אצרות כסף בספרי הנבחר פנסק נבחר אשר נרפס והפעמים : ומי אשר יבחר יחבר אליו ספר מחוקק פנסק מחוקק אשר כל מעיני לבי ועיני לזכות בו את הרבים ולהרפסו בעירת מושיעי משנבי : כי כל עוד נפשי בי לא אתן לעיני תנוסה ויהי מה : עדיצא בנגנה צדקי אשר יעצמי בשכשי ורשמי הלא מצער היא ותחי נפשי : ואחנה אל לבי ואכניה בסקרא כחשק נפלא וכסף מלא לאור באור ביאור ספר משלי ראיה ביה מילי מילי מעלייתא ודחסידותא : ובסוסריו יתחום כיר כל אדם : לזכור באשר הוא סוף כל האדם ובחסר עליהן הביאני חרדיו לכאז אמריו אשר איתני מנררי בשמי לקסתי משושני ונררי : אז אמרתי הנה באתי לכתוב וכו' בספר את אשר מצאה יד שכלי ועניתי דעתי בענוי אשר אתי : ותהי זמרת נחמתי : כי טעמתי בקצה המטה : והיו טעוק כפי כרכש מצוק ויהי שטו בסף צרוף : כי צרפתי כצחק את הכסף ונחנתי כזה שורף ועל רבר הכסף אשר נכנסה זגם כלחה נפשי לעבוד את ה' אלהי קרושי כל ימי חיותי על ארצתי עד מותי היתה לי נחלתי בחצרות ה' מסתופף כי יש לכסף מצוק ויצא לכלי צורף ואני תפליאל ה' אלהים יעזור לי וישיב משהר וצרוף מחשבה טובה למעשה והצליח את דרכי בכל אשר אני עושה : והלא זה דברי בקול תחנה לפני כל האנה בספר דלוח משלי שלמה נביא וזוהי : ענות עני אל ינוה : ואשר יקשה בעיני שלח ישלח ואת הדבר הנרצה סירו יקח : וכשניאות יקני ולקח זכות יריגני והיו הרברים לאוהות ולסאווה אפלות ה' אפלות פהורות כסף צרוף ובתוכו אהבה רצון : מה מתוק כצוק רבש אסרינו עים : בשית סוד ה' לדיאוי וקדח היא בפנינים וחסד ה' מעולם ועד עולם על ידיאוי וקדח לבני בנים :

משלי שלמה בן דוד מלך ישראל: לדעת חכמה ומוסר להבין
אפרי בינה: לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומשרים:
לחת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה: ישמע חכם ויוסף לקח ויבון
תחבולות יקנה: להבין משל ומליצה דברי חכמים וחדיהם:

ירצה

כי זה הספר עשאו שלמה בחכמתו להדריך את ישראל במוסריו
והמשיל משליו און וחקר ותקן משלים הרבה ללמד את בני האדם
חכמה ודעת ויראת ה' ותלה בזכות אביו כי מלך היותו בן דוד זכה
להיות מלך על ישראל ונמצא בידו קמיע זכות אבות וקמיע זכות ישראל שמסייעתו
וה' לפרשו ג"כ מוכיח אל דוד אביו שנתחזק שלמה לעשות ספר זה בכח זכות דוד
אביו שהיה מלך אדיר על ישראל: ובמדרש ר' יונתן אמר שיר השירים כחב
תחלה ואח"כ משלי ואחר כך קהלת ומייתי לה מדרך ארץ כשאלם נער אומר דברי
זמר הגדיל אומר דברי משלות הזקין או דברי הבלים וכפי שיטה זו ידוק דק שבס'
שיר השירים אמר אשר לשלמה ולא הזכיר מלך ישראל ולא בן דוד ובס' משלי הזכיר
בן דוד ואמר מלך ישראל: ובספר קהלת הזכיר בן דוד ואמר מלך בירושלים:
והנה יש שיטה אחרת מח"ז שאלמו שלשה ירידות ירד שלמה ירידה ראשונה מאמר
שהיה מלך גדול מסוף העולם ועד סופו נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על
ישראל הה"ד משלי שלמה בן דוד מלך ישראל: ירידה שניה מאמר שהיה מלך על
ישראל נתמעטה מלכותו ולא היה מלך אלא על ירושלים הה"ד אני קהלת הייתי מלך
על ישראל בירושלים: ירידה שלישית מאמר שהיה מלך על ירושלים נתמעטה
מלכותו ולא היה מלך אלא על ביתו שגא' הנה מטתו של שלמה וגו' כולם אחוזי חרב
ואפי' על מטתו לא היה מלך שהיה מפחד מן הרוחות וכפי הגרסה מהמדרש הזה
הוא שמשלי אמר תחלה בירידה הראשונה שהיה מלך על ישראל כלבד וקהלת אמר
אח"כ בירידה השנית שהיה מלך בירושלים כלבד ושיר השירים אמר בירידה
השלישית שלא היה מלך אלא על מטתו ולכך לא הזכיר בשיר השירים מלך ישראל:
גם לא אמר מלך בירושלים לפי שלא היתה עוד מלוכה רק ככל האדם שהוא מלך
על ביתו ומטתו: אמנם כפי המדרש שכתבתי מדרך ארץ כשאלם נער אומר דברי
זמר איפשר ששיר השירים אמרו קודם שאלך או אפי' שכבר מלך ועדיין לא נתפרסם
מלכותו לכך אמר אשר לשלמה ולא אמר למלך שלמה: וחז"ל דרשו כל המלך
האמור בשיר השירים שמדבר במלך השלום ואיפשר שהוא מפני שאין לדרשו על
שלמה כי באותו זמן לא היה נקרא מלך ואח"כ מלך על כל העול' וכשירד מגדולתו
והיה מלך על ישראל כלבד אמר ס' משלי והה"ד משלי שלמה בן דוד כי לאחר הספר
אמר שחטא הוצרך לזכות דוד אביו כי באותו זמן כבר ירד בחטאתו אשר חטא והיה
מלך ישראל כלבד ובירידה אחרת אמר ס' קהלת: וגם חבירו בזכות אביו וזהו בן
דוד ולא היה מלך אלא בירושלים: והרצ"ע ז"ל כתב כי לפי מ"ש חז"ל כל שלמה
שבשיר השירים קדש וגומ' הוא מבוחר שלא אמר שם בן דוד שאין שום פעם לימאו
לאביו כלל ע"כ: והזכיר תועלת משליו שהם לדעת חכמה ומוסר כי המשיל

בסוף צרוף

משלים לקנות חכמה וגם ממשל משלים הוא לקנות מוסר ודרך ארץ כמ"ש לך אל
 זמלה ע"ל וגו' אוגר בקיץ בן משכיל וגו' ופיוצא כאלו מענייני דרך ארץ וגם הודיע
 את הדרך ילכו בה להפין אמרי בינה דהיינו להבין דבר מתוך דבר והמשיל לכסף
 ולמטמונים כדכתיב אס תבקשינה ככסף ויש עוד רמז בפסוק זה מ"ש התנא אס
 אין תורה אין דרך ארץ אס אין דרך ארץ אין תורה דקשה הי מינייהו הוי ברישא כי
 לא פורש אבל צריכין אנו לומר דהא והא איתנהו וזה בשום שכל והבין כי בתורה
 יש צ' הדרגות ה"א נקראת חכמה והב' בינה והגה החכמה היא מה שלומד האדם
 מרבותיו ובינה נקראת מה שאדם מתבונן מלבו דבר מתוך דבר וזהו שאמר התנא אס
 אין תורה אין דרך ארץ שאס לא למד האדם חכמת התורה מרבותיו אין צידו דרך
 ארץ לפי שמן התורה אנו לומדין כמה ענייני דרך ארץ כמח"ל פכמה מקומו למדך
 תורה דרך ארץ וגו' ואס לא קנה האדם דרך ארץ מתוך התורה שלמד מרבותיו אי
 איפשר לו להשיג אמרי בינה דהיינו חלק התורה שמתבונן אדם לחדש מדעתו ועל
 זה אמר אס אין דרך ארץ אין תורה ולזה כיון שלמה ואמר לדע חכמה תחילה
 שהוא ללמוד תורה מרבותיו קודם המוסר שהוא הדרך ארץ ואח"כ יבא ללמוד
 מוסר ולאחר קניית המוסר צריך להשיג מדריגה אחרת בתורה דהיינו להבין אמרי
 בינה אמרות שצריכות בינה להבינם מתוך עמקם ולחדש דבר מתוך דבר ואמר
 שיש תועלת עוד בצפ' הנה לקחת מוסר השכל כי בכל הבלי הגוים וספריהם עשו
 ספר המדות אבל אינם על פי ספר התורה אמנם בספר הזה יקחו מוסר השכל
 בהשכלת התורה וילמדו לעשות דק ומשפט ומישרים כלום לעשות דקה וצדקה
 דקה יעשו משפט ישר כיצד אס יש עני א' מטופל ויש עני שאין לו טפול לא יתכן
 דרך א' לתת להם דקה בשיווי אלא צריך להשכיל להיטיב עם כל א' כפי הצריך
 לו בצמפסת נפשות איש לפי אכלו במשפט ישר במדה במשקל ובמסורה והוא מה
 שאמר דוד אשרי משכיל אל דל ולא אמר נותן אל דל כי עיקר הדבר הוא להשכיל
 בטוב דעת לתת לאיש די מחסורו וסיפוקו וגם כפי למודו דהיינו אשר יחסר לו
 ואח"ל אפי' סום לרוב עליו וזהו דק ומשפט שיהי' באלו דק משפט במישרים
 ואמר שיש עוד תועלת בצפ' זה לתת לפתאים ערמה כי הפתי אינו עומד על
 דברי תורה אלא מתוך דברי משלים כמו שנאמר אין וחקר ותקן משלים הרבה
 שעשה אזנים משל לבזר עמוק וקשר חבל עם חבל עד שדלה מים כך עשה
 שלמה ומתוך כך השיגו הפתאים ערמה ולגעד דעת ומזימה שמתוך דברי משל
 ומליצה לב הגער הוא נמשך וקונה דעת ומזימה גם החכם משיג תועלת בשמיעת
 משלים אלו כי יוסיף לקח על תלמודו וגם הנבון שהגיע לגדר תבונה להבין דבר
 מתוך דבר תחבולו יקנה מתוך ספר משלים אלו כדי להבין משל ומליצה שמקודם
 השיג להבין בתורה ואח"כ מוסיף להתבונן גם במשל ומליצה ובדברי חכמים
 וחידות - עוד יראה שהחכם שלמד מרבותיו ישמע ויוסף לקח על מה שלמד
 ולקח מפיהם תורה ונבון שיש בו דעת להתבונן מעצמו יקנה כמה מיני תחבולות
 בדעתו ודקות שכלו להבין המשל שבתורה ולהוציא ממנו הנמשל כמו שלמד דוד
 ואמר מרשעים יצא רשע ממשל הקדמוני היא התורה שאמרה והאלקים אינה לידו
 כמח"ל - והנבון יקנה ג"כ תחבולות להבין דברי חכמים וחידות שאפי' שיחת
 ת"מ צריכה תלמוד שנאמר ועלהו לא יבול והנבון רחמי צדיקתו יעננו להבין את כל
 חלה

אלה - וי"מ לדעת חכמה ומוסר כי להשיג את השלימות צריך דעת רחבה וחכמה
 דליגמר איניש והדר ליסדר וגם צריך שיהיה בעל מוסר ויראת שמים כדי להבין
 אמרי צינה ויכוין אל האמת ומ"ב דברים אלו חכמה ומוסר העיקרית היא יראת
 שמים שהיא המוסר וז"ש לדעת מוסר השכל אתה צן אדם הבן לך ליקח המוסר כי
 הוא העיקר ומה ימשך לך להשכיל דרך ומשפט בהוראה ומישרים לדון בין אמת
 לאמתו וגם צריך האדם לזכות לאחריו ואם רואה אנשים פתאים מתפרשים אחר
 יצאם יוביחם ויתן להם ערמה לבלתי יתפתתו אחר יצאם גם לנער העושה מעשה
 נעוזה בשעות יתן לו דעת ומוזמה בתוכחותיו להשיבו אל אציו שגשמים כי
 בעודינו נער יש תקוה ליסרו ולישרו כדכתיב אולת קשורה בלב נער שגש מוסר
 ירחיקנה ממנו :

ובמדרש לתת לפתאים ערמה אמ' שלמה אני הייתי פתי וגתן בי הק"ב ערמה
 נער הייתי וגתן בי הקב"ה מוזמה עכ"ל - והם צריכים ביאור להבין
 דבריהם ומה ראו על ככה - אמנם יראה דהוקשה לו דהיכי קאמר לתת לפתאים
 ערמ' ואדרבא איפכא מסתברא דיהב חכמתא לרחמינן עז"א שלמה אני הייתי פתי
 וגו' יראה כי שלמה שלא לשבח עצמו לומר שהיה מתחלה חכם מעצמו כיון שמצינו
 שגתן בו הק"ב חכמה על זה רצה להסתיר הענין ואמר אני הייתי פתי וגתן בי
 הק"ב חכמה ולעולם דאין הדבר כן דאין הק"ב גתן חכמה וזלתי לחכם ולא
 לפתי אבל שלמה אמר כן שלא לשבח את עצמו - או אמר אני הייתי פתי כלומר כי
 אני בהיותי מחזיק עצמי לפתי בגלל הדב' הזה נתן בי הק"ב חכמה אבל לא שיהיה
 פתי ממש וזו ידויק יתור אמרו אני הייתי פתי ולא קאמר הייתי פתי או פתי
 הייתי באומרו נער הייתי לרמוז שהוא היה מחזיק עצמו בפתי ועל זה נתן בי
 הק"ב חכמה אמרתי לחכמה שאז היא רחוקה ממני - ה"ע נער הייתי וגתן
 בי הקב"ה מוזמה י"ר שצא לתת טעם על אמרו אני הייתי פתי שלא היה מחשיב
 עצמו לכלום וזלתי לפתי יען כי נער הייתי ולא קיים איניש אדעתא דרביה יעד מ'
 שנין ועל זה כיון שעדיין לא הגעתי להוראה זלתי ואירא מחוות דעי ולשפוט בין
 איש ובין רעקו ועל זה זלתי לי דעת ומוזמה מהשי"ת לשמוע משפט קל"ו והבן
 ועל דרך הפשט לפוס ריהטא יראה באמרו אני הייתי פתי גו' דהוקשה להם דהיכי
 קרי להו פתאים אחרי היות להם ערמה וגם היכי קרי ליה נער אחר היות בהם
 מוזמה והלא מצינו במדרש שה"תח אף אם הם נערים נעפלה להם ילדות וקרויים
 זקנים כמ"ש לך ואספת את זקני ישראל עז"א דקרי להו פתאים ונערים על מה שהיו
 נכזר כמ"ו בגדי ערומים יפשיט וכן וישרו ואלו הבנים בקרבך :

יראת יהוה ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בזה : שמע בני מוסר
אביה ואל תשחתורת אמה : כי לית חן הם לראשה וענקים
 לגררתיה :

החלת פי חכם המלך שלמה פתח בהכמתו ואמר יראת ה' ראשית דעת שצריך
 האדם להקדים יראה אל הדעת כההיא דתנן כל שיראת משה קודמת
 לחכמתו והכמתו מהקיימת ואע"פ ששנינו ג"כ במשנה אין צור ירא משה דמשמע
 שצריך א ב 2 1 שצריך

בסוף צרוף

שצריך להקדים החכמה אל היראה איפשר שאם עדיין לא למד האדם חכמה מפי רבותיו ועדיין הוא בזה אי אפשר לו להשיג יראה כי אין בור ירא חטא אבל להשיג גדר הבינה והדעת שהוא מה שאדם מתבונן ומחדש מדעתו צריך שתקדים לה יראת שמים ועל זה אמרו כל שיראת חטאו קודמת לתבונתו דהיינו החכמה שאדם למד מרוח בינתו ובסוף בסוף נבחר ס' תזריע הרחצתי בזה וביארתי מאמר לא הסכים שלמה על דעת הביוגו ע"ש גם בזה מתבאר מה שאמר התנא אם אין יראה אין חכמה אם אין חכמה אין יראה דנראים דברים סותרים זה את זה דהיינו מינייהו קדים ברישא אמנם הא וזאת איתנהו דלענין החכמה שאדם למד מרבותיו היא קודמת אל היראה ולענין הבינה שאדם מבין מדעתו היראה קודמת אליה וזוהו דקדו דברי שלמה עם דברי דוד אביו שאמר שלמה יראת ה' ראשית דעת לומר שהיראה קודמת אל הדעת שהוא הבינה שמתבונן האדם מדעתו ודוד אביו אמר ראשית חכמה יראת ה' לומר שהחכמה שלמד מרבותיו היא ראשית וקודמת אל היראה כי אין בור ירא חטא וכיון ששלמה מדב' בצחינת הדעת והבינה סיים דבריו ואמר חכמה ומוסר אוילים בזו יראה שמי שאין בו יראת שמים נקרא אויל לפי שאין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות וכיון שאין בהם יראת שמים לא די שאינם יכולים להשיג הבינה שהיא נקנית מכח היראה אלא גם החכמה ומוסר שלמדו מפי אחרים ובאו שעריה יבואו לבטות בה ומבזים אותה חכמה שלמדו כבר באופן שמה בידם אוילים בזו וכל שכן שאינם יכולים להשיג דבר חדש לקנות מאמרי בינה :

ובמדרש ז"ל יראת ה' ראשית דעת אמר רבי זירא מכאן אתה למד שלא הסכים שלמה על דעתו של דוד אביו שדוד אביו אמר ראשית חכמה יראת ה' ושלמה אמר יראת ה' ראשית דעת שהחכמה והדעת שקולים כאחד עכ"ל והצריך להבין כי בנראה מהמאמר ששלמה ודוד שניהם אמרו דבר אחד שדוד אמר שראשית החכמה הוא יראת ה' וגם שלמה אמר כך שראשית הדעת היא יראת ה' אם כן צמאי לא הסכים דקאמר ועוד אומרו שהחכמה והדעת שקולים כאחד שנראים דברים משוללים הבנה אמנם לע"ד שצ"ל המאמר הוקשה לו בזה הפסוק שאמר שלמה למה שינה והי' לל ראשי דעת יראת ה' כמ"ש דוד ראשי חכמ' יראת ה' או הי' לל יראת ה' ראשית לדעת אבל אומרו יראת ה' ראשית דעת אין לו הבנה מחמת אלו הדקדוקים אנו מוכרחים לומר שכוונת שלמה היא שליראת ה' צריך ראשית שיהיה לו דעת לפי שאין בור ירא חטא נמצא שאם לא יהיה לו דעת אינו יכול להיות ירא ה' וההבנה של הפ' היא יראת ה' ראשי' לה צריך הדעת לפי שאין בור ירא חטא נמצא שלא הסכי' שלמה על דעתו של דוד אביו וזה אומרו שהחכמה והדעת שקולים כא' שאם לא היינו סבורין שהחכמה והדעת שקולים לא היה קושיא כלל כי שלמה דבר בא' ודוד אביו בא' שלמה דבר בדעת ודוד בחכמה ואפ"ש שבדבר שבדבר כל א' מהם יסכימו בו שניהם אבל שהחכמ' והדעת שקולים כאחד אם כן מאחר ששניהם שוים אם כן ודאי שלא הסכים לדעת אביו שאם היה מסכים לדעת אביו היה אומר יראת ה' ראשית לדעת או כמו שאמר דוד אביו ראשית דעת יראת ה' אלא ודאי ששלמה סובר כמו שאמרנו וזוהי לא הסכים על דעתו של דוד אביו ודוק נחזור לביאור הפסוקים חכמה ומוסר אוילים בזו שם בטי מוסר הצ"ח ראוי להבין מה קשר יש ולמה לא הוקיר

הזהיר על יתר המצוות אמנם כח"ל יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך
מאמר פיך לא נאמר וגו' כי בשמעם אנכי ה' אלהיך וגו' אמרו לכבוד עצמו הוא דורש
כיון ששמעו כבוד את אביך הודו ואמרו הכל אמת וזהו חכמה ומוסר אוילים בזה
באמרו לכבוד עצמו הוא דורש ולזה שמע בני מוסר אביך וגו' וסופו יוכיח על
תחלתו . או אמר שמע בני מוסר אביך יראה שהאדם הירא את דבר ה' צריך להבין
ולשמוע שהוא בן לה' אלהיו וז"ש שמע והבן לך שאתה נקרא בני וראוי לבן לשמוע
מוסר אביו ואל תטוש תורת אבך זו כנסת ישראל עוד ירמוז על מצות כבוד אב ואם
ששקלה הכתוב כבודו ית' כח"ל . נאמר כאן כבוד את אביך ונאמר כבוד את ה'
מהנך ולזה אמר שמע בני כי ג' שותפין באדם הק"כ והאביו ואמו ונמצא האדם
כן להק"כ בה בחינת נפשו וכן לאביו ואמו בחינת גופו ואם כן שמע אתה שנקראת
בני שמע למוסר אביך זה ילדיך וזה אני מעלה כאילו דרתי ביניכם וכבודתוני
ואם באולי יאמר לך אביך להכעיס ולבזות לאמך לא תשמע לו ולא תאבה אליו
שאע"פ שנתחייבת שלא לעבור על דברי אביך עכ"ל אל תטוש תורת אבך שאתה
מתחייב בכבודה . ועם זה אפשר לבאר מאמר חז"ל שאמרו במדרש שמע בני מוסר
אביך מה שנקדחת במוסר כיבוד אב ואם . ואם עשית כן נמצאת עושה כיבוד אב
ואם עכ"ל . וקשה דזיל קרי בירב הוא דפשוט הוא שאם יכבד אב ואם שהוא עושה
כיבוד אב ואם ומה חדשו חז"ל בדבריהם ונדקדק מה הוקשה להם בכתוב . ונראה
לבאר עס מה שכתבנו שיכבד אדם לאביו ואם אביו יזנו להכעיס את אמו ולעבור
על דבריה לא יעשה כן ואל תטוש תורת אבך ותזלזלנה בשביל לכבד את אביך ואם
עשית כן שלא לעזוב תור' אבך אשר נתחייבת בכבוד נמצאת עושה כיבוד אב ואם
שאע"פ שכלפי הנראה לא עשית מצות אביך ולא כבודתו כי לא שמעת בקולו מ"מ
מעלה עליך הק"כ כהאילו קיימת כיבוד אב ואם כיון שאתה מכבדו במה שאינו
נוגע לכבוד אבך וכדבר הזה כבודת את אבך הרי נמצאת מקיים מצות כיבוד אב
ואם אצל אס שמעת לקול אביך לזלזל באבך אז לא היית מקיים מצות כיבוד אב
בלבד : עוד נלע"ד בביאור המאמר והוא הנכון שהוקשה לחז"ל מה זה שאמר
לשון חיוב באב שמע בני מוסר אביך ואמר לשון שלילה באם ואל תטוש תורת אבך
ועוד למה עשה כ' חלוקות דליעריבניהו הכי שמע בני מוסר אביך ואמך . ועוד
לדקדק מהו תורת אבך ולא אמר מוסר אבך כמו שאמ' מוסר אביך לזה דרשו שמע
מה שנקדחת במוסר בכיבוד אב ואם ונדקדק במאמר מה שאמר נפקדת במוסר
דהי"ל מה שנקדחת בכיבוד אב ואם . אמנם יתבאר עס מה ששנינו במשנה האב
קודם לאם בכל מקום יכול מפני שמוצארים הם ת"ל איש אמו ואביו תיראו אב
אמרו חכמים האב קודם לאם מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אב וכפי זה א"כ אמר
לו אביו עשה דבר פלוני ואמו הזהירה שלא לעשות אותו דבר או ניהו אביו ללכת
למקום פלוני ואמו צוהה שלא ללכת לאותו מקום חייב לשמוע בקול אביו ואם
יהיה לבו נוקפו לומר אוי לי אם אעבור על דעת אבי אוי לי אם אעבור על דעת
אמי כי לכל א' מהנדין איני מקיים כבוד שניהם כיון שאני עובר על דעת אחת
לזה בא שם"ע והכריע הענין ואמ' שמע בני מה שנקדחת במוסר בכיבוד אב ואם
כלומר הבן ושמע שהקדים הק"כ בה במוסר כיבוד אב לכיבוד אס שכן כתיב כבוד את
אביך ואמך אמר את אבך דהיינו לעשות כיבוד אב עיקר ואל יקמך לבך על שאתה

עובר

כסף צרוף

עובר על דברי אמת כי אם עשית כן לקיים דבר אביך נמצאת מקיים כיבוד אב ואם לפי שגם אמת היא חייבת בכבוד אביך וזאת תורת משה לעשות רצון בעלה ולכבדו ואתה שעשית רצון אביך גרמת לאמת שתעשה גם היא תורתה לקיים רצון בעלה ותכבדנו כפי חייבה ונמצאת עושה כיבוד אב ואם כיבוד האב בפועל שקיימת דברו וכבוד האם אע"פ שאינו בפועל שהרי עזרת על דבריה מכל מקום קיימת כיבוד אב בכח המלוה שהיא מהוייבת לכבד בעלה ואתה גרמת לה להביאה לידי תורת חייבה ואין לך כיבוד גדול מזה שרצתה לזלזל בדברי בעלה לעבור על חייבה והחזרת אותה למוטב שלא יתבטל רצון בעלה בעצורה וא"כ אילו עשית רצון אמת ועזרת על דעת אביך מלבד שלא היית מקיים כיבוד אב גם אמת היתה עוזרת על תורת חייבה שנתחייבה בכבוד אביך לעשות רצונו וזש"ה שמע בני מוסר אביך ועבור על דעת אמת שאינה רוצה במה שרוצה אביך ואל תקוש ותעזוב תורת אמת שנתחייבה בכבוד אביך ל"י בהיותך שומע בקולה ועובר על דעת אביך בזה אתה עוזב תורת אמת בחייבה שנתחייבה ואין ראוי שתקוש תורת אמת אלא שתקיים תורת אמת בצעויותך רצון אביך ולבטל דעתה כנגדו או יאמר ואל תטוש שלא תמוס שאתה עוזב תור' אמת כיון שעזרת על דבריה שכפי האמת אינך עוזב תורת אמת כיון שהיא גם כן חייבת לכבד את אביך ובעשותך רצון אביך אתה גורם לאמת שתעשה התורה והחייב המוטל עליה לכבדו ולעשות דברו א"כ אין לך כיבוד אב ואם גדול מזה עוד יאמר כפי דרך זה ואל תטוש להזהיר לבן שאע"פ שהרשיתך לעבור על דברי אמת כשהם כנגד דברי אביך לא בשביל כך תעזוב תורת אמת שנתחייבת בכבודה לעשות רצונה כשהיא מלוה אותך דברים שאינם כנגד אביך עוד שמעתי קרוב לזה עמ"ש בגמ' פ"ק דיבמות יכול אומר לו אביו הטמא או אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אלה' כולכם חייבים בכבודי עז"א בקאן שמע בני מוסר אביך מה שנתפקדת במוסר בכיבוד אב ואם בלומר על דברי מוסר שהזהרתך שלא לעבור על המצות ואפי' במקום כיבוד אב ואם כמו שאמרתי שכולכם חייבים בכבודי ואם עשית כן אע"פ שכפי הנראה עזרת על רצון אביך עכ"ז אם עשית כן מעלה אני עליך כאילו עשית כבוד אב ואם כיון שכולכם חייבים בכבודי ואדרבא זהו כבודו שיהיה כבוד שמים במקומו משא"כ אם עשית רצון אביך שלא ברצון ה' ועזרת על כבוד שמים זהו פחיתות גדול לאביך והוא זלזול כבוד להם שהעבך רוח על ד"ת עוד יאמר עמ"ש בם"ה בסמיכות פסוק ובור את יום השבת לקדשו לכבד את אביך שכל מי שאומר דבר חידוש בד"ת ביום השבת שגורס לאביו כמה מעלות טובות זמיני עטרת שמעטרין אותו בע"ה וזש"ה שמע בני מוסר אביך מה שנתפקדת במוסר בכיבוד אב ואם בלומר מה שצויתך במקום המוסר של כיבוד אב ואם בסמיכות הפרשיות על ענין השבת ואם עשית כן נמצאת עושה כיבוד אב ואם אע"פ שאינם מצויים אלא שכתב מתו וסעו המה למכוות עכ"ז נמצאת עושה כיבוד אב ואם כי שם ינחמו יגיעי כח ויעלו במעלות עליונות ככ"ז ודוק עוד ירמוז מוסר אביך על מל"ת שהק"ה מיסרך לבלתי עשות אחת מהנה ואל תטוש תורת אמת הלו מצות עשה וי"מ שאמר ב"א אל תטוש מפני שעלת האס ברוח צמיח היא ענה נבערה לכך אמ' אל תטוש תורת אמת מה שתורה אותך בעניינים

שהם על פי התורה. ודקדק לומר מוסר אביך כי רוב בני אדם אע"פ שיהיו
 לשעים הם מוסרים לבניהם שילכו בדרך טובים ולכך לא אמר מעשה אביך כי אם
 מוסר אביך. כי לויית מן הם לראשית וגו' יראה שבעשיית רצון האב והאם ובמוכרם
 יחזיקו יחזקו לעשות ככל התורה ונעשה לויית מן ועמלת תפארת בראש וענקים
 לגררת. עוד יראה כי בהיות הת"ח מעוסר בתורה ודרך ארץ שהם תורה ומוסר
 חיבורם הוא לויית מן לראש ודבריו יהיו ערבים על שומעיהם וענקים לגררותיו
 לשמועיהם ד"ת מגרלותיו לדרשם ברבים יהיו נאים וערבים כענק לגררת. :
 ובמדרש ההולך בדרך ואין עמו לוייה יעסוק בתורה שנא' כי לויית מן וגו' .
 וכל לדרוש הפסוק פפיו זה שאמר שהתורה היא מלוח לאדם בדרך
 והק"ה רצון ידיאיו יעשה כי ההולך בדרך ומפחד הוא לוקח עמו כת של ענקים
 גבורי כח לשמרו בדרך מגנבים ושודלים וכיוצא בהם וזה שעוסק בל"ת בהיותו
 בדרך אינו צריך לענקים גבורי כח שיהיו א' לפי שכל אותם ד"ת שהוא מוציא
 מפיו דרך גררותיו שהם טבעות הקנה ובעד כל טבעת מהם נעשה מלאך גבור
 כענק וכל אותם ד"ת למספר גררותיו שהם החוליות של הסככות נעשים ענקים
 וגבורים לשמור בכל דרכיו :

עוד אמרו במדרש וענקים לגררותיו א"ר איעזר אס משיס אדם עצמו כענק
 זה שיפה לצואר שנראה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין
 תלמודו מתקיים בידו וזכרנו כסף נכסר פ' נשא ביארתי וקיצור הענין הוא לפי
 שד"ת צריכין להיות בסתר כדכתיב חמוקי ירכיך וכתוב א' אומר חכמות בחן .
 תדונה ברחובות וגו' . אמנם הכוונה שכשלימד האדם יהיה במקום מונע מה
 ירך בסתר וגו' . ואח"כ יהיה בקי בלימוד עד שתתן קולה במקום שמרתי בין אותה
 צבת מדרשות כדי להשיב כענין לכל שוא כהלכה וזהו משל הענין שבזמן שהאשה
 זוקפת ראשה וצווארה למעלה הוא נראה וכשמרלנת ראשה הוא מכוסה כך ד"ת
 בזמן שהאדם מרכין צווארו ללמוד בתורה יהיה מכוסה מה ירך בסתר וגו' כך ד"ת
 בסתר ולא ישמיע קולו בלימודו ובזמן שזקף צווארו להי"ו לאחר שכבר למד יהיו
 ד"ת נראים וגלויים לכל שואל להשיב כענין בלי שום גמגום ויהיו נראים ד"ת
 שלמד לעין כל להודות את בני ישראל שהללית בתורה ושם הרמבתי הענין יפה
 עיין שם :

בני אם יפתוך חטאים אל תבא : אם יאמרו לכה אתנו נא רבו
 לדם נצפנה לנקי חנם : נבלעם כשאויל חיים ותמימים כיורדי
 בור : כל הון יקר נמצא נמלא בתינו שלל : גורלה תפיל בתוכנו כים
 אחד יהיה לכלנו : בני אל תלך בדרך אתם מנע רגלה מנתיבתם :
 כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפך דם : כי חנם מזורה הרשת
 בעיני כל בעל בנה : והם לדמם יארכו יצפנו לנפשם : בן ארחות
 כל בצע בצע את נפש בעליו יקח :

כסף צרוף

ירצה כיון שמציב אתה עלי כבן שמע בקולי אינך ואל תתחבר לרשעים ואם יפתוך בפה חלק אל תבא עמהם בדברי טענות פן יוכלו לך ולכך כתוב כאן אל תאבה ולא כתיב אל תבא לרמוז שאל יבא בדברי טענות עם החטאים המפתים אל ילמד לשוננו לומר איני רוצה בלי שום טעם לפי שאם תתן להם טענה לבלתי שמוע בקולם יש לאל ידם לדחות אותה טענה ויסיתוך גם יוכלו לך עוד רמוז אם יפתוך חטאים ולא כתיב חוטאים לפי שמטאת האדם אשר חטא הן היו צעובדיו להחטיאו עוד כי עבירה גוררת עבירה והם עיקר המפתים לאדם ולא תאבה להם רק שוב מחטאתיך וכיון שמטאתיך לא יהיו צעובדיך אם יאמרו לך בני אדם לכה אתנו נארכה לדם מוצטחני שלא תלך אתם ויש לפרש אלו הפסוקי עפ"י דרך הרב"ע שהפתוי הוא שיאמרו לך לכה אתנו להגיל דם נקי ונארכה למי שהוא בא לשפוך דם נצפנה להגיל הנקי מיד רודפו חנם בלא כסף ומחיר ולאותם הבאים להרוג את הנקי נבלעם כשאלו חיים ואיפשר שרמוז שגם בהריגת אותם הבאים לשפוך דם אנו זוכים בהריגתם שמוטב שימותו זכאים משפיכות דמי' שהיו רוצים לשפוך דם ומתוך שאנו הורגים אותם ניצולו מעון שפיכות דמים ואימותו חייבים וז"ש נבלעם כשאלו חיים מה שעתיד השאל לבלוע אותם נבלעם עכשיו אנחנו וירויחו שיהיו חיים לדיקים ותמימים כמו שעתידין לירד לבזר ברשעתם ימותו עכשיו בתמימותם קודם שיעשו העבירה ומתוך מלזה זו של פקוח נפש דם הנקי שלל לא יחסר לנו כי נמלא בתינו שלל מממון אותם הבאים לשפוך דם וכל הון יקר נמלא בידם לאחר מיתתם דרך מציאה מאשר גנבו וגזלו מאחרים ובא לידם דרך איסור ויבא לדינו דרך היתר במציאה וגם אתה תצטרף עמנו בהגלת נפש אחד מישראל וגורלך תפיל בתוכינו בחלוקת הממון ירצה שיהיה לך יתרה שאת שתהיה אתה מפיל גורלך בחלק אשר ייטב לך ולא במנהג מטילי הגורלות בחלוקה שאין בעל הדב' מפיל הגורל רק איש אחר יפילנו ואתה אע"פ שהוא גורלך אתה תפיל הגורל עוד ירצה שאע"פ שאתה אחד ואנחנו הרבים גורלך תפיל בתוכינו חלק בחלק אתה לעבר אחד וכולנו לחלק אחד ולא נחלוק במכסת נפשות באופן שכים א' יהיה לכולנו מעבר אחד ואתה לבדך כים א' כנגד כולנו וי"מ כים אחד שגם אחר החלוקה שכבר לקחת חלקך אותו הנשאר לחלקינו יהיה כים א' לכולנו בחברה כמוך כמונו באופן שיהיה לך פי שנים בחלקים עוד פירשו אם יפתוך חטאים בדברים של פיתוי בזה אני צריך להזהירך שלא תאבה ולא תשמע לקול פיתויים אבל איני צריך להזהירך בענין אם יאמרו לכה אתנו נארכה לדם שלא תאבה כי גם יודע אני כי מעצמך לא תלך בדרך אתם כיון שהם בפייהם אמרו לך שרוצים לשפוך דם עוד פי' שבכלל הפיתוי הוא לומר לכה אתנו בחברתנו ולא תשפוך דם רק אנחנו נארכה לדם ואתה תהיה מנגד כי לא נחפז ממך וזאת החברה ובשעת החלוקה כל הון יקר נמלא בחלוקה בשיווי בלי שום מגרעת כים אחד יהיה לכולנו בחלק היושב על הכלים ובחלק היוורד במלחמה יחדיו נחלוק בני אל תלך בדרך אתם וגו' ירצה כי דרך נקרא דרך הישרה והנתיבה היא אורח עקומה אמר כי בדרך הישרה שמראים לך תומה להגיל נפשות הציונים נקיים אל תלך אתם כי רגליהם לרע ירונו אינם הולכים בדרך מזה להגיל נפשות חלה להכלית דע הם הולכים וימחרו לשפוך דם ולא יעשו כמו שאמרו שהולכים להרוג למי שבא להרוג

להרוג לאיש הנקי אבל ימארו לשפוך דם אע"פ שלא ידעו מה עיבדו אס הולך בתום
הוא וא"כ זאת הדרך הישרה שנקנסו עמך בדרך חסידו ומצוה להגיל נפשות והבא
להרגם להשכים להרגו אל תלך אתם ומ"מ אס נמצאת עמהם יחד ואח"כ אמרו לך
בדברים האלה אינך מחוייב לחזור לאחוריק אע"פ שהם מוחזקים לאגשים רעים
וחטאים כיון שלא ראו עיניך מאומה רע במעשיהם אבל מנתיבתם הרעה שהם
ארחות עקלקלות ל"מ שלא תלך אתם לאגס אס נמצאת עומד אללם שלא במתכוין
וראית מעשיהם הרעים חוזר לאחוריק ומנע רגליך מנתיבתם ואיפשר שרמו
עוד מנע רגליך מלכת אתה יחידי בנתיבתם שהם הארחות עקלקלות המיוחדות
לישיבתם ואין צריך לומר שלא תלך אתם בחברתם אלאגס אתה לבדך מנע רגליך
מלכת שם פן לפעמים תפגע בהם אבל בדרכים הישרות אל תלך אתם אבל לבדך
תלך בס' כי אין לחוש שמא תפגע בס' כיון שהם דרכים הכבושים לרבים כי חסם
מזורה הרשת המשיל משל לרשת פרושה ללכוד העופות כי להיותו העוף בצל
כנף הוא בועט בכנפיו שיקם גרעין החטה ומיד ברוח יברח יעוף ולא ימצאוהו וחסם
מזורה הרשת בעיניו ואינו ירא אלא מבני אדם שלא יעכבוהו מאכילת החטים
שברשת על כן הוא אורב ומצפין עצמו שלא יראוהו בני אדם כדי לאכול החטה
ונמצאת אותה אריבה וגפינה של העוף עיקרה היתה כדי לארוב דמו ונפשו והם
העופות לדמם יארובו כי לולי ארוב ונצפן לאכול גרעין החטה לא נלכד ברשת זו
טמנו לו כן ארחות כל מי שיש לו חמדת ממון כי רשת פרושה לרגלי שהוא חושב
להשיג ממון ויעשה לו כנפים כגשר יעוף השמי' ומה שהיה בידו ניטל הימיו והוא
גדס לעצמו וז"ש את נפש בעליו יקח כלום נפשו המסורה ביד בעליו הוא יוצר הכל
אשר בידו נפש כל חי הוא יקחנה במארצו וחמדתו ויש לפרש נפש בעליו על בעל
הממון שרוצה ליקח ממנו ממנו והרי הוא נוטל נפשו לפי שאין אדם עומד על
ממונו ועומד כגדו והוא קם עליו והורגו לכך צוהו להתרחק מדרך חטאים ולא
ישמע לקול המפתים וי"מ כי חסם מזורה הרשת של יצר הרע ולא צוד כלל בזמן
שהאדם יש לו ציטת בכנף בגדו והוא בעל כנף כי הציטת יגילנו מידי חטא
כעובדא דגמר' שהלך אותו אדם לבית אשה וזנה וטפחו לו ציטותיו בפניו וחזר בו
וניטל מידי עביר' וי"מ בני א תלך בדרך אתם גס אס הם הולכי לעסקיהם ויצאו
לפעלם ולעבודתם אל תתחבר לרשעים כי לבסוף יסיתוך לחטוא עמהם ויוכלו
לך כי רגליהם לרע ירוצו ומועדים הם לחטואי אס יודמן לידם כפי דרכם גזל או
עבירה כי חסם מזורה הרשת וגו' הדין והמשפט הגטוי על מעשה בני אדם ימשול
לרשת ומצודה פרושה על כל החיים ובשעה שהוא בה לחטא נדמה בעיניו כהילו
קו הדין ומשקולת המשפט הם גטויים חסם לבלתי ימדו פעולותיו אל חיקו כי
התאווה תשכיחהו כענין בעל כנף יביט אל התבואה הגתונה בתוך הרשת והיא
מזורה חסם בעיניו ופורשי הרשת יארובו לדמם כן בוצע בצע רואה הנחת הצע
ושוכח הדין והשילוס והנה הצוע את נפש בעליו יקח שנגעש לפעמים במיתה
בידי שמים כפי הצער והנוק המגיע לגזל ע"כ :

חכמות בחי' תרנה ברחבות תתן קולה : בראש חטיות תקרא

בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר : ערמתי פתים

ב א 1 2 תאהבו

כסף צדקה

תאהבו פתי ולצים לצון חמרו להם וכסילים ישנאו דעות : תשבו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם : יען קראתי ותמאנו נשיתי ידי ואין מקשיב : ותפרעו כדל עצתי ותוכחתי לא אביהם : גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם : בבא כשאורי פחדכם ואידכם כסופה יאתה בבא עליכם צרה וצוקה :

חכמות בחן תרונה : ירצה שהתורה מפרות בחולותיה של תורה ללמד אדם דעת ובמקום שמרחיבים אותה בבתי כניסיות ומדרשות תתן קולה כי העוסק בבית הכנסת או בבית המדרש ברית כרומה לו שאין תורתו משתכחת ושם תהיה הכללית ותתן קולה ותראה מעלתה ובראש הזמיות שהוא מקו שהומים ומתמים בד"ת בעיון ההלכה בשיפה שם תקרא התורה ובפתחי שערי שהוא מקום המשפט דכתי' השערה אל הזקנים בפתחי אותם שערי בית הוועד אשר בכל עיר ועיר אמריה תאמר פי שם מתבררים סעמי התורה והיא מכרזת עד תתי פתאים תאהבו פתי שאינם יבעים ללמוד תורה הנותנת לאדם דעת ותבונה ואחרי נמשכים בלדדי לילנות ויושבים במושב הללים ואותם הללים שמראים לפתאים פנים נהובות לא מאהצתם הם עושים אלא לפי שלגון חמדו להם וכדי להתלונן מאותם הפתאים בפתייתם הם מקרצים אותם והם נגררים אחריהם בתמימות לבם וזוה ידוקדק שדבר שלא לנכח וללצים לגון חמדו להם ולא ולצים לגון חמדו לכס' ויש מי שפירש עמ"ש חז"ל כת ללים אינם מקבלים פני שכינה ולכך לא דבר עמם לנכח ועם מה שכתבנו הוא מתבאר יפה כי חוזר אל הפתאי' שהללים חמדו לקרב להם לפתאים כדי לעשות לגון מהם : והנה הוכיח בזה לפתאים שאינם מקבלים עול תורה בשביל פתייתם שהם נפתים אחר הללים אע"פי שאינם שונאים את התורה והוכיח לכסילים שהם הרשעים שנכנסה בהם רוח שטות ויוסיפו לחטוא מחמת שבהם שונאים את התורה עד מתי כסילים ישנאו דעת התורה במעלם ורשעתם : עו"ר' עד מתי פתאים תאהבו פתי דבר שאין בו שום הנאה כי הללים הם נמשכים בליצנותם כדי למצוא חן בעיני בני אדם שמתוך הלגון שמדברים חמדו להם בני אדם ומחברי' אותם כדי לשמוע עריבות לייצנותם וגם כדי להיות תמיד נחמדים בעיניהם נמשכים בליצנות אבל הפתאים אין בהם נחמדים אפי' לצריות עד מתי תאהבו זאת המדה מגונה של הפת' גם הכסילים שיסנאו דעת הוא פליא לפי שמצד הכסיל הוא לחשוב שהוא בן דעת גמור ומה שעושים שאר בני אדם הוא בכללות אצל אלו הרשעים שנכנסה בהם רוח שטות : לפשוע בתורה ישנאו דעת : תשובו לתוכחתי תשובו ללמוד תורה בשביל תוכחתי אע"פי שלא יהיה לשמה שמתוך שלא לשמה תצאו לשמה וכיון שתתנו לב ללמוד הנה אביעה לכם רוחי : כנגד הפתאים שאין בהם דעת ללמוד אמר אביעה לכם רוחי הן לבם לב חדש פתעין נובע ואחר שיהיה לבם לב לדעת הפקחות או אודיעה דברי אתכם לגלות לבם רוי התורה וכנגד הכסילים הרשעי' אמר תשובו לדרכי העובד והביעה לכם רוח חדשה לב טהור ורוח נכון אחדש לכם וימים הדאשונים יפלו ולא יזכרו עוד ואודיעה דברי אתכם : יען קראתי והמאנו ירצה

כנגד הקריאה והכרוז שהזכיר למעלה. חכמות בחנן תרונם ובראש הומיות תקרא
 התורה לקרב את האדם אשר יען קראתי ותמאנו לשמוע גם נטייתי ידי לאב הכותן
 יד לבנו לסייעו כך נטייתי ידי לסייע אתכם ואמרתי אם תשובו בשביל תוכחתי
 הנה אביעה לכם רוחי כמעין הנובע ואין לכם נתינת יד וסיוע יותר מזה
 שהבטחתי לכם רוח חדשה ואודיעה דברי אתכם ועכ"ז אין מקשיב ותפרעו
 כל עמתי אשר יעצתי לכם לשוב לתוכחתי וגם תוכחתי שהוכחתי על פניכם שלא
 תהיו גוררים אחר הלצים שלכנן חמדו להתלוץ מכם ואתם ללעג וקלס להם גם
 תוכחתי זאת לא אביטם לשמוע גם אני באדפס אשחק כמו שלועגים ושוחקים
 מכם הלצים בראות פתיותכם גם אני אשחק באידכם ואלעג ברא פחדכם לפי
 שאתם ברמתם לעצמכם מתוך פתיותכם עו"ר ותפרעו כל עמתי אתם עשיתם
 למפרע ולהפך מכל אשר נותי אתכם לבלתי לבת אחר הלצים ונדבקתם בם כי
 תוכחתי לא אביט גם אני אעשה למפרע ולהפך ממנהגי שמנינו שהק"ה כביכול
 מיגר בנרתן של ישראל בדכתיב בכל כרתם לו זר עשה לעשה למפרע ממנהגי כי
 באידכם ובכרתכם ששחק ואלעג ברא פחדכם ולא אנטער מעריכם ברא
 כשואה פחדכם וגו' יראה שיביא הק"ה עליכם צרות כפולות שקודם יבא קול
 שאון גדול מרחוק להפחיד אתכם מהנרה הבאה עליכם פרי לשבר את הלב וכל
 זמן שמתקרב השאון מתרבה הפחד וזהו ברא כשואה פחדכם כי כשהאדם שומע
 קול שאון מעיר הפחד הולך גדל מאד כן ה' יביא עליכם מורד בלבבכם מעט מעט
 למען למוג לב אבל האיד והשברון יביאנו בבת אחת ברוח סופה שהוא קס ברגע
 ולא יביאנו מעט מעט כדי שלא יהיה נקל לסבולו ו"ש ואידכם כסופה יאתה ברוח
 סופה שהוא בא פתע פתאום בבת אחת כן יבא האיד מקרה בבת אחת שהוא דבר
 קשה לסבולו ו"ש ברא עליכם צרה ונזקה שהם צרות כפולות ותכופות עוד
 ירצה ברא כשואה פחדכם להגדיל העונש שלהם שלפעמי' יפחדו בני אדם מפחד
 צרה ואח"כ תתבטל ולא תבא ולא תהיה גם לפעמי' יבא על האד' פתאום צרה
 אחת מבלי היות לו קדימת פחד כי פתאום בא חידו באופן שלא נשבר לבו קודם
 הצר כי לא שמעו ולא האזינו אבל עכשיו יבא קודם הפחד בקול שאון למוג לב וגם
 לא תוכלו מהאיד והנזרה כי אידכם כסופה יאתה דהיינו יבא עליכם צרה מהפחד
 ונזקה מהאיד שיבא בפועל וי"מ שקרא איד אל הצרות מפני שמי ששיבוהו
 הרעות ידמה לו שעול חשך בעדו וכאילו יש ענני' ואידים שמחשיכי את הארץ
 וי"מ ברא עליכם צרה שמדהו של הק"ה שלא לנגוע בנפשות תחלה כמו שמנינו
 בפ' נגעי' וכן באנוב אבל עליכם יביא המכות על עצמכם ובשרכם מיד :

אז יקראני ולא אענה ישחרנני ולא ימצאני : תחת כי שנאו רעת
 ויראת יהוה לא בחרו : לא אבו לעצתי באצו כדל תוכחתי :
 ויאכלו מפרי דרבם ומפועצתי הם ישבעו : כי משובת פתים תהרגם
 ושלוח כסילים תאבדם : ושמע לי ישכן במח ושאנן מפחד רעה :

אז יקראוני וגו' שהק"ה מודד להם כרוב רשעת' שאע"פי שבדברי טובו ית'
 כתוב והיה ערס יקראו ואני אענה אבל עכשיו יהיה להפך שאפי' לאחד

כסף צרוף

הקריאה לא מענה ישחרונני ולא ימצאני ורמו לומר יקראוני בשני כוונן לרמו על קריאות הרבה קריאה אחר קריאה ולא מענה וכן ישחרונני כמה פעמים ואפילו שהק' בה נמצא בבית הכנסת כשיש שם עשרה ומעלה שכינתו ואם אין שם עשרה כועס שנא' מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה כלומר שלא היה שם מניין עשרה שהוא שיעור לעניית חמין ועכשיו ישחרונני להשכים בבית הכנסת ולא ימצאני שלא אשרה שכינתי בתוכם מדה כנגד מדה תחת כי שגאו דעת כשם שלא עשו הם כשורה ושגאו דעת ויראת ה' לא בחרו כך אני אשמע קול שועתם ולא מענה ואע"פ שהק' בה מעביר על פשע ומוחל עון עכ"ל לא ינקה ה' לאלו החטאים כי הן כל חנה יפעל אל פעמים שלש ורשעים הללו מתחלה שגאו דעת וחזרו לבטות ציראת ה' ולא בחרו בה ואח"כ שלשו והזידו שלא אבו לעצתי אשר יעצתי לשוב מדרכיהם הרעים ואמרתי תשובו לתוכחתי הרי צידם שלשה ועל ארבעה כי יאצלו כל תוכחתי לכך ענשתי אותם שישחרונני ולא ימצאני ויאכלו מפרי דרכם ירצה שאע"פ שמדה טובה מרובה ממדת פורענות שהרי הזכות יש לה קרן ויש לה פירות כדכתיב אמרו נדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו והעבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנא' חוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו וכאן הוא אומר במדת הרשעים ויאכלו מפרי דרכם לזה סמך ואמר כי משוכת פתאים תהרגם שהוא נתינת טעם אל הנ"ל כי להיות צידם שמים רעות שחטאו והחטאיו דהיינו משוכת פתאים שהוא ההפך והמשוכה שהפצירו הפתאים לבצתי שמוע בקול ה' ולשוב מחטאים אותה המשוכה תהרגם ושלוח כסילי כתרומתו וטועי לסכלי שהוא מלשון טעות ושגגה כמו ויכהו שם על השל ואמר שמתוך שהפצירו הפתאים בחטאים ולא שמעו בקול ה' מהם למדו הרשעים והרבו לפשוע וא"כ אותן טעות ושלוח כסילים שהוא שגגת הכסילים הן הם הרשעים שנגזר בהם רוח שטות וחטאו אתו טעות תאבדם לפתאים שגרמו להם והעון תלוי בהם בפתאים וכיון שעונם עשה פרי להחטא לאחריו יאכלו מפרי דרכם בע"הז וממועלותיהם ישבעו - לע"הז דהיינו הקרן קיים ממה שחטאו הם במעלותיהם עוד ירמוז וממועלותיהם ישבעו שהם עתידים לשבוע מאותם מועלות רעות שנתיעצו לילך אחר הללים סופם לשבוע מהם ולקוץ בהם ונשאלו קרתי מכלן ומכלן ושומע לי ישכון בטח ויגלל מהירות שהציר קודם צבא כשואה פחדכם ואידכם כסופה יאתה דהיינו פחד ופחת הצרה בפועל וז"ש שאנן מפחד רעה כנגד צבא כשואה פחדכם וגם שאנן מרעה כנגד האיד והצרה ומכלם יגללו ה' וי"מ ויאכלו מפרי דרכם שהוא על מה שחטאו וממועלותיהם דהיינו על מה שיעצו להרי' להחטאים ישבעו שתהיה רעתם וענשם לאכול לשבעה :

ב

בני אסתקח אמרי ומצותי תצפן אתך : להקשיב לחכמה אונף
תשרה לבך לתבונה : כי אם לבניה תקרא לתבונה תתן
קולך : אסתבק שנה ככסף וכמטכנים תחפשנה : אז תבין יראת
יהוה ודעת אלהים המצא :

בני

בני אם תקח אמרי וגו' כפי דעת ח"ל במ' רבה שדרשו אל תהא התורה בעיניך כמי שיש לו בת בוגרת ורוצה להשיאה אלא בני אם תקח אמרי אם יש לך זכות קח אמרי וכוונתם ז"ל לדרוש שמי שיש לו בת בוגרת הוא רוצה לשלחה מעל פניו ומשיאה עם מי שיהיה ואינו מדקדק כי בגרה בתך שחרר עבדך ואם ידמה בעיני האד' שהתורה היתה לפניו ית' כמי שיש לו בת בוגרת שהוא רץ להשיאה וכן הקב"ה החזיר התורה על כל אומה ולשון שיקבלוה זרח משעיר והופיע מהר פארן ולא קבלוה עד שבאו ישראל וקבלוה אם כך יחשוב האדם לא תהיה התורה בעיניו בעין החשיבות אלא צריך האד' לדון בדעתו שהתורה היתה לפניו ית' בגדר בן החציב ולא בגדר בת וגריך שיהיה לך זכות הרבה כדי שתקח אמרי התורה וזה נרמז באומרו בני אם תקח אמרי כלומר דע לך והבן שהתורה היא נקראת בני בגדר בן וכיון שכן אם יש לך זכות תקח אמרי בכסף מלא כשם שקוני' בכסף ובזהב דבר חציב ויקר הערך :

עוד יראה שאביבין ישר' שנק' בני' למקו' ולזה אמר בני אם תרצה להיות לי לבן ואני אהיה לך לאב צריך שתיקח אמרי ורמז לומר אמרי כנגד תורה שבע"פ שנאמרה באמיר' מפני אל פה ולא במכתב ומצוותי תצפון אתך הם מצוות הכתובות בתורה שבכתב דהיינו ללמוד לשמור ולעשות ולקיי' מצוותיה של תורה ולפי שיש קצת מצוות בתורה שאינם בידם של בני אדם לקיימן כגון שלוח הקן אם לא נודמן לו בדרך וכן מצוות התלויות בארץ לאחר החרבן שגלו ישראל מעליה וכיוצא באלו שאין ביד האד' לעשותם לו"א תצפון אתך לומר שיהיו צפונות בפך ובלבבך לעשותם לעת מצא ומעלה הק"ה עליך כאילו קיימת אותם בפועל וזאת העצה היעוצה אליך כדי שתשיג מ' התורה להקשיב למחמה אזניך עשה אזניך כאפרכסת לשמוע ד"ת ואם זאת להקשיב באזניך לא תקשיב לדברי' בטילי' אלא למחמה יהיו אזניך קשובות לשמוע דברי חכמי' מפי סופרי' ומזהב גוררת מזהב שמתוך כך תטה לבך לתבונ' להיותך מבין מדעתך דבר מתוך דבר ואמר תטה לבך כי הרוצה לחדש ד"ת בתבונתו צריך להיותו יגע בתורה שמתוך רוב יגיע תטה לבך על כרחו לתבונה כי יגיע ולא מנחת אל תאמן אבל אל יעלה על דעתך שבלי טורח ויגיעה תשיג הבינה בכח קריאה ותפילה זה אינו כי אם לבינה להשיג בינה תקרא אל אלוה ויענך ולהשיג תבונה תתן קולך בקול תחינה קול תפלה זה יועיל בזמן שא"ה עמל ויגע לבקש חדושי תורה כמי שהוא יגע לבקש קניית הכסף שכל מעייניו ורעיוניו טרודים בהשגתו אם תבקשינה לתורה כמבקש הכסף בשקידה גדולה וגם בטורח ויגיעה רבה כמי שהוא טורח לחפש אחר המטמון לחפור חפירות בארץ כדי למצאו כן תהיה גם אתה שקוד בלימודך כל היום ויגע ויגיעה בשר אז תבין יראת ה' ודעת אלהי' שהוא קרוב לרוח הקדש תמצא בכח התפילה וקריאה מצורף אל היגיעה והשקידה אבל התפילה בלבד מבלי יגיעה אינה מועילה ומורי' ז"ל פירש אם תבקשינה בכסף כי סוחר טוב יבקש ריוח והצלחה בכל מיני סחורות ואם לא הצליח בסחורה זו חוזר ומבקש סחור' אחר אבל אם ידחוק השעה לעמוד תמיד בסחורה אחת לא יצמיח ולא יצליח והמחפש אחר מטמון הוא מפשפש ומחפש במקום שידוע בו מטמון ואם יחפש ולא ימצא עוד ישוב להעמיק החפירה עד ימצא המטמון אבל לא יהיה חופר במקו' זה ובמקו' אחר כיון שלא נודע לו בזה

כסף צרוף

באותו מקו' שיש שם מטמון והת"ח שרצה לקנות בינה צריך שיהיה בעין הסוחר
שאם יגע במקו' א' בתורה ולא מצא לא יסו' דעתו מלכת אל מקו' אחר להיטו יגע
גם אולי ימצא בו חידושי תורה ולכן צריך ללמוד במקומות הרבה שאם לא השיג
במקו' זה ישיג במקום אחר אבל בבחינת החיפוש ופשטות להעמיק בעיון צריך
לעשות כדמיון המחפש אחר המטמון שאע"פ שלא ימצאנו בנקל הוא מעמיק
הרבה עד אשר ימצאנו וי"מ בני אדם תקת אחרי ומלכותי תגפון אתך לעשותם
בינך לבינך במקו' שאין אנשי וו"ש אתך ע"ד מש"ה אתהלך בתום לבבי בקרב
ביתי וגם רמו לשון תלפון שיהיה לפון הדבר בהלכנו ובחדרי חדרי' להקשיב
לחכמה כמ"ש דוד מכל מלמדי השכלתי וצריך האד' להקשיב חכמה מאחרי ומתוך
כך תטה לבך להיות מבין מעמך תבונה אדם תבקשינה בכסף להיות גולה למקו'
תורה כמבקש הכסף ממקו' למקו' וכמסמוני תחפשינה כי התורה רחבס מגניס
וגם אם יראה בעיניו שהבין פשט הכתוב אם יחפש עוד ויחפור אם ימצא מרגניתא
תותא כי מטמוני דבי' יש בה או תבין ותמצא מציאה דעת אלהי' :

ובבבדרש אדם תבקשינה בכסף אחרי ריש לקיש אם אין אדם הולך אחר ד"ת אינה
באה אחריו וכן היה ר' נהוראי אומר הו' גולה למקו' תורה ואל תלמדה
שהיא תבא אחריך וגו' ואם אד' מחפש אחריהן מתוך כך זוכה לבינה שגאמ' ודעת
אלהי' תמצא עכ"ל ולבא לביאורו נדקדק ראשונה אומרו בלשון שלילה אם אין
אדם הולך והי"ל לו הולך אחר ד"ת כמו שאמר ר' נהוראי אומ' וסוד יש לבדקתם
זה בא לחדש למ ריש לקיש אם אין אד' הולך אחר ד"ת אינם באים אחריו ושלל הם
הם דברי ר' נהוראי וא"כ מה בא לחדש לגוריש לקיש ועוד אומרו ואם אד' מחפש
אחריהן מתוך כך זוכה לבינה מאי מתוך כך והי"ל ואם אד' מחפש אחריהן זוכה
לבינה ומתוך כך למה לי ולע"דן שבוונת ריש לקיש באומרו לשון שלילה ידגה עם
אומרו ו"ל בפסוק לא ימוש מפיק ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר' ה' ומעשה זרע
עולם שמכאן והילך וההוש המשולש לא במהרה ינתק ומכאן והילך תורה חוזרת על
הכסניא שלה א"כ אומר יאמר הדור הרביעי מה לי ולגלה לילך ולגלות על ד"ת
והתורה תהיה חוזרת על הכסניא שלה לזה אמר ריש לקיש אל יפתך לבך לאמר
ואמר שאני דור רביעי לא אלך אחריה והיא תבא אחרי לזה אמר אם אין אדם הולך
אחר ד"ת הגם שיהיה מאלף דור אם אינו הולך אחר ד"ת אינה באה אחריו ולזה אמר
בלשון שלילה שאם אין אד' הולך אינה באה אחריו הגם שחז"ל אמרו תורה חוזרת
על הכסניא שלה אין כוונתם זאת כמו שכתב בע"ה ואם אין אד' הולך אחר ד"ת
אינה באה אחריו וכן היה ר' נהוראי אומר כלומר אל יעצך לבך לומר שמה שאמר
ר' נהוראי הו' גולה למקו' תורה כוונתו בדור ראשון גם שני גם שלישי אבל בדור
הרביעי תורה חוזרת על הכסניא שלה ואין צריך לגלות לזה אמר ר' נהוראי במתק
דבריו ואל תאמר שהיא תבא אחריך כי מהיכא תיסק מדעתין שהתורה תבא אחרי
האד' אבל במה שאמרנו יובן שאמר שלא יטעך יצרך שתאמר מאמר שאמרנו חז"ל
תורה חוזרת על הכסניא שלה מה לי ולגלה לילך ולגלות וקיא תבא אחרי לזה אמר
ואל תאמר שהיא תבא אחריך ולזה אמר ריש לקיש וכן היה ר' נהוראי אומר כלומר
זה שאמרתי לך בעצמו אם אין אדם הולך אחר ד"ת אינם באים אחריו הגם שיהיה
מכמה דורות זה בעצמו היה אומר ר' נהוראי במתק דבריו שאמר ואל תאמר שהיא

תבין

תבא אחריו ואל תאמר שכונתו היתה על דור ראשון גם שני גם שלישי אבל אל תבא אחריו אלא אם אין אל האלך וגו' אל תאמר שהיא תבא אחריו אבל אם אדם מחפש אחריו ויכלך אחריו לאכול פת במלח ולשכב על הארץ או זכות אבות מסייעתו ולא החוט המשוש לא במהרה יתקן וזהו מתוך כך יזכה לבינה כלומר אם יהיה מחפש אחריו ויהיה לו אז זכות אבות ראשון ושני ושלישי מתוך כך יזכה לבינה אבל אם יהיה יושב ובטל הגם שיהיה מכמה דורות לא יושללו הזכות אם אינו מחפש אחר ד"ת ולזה אמר מתוך כך שיחפש ויהיה לו גם זכות אבות השלשה וסייעתו במו שגדלו ודו"ק או יאמר דרך אמת להיות שאלו כי הכל גזר מאתו ית' מלידה ומצטן ומריון ואמר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש ולזה אל יאמר מאמר שהכל גזר היא תבא אחריו לזה אמר אם אין אדם הולך אינה באה אחריו ואם אדם מחפש וגו' מתוך שהוא גזר עליו זוכה לבינה וזהו ודעת הלהי שגזר ואמר שיהי חכם אז תמלא :

כִּי יִהְיֶה יִתְחַכְמָה מִפִּי דַעַת וְתִבְנוּנָה : וְצִפֵּן לִישְׁרִים תּוֹשִׁיָה כִּנָּן
לְהַלְכֵיהֶם : לְנַצֵּר אֲרָחוֹת מִשִּׁפְט וְדֶרֶךְ חֲסִירוֹ יִשְׁמָר : או
תִּבְנֶן צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּמִיִּשְׁרִים כָּל־מַעֲגַל טוֹב : כִּי־תָבֹא חֲכָמָה בְּלִבְךָ
וְדַעַת לִנְפֶשְׁךָ יָנֵעַם : מִזֶּמֶת תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ תִּבְנוּנָה תִּנְצֶרְכָּה : לְהַצִּילָךְ
מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְרִבֵּר תִּתְפַּכֹּרֶת : הַעֲזִיבִים אֲרָחוֹת יִשָּׁר לִלְכֹת
בְּדַרְכֵי־חֶשֶׁךְ :

נחן פעם לשבח למ"ש אם תבקשנה ככסף שלא יאמר האד' אנכי למה איגע כיון שהחכמה היא גזורה מאתו ית' בשעת היצירה טפה זו מה תהא עליה חכם או עשיר וגו' לו"א הן אמת כי ה' יתן חכמה בשעת ההריון ומפיו של הק"ב גזר על האד' דעת ותבונה אבל מ"מ היגיעה והתפלה הוצרכו להשגת החכמה לפי שבזירת חכם היא תלויה בבחירת האדם אם יעסוק בתור' ישיג חכמת אלהי' ואם לאו יהי חכם חרשים או חכם בכל מלכה וזו"ש יצפון הק"ב תושייה שהיא הפורה לתת אותה לישרים להינינו בני אדם הישרי' בלבנותם לבקש החכמה ותורה ולמד' בה' אז נעשה הק"ב מגן לאותם הולכי תוס שהלכו בתמימו' ועסקו בתור' הק"ב משפיע להם חכמ' ורוח בינה תענם להבין ולהשכיל כיון שהם בתוס לבבם יגעו וערכו בעסק התור' עוד יאמר כפי דרכינו הן אמת שה' יתן חכמ' ובדבר ה' כגזר השעת ההריון פלוגי יהי חכם אבל מעלת הבינה היא מפיו של אדם בכח התפלה כי לפי הישפוך שיחו וגם בכח היגיעה בתור' אשר הוא עיף ויגע להבין דבר מתוך דבר או הק"ב יצפון לישרים העוסקי' בתורת ה' להשיג תושייה ודברי' עמוקים ומחודשים לפי שכל נפש א' מישראל קבלה מסיני חלק מיוחד לה והוא צפון בידו ית' עד עת בא יגיעת האד' ופגמות מופיע משפיע לו לגלותם וכי תאמר בלבבך אם להשיג הבינה צריך האד' להיות יגע כמה יגיעות א"כ מתי יעשה האד' צרכי ביתו ופרנסתו כי צרכי עמך מרובי' לו"א יבטח בשם ה' כי הוא מגן להולכי תוס ולא ימנע טוב להולכים בתמי' בינה וסוחרה אמתו עוד ירצה כי ה' יתן חכמה לומר

בסוף צרוף

לומר כשהחכמה היא נתונה במתנה מאתו ית' בעין יפה הוא נותן שמוסיף חכמה מפיו של אדם אע"פ שלא עיין בדבר על שפתיו יוסיף לקח ובשפה שמוציא ד"ת מפיו מוסיף דברי דעת ותבונה ומתת אלהי' היא זו והוא אוכל מאותה מתת פירות בע"ה והקרן קיים לע"ה וז"ש יצפון וישמור לע"ה תושיה שהיא התור' אל בני האד' הישרים שלמדו תורה לשמה ובע"הז מגינה עליו מן להולכי תוס' לנכור ארחות משפט ירצה שאם האדם יתחזק בתורה ללמוד וגם לדון דין אמת לנכור ארחות משפט דהיינו לעשו' המשפט בכל חוקותיו בין איש ובין רעהו ודרך חסידיו ישמור שהוא לחזר אחר הפשרה שהוא משפט שלום שהשני בעלי דינים ונזאים במישור והדר הוא לכל חסידיו לבצוע ולעשו' פשרה כל זמן שעדיין לא ידעו להיבן הדין נוטה אם כה תעשה או תבין לדק ומשפט תזכה לירד לעומק הדין ולהבין משפט לאשורו ואם אח"כ אתה עושה מישרי' שהיא הפשרה אינו מחוסר יליעה שלא ידעת להיבן הדין נוטה כי אין כל דבר נעלם ממך אלא להיות הפשרה מעגל טוב אל השתי כתות לכך תעשת פשרה ברצון שניכם כי תבא חכמה בלבך בזה להודיע מעלת החכמה והתועלת המושג ממנה כי תבא חכמה בלבך ברצוןך הגמור ודעת לנפשך ינעם שאתה משתעשע בדינה ודעת אינך לנפשך בלב ונפש מבלי שום אונס וכפייה הנה התורה הזאת נקראת לך מזמנה וקורא לה שם חדש כיון שקנית אותה במחשבה ורצון טוב ויכולה היא לשמור עליך מכל אופני מיני פגעי קשים והתבונה גם היא תנצרכה מזה ואויב יצ"הר השוכן בקרב מחניך כמ"א חז"ל בראתי יצ"הר בראתי לו תורה תבלין באופן שתנצרכה שלא תכשל וז"ש להצילך מדרך רע שהוא יצ"הר שנק' רע כי יצר לב האד' רע עוד ירצה שהתורה שלמד ברצון טוב ומחשבה שנק' מזמנה תשמור עליך להצילך מדרך רע כי רגלי חסידיו ישמור הק"בה ולא יאונה ללדיק כל און שהתור' מגינה מן היסורין ומללת מן החטא ויפה כח התבונה שתנצרכה מאיש מדב' תהפוכות שיש אנשים רעים שמראי' בפייהם תומה וחסידות ותמתיה ערמה ותחבולה ונמצא אותו האיש מדבר תהפוכות הפך ממעשיו כי יש לו מעשים רעים ומדבר דברים ט' בי' ומתוך התבונה וההשכלה יבא האד' עד קנה תבונת אותו אדם וינצל ממנו עוד ירצה כי מתוך התבונה ינצל מעצת איש מדבר תהפוכות ומייעצו ללכת בתר איפכא לעוזב ארחות יושר וללכת בדרכי חשך וברוח בינתו יבין שהם דברי' של הפך לבחור דרך המות שהם דרכי חשך ולעזוב את דרך עץ החיים עוד ירצה שידוע הוא שארחות הם נקראות כל דבר ודרך מעוקל ונתיבה מעוותה ודרכים הם דרך ישרה ובני אדם אלו עוזבים בארחות העקלקלות כל היושר שיש בהם וכ"ש שעוזבים הדרכי' הישרות גם עוזבים הדרך המעוקל שביושר וכ"ש הדרך הישר ובענייני החשך לא מיבעייה שהולכי' במעוקל שבחשך לא גם בדרכים הישרי' מהפכים אותם לחשך וז"ש ללכת בדרכי חשך ולחז"ל מוים' תשמור עליך מן הזמנה תשמור עליך ורצו לדרוש שהתור' מצילה את האד' מן החטא ומעון הזמנה החמורה תשמור עליו :

השמים לעשות רע יגילו בתחפכות רע: אשר ארחתיהם עקשים
וגלויים במעגלותם: להצילך מאשה זרה מנכריה אנריה

החליקה

החליקה: העזבת אלון נעוריה ואת ברית אלהיה שבחה: כי שחה
אלמות ביתה ואל רפאים מעגלותיה: כל באיה לא ישובון ולא
ישיגו ארחות חיים: למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים
תשמר:

בא להוכיח אל האדם אל ילך בדרך עם חברת פועלי און השמחי לעשות רע
וכיון שלבבם למרע בשעה שאינם עושי רע יגילו וישמחו בתהפוכות של
אדם רע שעושה מעשים ומהפך עצמו מדרך טובה לדרך רעה והם ששים ושמחים
באילו הם בעצמם עשו הרע ההוא וזהו מרוע מעשיהם אשר ארמותיהם עקשים
דמסתמא כל אורח הוא אורח עקום ואלו מעקשים לארמותיהם שיהיו עוה עוה
ובמעגלותם הטובים כי האדם יראה לעינים שהם דרך ישרה וטובה כגון שעושים
איון מצוה ומעשה טוב הם נלוצים באותו מעגל טוב כי לא יבצר מהם איון פנייה
רעה באותו מעשה באופן שלא נמצא בהם דבר טוב ונפשם נפש רע אותה רע
וכשאינם יכולים לעשות הרעה לפחות מקבלי גילה ושמחה כשחזאים רשע אחר
עושה רשעה כי הוא ממלא מקומם ולהנצל מאנשי רעים ומאלי הללו צריך האדם
לקנות בינה ותבונת הנצרכה כמו שאמר קודם ואם תתרחק מאנשי רשע עוד תוסיף
לך הבינה להגילך מאשה זרה כפשוטו שהוא אשה זונה וגם מנכריה שהיא הגויה
אשר אמריה החליקה בחלקת לשון לפתותך ללכת אחריה וסביב אשר אתה מתבונן
בתור תנצרכה מלהלכך בה כי התור מכרזת לפניך ואומרת זאת האשה העוזבת
אלון נעוריה וברית אלוהיה שכחה ששמו ית' משותף בין איש לאשה והאשה המזונה
בגדה בברית אלוהיה המשותף ביניהם ונשארו אש ואש ובודאי כי אש אוכלת אשמה
אל מות ביתה ואל רפאים מעגלותיה הם המרפים עצמם מעסק התורה אלוהים
מעגלותיה של האשה זרה שאילו היה צידם תורה לא היתה עוברת אללם נמצא כי
שחה אל מות ביתה וגם כל באיה הבאים אליה בזנות לא ישובון לשלום כי האש
תאכלם ולא ישיגו ארחות חיים ומתי בקונר שנים עוד ירמוז שאין מספיקין בידו
לעשות תשוב' וז"ש כל באיה לא ישובון בתשוב' ולא ישיגו ארחות חיים לע"ה ואתה
בן אדם בין תבין בתורה והיא תנצרכה מכל הרעות האלו שלא תכשל בהם ומצלת
אותך מן החטא דהיינו סור מרע ומדריךך בדרך תלך בעש' טוב למען תלך בדרך
טובי' והנה הדרך הכבושה לרבי' היא הדרך הישרה לטובי' אבל צריך אתה להיות
נזהר מכל דבר רע אפי' מארמות צדיקי' שאם ראית את הצדיקי עושים איויה דבר
שהוא נראה אורח עקומה והם עושים בכוונה לשמים כמו עבירה לשמה דיעל אשת
חבר הקני לא תעשה כמעשיהם אע"פ שהם מעשה צדיקי' עכ"ז תשמור עצמך
מללמוד מהם הדבר ההוא כי להם יאתה שכוונתם לשמי' ואולי לא תהיה כוונתך
שלימ' כמוהם ואתה עושה להנאתך ואין לו לעשות כן אלא הצדיק גמור שלבו לשמי'
עוד ירמוז וארמות צדיקי' תשמור מלשון סייג ומשמרת שתעשה משמרת להרחיק
מן העבירה עוד ירמוז להיות דן את הצדיקי' לכך זכות שאע"פ שעושים דבר
שאינו הגון בעיניך ונראים לך שהם ארמות עקלקלות אותם ארמות צדיקי' תשמור
צלכך שכוונתם היא לשמים ואל תהרהר אחריהם כלל וי' מ' העוזבת אלון נעוריה

בסוף צדוק

שהם דברי חלקת לשון האשה וזנה בעולת. בעל המנחפת תחת אשה ואומרת לנואף
הראית גודל אהבתי עמך כי עזבתי אלוך ובעל נעורי בעבור אהבסך כי גפלתה
ליומ"ש ואת בריית אלהיה שכחה הם דברי חלקת לשון הנכריה הגויה שאומרת לו כי
בעבור אהבתינו שכחה בריית אלהיה המוקעת לה להזקק עם איש יהודי וכנגד האשה
הזונה בעולת בעל רמו ענשו כי שחה אל מות ביתה שהנואף עבר על עשר הדברות
ומכללם הוא לא תרנח שאם ירגיש הבעל יקום עליו ויהרגנו ועל הנכריה אחר כל
באיה לא ישובון בתשוב' כי הם כרוכי' אחריה אחר המות כמ"א חו"ל על פסוק לשב
העלה בע"ה לכהות עמה לע"ה. וי"מ כל באיה לא ישובון הורה גודל רשעת
האשה וזה המנחפת תחת אישה כי העזה פגיה לכל שואל חומה לומר הן וכל פתאים
חזיקו לא ישובון אחר כי היא גתנת חלק לכולם ומתוך כך היא גרמה לכולם שלא
ישיגו ארחות חיים. ואמר כי התורה תליך מהאשה וזה הוצת למען חלך בדרך
טובי' הם מצות עשה שהם כמו דרך סלולה ונצבה וארחות נדיקי' תשמור על מצות
לא תעשה שלא תכשיל בס' אצל תשמר' כי תשמר פן וא' סינו' לא לא תעשה ודוק :

**בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁכֵנֵי אֶרֶץ וְהַמִּימִים יוֹתֵרוּ בָּהֶּם : וְרָשָׁעִים אֶרֶץ יִכְרֹתוּ
וּבִגְדִים יִסְתְּרוּ מִמֶּנָּה :**

אמר כי ישראלים מקיימים עצמם וגם העולם מתקיים עליהם ועושים משכן
את הארץ מתקיים וישכנו בה בני אדם וגם מקיימי' את עצמם ותמימי'
יוותרו בה כמו שמתרגם ימי נח שנאמר נח איש נדיק. גמים היה וגתקיים העולם
בגבורו וישאר אך נח וצניו הקמימים ורשעים אחר כך ילכתו הם בני דורו של נח
שנאצו וגם הארץ נשחתה עד עומק שלשה קפחים של מחרישה. עוד רמו מארץ
יכרתו על מהפכת סדום ועמורה לומר כי יותר ממה שהיתה השחתת הארץ
שלהפכה לגפרית ומלח היתה השחתת עצמן ובריתתן כי נאצר זכרם המה וצוגדי'
יסחו ממנה ויהרסו יותר ממה הפכת הארץ על כן על כל הדברים האלה ידבק האדם
בתורה ובמלמה כי ישכנו ארץ. ובמדרש רבה אמר' עיקר שכינה היתה
בתהוומי' כיון שחטא אדם עלתה לרקיע ראשון חטא קין עלתה לשני וגו' צא אברהם
הורידה וגו' הה' ל' לדיקים יאכנו ארץ יאכינו השכינה בארץ וכפי דרך חו"ל אני
הצצר מה זה היה שנת איש נדיק תמים היה ולא הוריד השכינה רקיע' א' כשאר
הנדיקי' לו' א' לדיקים ישפגנו השכינה בארץ פמו אברהם ויזחק ולפי שהיו מקרבי'
הרחוקים ועושים נפשות ותמימים שהוא גם איש נדיק תמים שלא היה מוכיח את
בני דורו והיה רוצה להיות תמי' בעולם ובמישור לא הספיק זכותו להוריד השכינה
רקיע' א' אלא יוותרו בה כשארם במקומה עומדת וממקום שהיתה שם השכינה נגלה
ה' אליו ודבר עמו ועון דור המצול שהיו כולם רשעים הפרחו השכינה עוד רקיע
אחר וזהו ורשעים מארץ יכרתו. וכן פירשתי אני בכסף כפחרימה שאמר הכתוב
את האלפים התהלך נח שלא זכה נח להוריד שכינה אלהים אליו רק נשאר השכינה
במקומה ואת האלפים התהלך נח כל זה לשיטת חו"ל :

**בְּנֵי תוֹרָתִי אֵלֶי תִּשְׁבָּח וּמִצוֹתַי יֵצֵר לָבָד : כִּי אֶרֶךְ יָמֶיךָ וְשָׁנוֹת חַיִּים
וְשָׁלוֹם**

על־לוח־לכך: ומצאת־חן ושכל־מזב בעיני־אלהים ואדם:

תשכ"ח

בסוף צדוק

תשכח וגו' הזהיר על למוד התורה ועשיית המצוות אמרו מזה וגם מזה אל תנח ידיך כי טובים השנים כי אורך ימים ושנות חיים יהיו לך בשכר התורה ושלום יוסיפו המצוות לך תוספת בעיקר. חסד ואמת הזהיר לעשות חסד עם העניי' שהוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול גם יהיה היותו חסד עשוי באמת לא מפני הצושה או מפני פנייה של יוהרא ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהי' ואדם כי העושה צדקה להראות לא ימצא חן בעיני אלהים וגם צדי אדם מכירים בו ולא ימצא חן בעיניהם עו"א בעיני אלהים ואדם :

בטח אליהוה בכל לבך ואל בניתך אל תשען : בכל דרכיך דעהו והוא ישר ארחיך : אל תהי חכם בעיניך ירא את יהוה וסור מרע : רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך :

בטח אל ה' ירצה שלמעלה הזכיר ואמ' תורתי אל תשכח ושיעשה לה קשר של קיימא להגות תמי' בתורה ולא ימושו מפיו וכי תאמרו מה נאכל ומתי אעשה גם אנכי ללחם ביתי אם אעסוק בתור' בקציעות והכי יפה תלמוד תור' עם דרך ארץ לזה אמר בטח אל ה' כי הוא מסביע לבל חי רצון ולא יעזוב את חסידיו ולא בינתך שאתה מתבונן בדרך הטבע שגריך האדם לגרוח בה כדי להשיג פרנסתו אל תשען בי הק"ה יומין פרנסתך בזמן מועט כי אין לה' מעצור להושיע צרב ומעט. עוד הזהיר על הצטחון שיבטח האדם בשם ה' בכל לבו וכפשו ולא יבטח על שקר ועל עושר כי הכל הכל וגם לא יבטח בצינתו אשר חלק לו ה' רוח צינה בתורה ויאמר בלבו הנה אבטח בבינתי וחכמתי ללכת וללמד תורה בשכר ורוח יצינתי יענני לגבור בעפר כסף לזה אמר והזהיר אל הת"ח אל בינתך אל תשען זהו תעמוד לך ללחמך ללחם ביתיך לא בטח אל ה' בכל לבך. וי"מ אל בינתך אל תשען שלא תצרך עם ההצטחה בינתך לומר כי בהצטרפות שכלך והנהגת בינתך עם ההשגחה תהיה הגלחתך אלא אל תשען על הבינה שלך אפי' משענת בעלמא כי אם בטח אל ה' בכל לבך. בכל דרכיך דעהו אמר שדרך הצטחון שאמרתי לך בטח אל ה' בכל לבך הוא שבכל דרכיך אשר תלך כף רגליך דעהו להק"ה ונכח ה' יהיו דרכיך בתפל' לפניו שיגליח את דרכיך וכיון שעל ה' השלכות יהבך הוא ישר ארחותיך עוד ירמוז מ"ש התנא וכל מעשיך יהיו לש"ש ופי' הרמז"ס ז"ל שהכוונה שאפי' בשעת אכילה ושתייה ובל' פרטי עסקיו יהיה מגמת פני האדם לעבוד את ה' והוא אוכל ושותה ובינא בזה כדי להתחזק בעבודת יוצרו ולי נראה לדקדק כפי דרך זה מ"ש דרכיך ואח"כ ארחותיך אכל ידוע הוא שדרכים נקראו דרך ישרה ודרך המלך וארחות הם אורח עקומה ונתיבה מעוותת אמ' בכל דרכיך הישרים דע את אלהי אביך ותכוין לגשם שמים והוא ית' יישר ארחותיך גם הדברים שנראים לעיניך שהם ארחות עקלקלות כגון אדם שעוסק בפרקמטיית והוא לא גברא לא לעמלה של תור' וכן בענין המאכל והמשתה והמשגל מעלה עליך הקצ"ה באילו הם דרכים ישרי' ואתה עוסק תמיד בתורה והוא יישר ארחותיך כיון שבונתך היא לשמים אוכל ושותה להבדיל את הגוף כדי לעבוד את ה' ועוסק בפריה ורביה ליעובדו של עולם ולהיות זוכה לבגדים הגונים עוסקים בתורה קרי כל מעשיו

מעשיו רצויים וישרים. אל תהי חכם בעיניך. ירצה אל תתחכם יותר בראותך כמה אנשים הנגשים אל ה' מעונים ברעב וצמא וחוסר כל כמו ר' תגיבא בן דוסא שהיה מסתפק בקב של חרובין מערב שבת לע"ש וכמו ר' אלעזר בן פדת שלא נמצא אתו לאכול ביום הקזתו כי אם כלע של שום כנ"ז בגמ' וא"כ תלילה ידברו תועה על הבטחון כי לא יועיל הבטחון ביום צרה לז' אל תהי חכם מאשר ראו עיניך אנשים צדיקים עטופים ברעב וח' תמנע מיראת ה' להיות בה' מבטחך אבל החזק במוסר אל תרף ירא את ה' וסור מרע הסר רגליך מדרך הרשע ורע שיש לו הגלגלה ולא למראה עיניך תשפוט כי הדברי עתיקי בשאת צדיק ורע לו ורשע וטוב לו ומשפטי ה' אמת צדקו אין להרהר אחר מדותיו ואם ככה את עושה אז תהיה התורה שאתה למד רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך כי זאת התורה אשר שם משה לא זכה נעשית סם המות וזכה נעשית סם חיים :

ובמדרש אחו"ל לשריך לשאריך וזכה האדם בתור' וזכה לו ולמשפחתו. וכוונתם לדקדק דהי"ל רפאות תהיה לשריך כדכתי' שריך הנן הסהר שהוא הטבור. ועוד למה פרט הרפואה אל הטיבור יותר משאר איברים שבגוף לכך דרשו לשאריך שהתורה שאדם לומד מגינה על כל משפחתו ושאר בשרו וגם לעצמו של אדם הס' ד"ת שיקוי לעצמותיו. ויש לדרוש לשורך כפשוטו שהוא הטיבור כי ידוע הוא שבהיות הטיבוק במעי אמו פי הטבור פתוח ומשם הוא אוכל וכשגולד נסתם פי הטבור ונפתח הפה וזה אל"י ביאור מא' חו"ל שאמרו שבמרגלים היו תולעים יוצאים מפיהם ונגנסי בטבוריהם. והכוונה לע"ד לפי שלא נברא הפה אלא לעסוק בתורה ומי שיש לו פי זרות כמו המרגלים שחטאו בפיהם נח להם שלא נסתם פי הטבור ולא נפתח הפה לדבר דברים שאינם הגונים ולכך היו התולעים נקנסי בטבוריהם להורות כי זהו הפה הראוי להם ולא הפה העיקרי וזה רמז כאן שבדיבור התורה יפה רפאות לטבור שיהיה סתום ולא יפתח כמו שהיה בבטן אמו :

בכר את ידוה מהונך ומראשית כל תבואתה: וימלאו אסמך שבע ותירוש יקבך יפרצו:

בכר את ה' בא להזהיר על מדת החסד שאמ' קודם חסד ואמת אל יעזובך ואמר שהעושה צדקה וחסד מכבד להק"ב לפי שהעניים והאביונים נקראי עם ה' אלה ומכבדו חונן אביון אך בזאת שלא תהיה הצדקה מכח גזילות וחמסי' כי אין זה מכבד לא ח' מנאץ ולזה אמר מהונך שיהיה מהון שלך. גם רמז מהונך ולא כל הונך שלא יטיל עצמו על הצבור וכך צוו חכמים ואמרו המבזבז אל יבזבז יותר מתומש ואע"פ שזה הארץ ומלואה ולו הכסף והזהב ומשלו הוא נותן לעני מעלה עליך הק"ב כאילו הוא הונך שלך וכבדתו צמעשה הצדקה ובשכר זאת יברכך ה' בכל משלח ידך ותבואתך שתהיה מראשית כל התבואות ותהיה נק' תבואתך של עצמך אשר לקחת בכח צדקותיך. ובס' בסוף נבחר ביארתי שהזכירו שיהיה ראשון לכל דבר שבקדושה לתת לצדקה ראשון ומראשית כל פי' ראשון לכל נותני צדקה נתן אתה תבואתך. עוד ביארתי שם שהזהיר לעשיר שיש לו הון רב אבל אין לו בלבד ריוח בנכסיו שלא יעשה הצדקה כפי הריוח רק כפי הממון וז"ש כבד את ה' מהונך

בסוף צדוק

מהנביא כפי הולך ויש אדם שמרויח הרבה עם האין לו כל כך ממון לזה
 הזכיר שיתן לדקה כפי ההבנסה והריוח ולא כפי הממון וז"ל ומראשית כל תבואתך
 שהוא הריוח הבא לו נתן נתן כפי ערך תבואתך שהוא ריוח הבא לך אע"פ שהוא
 ש עור רב מערך הממון והוא ע"ד מש"ה איש במתני ידו כדרכת ה' אלהיך אשר נתן
 לך שמי שידו משגת ממון רב יתן במתני ידו ולא יעריך אל הריוח חס אינו צ"כ וזמי
 שיש לו ברכת ה' אע"פ שאין לו כ"כ ממון יתן כדרכת ה' אשר נתן לו וזכות זה
 יתלואו אסמך שבע ששדה הכרבה במועט להיות בהם לאכול לשבעה שהכרבה
 שורה בלבר הסמך מהעין ותיירוש יקבץ יפרונו לפי שהיקבץ הוא מקום שדורכין
 בו הענבים ואם יתלואו היקבים תירוש לא יספיק להם כי עדיין מצקשים יין ואין
 לכך אמר יקבץ יפרונו שיהיה היין מקלט מהיקבים ויתלואו החביות באוצרות יין
 כי באופן זה תהיה ברכה שלימה עוד יראה שכיון שנכנס היין בחביות טוב אין
 מקום לשרות בו ברכה כיון שהחבית הוא דבר שבמידה אבל בהיות היין ביקבים
 תשלה הכרבה ויפרונו וי"מ יפרונו הגדר של היקבים לריבוי היין שלא יכלנו
 היקב וי"מ ויתלואו אסמך שבע שהנה דרך בני אדם למלאת אוצרות מפחד הערב
 בעובדה ליוסף ע"ה ויתלואו אסמך שבע כלומר דמילוי אוצרותיו לא יהיה מסיבת
 פחד מהרעב כי קרא'ה' לרעב אחריו כל ואף שיהיה שובע בעול יהיו אוצרותיו
 מליאים כל טוב ומרוב התבואה ישלמפני חדש תולאיו א"ע ותיירוש יקבץ יפרונו
 ר"ל שגם יקבץ יתלואו תירוש ע"ד והשיג לכם דיש את צליר ומילת יפרונו ירמוז
 עתהיה ברכה מרובה בדרך נס ולא בדרך העולם בדרך טבע כמ"ש רז"ל בפסוק
 נוקמה פרץ בארץ פרץ גדלו של עולם מנהגו של עולם ואליהם הורגים העו' ומקלה
 היום עדים הורגים הואבים הרי מצינו מילת פרץ שהוא רומז אל הכנס שלא בדרך
 טבע ומלהגו של עולם דכוותה הכא מה שאמר ותיירוש יקבץ יפרונו ר"ל שירבה
 בדרך נס שלא כמנהגו של עולם ודייק ספיר שבשבע שהוא דגן אמר ויתלואו ולא
 קאמר יפרונו משום ביזוי אוכלין כמו שהוא הדין והוא בטור ח"ס קע"א אין
 זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת וקונא בזה בדבר הבא לידי מיאוס
 כז"ה ויתלואו אסמך שבע שיהיו אוצרותיו מליאים כל טוב שה לפה ולא יפרונו על
 הארץ משום ביזוי אוכלין אבל בתירוש שהוא היין אמר ותיירוש יקבץ יפרונו ע"ד
 מא' חז"ל כל מי שאין יין נשפך בציתו במים אינו בכלל ברכה גס מצינו בהוא
 עוברא לגמ' בכתובות בזה הוא עוברא דהוא עניינא שהיו מוצקין לפציו יין על
 הארץ משום תענוג על זה אמר ותיירוש יקבץ יפרונו

ובירוש' לפי מה שאין לדדים שאין להם שיעור וגו' וגמילות חסדים הדא דתימא
 בגופו אבל צמחולו יש לו שיעור עד היכן דג' בר איניניא ור' אבה בר
 כהנא חד אמר עד כדי תרומה ותרומת יעשר ומרומה אמ' כבד ה' מ' הולך ומראשית
 כל תבואתך כמראשית כל תבואתך עכ"ל ולמה למ"ד עד כדי תרומה ותרומת
 מעשר בזה כולל להבין מ"ש הפסוק ויקחו לי תרומה וגו' תקחו את תרומתי ואלת
 התרומה הוכיר' פ' תרומה כנגד' למאה שמייב להפריש שהם כנגד תרומ' ותרומת
 מעשר שהתרומה היא תרי ממאה ותרומת מעשר חד ממאה כמכאוב' תרומות
 מעי' עור תרומת מעשר עז' ח' תרומות בפסוק והוא רמוז נכון עוד נאמר דרך
 אחרת בפסוק בדרשת כמלהשית כל תבואתך עמ' ש בפ"ד דחלה ואלו ניתנין לכל

בין הממונות והכבודות וגו' דתני תמן עשר דברי הכיתות לכל כסן ולא תני תרומה ומעש' לפי שאין כיתות אלא לכהן כדכחש' בטהר צדוק' כדכחש' ה' מהו כסן ומעש' כל תבואתך כלו במרמשי כל תבואתך שהיו כיתות אלא לכהן כסן כדכחש' שמהו כסן יהיה לת"ח כי כל כסן פתו לגס ההרץ אסור לרחם עליו כמש"ה כי לא עם בנות האל על כן לא ירחמנו עושינו מה גס חס כינו אכל בטורה בנעילת ודים שהוא נעקר מן העול ואסור לרחם עליו אמנם יהיה לכהן חס:

מוסר יהוה בני אל-תמאס ואל תקץ בתוכחתו: כי את אשר יאזהב יהוה יוכיח וכאב אתה בן ירצה:

פ'י הרב רבינו יונה ז"ל משמע"י שהבטיח הק"ה לנותן דרך שימלאו אסמיו שבע הזכירו שם צאנו עליו יסורין ועונש ואין תורש ולא דגן אסור בן אל' לא תהיה מצעט ת"ו צמור ה' ואל תקץ בתוכחתו אלא קבלם מאהבה כי את אשר יאזהב ה' יוכיח וזהו הסמכות של פסוק זה אל הקודם עוד ירצה מוסר ה' שמוור אל האמו' קודם אל תהי חכם בעיניך במה שאתה כוזה בעיניך יסורין אל הדליק' שבעתים בה' אל תתחכם יותר בענין זה רק יראה את ה' כי משפט ה' אמת דקו ימלינו וז"ל באתה שנקראת בני וחביב כסן אל תמאס מוסר ה' שהם היסורין הצאים על הדליקים וגם חס פגעו בך וצאו עליך היסורין בגופך אל תהי קץ בך בקולוס המעניקים ומכאיבין לאדם אל תקון בתוכחתו לא יהיו בעיניך כקולוס כי את אשר יאזהב ה' יוכיח שבע מוסר שכן בתיב ואזהבו שימרו מוסר אכל לשונאו חושך ומנו שבענו כיון שהוא אזהב את הדליקים הוא מוכיחם שבע מוסר והוא כמשל האב שאינו עוש' עיקר מצניו להוכיח אלא את הבן אשר ירצה בו יותר מכולם כך הקב"ה אינו מוכיח אלא את הדליקים שנק' לו בשם בן חביב ומתוך מזה יתירה ואזהבה כזה הוא מוכיחם וי"מ כאב את בן ירצה כאב מלשון מכאוב ר"ל שהכאב שמכאיב את בנו שבע מוסר הוא גורם לו שירצ' במעשיו כן הקב"ה מכאיבו לדליק לעלות ולרעות מעשיו לפניו ית' וי"מ מוסר ה' בני אל תמאס שהוא מקושר עם קראי דלעיל וימלאו אסמיו שבע ותיכוש יקבץ יפרונו והוא עם ההו' עובדא דגמ' כשחלה ר"ה הגדול וגו' התחיל ר' עקיבא משחק בהומרו כי בראותו שמעול תבואתו לא פרקיה ויינו לא החמיץ כצר שמה אכל עולמו בחייו נמצא דבסיבת רוב דגן ותיכוש יבא לידי חולי כהוא עובדא דר' איעזר הגדול שלא יאכל עולמו בחייו וגם אמרו חז"ל שבעה דליקים יושבים בשלוח השטן מקטרג ואומר לא דיין לדליקים מה שמחוקן להם לעתיד אלא שהם מבקשים לישב בשלוח בע"ה הרי דמסיבת רוב שלוח באלים לידי יסורין בזה יבא היצ"מ מ"ש מוסר ה' בני אל תמאס עם קראי דלעיל שאמר וימלאו אסמיו שבע וגו' ובזה יהיה מעותד ליסורין וע"ז הוסיפו שלא יסור מואם במוסר ה' ולא יקון בתוכחתו ואין להקשות על זה ממ"ש חז"ל אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה וסדר היסורין לבא תחלה על ממונו ואח"כ על גופו גם כהוא עובדא דר' אליעזר קשה היסך באו יסורין על גופו ולא בממונו ונוכל לתרץ בא' מג' דרכים הא' דהנה אסור' ל' דבענין הדקקה שהי' לגסוי' לק"ה בדכחש' הביאו המעשה אל בית האור וגו' ובחזונו לא בואת חס לא אפתח לבס את הקובות השמים והריקותי לבס דרכה עד בלי דיוטעם הדבר דשאר מלות

כסף צדקה

אמר לגסויי לק"צה דאיפשר דיבא לבצוע ח"ו משו דקי"ל לשכר מצות צהאי עלמא ליכא ואס יראה שתאונה אליו רעה עם היותו עוסק במצוה יהיה מבצע ביסורין באומרו זו תורה וזו שכרה אבל בענין הדקדקה והולאת המעשרות לתקן הצטיי הק"צה לתת לאיש כמעשהו ויריק אליו ברכה עד בלי די ודכוותה אחו"ל האומר אתן סלע לדקדקה כדי שיחיו בני הדרי זה נדיק גמור ולא אמרו העוסק במצו' בשביל שיחיו בניו או מצוה אחרת וזלתי מצות הדקדקה דשרי לגסויי צה להקצ"ה להיו שהוא מוצמח צה שאין הק"צה מקפח שכרו ויתן לו עושר וכבוד וכדי שלא יאכל עולמו בחייו הוא מוכרח שיבואו עליו יסורין בגופו ועל זה הזהירו ואמר מוסר ה' בני אל תמאס וגו' . ואיפשר עוד שהנה היסורין הבאים בתוכחות על עון כדי שישו צתשובה מעונות שבידו אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה לא בתחלה לוקה בממונו אולי יחזור למוטב ואס לא חזר בו לוקה בגופו אבל בבאן יסורין אלו אינס לא זולתי שלא יאכל עולמו בחייו או מסיבת קטרוג השטן וכיוצא מיני יסורין כאלו יבואו על גופו תחילה . או ירצה דדוקא בנפשים וכיוצא שהם יסורין מכוערין בתחלת ה' על האדם אינס פוגעים בו תחלה לא בתחלה על ביתו ואח"כ על בגדיו ואח"כ על גופו וכן קודם שיגזור על האד' מיתה לוקה בממונו ובמיתת בניו דומיית דאימלך שקודם שמת ירד מנכסיו אבל במיני חולאי' קלים שדרך העולם להתיסר צהם איפשר לפעמים שיחלה האדם מבלי שום נזק בממונו כמלא דמרוצ' טובה וברכה באים היסורין כדי שלא יאכל עולמו בחייו וזה יבא בעצם קשר הפסוק וימלאו אסמך שבע וגו' וסמך ליה מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקון בתוכחתו כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' כלומר לאותו שמראה לו פנים שוחקות ואהבה עזה כההוא עובדא דר' אליעזר דהיה מגליח בכל דרכיו לאותו יוכיח ביסורין וכאב את בן ירצה :

עוד איפשר לומר דהנה הרגיל בדוחק הוא סובל היסורין מבלי שיטעור כל כך כמ"ש חו"ל דמלפא תיבלי לא בהתא משא"כ השרוי בטובה צבא עליו היסורין הוא מרגיש צהם ביותר כמ"ש בספר הזהר ריש פ' שמות על פסוק היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן יע"ש צה יבא בעצם פסוק מוסר ה' בני אל תמאס עם הני קראי דלעיל דכיון שהוא רגיל ושרוי בטובה הוא מרגיש ומלטער ביותר על היסורין ויבא לבצוע ביסורין ויהיה קורא תגר ח"ו על מדותיו ית' על זה הזהירו שיקבלם עליו מאהבה ולא יקון בתוכחתו . ואמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' ירצה שמה תאמר כיון שמרוצ' הטובה שהייתי רגיל בימים הראשונים הנני מרגיש ביסורין ביותר א"כ שקילא טיבותך ולא תתן לי מאומה ברכות ושלום כדי שלא מרגיש ביסורין עז"א כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' כלומר לכתחלה משפיע לך שלום כדי שתרגיש שהיסורין הבאים עליך הם מאהבה מסתרת משא"כ אם תהיה תמיד סובל יסורין לא תדע שהם יסורין של אהבה כאב את בן ירצה שאע"פ שלפעמי' מראה לו פנים זועפות עכ"ז על הרוב מראה לו אהבה עזה ופני' שוחקות משא"כ האדון לעבדו שתמיד מראה לו פנים זועפות . או אמר מוסר ה' בני אל תמאס מדבר צהל' השרוי בטובה שלא יהיה שמח בחלקו ויבקש להיות יושב בשלום בלא יסורין באמרו לא הן ולא שכרן לא אדרבא יהיו חביבין עליו כההוא עובדא דר"ש שיהיה קורא להם בואו אחי וריעי ובה בעת שיבואו עליו לא יקון צהם כיון

פיון שהוא היה חפץ בהם תחלה ובזה יובן כפל הענין כמו שאמר מוסר ה' בני אל תמאס וא תקוץ בתוכחתו אחת קודם זה עליו היסורין ואחת בעת בואם עליו כל' ודוק כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' ירצה שמילת יאהב הוא מדבר על העתיד כלומר אותו האיש העתיד להוסיף אהבה על אהבתו את ה' ע"י היסורין לאותו אק"ב זה מוכיח כאב את בן ירצה כלות' כאב המוכיח לבן הרוצה לקבל ממנו תוכחת שאז עהור ידים יוסיף אומץ ללזכית עשר ידות כמו שאמרנו ודוק:

אז ירצה דרך אחרת צהמשך הפסוקי' וימלאו אסמיך שבע וגו מוסר ה' בני אל תמאס וגו' עמ"ש חו"ל לקשה חסרון כים לאד יותר מס' מכות ועל זה אמרו חזיריו לאיוב השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני' בזה יבא צעט' בכלל מוסר ה' בני אל תמאס כלומר מאמר שיש לך עושר ונכסים ואסמיך ואוצרותיך אליאס כל טוב זה יהיה בכים לך ואין לך מכת חסרון כים בזה אפי' יבואו עליך כמה מיני יסורין מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו וכים מלא יצריא מולה כל' ודוק ואמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' ירצה שהכל יש ב' מיני תוכחות האחת תוכח' האב אל בנו שהוא סומך על שולחנו ובשבע ילכו על הלחי הכה ופאנע אצל הרב לעצרו אס יבעיסנו חותך פרנסתו או מוכרו לאחרי אצל בנו הסמוך על שולחנו לעס נכרי לא ימשול למכרו גס אס יהיה בנו הגדול אס יקניס חותו ישלחינו מעל פניו עו"א כי את אשר יאהב ה' יוכיח וגו' כלומר שאתה האיש הבאיש עליך יסורין על גופך מצלי חסרון כים הס יסורין של אהבה כאב המוכיח את בן ירצה כלומר את בנו הקטון אשר בו רצתה נפשו שאינו חותך פרנסתו וזלתי יכינו בשבע ויוכיחו משא"כ את עצרו או בנו הגדול שאין לו צענועים על אציו שחותך פרנסתו וישלחינו מעל פניו כנ"ז וזהו וכאב את בן ירצה ודוק:

אשרי אדם טעא חכמה ואדם יפיק תבונה: פי' טוב סחרה מסחר
כסף ומחרין תבואתה: יקרה היא מפני'ם וכל חפציה לא
ישוה בה: ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד: דרכיה דרכי
נעם וכל נתיבתיה שלום: עץ חיים היא למחויקים בה ותמכירה
מאשר:

ירצה שקודם הגיד לנו מעלת היסורין כי את אשר יאהב ה' יוכיח זה לומר שיש מעלה יתירה אס אין ציטול תור' באותם יסורין כדכתיב אשרי הגבר אשר תיסרינו יח ומתורתך תלמדנו ולזה סמך ואמר אשרי אדם מנא חכמה ותורה עם היסורין שלא בעלוהו מעסק התורה עוד הורה לנו שלא לזלזל באדם שיש לו יסורין והוכח צמכאוב כי אס חכם הוא לא הורעה חזקת חכמתו בשביל היסורין כי אפשר החכמה במקומו עומד ביתר שאת לע"ב ואשרי אדם מנא חכמה וגם האדם שיפיק תבונה מתוך היסורין והצער יפה כחו ויפה כמה חכמה:

עוד ירצה אשרי אדם שיגע צעסק התורה ומנא חכמה וגם אס הוא לא זכה לתורה אשריו אס מנא אד' שיפיק תבונה דהיינו משיא בתו לת"ח או מהנה ת"ח מנכסיו באופן שהוא קיימו והעמידו לאדם הסוא שיפיק תבונה ויעסוק בתורה וזיון שהוא היה גרמ' אשריו ואשריו כי טוב סחר' מסחר כסף שהותו שהחזי' יד הת"ח לא

כסף צדקה

לא היה יכול לעשו' סחורה גדול' מזו ויש לו ריוח גדול יותר מכל ריוח ש'אפש' בכל מיני סחורה כי טוב סחורה מסחר כסף לפי שלפעמי' עולו' ויורדות הסחורות אבל עכשיו הקרן קיים לע"ה ואוכל הפירו' בע"ה - ומחרון תבואת' שמצא' ריוח ופירו' כתבואה חדשה בכל שנה ושנה וזהו שבח האדם שמלא' אדם שיפיק תבונה בהיותו מחזיק בידו ועל שבח הת"ח עצמו שהוא לומד בתורה אמר יקר' היא התורה שלומד מפניני' וקרי' פניני' וכת' פניני' לומר שזהו דווקא אם הוא לומד תורה לשמה שאינו מהשפ' ולחזק' לא מבפני' מתוך קירו' לבו - עוד רמז שיקר' היא התורה בזמן שלומד בסתר בדרכי' מחזיק ירכיך כמו חלאי' מה ידך בסתר חף ד"ת בסתר וז"ש מפניני' עוד רמז מפניני' לומר שאם היא יקרה התורה יותר מפניני' הוא מאות' פניני' שהם פניני' שמטמנים האדם לפני ולפנים בחדרי משכיתו ואינו מהנה ממנו ת"ח אבל הפניני' שמוציא האדם חוץ ממנו ומחזיק יד ת"ח אז יש להם שיווי עם התורה ושקולים הם כי דווקא חפניך הגנוזים ביחוד לך לעצמך ואין הנאה לת"ח התך לא ישוו בה אין להם שווי ודמיון עם התורה אבל החפני' שיש בהם הנאת ת"ח ישוו בה בתורה כי בכל החכמ' בכל הכסף דהיינו הכסף של בעלי מצות כנו' וע"כ יש יתרון לחכמה על הכסף בחינה א' שאמר שה' עה ויתרון דעת החכמ' תחיה בעליה וזהו שסמך כאן ואמר אורך ימים בימינה כי בדבר הזה יפה כח התורה תמיד אפי' על בעלי מצות כי בימי' של תורה תלו' אורך ימי' כי החכמ' תחיה בעלי' אבל אותו שיש לו עושר וכבוד דהיינו שכיבד התורה בממונו ועשרו להחזיק יד ת"ח הוא יושב בשמאלה של אותו שעוסק בתורה ואורך ימים שבימי' של תורה שהוא העוסק בה תחיה בעלי' השני בעלים שלה שהוא הת"ח הלומד בתורה והעשיר המחזיק בידו - עוד יראה אורך ימים בימינה וגו' כלפי שאמר קודם כי טוב סחורה מסחר כסף לפי שיש לה קרן ופרות כתבואה חדשה כל שנה לז"א אורך ימים לעולם שכולו ארוך דהיינו הקרן קיים שהוא בעיקר בימין ויש לה פירות שהוא טפל בשמאל דהיינו עושר וכבוד בע"ה - וחז"ל דרשו אורך ימים בימינה לתימיני' בה שהם הלומדים לשמה ולשמאלי' בה דהיינו שלא לשמה עושר וכבוד בע"ה - דרפיה דרכי' נועם וגו' יראה כי הדרכים הכבושים לרבים הם בטומים מליסטי' כיון שהם דרך המלך ויש שם שלום אבל אין בהם נועם כי רבי' בוקעים בס' וכל עץ טוב יפילו והנתיבות שאינם הליכות עולם יש בהם נועם כל נרחב ומרעה דשן ושמן אבל אין בהם שלום כי יש פחד מלסטים ושודדים כיון שאין רבים קופצים לדרך שם - והנה התורה יש בה תדתי לפיבותא שבדרכיה שהם העניינים של פשטי' התורה שכל אדם דש צם ולומד אותם יש בהם נועם וגם שלום בעולם ובדברים העמוקים מכל אדם כמו מודות התורה שלא כל אדם זוכה ללמוד בס' והם כמו נתיבות שאין הולך בהם כי אם הבקי בהם ולכאורה יש פחד ללמוד בסודו' ההם כדי שלא יגין ויפגע או ימות כמו שאמר בן עזאי הגין ומת בן זומא הגין ונפגע לזה הבטח' שגם בנתיבותיה שהם הדברים המכוסים מבני אדם יש בהם שלו' רק במופלא שהוא מעשה מרכבה ומעשה בראשית אין דורשים ועץ חיים היא למחזיקים בה ולומדים בה באופן שלא יש פחד בנתיבות התורה וסודותיה - עוד יראה עץ חיים לומר שגדול מעלת לומד התורה על מעלת המחזיק בידו לענין שהחכמה תחיה את בעליה בדרכי' בכל החכמה בכל הכסף וביתרתי למעלה שהלומד ומחזיק בכספו את לומדי התורה שקולים

סקוליס במעלת הכל והחופה ויתרון דעת החכמה היתרון שיש לחכמה על המחזיק
הוא שהחכמה תחיה את בעליה מה שאין לו כח למחזיק וז"ש כאן עץ חיים הוא אל
המחזיקים ולומדים בה שתחיה בעליה אבל לענין הכל שקוליס כי עץ חיים פרוש
ותחתיו בללו יושבים יחד המחזיקים שלומדי בתורה וגם תומכיה שהם מחזיקים
בידם בללו יחסו והוא מאושר וי"מ ותומכיה מאושר שאם ב" בני אדם תמכו
והחזיקו ביד ת"ת אחד כל אחד מהם מקבל האושר משלם ואין האושר מתחלק בין
שניהם רק תומכיה שנים ומאושר יהיה כל אחד ולז"א תומכיה בלשון רבים ומאושר
בלשון יחיד לרמוז שכל אחד יהיה מאושר אושר שלם כאילו הוא לבדו תמך בימינו
וזכו ותומכיה מאושר :

יהוה בחכמת יסוד ארץ כונן שמים בתבונה : בדעתו תהומות נבקעו
ושחקים ירעפו טל : בני אליליו מעיניה נצר תושיה ומזמה :
ויהיו חיים לנפשה וחוץ לגררתיה : אין תלך לבטח דרכה ורגלה לא
תגוף : אסתשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתה :

בא לבדו מעלת התורה שהוא קיום העולם שנא' אם לא בריתי וזמם וליה
וגו' וז"ש בחכמה בזכות החכמה יסוד ארץ עשה היסוד תחלה בארץ ואח"כ
כונן ע"ג הארץ את השמים וזהו כדברי בית הכלל שא"ר הארץ נבראת תחלה משל
למך שבה פלטין משבנה את הפתונים אח"כ בנה את העליונים שנא' ביום
עשות ה' אלהים ארץ ושמים ויש לתת קצת מעט לדבריהם כיון שהעולם לא
נברא אלא בשביל התורה והתורה אינה מתקיימת אלא בתחתונים כי זה כל האדם
ש' עסוק בתורה לכך ברא תחלה את הארץ והוא מקום מושב בני האדם העוסקים
בתורה כי הוא יסוד לבריאת השמים שגם הם לא נבראו אלא בשביל התורה שלומדים
בארץ ונמצאת הארץ יסוד לשמים בבחי' זו וזו היא כוונת חז"ל שהביאו ראיה לדברי
בית הכלל מפסוק אלה תולדות השמים והארץ דילפי חז"ל בג"ש אלה תולדות וכתיב
אלה החקים שבזכות אלה החוקים נברא העולם וכיון שעיקר הבריאה תלוי בתורה
לכך ביום עשות ה' אלהים ארץ תחלה ששם התקיים התורה בבני אדם ואחר כך
שמים וזוהי אפי' מברא מ"א חז"ל על נמוגי' ארץ וכל יושביה שהיה העול' מתמוסע
עד שלא ניתנה התורה ובזכות הנביא' אלהיך שקבלו ישר' תכנתי עמודיה סלה :
ויש לדקדק כפי דרשתם ז"ל למה לא נמוגו גם השמים קודם התורה כי אם אין
ברית התורה חוקות שמים לא נתקיימו : אמנם כיון שאין התורה מתקיימת בשמים
דהא' כתיב כבוד את אביך וכתיב לא תרצח וגו' שאין כוונת שום דבר מהלל בנבואה
השמים העליונים לכן לא היו חוששים כלום אם לא נתן התורה ולא יתקיימו
השמים כי אין להם שכל ועונש ומה יתן להם קיום העולם או ביטולו אבל הארץ
החומרית שברא אלהים אדם עליה לקיים התורה והיא מתעלה בכך לכך נמוגה
הארץ עד שקבלו ה' תורה : בדעתו תהומות נבקעו וירצה שהק"ב בידעיתו הנפלאה
עשה לקיומו של עולם שתהומות נבקעו ושחקים ירעפו על והוא מ"ש בגמ' אין לך
בל ט"פ שירדת מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו שנא' תהום תל תהום קולל
לקולל כי כירידך באופן שיעקר קיום שוב העול' הוא בקיעת התהומות שעולי למעלה

בסוף צדוק

שאל"כ מה יעשו שרשי חטה ותאנה וחרוב שבוקעים שרשיהם בארץ ג' אמה כי הטללים והגשמים אינם בוקעים בארץ ג' מפחים אלא ברוב חסליה' ונבדעמו תהומות נבקעו וגם מלמעלה השחקים ירעפו על ומתוך זה וזה מתקיים העולם וכל זה עשה ופעל הק"ב בשביל התורה וכיון שכן אל ילנו מעיניך הנפלאות שעשה הק"ב בירידת הגשם והעלאת התהום להשקות הארץ שכיון שאתה רואה כן תגלור תושיה ומזימה שגרמה כל המצבה הזאת שאם אין התורה אין העולם עומד ובהיותך נוזר על דל שפתוך את התורה והיו ד' חיים לגפשיך שהק"ב מוריד גשמים וטללים ובוקע תהום והרואה את הארץ והולידה והמחימה לתת זרע לחיות את הארץ והיו חיים לגפשיך לקיום עצמך וגם אתה גורם להיות חוטאן וחטא משוך עליך בשביל התורה שלמדת בגרבותיך והולאת מפיד מילין עוד ירמוז ויהיו חיים לגפשיך וכן בשביל שהולאת מגרבותיך ומפיד דברי התורה בדבתי כי חיים הם למוציאיהם שדרשו חז"ל חיים הם למוציאיהם צפה אז תלך לבטח דרכיך וגו' יראה שבהיות האדם עוסק בתורה התורה מניחה עליו שאע"פי שהדרכים הם בחזקת סכנה לא תחוש מפגעים רעים ולסטים ותלך לבטח דרכיך ואע"פי שאתה הולך יחיד והוא דרכיך שלך לבדך כי אין אחריים עמך אז בהיותך עוסק בתורה תלך לבטח דרכיך לאור תא' מנטרא לך ודווקא ההולך בדרך יחידי ומסגה לבו לבטלה שאין בידו עסק התורה הוא מתחייב בנפשו אבל העוסק בתורה אע"פי שמהלך בדרך יחידי לא תלונה אליו רעה ואינו צריך שומרים שישמרוהו כי התורה היא שומרתו ולבטח יהיה דרכיך אשר תלך בה ושמא תאמר שכיון שהוא הולך לבדו ימאס לפסוע לרצון ולהשיג אל המלון ואיפשר שתגוף רגלו במרוצתו לזה אמר ורגליך לא תגוף במרוצתך ואע"פי שתשכב באמצע הדרך קודם המלון לא תפחד משודדי לילה כי התורה שומרתך ושמא תחוש שתדד שנתך מעיניך בהיותך על הפרק באמצע הדרך ומה גם במקום סכנה שאע"פי שאני מבטיחך שלא תפחד עכ"ל הפחד אינו בידו של אדם להכירו ממנו והפחד אינו מניח לו לישן לכך חזר והבטיחו ושכבת ולא יטרידך הדאגה ולא תהי' שינה מבולבלת כי אם שינה עריבה וערבה שנתך בי נכון יהיה לך שאל תירא מפחד פתאום שהחושב שיהא תבא לו רעה כתאוס הוא ירא ומתוך כך אינו ישן ואם ישן הוא בבטול אבל אתה תשכב וערבה שנתך ביון שאינך ירא מפחד פתאום כמו שאמרנו ודוק :

אג"ל תירא מפחד פתאום ומשאת רשעים כי תבא : ביהודה יהיה
בבסלך ושמך רגלך סלכך :

ירצה שהלומד בתורה אין לו לירא מפחד פתאום כי הרשע פתע ישבר ואין מרפא אבל הנוזר תושיה גם מצרה שהיא בזה פתאום שאין יכולת באל' להיות נוזר להשמר ממנה התורה מגילתו שלא בדרך טבע גם משואת רשעים שהוא השממה וקול שאון שהוא בא בעון הרשעים ויש נספה בלא משפט שאפילו הלדיקים הם לוקים בעון הרשעים כיון שישר' בולם ערבים זה לזה יפה כח התורה שמצלת את הלומד בה משואת רשעים כי תבא כי יהיה בכיסלך למצטח לך ושמר רגליך מהיותך נלכד ברשת ורשעת הרשע כי הוא רשע בעונו ימות ואתה את נפשך תציל ותו"ל דרכו חפ"י דברים שאתה כסיל בהם והכוונה לומר שאפי'

תחנתו בדרך סכלות כדי להגדל כגון שתצרח למקום סכנה שידונו אותך בני אדם
לכסיל כי לא מחממה גכנסת באותה סכנה וגראה כמאבד עצמו לדעת ה' יהיה
עמך באותו כסילות ושמר רגליך מלכד עוד איפשר בכוונת חו' להי' בדברים
שאתה כסיל בהם שאיך נשמר מפני חזון ה' עמך ושמר רגליך מלכד כי שומר
פתאים ה' עוד אח' זל במדרש'הם נחת מכיסך לדקה הק"ה משמרך מהזימין
והגולגליות וגו' וכוונת' לדרו' בכסלך כחילו כתוב בכים לך דהיינו כשאתה נותן
דדקה מהכים המיוחד לך לעסקך ואיך חושש ליטול ממנו ולתת לדדק' אז הק"ה
שמור רגליך מלכד שלא תהיה ללכד ברשת הזימין וגולגליות וזכו ושמר רגלי' וגו'.

אל תמנע טוב מבצעליו בזהירות לאל ידך לעשות : אל תאמר לרעך :

לך ושוב יוסחר אתן וישאתך : אל תחרש על רעך רעה והוא

יושב לבטח אתך : אל תרוב עם אדם חנם אסלא נמלה רעה : אל

תקנא באיש חכם ואל תבחר בכל דרכיו : כי תועבת יהוה גללו ואת

ישרים סודו : מארת יהוה בבית רשע ויגוה צדיקים יכרך : אם ללצים

הוא יליץ ולעניים יתן חן : בבוה חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון :

אל תמנע טוב הזכיר על לימוד התור' שנקראת לקח טוב אס ראית בני אדם
שחבבים עליהם ד'ת' והם בעלי תורה לאפוקי עמי הארץ ששונאים את
התור' ואת ה'ת' שאין לומ' לפני' תורה אבל מבצעליו דהיינו בעלי התור' ואוכזבי'
אל תמנע לקח טוב בזהירות לא ידך לעשות וללמד כי המלמד בן חבירו תור' כחילו
עשאו וילדו שנא' הלה תולדות אהרן ומשה גדד ואביהו ונקראו תולדותיו של משה
בשיל שלמדס תורה וכתב' ושננתס לבניך אלו תלמידך וזהו בזהירות לאל ידך שיש
בך כח ללמדס ולעשות נפשות כחילו הולדת אותס' ויש לרמוז בזהירות לאל ידך
שיש בידך לעשות מה שעושה האל ית' לעשות נפשות ובהיות הדבר המיוחד לא גס
הוא בידך לעשותו אל תמנע מללמד טוב שהיא התורה לבצעליו שהס הבעלי תורה
אוהבי התורה :

עוד יראה שהזכיר בענין הדדקה שיתן האל' תמיד וגס ישתדל שיתנו אחרים
כי יתן ולא יתנו אחרי' עינו רעה בשל אחרים וז' אל תמנע טוב מבצעליו

מאותו שרוצה ליתן אל תמנע טוב ממנו באמרוך שיש לאל ידך לעשות כל אותה
הדדקה ואיך רוצה שיהיה לאחרים חלק בה' והנה באמת איתס שרוצים ליתן
באותה דדקה נקראו בעליו של אותו הטוב ומזה שמתשבתס הטובה ליתן הק"ה
מזרפה כחילו עשאוה בפועל ומעשה' וכן אס בא העני לשאול ממך אל תדחה
אותו לומר לך היום ליקח מאחרים ושוב למחר כשלא יתנו לך ואז אני אתן ותדון
בדעתך שהנה מוכה את אחרי' שיתנו דדקה גס זה לא יתכן לעשותו כיון שיש אחר
מעוה באותה שעה אל תדחה המנוה ולא תחמין אותה וי' אל תאמר לו לך ושוב
וגס לא תאמר לו יש אחר' ואיך צריך לכלוס' וכפי זה גאמר אל תחרוש על ריעך
רעה בחשדה זו שאתה חושדו שיש לו ורופה ליקח דדק' ואינו זה מהראוי לפי שאלותו
עני יושב לבטח כי לא יתס לחמו על היותו עמך בחברתך ונתן תתן לו וכל מעייניו

כסף צדקה

בך שתפרנסנו בכבוד ואחרי כן לדחותו בדבריו ולומר לו יש אתך ואין רעה גדולה
 בלתי עוד ירצה שהזקי' את העני שהשיבו העשיר לך ושוב ומחר אתן שלא יחרוש
 עליו רעה ולומר שהיו בידו מעות כשאמר לו לך ושוב ולא רצה לתת לו לזה אמר אל
 תחרוש על רעך רעה כי ברעה דבר שמא כך היה שלא היו לו מעות באותה שעה
 והיו דן אותו לכף זכות כי הוא העשיר יושב לבטח אתך ולא היה בלבו פניה רעה
 ודחיה כלל וגם אתה העשיר אם ראית שחשדך העני ודן אותך לכף חובה לא תריב
 עמו בשביל כך ותחרפהו כי מריבת זו היא מריבה של חנם כיון שלא גמלך רע
 בכוהל ומעשה עוד ירצה שמכינו שאין שלום יוצא מתוך מריבה שגא' וכי יריבון
 אנשים ולבסוף והנה איש את רעהו לזה אמר אל תריב עם אדם מריבת דברים
 בזמן שאותה מריבה היא חנם מהמלות שאיך מתקוטט ומריב עמו על דבר של
 מצוה כדי לעשותה אלא חנם הם מריבים וזאת אם אותו אדם גמלך רעה שעשית
 עמו טובה והוא גמלך רעה שזו עבירה היא בידו שהוא משיב רעה תחת טובה ולא
 תמוט רעה מביתו ופזה אני מדקדק שלא אמר הכתוב אם לא עשה לך רעה לפי
 שאע"פ שיעשה עמו רעה לא הותר לו לריב עמו אלא בזמן שגמלך רעה דהיינו
 משיב רעה תחת טובה שאז היא מריבה על דבר עבירה עוד יש לדרשו מוסב
 לפסוק הסמוך לו אל תקנא באיש חכם ואמר אל תריב עם אדם חכם אם אין כאן
 דררא דממונא והוא על עסקי חנם שאם לא גמלך רעה ליקח ממון שלך אע"פ
 שאותו אדם הוא חכם וגזלן אם לא עשה עמך רעה אל תקנא באותו איש חכם
 ותלבש בגדי נקם קנאה להנקם ממנו כי יוצא בעל הכרם ויבער קוציו ואתה לא
 תריב עמו חנם כיון שלא גזלך ולא חמסך אל תתחר במרעים ואל תקנא בעושי
 עולה ושמא תאמר כיון שלא ניתן לי רשות להתקוטט עמו ולעוקרו מן העולם
 חוששני לו שמאגס עלי יעבור קוץ והיום או למחר יגזלני ויחמסני ואם כן אלך
 וארחקו פנים זהובות כאזהב וריע למען לא יעשה עמי רעה לזה אמר אל תבחר
 בכל דרכיו לא תלך אפי' הליכה בעלמא בדרך אשר הוא הולך עליו לפי שתועבת
 ה' הוא הנלוו מדרכי ה' ומעקש דרכיו לגזול ולחמוס ואיך תאזהב את תועבת ה' אשר
 שגא' וכי תאמר בלבבך מה אעשה ואני לא אוכל לו והרי לא הותר לי לריב עמו גם
 אין לי רשות להיות מאוהבי שמו וחוששני ממנו פן יבולע לי לז"א ואת ישראל סודו
 כלומר אל תחוש ממנו שזה הסוד נמסר ליראי ה' והישרים בלבבותם ומוסד כי
 מארת ה' בבית רשע זה ולא יצמיח ולא יגליח ונוה לדיקים יברך הק' בה בשלו' ולא
 יתן הק' בה מוט ללדיק וי' מאירת ה' בבית רשע עם מה דאיתא בירוש' דפיאה
 שהיו תורמים באים והיו מקללים ויחשבוה לברכה ז"ש מאירת ה' בבית רשע אבל
 נוה לדיקים יברך אם יקלל אותו תהיה לו ברכה כי ברכת אובד עליו תבא ונאמר
 עוד כשנדקדק דהנה הי' לל מאירת ה' בבית רשע ויברך נוה לדיקים או בבית רשע
 מאירת ה' ונוה לדיקים יברך גם למה אמר רשע לשון יחיד ולדיקים לשון רבי' אמר
 על צרעת הבית שנק' צרעת מאירת היא הצרעת לב' סיבות אם שהוא נר עין כח'
 חז"ל שקערורות שקע ביתא באילין לוטטיא ז"ש מאירת ה' שהיא הצרעת היה בא
 לבית רשע להאבד ולהרוס אבל ללדיק היה בא אליו ה' גע למען ימנע בו ממון
 ז"ש ונוה לדיקים כאשר תבא שם מאירת ה' שהיא הצרעת הוא לברכה שימנע ממון
 רב ואמר נוה לדיקים לרמוז כי לב' דברים טובים היה בא הצרעת על הבית אחד
 היא

היא למלא מטמון כח"ש בס"ה פ' מזורע כי האמוריים בנו הבית לשם ע"ז וזיהו
שם כח הטומאה לכן ונתן את הבית שיבנה אותו הצדיק בשם ה' לזכרה וירשו ארץ
ויתענגו על רוב שלום :

עוד ירנה אל תקנא באיש חמם שיש אדם שגזול וחומם ומפרנס עניים ועושה
צדקה בכל עת לו"א אל תקנא באלוהים המוצים שפוסה אותו איש חמם
ואל תזחר בכל דרכיו חפ"י בדרכים המוצים שלו שהם בדרך המלך דהיינו דרכיו
ומעשיו המוצים אל תזחר כיון שהם משרש דע מגזל וחמם ויד ליד לא ינקה רע
כמו שדרשו ח"ל שהגזול בידו אחת ונותן צדקה ביד אחרת לא ינקה כי תועבת ה'
גללו אותו העושה צדקה בדרך עקש וגללו דהיינו מגזילות וממשיס אותה צדק' היא
תועבת ה' ואת ישראלים דהיינו עושה צדקה ביושר וכושר הוא סודו של הק"ה והוא
צדק בה' לכן אל תזחר בכל דרכיו של עקש וגללו כי מאירת ה' עתידה להיות צבית
רשע וגוה צדיקים יברך וצדק לומר צדק רשע והזכיר נוס צדיקים להיות הבית
ד' לת קבע והנוה מקום של עראי כמו נזה צאן רמז לומר שהרשע הוא דר בע"ה
לירית קבע כיושב צבית קבוע ואינו חושש ללכת בדרכי ה' ומאירת ה' צבית רשע
אצל הצדיק הוא דר בע"ה לירית עראי כיושב בנוה צאן ולכך נוס צדיקים יברך
עוד ידמו שאלו צבית הרשע יהיה בו מקום נזה לצדיק אינו מתקלל בכלל בתי
הרשע שהק"ה יברך אותו נזה של צדיק אצ"י שיהיה בתוך גבולו של רשע כי לא
ינזה שבת הרשע על גורל הצדיקים :

עוד ירנה צדקדוק הכתוב שאמר רשע צלשון יחיד והזכיר נוס צדיקים צלשון
רבים אמר שמאירת ה' צדי' רשע על רשעתו ואם בחולי נזדמן שהיא צבית
נוה של צדיקים אותו נזה צדיקים יברך בית הרשע ומאלק הקללה בזכו' הצדיקים
שהיה להם נזה ומדור צבית הרשע ומ"מ צריך שיהיו צ' צדיקים כדי שיכריעו
בזכותם להגיל גם את בית הרשע כי חילו היה צדיק א' בן צ' רשעי' היה מגיע נזק
גם לצדיק צעבור הרשעים כי אח' לרשע ואח' לשלכו וזהו אם ללצים הוא יליץ כלו'
אם הצדיק היה קרוב ללצים שלים צודאי שגם הוא יליץ ומגיע לצדיק כמעשה
הרשעים מחמת השכונה הרעה ויבש ציבש חד צתרי צטיל כח"ש צגמ' בעובדא
דיהושע בן יהוה צק כשהושלך לאור עם אותם צ' צדיאי השקר תרין אורי יבסי
מוקדו חד רציבא ועוד רמז צאן הוא יליץ שבהיות הצדיק דר עס צ' רשעי' ילמד
מדרכה' וגם הוא יליץ פמות' כי הנזה מושבו מושב לציט והמלין בינותם וגם השור
כלוה עמם והיה כאחד מהם אפילו שהיה מאושר בכל ענייניו וקרוב אל ה' יסיר
מחמת הצושה מעל פניו כי רוב וקרוב הליך אחר הרוב וגם הוא יליץ כמו שאמרנו
ועל זה שבחו חכמי לעובדיה שהיה דר באהלי האנשי' הרשעים אחאב ואזבל ולא
למא' מאורחותם כמו שהעיד עליו הכתוב ועובדיה היה ירא את ה' מעוריו וזכה
לרומה קדש ונתגבא על מפלת אלום הרשעה כמבואר בדברי חז"ל יע"ש בדבריה'
אצל אס רשע ה' נדבק לצ' ענוי' דהיינו נזה צדיקי' שג' אז יתן הק"ה תן לרשע
ההוא שיגלל בצדקת צ' הצדיקי' צתבא עליו ברכה מסיבת היותו קרוב לנוה צדיקי'
וזוכה לזכרה הרי מנינו בת רה שעשו להיותו דר באהלי צדיקים ומכבד אציו ואמו
זכה להתברך מפי קדושי' בפחד אציו יצחק ומלא תן בעיניו ויאספהו ויברכהו וז"ש
צלקא ונוה צדיקים יברך וגו' ולענוים יתן תן פנו' וזה שסמך כבוד חכמי יתמלא
לומר

פסוק צדקה

לומר שהרשע הדבק לגדיק הוא ניכול בצדקת הצדיק וז"ש שהחכמים יגמלו כבוד לעצמם וגם לכסילים שהם הרשעים הם סיבה להרים להפריש מהם קלוגם כי טוב לצדיקים וטוב לשכנים הדבק אצלם וזו"ל דרשו בא לטמא פותחים לו את רוצה להדבק ללגים הוא יליץ ואין מסייעי אותו אצל בא ליטהר מסייעים אותו שנאמר לענוים יתן חן שהק"ה מסייעו וכפי זה יאמר כבוד חכמי יגמלו שכיון שהק"ה מסייע לצדיקים ולחכמים ח"כ הכבוד בא להם מעצמו ח"כ פיי שקלרה ידם מהשגת הכבוד מ"מ סוף הכבוד לבא מחליו כאלו יגמלו מאפותם אותו לכבוד אצל הכסילים הרשעים הוא ניהו סבה להרים קלוגן עצמו פי אין רע יורד מלמעלה :

עוד ירצה כבוד חכמים יגמלו שהק"ה מנחיל לאוהביו עושר וכבוד והכסילים מרים מלשון תמורה שמימרו הכבוד בקלוגן עוד ירצה שהחכמים התורה מלמדתם דרך ארץ ודומה לאילן נחלו הכבוד מאביהם והם תומכי כבוד בקלוגן פאילו הוא נחלת אבות והכסילים ח"כ פי שהם בני אדם של צורה הם מרימים את דגל הקלוגן ח"כ פי שלא הוזקו אבותם בכך ואמר מרים ולא מרימים כי אחד מהם מרים קלוגן לכולם עוד יאמר מרים קלוגן שהם מתלצקים עם ח"כ קלוגן לגדלו ולהרים ראשו עוד ירצה שהכסיל מרים ומשבח דבר של קלוגן וזהו מרים קלוגן : **עוד** ירמוז מה שאמר בס' קהלת טובה חכמה עם נחלה לו עטרת חכמי עשרם וז"ש עטר וכבוד יש לחכמים בזמן שיגמלו נחלה מאביהם בית והון נחלת אבות ואינם צריכין לצדיות אצל הפסילים כשיש להם ממון אז מעלה ויתרון הוא לקלוגן להם פי נגע וקלוגן ימלאו בממנם שמוטאים ומרבים לפסוע וזהו כסילים מרים הרוממות שיש להם הוא קלוגן ויהיה לשון מרים כמו רוממות :

ד

שמעו בני מוסר אב והקשיבו לדעת בינה : פילקח סוב נתינת לבם תורת אב תעזבו : כי בן הייתי לאב רך ויחיד לפני אבי : וירני ויאמר לייתמך דברי לבך שמר מצותי וחייה : קנה חכמה קנה בינה אל תשפח זאל תש מאמר פי : אל תעזבה ותשמן אהבה ותצרך : ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינה קנה בינה : סלסלה ותרו ממך תכפרך כי תחבקנה : תתן לראשך לרית חן עשרת תפארת תמגנה :

שע"ה ברוח הקדש אמר שמע ישראל בנים אתם לה' אלהיכם שמעו מוסר אביכם שבשמי' לשמוע בקול מצוותיו והקשיבו בקול ד"ת כי מתוך התורה תדעו בינה ותבוננו בה בינה יתרה כי התורה שנתתי לכם מי שהוא לומד בה הוא לוקח לקח ומקח טוב שראוי לקנותו בדתי יקדים ועכ"ז נתתי לכם מתנת חנם ולא תהיו אתם מוצאים בה כיון שלא נתתם בה דמיס ובאה לכם בחנם לא תהיו מעויצים חותה לא תהיה בעיניכם חשודה ותורת ח"כ תעזבו וזהו ציור דברי ח"כ במדרש רבה פ' תרומה שאמרו שם פי לקח טוב נתתי לכם וגו' אל תעזבו את המקח שנתתי לכם וגו' וצריך לבאר כוונתם : ולפי"דן שרצו לדרוש שהתורה נק' לקח והיא מתנה והאדם אינו מדקדק במתנה שפאה לידו לשמרה כדרישות כמו שהוא זכור במקח שקנה

שקנה בדמי' לזה ציוה שבשמירת התורה צריך שישמור אותה כמו מקח ולא בבחינת מתנה ולכך אמר אל תעזבו את המקח ולא אמר אל תעזבו סתם שלא יאמר האדם שלא הוזהר לא לשמרה בבחי' שמירת מתנה לז"א אל תעזבו את המקח שהוזהרתם לשמרה כשומר את המקח שלקח בדמים ולא יעזבו. וזה הדבר אשר אני מזהר אתכם שתכנסו בעול כבוד של תורה אינו לא מאהבה כי בן הייתי לאבי והייתי חביב בעיניו הרבה. ולא אמר בן יחיד הייתי לאבי לפי שבנים רבים היו לדוד אבל רק יחיד לפני אמי כי בת שבע לא היה לה בן אחר וכתיב לפני אמי וקרינן לפני אמי לפי שבת שבע ילדה בן אחר קודם שלמה הוא הילד אשר נגפו ה'מצא כי מבני אמי שילדה שני' נשארת יחיד לפני אמי בן של קיימא ועם היותי רק וחביב עליו ביותר היה מלמדני דברי עבודה ויראת ה' ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך כי דברי' או אשר אני מלמדך להועיל יתמכו לבך ויחזיקוך באמונת השם לכן שמו' מצוותי וזוהי כי הם חייך ואורך ימים. ואע"פ שאמרתי שהתורה ניתנה במתנה אם לא מצאת מי שלמד אותך תורה בחנם עכ"ז קנה חכמה קנה בינה בדמים יקרים ואל תאמר בשם שלא למדוני בחנם אלא בכסף מלא גם אני לא אלמד לאחר' בחנם לא בשכר לזה אמ' אל תשכח וא' תע מאמרי פי אל תשכח מה שעשיתי אני מאמרי פי כשנתי התורה למשה ופה אל פה אדב' בו בחנם ומה אני בחנם אף אתה אל תט מזה ולמדה את בני ישראל בחנם. אל תעזביה ותשמרך בא להזהיר על שקידת הלימוד כלפי שאמר במקום אחר התרפית ביום צרה צר כחך ודרשו מו"ל התרפית מד"ת ביום צרה צר כחך אמר כאן אל תעזביה תמיד והיא תשמרך מכל צרה. או יאמר שאם לא תעזביה גם היא לא תעזבך ותשמרך שלא תפסק ממך לעול' כי אם יום תעזביה ימים תעזבך ואם לא זכית ללמוד תורה היה אהב אותה לפחות וז"ש אהביה להיות אהב התורה ולומדיה ותלך מכל צרה מ"מ זאת העצה היעולה שתשתדל אתה ללמוד בתורה ואף שלא תוכל להשגת הבינה לא תתירשל בשביל כך מהיות למד מה שאפשר ובתחלה תבקש חכמה ללמוד מפי סופרים ומפי ספרים ואם לא תמצא מי שילמדך בחנם קנה חכמה ואחר שקנית חכמה אז תבקש הבינה וקנה בינה. עוד רמזו ובכל קנייך להורות מ' הבינה שצריך לקנותה בכל ממון הקנוי לך שאם תסלסליה להיניח חפוש מחיפוש להבין דבר מתוך דבר כמו מסלסל בשערו אז התורה תרוממך על גבהי מרומי המעלות אבל אם לא תשתדל לסלסל ולחפש בה לא תחבקנה לתורה דהיינו ללמוד מה שקבלת מאחרים ואיך יגע לחדש שום דבר אז תכבדך כבוד בלבד שלא תהיה בזלזול אבל לא תזכה להרמת ראש וחזר לבאר עניין הרוממות מהו ואמר תתן לראשך לויית חן כי החכם עיניו בראשו להיות יגע בשכלו להבין ד"ת ולחפש ולפשפש והראש שיגע לחדש בשכלו ד"ת יזכה שיהיו ד"ת לראשך לויית חן ועטרת של תפארת תמגנך לע"ה והוא מח"ז לעתיד לבא דיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם וזו היא הרמת ראש האמורה למעלה.

וב"מ פ' תרומה וז"ל ויקחו לי תרומה ה"ד כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו אל תעזבו את המקח שנתתי לכם יש לך אל' לוקח מקח יש בו זהב ואין בו כסף וגו' אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף וזהב ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו אמר הק"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כדיכול נמכרתי עמה שאל ויקחו לי תרומה עכ"ל. הגה כבר ביארנו לעיל דרך ישראל בקצרה עם המשך הכתובים

בסוף צרוף

וכוסיף עוד ידי שנית בו בדרך ארוכה בע"ה והוא דהוקשה להם כמ"ש כי לקח טוב נתתי לכם דקשי ידיה אלידיה קרי ליה מקח וקרי ליה מתן וגם מ"ש תורתך אל תעזובו דמאחר היותו מקח טוב מה לורך לזרום והלא אם יעזובוהו הם ישאו את עונם ועוד אם הוא דרך ציווי הי"ל אל תעזבו תורתך עז"א אל תעזבו את המקח שנתתי לכם - להנה לפאורה כל איש ישר יתמרו בדמים יקרים לקחמו את התורה בגירות ועבדות כל השטים האלה כמ"ש חז"ל התורה ניתנה ע"י יסורין אבל לפי האמת כי ימי השעבוד אינו דמי התורה ומחיר התורה כי לא יערכנה זהב וזכוכית המנס השעבוד הוא הכנה לקיום התורה כי מבקשת לב כשבר ונדכה כמ"ש לא כשבר ונדכה אלהים לא תצוה והתורה נמשלה כמים שמימימים מקום גבוה והולכים למקום נמוך וממלא כי היא מקח והיא מתנה עז"א אל תעזבו את המקח שנתתי לכם - ועוד ראו לדורש כי לקח טוב ממה שלקח טוב הוא משה בשכר סרסרותו חלדו ערך התורה אשר נתתי לכם ולדקדוק אל תעזבו הביאו כי בתורה יש בה כל מכל כל להודיע כי הגם כי יקח איש אבן יקרה לרוב עכ"ל לפעמים בהכרח יוכרח להוציאה מתחת ידו מחמת די מחסורו או לאיזיה סבה אחרת אמנם התורה מאחר שהכל בה אין לורך לעזוב אותה וזה יופי טובתה שהמחזיק בה לא יורחק לעזבה - והכוונה במליצה זאת כי בהיות התורה מטבע כל מיני חכמות אשר נתן חלקה' מחכמתו לבשר ודם הכל היו גאללים מן התורה ואהיה אללו אמון על זה יודעי התור לא יולדו לפרוש הימניה להתלמד חכמה אחרת כי יען דלא ביה כולא ביה - אמ' עוד תורתך אל תעזבו באופן אחר שאמ' הק"צ לישר' מכרתי לכם תורתך כביכול מכרתי עמה שגאמ' ויקחו לי תרומה בזה אתי שפיר אומרו לשון מקח ולשון מתנה האחד בעד התורה והאחד בעד הקב"ה שהתורה האמת הוא שעמדה להם ביוקר כמו שאמרנו שלא ניתנה הלא ע"י יסורין אבל מה שלקחו עמהם הק"צ בה אשרתה עליהם השכינה זה היה במתנה גמורה - או בהפך מזה שהתורה לקחור במתנה גמורה כמו שאמרנו שלא נתנו כלום מחירה לא ניתנה להם מסויני במתנה ואדרבא הק"צ נתן להם משלו רכוש גדול בית מלרי' וביזת הים אמנם מה שלקחו עמהם עוד הקב"ה ששכן בתוכם כמ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם זה נק' מקח בשני פנים הא' שמחמת שקבלו עליהם עול תור' ומצוות זכו לכך ששרתה עליהם שכינה והאחרת כפשוטה כנגד המשכן שעמד עליהם בדמים יקרים ועורר הרבה עז"א כי לקח טוב נתתי לכם - ואמר תורתך אל תעזבו כי בראותכם שהק"צ בה דר עמכם בעבור התורה בולמי הגמור שגם אתם אל תעזבו את התורה כדי שלא יעזוב אתכם הק"צ בה כי הוא אינו דר עמכם לא בעבור התורה כמ"ש ודו"ק :

שמע בני וקח אמרי וירבו לה שנות חיים : בדרך חכמה ורתיק
הדרכתך במעגלי ישר : בלכתך לא יצד צורך ואם תרוץ
לא תבשל : החזק במוסר אל תתיר נצרה כי ירדא חיה :

בא להודיע מ' התורה שהיא נותנת חיים לעושה ואמ' שמע בקולי כיון שאתה בני כדכתי' בני אתם לה' אהיכם ורחמי האב על הבן אני מיענך להנאתך ומוצרך וקח אמרי קנה התורה בכסף מלא שמתוכה ירבו לך שנות חיים שאם זכה האדם

האדם בתורה מוסיפין לו על שנותיו ולא יהיו חיים של צער ויסורין שהוא נחשב
כמת אלא ירבו לך שנות של חיים והצלחה ומנוחה :

**בארץ רשעים אל תבא ואל תאשר בדרך רעים : פרעהו אל תעבר
בו שטה מעליו ועבר : כי לא ישנו אם לא ירעו וגולה שחתם
אם לא יכשלו : כי לחמו לחם השעוין חמסים ישתו : וארץ צדיקים
באור נגה הולך ואור ערנכון היום : דרך רשעים כאפלה לא ירעו
במה יכשלו :**

ובדרי להשיג האדם מעלת התורה צריך שידבק בטובים ויהיה מתאבק בעפר
רגלי החכמים וזהו בדרך חכמה הוריתך שתמיד תהיה הלוכך בדרך
שהולכים בה החכמים בהלוכך אללם הדרכתך צדאי במעגלי יוסר כי הולך חס
חכמים יתקם והוא למד כל מדה טובה וישרה ששחת ת"ת נריכה תלמוד בדכתיב
ועלה לא יבול ובלכתך בדרך שהולכים בה החכמים לא ייצר צעדיך לא תקצר
פסיעותיך באופן שיהיו הם רחוקים ממך אלא הוי מתאבק בעפר רגליהם שער
רגליהם יגיעך דהיינו שתהיה קרוב להם מאד ואם תצטרך לרוץ אחריהם כי שם
הם רגלים לדבר מצוה ותפחד לרוץ אחריהם פן תכשל במרוצתך הנגי מבטיחך שלא
תכשל כיון שאתה רץ לדבר מצוה שלומי מצוה אינם ניווקים והשתדל ללמוד מהם
תורה וגם מדברים שהם ממוסר ודרך ארץ ואינם ד"ת החזק במוסרם הטוב ללמוד
מהם ואל תרף כלל ונצריה לתורה כי היא חייך דהיינו אחוז מזה וגם מזה ללמוד
תורה וגם מוסרם הטוב במילי דעלמא עוד ירצה בלכתך לא ייצר צעדיך ענין
בגמ' מס' ברכות היוצא מד"ה אל יפסיע פסיעה גסה ולא אחרן אלא למיפק אצל
למישל מצוה למירקא שגא' ונדעה נדעפה לדעת ה"ה ואל זה רמז ש"ה בלכתך
לב"ה או לב"י המדרש לא יצר צעדיך לקצר פסיעו זיך וללכת מעט מעט אלא בשפת
ההליכה מצוה למירקא וכי תאמר חוששני מהמרוצה פן אכשל והכשילון יבטל אותי
שעה ה' שהקום ללכת ונמצא המהירות כבת האיחור לזה הצטוו ואם תרוץ לך
תכשל כיון שמרוצתך היא לדבר מצוה ללכת מהרה לב"ה או לבית המדרש וזהו ענין
שהרשיתך לרוץ לדבר מצוה לה בשביל כך תלמד עצמך לרוץ בדבר הרבות כי אין
זו מהלכות דרך ארץ ומוסר והחזק במוסר אל תרף ולא תזוז מדרך ארץ שהאדם
החשוב אינו סולך במרוצה ולא עוד אלא שיש סכנה בדבר כי פסיעה גסה נוטלת
אחר מת"ק ממחר עיניו של אדם וגם יש חשש כשילון מחמת המרוצה שאינה של מצוה
ולכך נצרה נצור דברי המוסר כי היא חייך ומי האדם תלויים על זה עוד ירמזו
לא יצר צעדיך שלא יהיה לך צרה וצוקה בצעדיך בהורח רשעים אל תבא שבעם
שיפה להשגת התורה שיהיה האדם מתדבק בטובים והולך אחר חכמים כך יגיעו
נוק בהיותו כו"ך אחר רשעים ולא מבטיח להלך אחרם במדרס אלא חשי בדרך
שהרשעים הם רגילים לילך בה לא ילך האדם באותו אורח ודרך פן יפגשם ויהיה
גיווק במדרסם ודק"ק לומר באור רשעים אל תבא ואמר ואל תחשך בדרך
רעים שיש כמה סיכויים בן הורח לדרך וכל אחר תבא וכל אחר תאשר חמס

בסוף צדוק

הכוונה לומר שהאורח היא עקומה כארמות עקלקלות וכל האדם יראה לעיניו את הדרך המעוקל ולא תכנס בו כלל אבל בדרך שנק' דרך המלך דרך ישר שאין עולת' בו והאדם יראה בעיניו שהולכים הרשעים בדרך טובה אל תאשר את' פי שנכנסת באותו דרך להיותו דרך מצוה עכ"ז אל תאשר ליטב שם בקבע לפי הרשעים אין טובתם שלימה בחברתם ויוציאוך לתרבות רעה. ורמו לומר אל תאשר מל' אושר שלא תשכח ותאשר דרך הרעים והחטאים ואם באולי אתה רגיל ללכת באותו דרך שהולכים בו הרשעים פרעה וזבטלו לאותו דרך שאל תעבור בו כלל אל תעבור עמו בהברתו ואם כבר נמצאת באותו דרך קודם שהלך בו אותו הרשע ואח"כ בא בו הרשע ההוא גם בזה תהיה נדח' מפניו ושטה מעליו ועבור וי"מ פרעהו מלשון גדל פרע שהדרך שאין עוברים בו בני אדם הוא מגדל עשבים והוא על דרך דרכי ציון אבילות שהאכל מגדל שער גם הדרך השמש מגדל עשבים. עוד ירמוז פרעהו מלשון למפרע שבדברי חז"ל. והכוונה שאם הרשע הולך בדרך זה תחזור למפרע בדרך אשר באת בה ואל תעבור בו אפי' דרך העברה רק שטה מעליו אם תמצא דרך אחרת ועבור ואם לא תחזור לאחוריק ולמפרע וכל כך למה לפי שפגיעתם של רשעים רעה כי לא יישנו אם לא ירעו ואפי' לאחר שהרעו כשבאים לישן ונגולה שנתם ואינם יכולים לישן אם לא יכשילו לאחרים וילמדו אותם דרכיהם הרעים כי בהיות להם תרבות אנשים חטאים אשר למדו מהם הם ניטחים וישנים כי בזמן שינתם הולכים הם לגזול ולחמום באופן שחטאתם בידם תמיד בשבתם ובקומם וגם בשעת מאכלם כי לחמם הוא לחם רשע ויין חמסים ישתו. עוד ירמוז נתינת טעם על מה שאינם ישנים עד שירעו לפי שמתוך החמם אשר בכפיהם אוכלי' בשר ושותים יין ומתוך רוב המאכל והמשטה נמשכת השינה כדתנן המאכל מביא את השינה ולכך בשאינם גוזלים ולא אכלו ושתו כדי גרם אינם ישנים. והנה הן לאה ארמות הרשעים אבל הצדיקים אורח צדיקים כאור נוגה. אפי' מה שהוא נראה לעינים שאינו דרך ישרה לצדיקי' לפי שאינ' בשלוח כי אם אורח עקלקלות להיותם תמיד ביכורים עכ"ז הוא דומה לאור נוגה שיוצא מתוך שחרות החשך שהוא סמוך לבקר והאור הולך ואור למעלה למעלה עד נכון היום ודרך הרשעים כשהם בשלוח והצלחה לא תתמיד הצלחתם ויהיה דרכם חשך וחלקלקות ואפילו שאין אור להאיר להם ואינם יודעים באשר הם הולכים וכיון שלא ידעו הם נכשלים בכל דבר וזהו במה יבשלו כלומר בכל שהוא הם נכשלים ודקדק לומר כאור נוגה הולך ואור לפי שהוא הבוקר יש בו חדר לטיבותא שכל עוד שנכנס היר' הוא מוסיף אורה אבל אין אור הבוקר מבהיק כמו אור הצהרים שהוא אור השמש בגבורתו ואור הצהרי' יש בו תגבורת האור אבל הוא מצפה ליריד שמזמן ההוא והלאה יורד האור עד הערבי' ולזה אמר שע"ה שאורח צדיקים תרתי לטיבותא איתנהו ביה הא' שאורו שלם כאור נוגה המאיר ומוזהיר בצהרי' שהוא תגבורת האור ואינו הולך ויורד לא הוא בעלייה שהולך ומאיר כאור הבוקר שהולך ועולה ומאיר עד נכון היום. והנמשל הוא שהצדיקים יהיה אור הצלחתם גדולה בעצם השמים לקוהר והולכים ומוסיפים תמיד אורה. וכיוצא בזה שמעתי מ"ש חייב ומזהרים יקום חלד תעופה כבוקר תהיה שהצלחתו היתה יורדת כאור היורד מהצהרים והלאה והלואי היה לו באותה שעה תגבורת אור הצהרים חלף לעיני ההארה דהיינו תעופה היה דומה לאור הבוקר

הבוקר שעדיין לא נשלם אור היום על מכוננו והיינו תרתי לריעותא' וזהו תעופה
בבוקר תהיה אבל אורח לדיקים כאור כוגה הולך ואור עד נכון היום :

בני לדברי הקשיבה לאמרי הטאנה: אל יליו מעיניך שמרם בתוך
לבבך: כרחיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא: מכל
משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים: הסר סמך עקשות פה
ולוית שפתים הרחק ממך: עיניך לנכח יביטו ועפעפיך ישרו נגדה:
פלא מעגל רגלך וכל דרכך יכנו: אלת טימן ושמאול חסר רגלך
מרע:

בני לדברי הקשיבה: בא להזהיר את האדם שיעבוד את יוצרו בכל איבריו לפי
שאיברי האדם הם מכוונים רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצות עשה ושם
גידין שבו כנגד שם"ה מצות לא תעשה באופן שבנין גופו של אדם הוא משכן למעשה
המצוות ולזה אמר בני כיון שאתה חביב לי כבן בזמן שאתה עושה רצוני ומקיים
מצוותיה של תורה צריך שלדברי שהם ד"ת הקשיבה באופן שומעת ולאמרי שהם
דברים הנאמרים מפי סופרים וחכמים הט אזניך וכמלא בזה שהאזן הוא נשלמת
בשלימות בהיותה נותנת לדברי חכמים כמו שכתוב הט אזניך ושמע דברי חכמים
גם העין והלב שהם תרי סרסורי דעבירה צריך שתקדשם בד"ת ואל יליו מעיניך
ד"ת ויהיו בכוונת הלב שמרם בתוך לבבך כי בהיות ד' איברים אלו הלב והעין
מקודשי אז תמצא חיים לנפשך כי חיים הם למוצאיהם למי שמלא מציאה זו להיות
הלב והעין יחדיו תמים בקדושה בתורה ובמצו' בודאי שחיים הם לנפשו ולכל בשרו
של אדם זה יש מרפא לכל חטאיו אשר העוה ואשר חטא לגנות אחר תענוגי בשרו
ודפא לו בהיותו כופה אל התורה בעיניו ולבו שוי' לטובה ואע"פ שהזהרתך בשוה
על הלב ועל העין כי בהם תלווי החיים עכ"ז יותר אתה צריך להשמר מהלב ויותר
מכל משמר שאתה צריך להשמר בכל איברך נצור לבך שהלב צריך שמירה מעולה
אפי' יותר מהעין לפי שממנו ומהלב הם תוצאות ומקור החיים וצריך לעשות לו
משמרת למשמרתו עוד ירמוז יותר מכל הדברים הנשמרי' כמו כסף וזהב ומרגליות
יותר מהמה נצור לבך כי ממנו תוצאות חיי' והנה נתקדשו השני איברים הראשיים
הלב והעין וצריך לקדש ג"כ את הפה מלשון הרע הסר ממך עקשות פה ורמוז לומר
הסר ממך לפי שלשון הרע הורג שלשה האומרו והמקבלו ומי שנאמ' עליו נמצא כי
בהרחק פיה מלשון הרע אתה מרחיק ומסיר ממך נזק ותקלה ולוית שפתים הרחק
ממך כי בהיותך מספר בגנות אחרים אתה מספר בגנות עצמך כי הפוסל במומו
פוסל ואם אתה מרחיק לזות שפתים מאחרים אתה מרחיק הלזות ממך וחז"ל אמרו
לזות שפתים א' בפה וא' בלב שאין פיו ולבו שוים והמדבר על אחרים א' בפה וא' בלב
בלב גס הם בלב ולב ידברו עליו: והתחיל לדבר בהישרת העין בעבודת ה' ואמר
עיניך לנכח יביטו שעינים רמות הם גרמה לנזיקין לכן לא ישא עיניו למרחוק רק
לנכח פניו יהיו עיניו ואם יזדמן בפניו איזה דבר שלא כהוגן וכשורה כגון ערוה
וכיוצא בה יזהר פן יראה בעיניו אבל עפעפיו שהם חומה על העין הם יסירו מה
שחור

כסף צורף

שהוא נגדך ומגדל אל שלימותך ישכיב עפעפיו על עיניו ויהיו דבריו ודלתיו על העין באופן שלא יראו עיניו דבר רע וגם הרגלים נריך להישירם שתפלט מעגל רגליך ולא מיבעייה להרחיקם מלכת באורח רשעים ולילך בדרך טובים אלא גם בזמן שכל דרכיך יכונו שיש לפניך ב' דרכים של מצוה ונמצאו ב' הדרכים שוים למצוה ויכונו בעבודתו ית' אפי' הכי פלס מעגל רגליך לידע אם יש מצוה שנעשי ע"י אחרים והאחרת אי אפשר ליעשות ע"י אחרים פלס מעגל רגליך ותלך לעשות תחלה אותה מצוה שאי אפשר ליעשות ע"י אחרים וא' תט מעשייתה לא לימין שהוא דבר של מצוה לא תבטל עשיית מצוה זו מפני מצוה אחרת וגם לא תטה לבך לשמא שהוא על העושר והממון שאתה מפסיד בשביל עשיית המצוה ומכל מקו' אם אתה רואה שיש בעשיית אותה מצוה דבר רע שהוא נמשך מתוכה או יש לך רשות לבטל המצוה והסר רגליך מרע וי"מ פלס מעגל רגליך לבחור המצוה במדות הטובות אל תט ימין במדת הדיבות נק' ימין קלה הפיזור מפני שנמשך ממנו עושה שמטיב לאחרים ונקרא שמאל קלה הכליות לפי שהינו עושה טוב כלל ואמר שראוי שלא יטה לקצוות וא' יהיה מובטח שאין במעשיו רע כלל וזהו הסר רגליך מרע או אמ' הסר רגליך מרע שא"פ שאמרתי לך אל תט ימין ושמאל פי' שלא תלך לקצוות אלא בדרך אמצעי שלם אמנם הסר רגליך מרע מכל וכל ולא תלך בו כלל.

ה

בני לחכמתי הקשיבה לחבונתי הט אונך : לשמר מוסדות ודעתי שפתיך ינצרו : כי נפת תשכנה שפתי וזה וחלק משמן חבה : ואחריתה מרה כלענה חדרה כחרב פיות : רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמכו : ארח חיים פן תפלט נעו מעגלתיה לא תרע :

בני לחכמתי הקשיבה בא להזהיר על סור מרע והורה את הדרך ולך בה ולא יכשל ואמר הוי שקוד ללמוד תורה ולחכמתי הקשיבה שהוא ללמוד מפי חכמים ומפי מופתים גם לתבונתי שהיא בינת הלב דבר מתוך דבר הט אונך כיוון הדעת והטייה יתירה כי זה יהיה סבה להסרת המחשבות הרעות ואתה תשמרם שיהיו מצימות טובות מתוך עסק התור' לפי שהמחשבות ינצורו מה ששפתיך ידברו וגם דברי תור' ודעת שאתה מוליך בשפתיך הם ינצורו למחשבותיך שיהיו מחשבות טהורות : או יאמר לשמור מצימות שיהיו מחשבות טובות כיון שמחשבו' השכל יהיו טובות גם שפתיך ישמרו דעת לדבר תמיד בד"ת ומתוך התור' תתרחק מאשה זרה שאם פגע בך מגוול זה יכ'הר משכרו לבית המדרש ואם אבן הוא נמות ותתרחק מהאשה זרה שנפש האדם מתאוה אליה אם מחמת מתיקת העבירה ואם מחמת הפיתויים שהוא מפתה אותך : כי נופת תטופנה שפתי זרה כמו לוף דבש ואין אד' קץ בדבריה כמו שקץ באכילת רבוי הדבש כי אכול דבש הרבות לא טוב אבל היא דומה כשמן וחלק משמן תכה שאינו קץ בריבוי דבריה והיא נראית מתוקה בתחלה אבל אחריה מרה כלענה ולא עוד אלא שהלענה אינ' ממררת אלא האוכלה לבד הכל אשה זרה היא חדה כחרב פיות שאוכלת סביבותיה והיושבים אצלה בחברתה כי רגליה יורדות מות שהוא שמו הוא יכ'הר הוא מלאך המות ולבני אדם שלכדיה יתמוכו

יתמוכו יש עונש מר ממות שירדלים גם לשאול תחתיה לכן אורח חיי אל תפלא לא
תהא יושב ומשקל אם תעסוק בתורה שהוא אורח חיים או לאו כיון שמתוך התורה
ישיג האדם חיים שמרמקת את האל' מכל רע ומקרבנו לידי זכות אם כן אל תפלא
ותכריע בענין התורה לפי שחם נעו מעגלותיה מתוך שלא עסקת בתורה או לא
תלע להתרחק מהרע וגם לא להתקרב לידי זכות ולכך נקראת התורה מלשון
הוראה לומר שהיא מורה את הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשו וחז"ל דרשו פסוק
זה עם פסוק פלם מעגל רגליך ותירצו כאן במצוה שאיפשר לעשותה ע"י אחרים
כאן במצוה שאי אפשר לעשותה :

ועתה בנים שמעו לי ואל תסורו מאמרי כי : הרחק מעליה דרכך
ואל תקרב אל פתח ביהמה : פן תתן לאחרים הודך ושנתך
לאכזרי : פן ישבעו זרים כחך ועצביך בבית נכרי : ונהמת באחריתך
בכלות בשרך ושארך : ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי :
ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא השיתי אזני : כמעט הייתי בכל
רע בתוך קהל ועדה :

ועתה בנים שמעו לי וגו' יראה כיון שאתם נקראים בניס לה' אהיכם שמעו לי
בין שזומע בקול אביו וא' תסורו מאמרי פי מלד החיוב והמוסר שהבין
צריך לשמוע אמרי אביו . וי"מ שאמר ועתה לרמוז שמיי הע"ה אין בהם שום קבע
כי לא ידע האדם את עתו וכיון שכן שהם חיי שעה שמעו לי וזה הדבר אשר אנכי
מתוך הרחק מעליה דרכיך כי למעל' דבר ברעה הבא : אל הקרב לאשה זרה והאלך
אחריה ועתה הזהירו לעשות סייג ומשמרת דהיינו להרחיק דרכו מעליה ולא ילך
בדרך שהיא הולכת בה ואל תקרב אל פתח ביתה אע"פי שאיך קרב אליה מ"מ פתח
ביתיה מטמא במגע . פן תתן לאחרים הודך והדרך שהוא החלק שיש לך בג"ע כמ"א
חז"ל שהגדיקי' הוכלים חלקם וחלק חביריהם בג"ע כגון אש מטא אדם גדיק או
חבירו נוטל חלקו בג"ע ולכך הזהיר שלא יתפתה אחר האשה זרה שתהיה היא
גרמה לתת לאחרים הודך שהוא שכל המצוה שעשית יאכלינו וזולתך ושנותיך למלאך
אכזרי אשר ישלח בך ליטול נשמתך שאע"פי שלא הגיעו מדת יומך למות יקח
המלאך מספר שנותיך לתת אותם לאיש אחר וכמעשה דמרי' מגדל נשיא . ואחר
מיתתך ישכנו זרים קרובי האשה מכחך וממונך ועצביך שיגעת בהם יהיו בבית
נכרי . ונהמת באחריתך שעם היות שהעבירה היא מתוקה באותה שעה עכ"ז
ונהמת באחריתך בכלות בשרך שהוא זמן אפיסת הכוחות כי קן לא נשארה תאות
עבירה לאדם ותפר האציונה ואז תדאג ותתחרט על הרעות שעשית ואמרת איך
שנאת מוסר שיסרתי התורה וגם התוכחת שהיא אוכחת היסורין והעונש בדבר
הנראה לעין נא' לבי ולא שמעתי לקול מורי הם המלמדי אותי דעת ובינה
שלא אחטא ולמלמדי שהם המלמדי אותי לחזור בתשובה לאחר שחטאתי לה הטייתי
אזני . כמעט הייתי בכל רע יראה שכל הגאון העבירה היא הנאה של זמן מועט
שאחר העבירה מתמלאים הרשעי' מרעות מרעות ועל הנאת דבר מועט ושעה א' של
הנאת

כסף צרוף

הנחת המשגל הפמדתי עולמי ואבדתי חיי והייתי בכל רע שכל הדעה הבאה אלי
היה על מה שהרשעתי בפרסום בתוך קהל ועדה וגם נענשתי בפרסום בתוך קהל
ועדה. עוד יראה בין שלא שמעתי בקול מורי לא עבר זמן מועט עד שהייתי בכל
רע שהזירני ונענשתי בכל עונשי'רעים בתוך קהל ועדה ובפרסויי עוד ירמוז
שהולך על רוב חטאתיו שכמעט היה לו יד בכל רע הנעש' בתוך קהל ועדה בכלם
היה הוא מקלט גרמה וי"מ שאמר כב' שנאמתי המוס' שכמעט היה נראה בעיני שבזמן
שהייתי יושב בב' בתוך קהל ועדה היה דומה לי שהייתי עומד בכל רע שאיפשר
לבא על האדם וזו מגדל שנאת המוסר והתורה :

**שְׁתֵּה מִיַּם מְבוֹרָה וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךְ: יִפְצוּ מַעֲיֵנוֹתֶיךָ חוֹצֵה בְּרַחֲבוֹת
פְּלִגְרִים: יִהְיוּ לְךָ לְבָרָה וְאֵין לְזָרִים אֶתְּךָ: יְהִי מְקוֹרְךָ בְּרוֹף
וְשִׁמְח מֵאֶשֶׁת נְעוּרֶיךָ: אֵילַת אֲהָבִים וְיַעֲלֶתְחֵן דְּדִיהָ יִרְוֶה בְּכַלְעֵת
בְּאֵהֱבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תִּמִּיד: וְלִמָּה תִּשְׁגֶּה בְּנִי בֹרָה וְתַחֲבֹק חֶק נִכְרִיהָ:
וְכִי נִכְחִי עֵינֵי יְהוָה דְּרַכִּי אִישׁ וְכָל מַעֲגָלָתִי מִפְּלִם: עוֹנוֹתַי יִלְכְּדוּ
אֶת הַרְשָׁע וּבְחִבְלֵי חַטָּאתָו יִתְמָךְ: הוֹאֵא יָמוֹת בְּאֵין מוֹסֵר וּבִרְב
אוֹלָתוֹ יִשְׁגֶּה:**

שְׁתֵּה מים מבורך. לאחר שהורכו הדרך הטובה שהוא לשמוע צוורת ה' בא
ללמדו סדר הלימוד שקודם למוד תורה מפי סופרים וישתה מימי
התורה רשותה מהבור שאין בו זולת מים מכונסי' ולית ליה מגרמיה כלום ואמר
שמלא את כריסו מתור' שלמד מפי אחרי' אז תשתדל להוציא נוזלים מסלע לחדש
ד"ת מדעתך כמו מעיין כובע ומתוך כך יפוצו מעיינותיך חוצה ללמוד תלמידים
ומה שחדשת שנקראו מעיינותיך בכינוי יפוצו חוצה ללמדם לרבים באופן סירבה
הדעת והחכמה עד שיהיו ברחובות במקום שמרחיבים התורה שהם בתי כנסיות
ומדרשות פלגי מים נהרי יאורי תורה דהיינו תלמידים הרבה מכח המעיין הגדול
שלך וכל זה שהזכרתיך שיפוצו מעיינותיך חוצה הוא בזמן שהוא תלמיד הבון שאם
הינו תלמיד הבון אז יהיו ד"ת לך לבדך ואין לזרים שהם התלמידי' שאינם הגונים
חלק בתורתך ולא תלמדם ונקראו זרים לפי שהם זרים בעבודת ה' ובמלותיו .
עוד רמז מחז"ל שהמעמיד תלמיד רשע עיניו כאות מאחיה השילוני שהעמיד
לירבעם וכתיב ואחיה לא יכול לראו' כי קמו עיניו משיבו ועל האמת אותו העונש
היה כדוק אל התלמיד שעיניו ראו באור התורה ונעשה זר ונטה מהם שיבה עיניו
ומנינו שהעונש הוא בא על המלמדו וז"ש הזהר שיהיו ד"ת לך לבדך כשהתלמיד
הוא זר ואינו הבון ותרויח שלא יהיה העונש שראוי לבא על הזר שתהיה אתה נענש
בו. ובמדרש דרשון חז"ל בזמן שהתורה חביבה על שומעיהם יפוצו מעיינותיך
ובזמן שאין התורה חביבה יהיו לך לבדך ובס' כסף נבחר ביארתני שכל הנדדי' הם
מפורשים בכתובים ענמן והכי קאמר יפוצו מעיינותיך ללמד לרבים לתורה בזמן
שהתורה רואה ברחוב' פלגי מים שכל מקום תמצא פלג מים של תורה שמתקבצים
הנשים הנשי' אגודות אגודות ללמוד תורה בעשרירות שהוא סימן שהתורה חביבה
עליהם

עליונים אצל יהיו ד' ת' לך לבדך ולא תלמדם לזולתך בזמן שאתה רואה שאין לזרים
אתך שאינם באים אלך להדבק עמך בלימוד התורה ואולי יבא הס' מורשי ממך כי זו
הוא האה שאין התורה חביבה עליהם וא"כ באותו הדור יהיו ד' ת' לך לבדך וי' מ' יהיו
לך לבדך שהתורה מבינה עליך בזמן שאתה שריו לבדך בדרך והיו לזר עומדי
עמך ללמוד אז התורה תהיה בעזרתך יהי מקורך ברוך הזכיר על הלמד תורה
שיהיה למד מרב הגון כדכתיב ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא ואח' אל
אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיהו ואם לא אל יבקשו ו' ש' כאן יהי מקורך
שהוא המקור שאתה בא לשמות ממנו מימי התורה יהי מקור ברוך ור' הצון וגם
צריך תכני אחר שיהיה שמו בתורה שאתה למד הימיו ותלמוד בשמו יותר ממה
ש' שמו האדם באשת נפשו וזו תלמי בתורה וגם צריך תכני אחר שיהיה תמיד
מבינה התורה עליך כאילת אהבים שדרשו חז"ל מה אילת זו רחמה צד וחביבה על
בעלה כל שעה כשעה ראשונה וזהו שרמו לומר אילת שבהיות רחמה צד היא לעולם
אהבים ג' יהיו ד' ת' חביבים עליך כל שעה ויהיו דומים בכל יום כחדשים
ותאבהם ויעלו חן בעיניך שמתוך כך דדיה ירווך בכל עת ומינס לא תזון מהיות
עוסק בתורה תמיד ולא תהיה קץ בלימוד התורה ובאהבה תשגה תמיד תורה
בזה עולם האהבה שיאהב את התורה עד גדר שתמי ירא' לו כאילו הוא שוגה מעשי
המוזב המוטל עליו בלימוד התורה כי אע"פ שיהיה לומר כל היום יהיה הומר הכני
במשוגתי כי עדיין לא יצאתי ידי חובתי לימוד התורה וזהו מעולם האהבה שיש לו
בה שאינו רוצה לפרוש ממנה כלל ובגמ' אמרו כזון ריש לקיש שיצא חן לחוס
בשבת והוא מהני באוריתא לקיים באהבה תשגה תמיד וכן דרשו ב' אלעזר בן
פזת' עוד יש לפרש יהי מקורך ברוך כפשוטו בענין הזוג שישראל האדם האשה
שהיא מקור הבנים ממקום הגון ומיוחס וזהו מקורך ברוך ואחר הזוג קדש עצמך
במותר לך ושמו מאשת נעורך מס' קצתית לרמוז שלא יבא מצוי אללה תמיד
בתרגומים ותאהבה כגופך אילת אהבים ויעלת חן אש' דדיה ירווך בכל עת אל
תשגה בתורה ובעבודה בהיותך שטוף אחד האשה אע"פ שהיא מותרת באהבה
תשגה תמיד עוד ירצה שאם ראית עצמך להוט אחר יצרך ובא להמטיאך מוטב
לך לשנות באשתך המותרת לך ודדיה ירווך בכל עת ובאהבת אשתך המותרת לך
תשגה תמיד ותבניע ליצרך כדי שלא תשגה בצורה ובאש' נכריה ויש לך להיות בזה
צדע במיעוטו למה תשגה בני צורה ותחבך חיק נכריה האשורה לך כי נכח עיני
דרכי איש ירצה שהע"פ שלא הותר לאדם להיות רגיל תמיד אלל אשתו מ"ת ה'
יראה ללבב אם כוונתו לשמים ולפי שרואה יצרו מתגבר עליו ולהפריש עצמו מן
האיסור הוא דבק באשתו המותרת לו אז באהבה תשגה אע"פ שהיא שגגה
הותרה לו וכח עיני ה' דרכי איש ומעגלותיו מפלס לתת לו כדקתו אם כוונתו
להתרחק מהעבירה ולעבוד את יוצרו בעהרה עוד ירצה כי נכח עיני ה' דרכי איש
שהדרכים הישרים של האיש החשוב הם נכח עיני ה' לדקדק בהם כמו שהשגרה
וסביביו נשערה מאד לתת לאיש כדרכיו ולרשע אינו מדקדק להענישו על דברים
קלים של שוגג ומעביר על חמאיתו ואינו כלל אלא ברשת העונות של מיד וז' ש'
עונותיו ילבדו את הרשע אלל הרשע אינו מבחין ברשעו לדון כי הוא גלגל צעונו
מתמיד הוא דן עצמו לבק' זכות שחשב שבשכיל השגנו העינינו הק' בה וזהו ובחשלי

בסוף צדוק

העלהו שהוא השוגג יתמך וכיון שאינו מליר ברשעו הוא ימות באין מוסר וצדוק
חולתו ישגה והילו היה יודע שעל רוב פשעיו נענש היה חוזר בתשובה ולא ישוב עוד
לכסלה חבל כיון שה' חושב שאין בידו רעה ופשע כי אם דבר של שוגג לכך לא חזר
בתשובה והוא ימות באין מוסר והוא מוסיף בתעליו וברוב חולתו ישגה פעמי רבות
עוד ירמוז ימות באין מוסר כי הוי מושבי העון בחבלי השוא שמן החטא
הרחשון הוא נמשך ליעשות חט' ככעבות העגלה והילו לקח מוסר בחטא הרחשון
לא בא חט' כל ידיו מיתה עוד ירצה באין מוסר התורה וברוב חולתו שלא עסק
בתורה ישגה מדרך הישרה :

ר

בני אס' ערבת לרעה תקעת לזר בפה : נוקשת באמרי פיך נלכדת
באכרי פיך : עשה זאת איפוא בני והנצל כי באת בכף רעה
לך התרפס ורהב רעך : אל תתן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך :

הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש :

בני אם ערבת לרעה שגורך האדם להשלים נפשו וגם ישלים נפשות
ישר' מצדיו שכל ישר' ערבים זה לזה כי אם אחד מהם נעשה זר בתורה
וצמזמות הכן מחוייב עליו כי תקעת לזר כפיך להתחייב עליו גם אם אתה מקשת
באמרי פיך שפנית לדברים בטלים ובטלת עסק התורה הנה באמת נלכד' באמרי
פיך אשר צעת ינאחך לעולם נשבעת להיות עוסק בתורה ה' כנודע בדברי חז"ל
ובעת שעברת על השבועה עברת בחומר השבועה לכן עשה זאת איפה בני להיות
יגע בתורה שנק' זאת התורה והנצל מהשבועה כי באת בכף רעך זה הקצ' והתה
מושב ועומד מהר סיני לשמור ולעשות את הורת ה' וצמזמותו והת הענה היעולה
לך כדי לקיים התורה והמצוות שתתפשט לרגלי החכמי' וז' ש'ך התרפס והתחבב
צעפר רגליהם דהיינו עשה לך רב והרבה לך ריעים אהובים העוסקים בתורה ה'
דהיינו קנה לך חבר ואל תתן שינה לעיניך כי חט' פי' שאין האדם יכול לעמוד בלי
שינה והאומר שבועה שלא היטן ג' ימים הו' שבועת שוא מ"ח אל תעשה הכנה
להביא השי' כמו רוב המאכל שמביא השינה ונמנה שהוא כותן שי' לעיניו ותנומה
לעפעפיו והנצל כצבי שכבר נלכד ביד האדם שגורך השתדלות גדול להשתדל
בן האדם הוא נלכד ביד יצרו המחמיל ונריך להשתדל להנצל מידו ובמה ינצל
בלימוד התורה וסקידתה עם מעשה המצוות עוד ירמוז בני אם ערבת לרעך
שכשנתן הק' את תורה לישראל לקח מהם הבנים להיותם ערבים שגא' מפי עולל' יס
ויונקים יסדת עוז שהיא התורה שנק' עוז ואם ח' שוכחים התורה הק' את כפרע
מהבנים שהם ערבים שגא' ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם ח' וז' ש'כאן בני
אם ערבת על ערבות הבנים לרעך זה הק' את שגא' רעך ורע חבך וגם תקפת
ונשבעת במעמד הר סיני להיות ערב צעד הור שמי שאינו עוסק בתורה נקרא זר
וינאח ערב צעדו באופן שנוקשת באמרי פיך שהוא קבלת הערצו עשה זאת איפה
להנצל להרבות ריעים עוסקים בתורה ולהחזיק בידם כי בזכותם תנצל מערבות
אותו זר שלא עסק בתורה וכפי פשוטו שמדבר בערבות הממון אמר כי יש ב' מיני
ערבים הא' בשעת מתן מעות שאינו נריך קנין ויש ערב לאחר מתן מעות ועליו

הוא

הוא חמור תקעת לזר כפיך ועל הראשון הוא אומר נוקשת באמרי פיה באמרים ודברים
בלבד ועל שניהם הוא אומר עשה זאת והנלל להתרפס לפני המלוה ולהדכות עליו רעים
יפטרך מהחיוב גם להתרפס לפני הלוה לפרוע החוב ויזיחך מיד ערכנך ולכך נרמז
כאן בפסוק זה ורחב רעך ביד לרמוז על הברעים המלוה והלוה כי חלד זה או זה תהיה
פטר מהערבות והנלל כלבי שכר הוא ביד לזכור כך הזכירו הרבה להנלל :

לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם : אשר אין לה קצין שטר
ומשל : תבין בקיץ לחמה אנרה בקציר מאכלה : עד מתי
עצל יושב בתי תקום משנתך : מעט שנות מעט חנומיות מעט
חבקי ידים לשכב : ובא במהלך ראשה ומחסרך באיש נגון :

הכוונה לזר לאדם בעבודת קונו וילמד דרך ארץ מהנמלה שהיא בריה קטנה ופלה
והיא נוכח לקיום נפשה ואע"פ שכל מאכלה הוא הטעם ומחלה כח' מול
טב' חבין בקיץ לחמה אע"פ שמומן הקציר כבר אנרה מאכלה כי יש באוחו מועט שימור
מספיק למאכלה והותר ואפי' הכי תבין בקיץ פעם שנית שמה יגזור לה הקב"ה חיים וכ"ס
וק' להאדם העלל בעבודת יוצרו ואין כל תאוה בידו לשלימות נפשו שגריך להיות זר
לצורך זורדין לאחרת רמיקא ויבין גידה לגפשו ויהיה נבזר כארי ולא ינאם ולא יאן מעבודת
בוראו עד מתי עצל תשכב וגו' : עוד יראה לך אל נמלה ללמוד ממנה דרך ארץ שכורחת
מהגזל ואינה עולה לבקש פרנסתה ועכ"ל לא תלמוד ממנה כל הדרכים שיש בה לפי שהיא
אוספת ומכנסת הרבה מכדי סיפוקה ואינה מסתפקת בהכרחי לה כדי חיייה כי פעם א'
מצאו צמור שלה ג' מאות בור וכל מזונותיה הם חטה ומחלה ואם האדם ילמוד מהנמלה
לקיות רודף הון וממון ולא תשבע עינו וגרעה חולה לכך אמר ראה דרכיה הטובים שהיא
בורחת מהגזל ויש לה זריזות ותחבוס אחה בשכלך לתפוז את החמדה והדליפה שיש לה
עם היות לה שיעור מזונותיה באופן תבאר ותקרב לך המדה הסופה שיש לה וחניית הרעה
בי האדם הכשר הוא שמתחלקו ולא יהיה רודף אחר הממון כחש"ה אל תיגע להעשיר
וגו' וברכת ה' היא מעשיר וזהו שלא להשחקע בשינה מחמת העללה וחתן אל לבד כי
לא לנלל יהיה גרדס בשינה ועד מתי עצל תשכב בהכרח יהיה גבול ובשחקים משתקך
וחבקש פרנסתך מהיכן תזדמן לך וז' שמת' תקום משנתך לחזר אחר פרנסתך לבן גשמי
לכב שמשו לי לבחור במעט שינות כדי שישאר לך זמן לבקש פרנסתך וגם תמעט את
ההכנות שעושה האדם כדי להפיל חבלי שינה בעינו דהיינו חיבוק ידים שחובק ידיו כדי
שיאן במשכבו כי מתוך רבוי השינה יבא הריש והענוי כאדם המהלך מעלמו כן יבא הענוי
מעלמא אלך ומחסוריך באים שהוא חסר לינה ומנן להיות נשמר בהם שהוא נכון ומזומן
למקרה ופגע כך יחסר לך הממון ואחרי מזורן לבמה מקרים מתוך העללה והשינה :
עוד יראה עד מתי עצל תשכב רמז לנו מ"ש החגא הגיעור כלילה ומפנה לבו לצטלה
ה' מתחייב בגפשו כי נריך כאדם כשהוא נעור בלילה משיבתו שיקום מיד
נבזר למסוק בחור' וז' עד מתי עצל תשכב על המטה בלי שינה רק מתהפך בחמבולותיו
בפאת מטה וזה שאני קורא תגר על כך הוא מתי חקום בזמן שחקל משנתך שכבר גדלה
שנתך מעיניך ועדיין אחת שוכב גופל על המטה כי לא נכון הוא להפנות לכך לצטלה על
המטה אשר קחה שוכב עליה : ואיך יאמר מתי חקום עד מתי יהיה זה לך למקש לקיות

כסף צרוף

גמור על המטה מתי תקום משינתך תקום מן המטה סמוך אל שינתך כי תכף
שנדה שינה מעינתך מתוך השינה תקום כגבור ועל הארץ תעמוד לעסוק בתור
ואל תחמה כי בהיותך שוכב על המטה תהיה מהרהר בד"ת דע לך שסופך לחזור
ולישן בהיותך שוכב במטה כי מעט שינות ותנומות הוא גמך ממיעוט חבוק ידי
לשכב שבהיותו חבוק ידיו במטתו השינה קופצת עליו ולזה רמז תקום משנתך
בכיננו לאדם כי זו השינה השנית אינה שינה טבעית אלא אהתה גרמת אותה והיא
שנתך וגם יגיע לך תועלת הזריזות הזה שהריש והעונייהי מתהלך ממך ועובר
מאלך ומשוכב מהלך ירד ובה תועלת זה שכמהלך אורח הלך ילך רישך הריש
והעוני ובה חיש מגן ולינה אלך להליך מכל דבר דע דהיינו שתעסוק בתורה
בקומך ושומרתך כחיש מגן ובשמאלה עושר וכבוד וי"מ עד מתי עזל תשכב תלך
לישן במשכך בתחילת הלילה ולא תתעסק בשינה מקצת הלילה ויותר טוב לך
שתלך במהרה לישכב ולישן נבי תימא מהי איכפת לך אם אישן מהרה או לאו לזה
אמר מתי תקום משנתך אני מזהירך שתלך לשכב מהרה כדי שתקום מהר משכך
ואם תתעכב תלשכב בתחלת הלילה מתי תקום משנתך לכן תמהר עמך בתחלת
שכיבה כדי שתתגבר כארי לעורר השחר :

אדם בליעל איש און הלק עקשות פה : קורץ בעיניו מולל בהגלו
מרה באצבעתיו : תהפכותי בלבו חרש רע בכל עת מדנים
ישלח : על בן פתאם יבוא אירו פתע ישבר ואין מרפא : ששדגה
שנא יהוה ושבע תועבות נפשו : עיניס רמות לשון שקר וידיס שפכות
דס נקי : לב חרש מחשבות און רגלים ממהרות לרוץ לרעה : יפיה
כזבים ער שקר ומשלח מדנים בין אחים :

לפי שהזכיר להיות למד אדם בינה אפי' מצריה שפלה שהיא הגמלה בא לומר
שאל יתחבר לרשע ללמוד ממנו ממילי מעלייתא דאית ביה כי טוב ממנו
הגמלה לפי שמהקדם הבליעל שהוא בלי עול מלכות שמים תהלך אורחותיו ותהיה
גם אתה איש און הולך עקשות פה ובודאי אלא תלמו' ממנו שום מדה אם יש בו רק
את הרעות תעשה כמוהו והוא מ"ש התנא אל תתחב' לרשע וא' תתיאש מן הפורענו'
שיבא לך מתוך חזרתו עוד ירצה שאם ראית לאד' אחד שהולך עקשות פה לספר
בגנות בני אדם דע לך שאותו אדם הוא אד' בליעל ואע"פי שגראה לעין שהוא איש
בחסידו הוא איש און כי מחשבו' אונט בקרבו לפי אכל הפוסל במומו פוסל וכיון שהו'
הולך בעקשות פה לדבר זרות על בני אד' הוא יורה על פשעיו שאינו בעול מלכות
שמי ואם לא יוכל לדב' בפפה הוא מלציג ברמיזותיו ע"ה הולכי דרך כבודה או בעיניו
שפותח וסוגר קו מולל דרגליו שענשה תנועות ברגליו כהילו הס מדבריו וכשיעלה
בירו לעשות רמיזה יותר מפורסמת הוא עושה ומורה באמצעותיו ובלבו יקבוצ' און
ונפשו אותה רע ותהפכות עול' הוא מחזה נלמי שהוא עומד בעובה נכספה נפשו
א תהפך בגלל הזמן עליו וירד מטה מסה וזהו תהפכות בלבו המיד רוצה בלבו
לרדת תהפכות וזהו עליונים למטה חבל אינו רוצה בעובתן של בריות שיתקדך

המול

המול על התחנותי' שיהיו למעלה כי הוא חורש רע בכל עת אינו חושב מחשב טובה
רק כל מחשבותיו לרעה וכשהוא מדגים בין איש ובין רעהו לא מיבעייה שאינו
מפדידם לכבוד את בערת הממלוקת אלא הדרכה יסלח בם אש ומריצה ומצפיר
הבעירה וי מהפכות בלבן כי יש אדם שפיו ילבוז אינו שוים ומדבר הפך מה
שים לו בלבן והאיש הזה אפי' צמח לבן יש שני מהפכות כי אינו תוקע עצמו בדבר
אחד ולעולם מתהפכת מחשבתו ואמר חורש רע ולא אחר חושב כי עושה הדעה
בסתר כמו המחרש שמוקד' תחת הקרקע בן הוא חורש רע על חבירו בלעז וזאת
מדיני יסלח כי לפעמים הוא אינו יכול להרע לאחרים או מפני שהוא בוש ומשלח
מתחת ידו אכס' של ממלוק' להבעי' הממלוק' על בן פתא' יבא אידו שהק' בה צדיק
וישר ואינו מוותר כלום כי סוף סוף יאריך אפיה צדי' דיציה ועל כל דרכיו אשר
הרבה לפסוע פתא' יבא אידו ואיד לעול זה אינו יצא יסורי' וצמי' שיהיה אפשר
להתקיי' בהם שא' יתבררו ויתמרחו מעלה' מתו' היסו' אלא יבא אידו שמתנו יסבר
ואין לו אחר' ותקוו' ואין מרפא שלה יהי' שום אדם מבקש דחמי' עליו שיהי' דפוח'
למכתו אלא ככלי חרס שנשבר ואין לו תק' כיון שהי' איש חן ומשל' מדני' בין אחי'
שמל' וזקקה בעיני הק' בה כי ו' הנה שכל' והשביעי' שהי' משלח מדני' בין אחים
היה תועב' ה' אשר שפא וסקול' ככל הו' דברי' אחרי' ולכך בתי' תועבו' מלא לרמוז
מזאת השביעי' היה שקול' ככל התועבו' הלא ולכך חן מרפא למכתו ופרט חס' הו'
דברים יבא' ולשו' שקר שהו' ל' והמחשבו' חון שהו' ע' ורגלי' תמהו' לרע' שהוא
ג' ע' שרודף החד' אחר העביר' וממה' ללכת ויפית בוצי' שהו' דוב' שקדי' וע' ש' והו'
קשה מכו' הוא מתר' ריב ומשלח מדני' בין אחי' כי שגור' הממלוק' ל' יס' צדו' השלו' :

צד' בני מצות אברהם ואלהם שחורת אמה' : קשרם על לבך תמיד
ענדם על צר גרתיך : בתחלתך יתנתה אתך בשכבך תישמר
עליך ורקיעות היארש יוקה' : כי גר מצות ותורה אור ודרך חיים
תוכחות מוסר : לשמרך מאשת רע מחלקת לשון זכריה : אל תחמד
יפיה בלבבך ואל תקחך בעפעפיה : כי בעד אשה ונה ער צדק לחם
ואשת איש נפש יקרה תצור : היחמה איש' אש בתיקו ובגדיו ר' א'
תשרפה : אם יהלך איש על הנחלים ורגליו לא תכרימה : בן דבא
אל אשת רעהו לא ינקרה כל דונע כרה :

בא להזכיר על סמיר' המנו' הכבודות בתור' וגם על המנו' של ד' ששעשאו
משמר לתור' כגון שניו לעריו' וכגון לה עולין באילן בשב' ולא דוכב' ע' ג' בהם'
זכיו' בזה וז' ש' נלו' בני מנו' אבי' שזו בתור' לא תטוש' א' הס' המנו' שמדשו אומת'
הסו' והמכמי' חות' הסייג' וי' דרי' ש' ח' למשמר' ש' פ' הס' תביבי' מד' ת' שהס' גרמה
לקיו' מ' וחס' את החונה לשמו' מנו' סק' בה אביך קניך דרי' לך לכוז' צדו' ובגד'
שגור' חכמי' זא' חסו' ת' א' וזא' חסו' מדברי' ימי' ושמה קשר' על לבך חמי' ש' שים
במה מצות שאין' מודמנו' אל האד' כדי לעשו' עכ' קשר' קשר' על לבך וקיו' תמי'
בלבך

בסוף צדוק

בלבדך ובמחשבתך לעשותם כשיזדמנו לך גם יהיו צפיק לדבר צם וזהו ענדס על
 גרירותך להגות בגרירותך תמיד צם עוד רמו על המצות שאינם במעשה כי
 אם בדיבור פגון תפלה וק"ש לא ימוש מפיק וענדס על גרירותך ואיפשר שאמר
 על המצות שאי אפשר לעשותם קשרם על לבך והיו על לבדך לעשותם כשיהיה
 איפשר וענדס למצוות הללו על מצוות התלויות בגרירותך שהם בדיבור כמו ק"ש
 ותפילה ואמר ענדס לומר שהם כעדי ותכשיט שעומד על הגרירת לנוי כך
 המצוות יהיו לך לעדי כבוד ולתפארת צע"הו ובע"הב כי בהתהלכך שהאד צע"הו
 הולך הוא אל בית עולמו מיום ליו"ו ש בהתהלכך כי בכל שעה אתה הולך ומתקרב
 ללכת אל בית עולמך וזכות המצוה תנחה אותך בדרכך מישור ולא תכשל בפחת ופח
 העצירות כי מצוה גוררת מצוה ומרחקת מהעביר ובשכבך בלילה שהאדס ישן מן
 המצוות הוא שוכב על מטתו ואין שם קיום המצוות גם בלילה תשמוד עליך המצוות
 שעשית מצעוד יום היא תשמך מפחד לילה ומהמיוקין והקילו בבקר היא תשיחך
 המצוה שעשית מאתמול היא תדבר עמך ומהו הדיבור כי נר מצוה שיש בידך נר
 דלוק מן המצוה שעשית וצריך לך להעלות עליה אור מתוך לימוד התורה באופן
 שהמצוה ענמה מדריכתך בלימוד התורה ותשיג דרך חיים מתוך תובחות מוסר
 אשר יסרתך המצוה לעסוק בתורה עץ חיים הוא למחויקי' צה ומו"ל דרשנו בתורה
 שהתור' מגינה צע"הו ובע"הב וזהו צהת' לכך תנחה אותך צע"הו שהוא זמן שהאדס
 מתהלך תמיד לבי' עולמו ובשכבך בקבר תשמו' עליך מדיני הקבר ומיבוס הקבר
 וגם היא גרמה שתקין בזמן החייה כאיש אשר ייעור משנתו ובזמן השינה שהוא
 קודם החייה התור' תשימך שהיא דובבות שפתי ישנים בקבר כאילו הם מדברים
 וזהו תשיחך וכל המעלה הזאת יש לתורה מפני שנמשלה לאור וזרח ומה אור מגין
 לעולם כך התורה מגינה לעולם כי נר מצוה המצוה נמשלה לנר ותורה אור
 נמשלה לאור באופן שמאירה להחיותו צע"הו מכל דבר רע גם מביאתו למי ע"הב
 ותשיג דרך חיים מתוך תובחות מוסר שהתורה היא מייסרת ומיישרת את האדם
 בדרכ העוזה ומוביחתו בידים מוכיחות את המעשה אשר יעשה האדם וחי ותחלת
 כל דבר הוא אזהרת סור מרע לשמך מאשת רע לומר שאע"פי שאינך יודע בטיב
 אשה זו הטובה היא אש רעה מ"מ כיון שהכרת בצעלה שהוא אדם רע והיא אשת
 אדם רע בודאי שאשת רשע היא כרשע כי אין מזווגים לאדם אשה חלה לפי מעשיו
 והתורה תזהיר לאדם להיות נזהר הרבה בדיבור של אדם רע פן תכשילכו וגם
 מחלקת לשון נכריה שהוא הגויה אע"פי שהיא פגויה ואינך עסוק עמה אלא בדבר
 שפתיים בלבד עכ"ו הרחק מעליה דרכיך ואל תחמוד יפיה בלבדך אין צריך לומר
 במעשה שלא תהיה נוסה אחריה אלא אפי' בלבדך לא תחמוד יפיה כי תאמר בלבדך
 מי יתן ותודמן לי אשה יפה כמותה לישראל אנתה צהית' גם לזה לא תחמוד יפיה והחזק
 במוס' אל תרף פן תקחך מחק המוס' והיראה בעפעפיה ברמיות עיניה עוד יאמר
 שאם את' בלבדך לא תחשוב צה ולא תחמוד יפיה אז מובטח אתה שאע"פי שתרמוז
 לך בעיניה אל תקחך ולא יקחך לבך בעבור עפעפיה שרמזתך עין בעין כי בעד
 השם זונה וגו' צה לתת טעם אל השני דברים שהזכיר חלקת לשון נכריה וגם על
 הצרת אשת רע וכנגד הגויה הזו' אמ' שמע ענה וקבל מוסר כי בשביל הנאת שעה
 שיש לך באשה הזונה יהיה סופך לחזר אחר ככר לחס כי האיש הזונה הוא בא לילי
 ועל

ועל פת לחם יפגע כי הוציא כל נכסיו אחר הזנות ודבר זה נראה לעינים שהזנים יורדים מנכסיהם עד בכר לחם ועל שמירתו מחברת אשת אדם רע אע"פ שאין בזנותו לזנות אחר ואשת איש נפש יקרה תצור שאותו אדם היתה לו נפש יקרה ולא בתכונן לזנות כשמדבר עמה אבל כיון שהיא אשת אדם רע תצודינו במחמתה ותחטאנהו והביא משל לזה מהחנותה אש בחיקו וגו' וידוע הוא שאיש ואשה שזכו שכינה ביניהם הוא שם י"ה היוד בשם האיש והיא בשם האשה ואם לא זכו אש אוכלתם והאש של האשה הוא יותר קשה משום שאותיות אש ששמה הם תכופות זו עם זו והיא בסוף השם הכלל האש שיש בשם איש יש יוד באמצע שמפסיק בין אף לשין וזה רמז כאן כי זה האדם שאין בלבו תועה כשמדבר עם אשת האדם הרע הוא נקר' איש ויוד מפסקת בין האש והיא נקראת אש כי נתרמקה ההא ממנה ואם יחתה איש שלק' איש להיותו שלם אם יחתה אש שהיא אשה רעה שאין בה אהות הא היתכן שבגדיו לא תשרפ' מחמת האש כי גם הוא סופו לחטוא עמה ולשרף באש של אשת רע. והל תאמר שלא ימשך הפגם אלא חוץ לגופו דהיינו בגדיו אלא שבתחלה מושלתו קצעה להחטאיו בדיבור דהיינו שריפת הבגדים בלבד שלא היה שם עפילה וברוב דברים לא יחדל פגע כי כיון שהלך על הגחלים דהיינו להרבות דברים עמה הוא בא לידי עבירה ואיפשר שרגליו לא תכוינה שגם תגיע השריפה והפיויה לגופו ורגליו יורדות מות זו שכן הפא חל אשת רעהו שהוא הנמשל שהבא בצות אשת רעהו אע"פ ששכבא לא היתה כוונתו רעה סופו לחטוא ולא ינקא מהחטא כל הגונע בה אפי' באצבע קטנה לכן זאת העצה היעוצה להרחיק עצמו מהביעור ואל ירבה שיחה עם האש' וגם לא יתיחד עמה וכ"ש שלא יגע בה באצבע קטנה אפי' שלא לשם עבירה כמ"ש בגמ' המרבה מעות מידו ליד האשה יר' ליד לא ינקא מדינה של גהינם :

לא יבזו לגנב כי יגנב למלא נפשו כי ירעב: ונמצא ישרם שבעתים את כל הון ביתו יתן : נאף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה: נגע זקלון ימצא וחרפרתו לא תמחה: כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: לא ישא פני כל כפר ולא יאבה כי תרבה שחר :

לא יבזו לגנב וגו' בא להורות את בני ישראל חומר הניאוף שהוא נטעב וגחלת בעיני אהי' ואדם וחמור מן הגזל שח"ע פי שמלינו בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ולא על הזנות זה היה בחסדי הק"ה על נח ובניו שחילו בחסם על הזנות לא היו ניבולים כי כל מקו' שחתה מוצא זנות אנדרולמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים וזהו כוונת הפסוק ויהמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני וגו' כמו שהרחבתי בס' כסף נבחר וממלא לעולם חמור הזנו' מהגזל לפי שאם הגזול אינו גוזל כי אם להחיות נפשו כי ירעב ועל פת לחם יפגע לפי שאין כל מחומה בידו הנה בני אדם לא יבזו אותם כיון שאינו גוזל כדי לבקש מותרות רק למלא נפשו בלבד ואף זו אינו בכל שעה רק כי ירעב לא יבזו ואינו כ"כ רע לבריות וגם אינו רע לשמי אם יש בדעתו לשלם במיטבא כאשר תמל' ידו וממלא אהו אחיה ממון מיד ילך וישלם לבעל הגניבה שבעתים ואת כל הון ביתו יתן לו עד שיתרצה

תקרא מתוך הבינה יהיה מודע לך אותו דבר : או יאמר שתמיד יהיה יגע האדם בתלמו וימלא בתלמו ד"ח וא"ח כד"ח ביאור ע"ז שאין מ"ח ואפי' דבר הידוע לך שהוא מודע נרי' שתקרא לבי' להתבו' זה וכו' שאלם ממשה בתו' הוא מ'ט ודבר מהו : ומזל"ד אם ברור לך הדבר כאחות' שהיא ח"ל אמרו ואם לאו אל תאמר וכו' וי' ומודע לבי' תקרא שאפי' בדברים הפשוטים תקרא למודעי שיתבונן להבין ח"י כל חילו' ודקדוק בדבר וזהו ומודע ל"ש להבין ד"ה תקרא : וי"מ ומלותי ת"א שהוא קיו' המלות שבבית והנני ל"ע אהיך והתהלך ב"ל בקרב בתו' ודוק : וי"מ ש"מ נחמה ותו' באישון עיניך להזהיר שהלדיקים במיתתם ק"ח וגם הזהירו כמו שהסומא ח"כ ואתה שומר אישון עיניך כדי שתחשב לחי' אף אתה שמור תורתך שאם לא תשמרנה אתה תשוב כמות ואם תשמרנה תחש' לחי' שנא' ובינהו בן יהודע בן איש חי וגו' :

לשמרה מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה : כי בחלון ביתי בער
אשנבי נשקפתי : וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר
לב : עבר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצער : בנשף בערכיוס באישון
לילה ואפלה : והנה אשה לקראתו שית' זונה ונצרת לב : הטיה היא
וסדרת בביתה לאישנו רגליה : פעם בחוץ פעם ברחובת ואצל
כל פנה תארב : והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה ותאמר לו : זכתי
שלמים עלי היום שלמתי נדרי : על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך
ואמצאך : מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים : נפתי משכבי
מר אהלים וקנמון : לכה נרוה דדים ער הבקר נתעלסה באהבים :
כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק : צדוק הכסף לקח בידו ליום
הכסף יבא ביתו : הטהו ברכ לקחה בחלק שפתיה תדחני : הולך
אחריה פתאם בשור אל טבח יבא וכעכס אל מוסר אויל : ער יפלת
חץ כבדו כמהר צפור אל פחולא ידע כי בנפשו הוא :

הנה למעלה הובטח בתורה שלא ירדוף אחריה של אשה זרה ועתה הבטיחו שאע"פי שהיא תלך אחריה ותפתה אותו לא תוכל לו ולא ימשך אחריה כי התורה מגינה עליו להצילו מידי חטא מאשה זרה ונכריה שהחליקה אמריה לפתוח לו פתח לעבירה בלי פחד ופחת ומכשול עון שהיא אשה זרה שאינה בעולת בעל כי אם פנויה ובכח התורה הוא נשמר ממנה לפי שמלמדנו דעת בינה ואומרת לו כי בחלון ביתי באור המאיר בעד חלון השכל נשקפתי והבנתי כי הנכשל בפנויה סופו להיות נכשל באשת איש שעבירה גוררת עבירה וארא בפתאים המתפתים ביצרים אבינה בבנים שעדיין נטפלים לאביהם בעודם קטנים ובפחזותם בצחרותם הם מנוערים מהמלות וראיתי נער חסר לב שאין אדם חוטא אל"כ נכנס בו רוח שטות והוא עובר בשוק אלל פינה של האשה הזרה הפנויה ולהיותו עובר ביום אינו ה' לך

כסף צרוף

בפרהסיא לביתה רק הולך סובב סובב לפנות הבית לראות אם יפגע בה במקום גסתר. אך אלל ביתה ילעד בלעדי רגלים והולך בכונה בזמן שהוא נשף בערב יום באישון לילה שכלתה רגל מהשוק ואין רואה אותו ולא די לו שכלל בה באשה הפנויה לא שעבירה גוררת עבירה יותר חמורה שהנה אשה ערוה ואשת איש יוצאה לקראתו להקדימו קודם שילך לבית הזונה הפנויה ואע"פ שהיא אשת איש היא מתנהגת כזונ' בתכשיט זולה ונכורת לב שמכס' לבה ועמה כאשה הנכועה ומראה טלפים שהיא חסידה שאינה מגלה את דדיה הנחונים על לבה והיא באה להפרישו לאיש ההוא שלא ילך בית האשה הזרה ועל כן הומיה היא ועושה המיות גדולות וקוצרת סרה על אותה אשה זרה שהיא מופקרת לרבים ובביתה לא ישכנו רגליה פעם מזנה בחוץ ופעם ברחובות מפקרת עצמה לזנות ואכל כל פינה אפי' בשווקים כשהיא רוצה חיון פינה וקרן זוית שם תארוז אם יזדמן לה איזיה אדם ותזנה עמו לפי שהגיע לקצה האחרון לאפקרותא וכיון שכן לא נאזה לאיש פמוך ללכת אחריה בית אשה זונה הן כל אלה דברי האשה הנכועה המורה טלפים כחזיר שהיא באה להפרישו לאותו אדם שלא ילך בית אותה אשה זרה והאזיקה בו לחלות פניו שלא ילך לבית האשה הזרה ומתוך שהיא מחלה בו ונשקה לו כאילו אינה חוזרת לא בשביל פבורו ומתוך החילויים העזה פניה ותאמר לו על יום טוב באת כי זכמי שלמים שגדדתי קרבן שלמים והיום שלמתי נדרי ויש לנו רוב כל ושמת בשר וכל מאכל מתוקן ועל כן יצאתי מביתי שלא כדרכי כי אני כבודה פנימה ולא יצאתי לא כדי למכור רגליך מלכת בית האשה זרה ועל כן יצאתי לקראתך לשחר פניך כאור צוקר. והנה חשוב אתה בעיני במציאה גדולה ואמלאיך ואם מתוך הסעודה ירא אתה שלא תוכל לחזור לביתך באישון לילה הנה פיכתי הבית ורדדתי ערשי מטתי המיוחדת לי למשכבי הרי היא מוכנת לך עם כמה בשמים שנפתי והזלתי במשכבי לעצמי כי לא היה בדעתי עליך. ועתה הרי היא לפניך ושם תשכב לכן לכה אתי גרוה דודים בשובע שמחות בתורת חבה ואהבה כאילו אנו ב' אנשי חביבים זה לזה כיון שהאיש בעל הבית אינו בביתו יהיה לי לוייה זו וכל הדברים האלה היא אומרת לו שאין כוונת' להביאו לבי' ל' כי אדר' היא מפריש' מלכ' בית' אותה א' ואין כוונ' לא לע' אותו הלי' כדי ללו' כי אין האי' בביתו והוא י' ב' המיוח' לה ולא יהיה לה שם ש' רק ישמחו כ' ריעים אהובים וזהו כ' כשני אנשים דודים ששו' יחד ולא תחוש פ' בעלי ויקפיד אם ימלא אדם ש' כי הלך בדר' למרח' ואי חיפ' ל' ע' גם הל' לשא' ולתת בסחו' בל' שלקח בידו והוא מ'ל שם עד בא מועד וזמן אותה הסחו' וליוס הבסא שיעשה כל מלכתו וסחו' י' ב' באו' ש'ד הס פיתוי וחלקות באמור לו שאיכ'רו' א' כי כל כוונ' היא ל' ומביאתו לביתה כיון שכוד' אללה בעוד לילה ש'ל לחזו לבי' ובכן הטתו ברוב לקחה ובחלק שפתיה תדיחנה ואותו עני חושב שהכוונה טובה והו' אחריה פתאום כשור אל טבח יבא ש'ל אגודה ש' והולך אחר האגודה וכעכס אל מוסר אויל שכדי לרדו' ולייסרו תולים כנגדו עכס ופעמון והוא שמח בו ובא ליטלו וא' ש'ל שכשהוא בא ליטול העכס י' ב' ויאסרוהו בנחשתיס עד יפלח מ'כ של האויל וכמהר צפור א'פ לאכול חטי' שבפח והוא כלכד גם האי' חשב שבאת א'ל להג' מ'ח הפנויה ואדרבה נ'ע ב' ב' ולא ידע בי ב'ה שגרמה תקלה לכפשו כי מתוך כל אותם ההבנות ש'ל לא ימלט ממנה וילכד בה. וי' מ' ש'ל הר מחטא לאדם מ' עד שית'

צו ואלו הם דבריו זמני שלמים עלי כי שלמים נקראים על שהם משלימים עם הכל יש בהם חלק לגבוה וחלק לכהנים וחלק לבעלים ואמר ה"ה הכה יצ"ה הט מיעץ לאדם שיהיו כל מעשיו לש"ש להנאת הנפש ולא להנאת הגוף כלל כי עולה קרבנו שהיא כולה כליל לגבוה ולא בן אנכי כי זמני שלמים עלי בשלמי' שיש בהם חלק לכל חלק לגוף וחלק לנפש וי"ה הט כל שברו הוא באשראי עד לעתיד לבא אבל אני היום לקבל שכרם והיום שלמתי כדרי וגו' וי"מ כי אין האיש בביתו לא תירא כי איניקו גדול בבית כזה ממני שאינו איש ואדון בביתו וכ"ש שהלך בדרך מרחוק הטתו ברוב לקחה ברוב דברים וכיון שהתחיל להתפתות שוב אינו נריך ריבוי דברים כי אם בחלק שפתיים כל שהוא תדיחנו והוא רמז לי"ה ה"ה כיון שהתחיל להמטיא לאדם בנקל הוא נגרר אחריו :

ועתה בנים שמעו לי והקשיבו לאמרי פי: אלישט אל דרכיה לבך
אל תתע בנתיבותיה: כי רבים חללים הפילה ועצמים בל
הרוגיה: דרכי שאול ביתה יורדות אל הדר רמות: **ח** הלא חכמה
תקרא ותבונה תתן קולה: בראש מרמים עלי דרך בתי נתיבת נצבה:
ליד שערים לפי קרת מבוא פתחים תרנה: אליכם אישים אקרא
וקולי אל בני אדם: הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב: שמעו כי
נגידים אדבר ומפתח שפתי מישרים: כי אמת יהנה חכמי ותועבת שפתי
רשע: בצדק בל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש: כלם נכחים למבין
וישרים למצאי דעת:

ועתה בנים שמעו לי וגו' אמר שלחיותם חביבין ישראל כבנים שנא' בנים אתם לה' אלהיכם לכך אני מנא אתכם שמעו לי בקולי כי בודאי האב אינו רוצה בתקלת בנו וחפץ הוא בטובתו והקשיבו לאמרי פי שצויתי שא ישא דרכיה לבך לפי הדברים שנראים דרך ישרה ודרכי חסידות א ישא איכם לבך ובזה תרויט שאל תתע בנתיבותיה העקלקלות כי רבים חללים הפילה ואפי' אנשים של כורה ועצומי כל הרוגיה ודרכי שאול ביתה כי הולך בדרך ביתה הוא כהולך דרך השאול ודרכיה יורדות אל הדר רמות וללמות לאמפסי התחתונה שפשאול בן דרך אשה מנאפת וגם יצ"ה נמפל לה בחופן שצריך להרחיק ממועלותיו ודרכיו הרעים כי אחריתו דרכי מות אמנם הדבק ביו"ה והלא תבמה תקרא להעלותך במעלות מעמקי שאול לרום המעלות שהוא מהקצה לקצה והחכמה והתבונה יתנו את קולם לך להדריךך דרך ישרה וקובה כי הם הם תבלין של יצה"ר ואם פגע בך מגוול זה משכאו לבית המדרש וד"ת וחכמה וזה אשר יקראו החכמה והתבונה כי מוצא המור לך עליה הנה אל ראש מרומי' ואמר עלי דרך לפי שיש מרומים במקום מרוב ושמים לא עבר בם אי' אבל החכמה תקרא לך לעלות בראש מרומי' עלי דרך ישרה ומקום של ישוב בית נתיבות נצבה במקום נתיבות עולם שהעוברים והשבים הולכים בם שם מצאה בית להורו' א בני ישראל את התורה והמורה ליד שערים שהם מושב זקנים והדייקים

כסף צדקה

והדיינים השערה שהוא בית הוועד לחכמים מצוא פתחים צפי המדינה וצפתו העיר ששם היו קובעים שם תרונה החכמות ועתה מדבר בקריאת החכמה מה שאומרת להם איכם אישים אקרא לו ת"ת שהם עושים גבורה בתורה כאלהים ואין בהם כח כי חלשים הם כנשים שהתורה שנקראת תושיה מתשת כחם והם ציודעים ערך התורה והחכמה ומתוך הקריאה לחכמים מגיע קולי ונשמע אל בני אדם החטאים שנקראים כנוי דאדם כי אין ראוי שתיחד התורה הדיבור עם בני אדם החטאים כנפשותם אבל אגב החכמים שגתיחד הדיבור להם הם שומעים את הקול ומהו הקול המדבר הבינו פתאים ערמה שהם החוטאים מחמת פתיות שאינם מבחינים בין טוב לרע הבינו ערמה ודעת וכסילים שהם הרשעים שחטאו במויד מחמת שנכנס בהם רוח שמו הבינו לצושמעו דברי בטוב טעם ודעת כי נגידים אדבר דברים שהם ראויים לפני מלכים ונגידים אדבר ומפתח שפתי אינם על צד ההפלה וגוימא לא הם יושר דברי אמת כי אמת יהגה חכיהכל כך אני אוהבת האמת עד שבטבע שגאו שפתי את הרשע וכיון שהחיק שהוא לפנים מהשפתי הוא הוגה דבר אמת גם השפתיים הם בוחרי בטוב ומואסים ברע א"כ נמצא שכל אמרי פי הם בלדק אם מבחינת אמת ואם מבחינת שאין בהם רשע ולא תערובת שום דבר נפתל ועקש ודברים הללו של חכמה אם בא אדם לקנותם אינם קשים מהשיג כי כולם נכוחים למצין הם לנכח פניו וקרובים ליו מאד ולמוצאי דעת שהם למטה ממדרגת המצין אע"פ שאינם נמצאים בנקל נכחו נגד פניו כי לא הגיעו עדיין לגדר בינה שערין הוא מבקש למצוא דעת עכ"ז ימצא אותם ישרים וז"ש וישרים למוצאי דעת עוד יראה שהחכמה והתבונה מכריזים בקול רם לאלהים הולכים דרכי ומתוך שאינם עוסקים בתורה בית נתיבות מקום שיש שם נתיבו עקלקלות הם נלצים גם ליושבי קרנות ליד שערים ומצוא פתחים לכולם תרונה החכמה והתבונה ותעיד עליהם אל האישים המשובצים שקולי הוא אל בני אדם המתדבקים בעפר יסודם ובחומר האדמה לומר הבינו פתאים ערמה ושמעו כי דברי נגידים אדבר דברים המשובצים ומעמיד אני אתכם על דבר אמת להרחיק אתכם מהרעה וכל אזהרות אשר הזהרתי אתכם באמרי פי כולם נכוחים שקרובים הם אל השכל לעשות אותם האדם מרוב טעמו ודעתו וכל איש מצין בינה ודעת יעשה אותם מעלמו

קחור מוסרי ואל-בסף ודערת מחרון נבחר : כי טובה חכמה מפנינים וכל חפצים לא ישורבה : אני חכמה שכנתי ערמה ורעת מזמות אמצא : יראת יהוה שנאת רע נאה ונאון ודרך רעופי ההפכות שנאתי : ליעצה ותושיה אני בינה ליגבורה : בי מלכים ימלכו ורזנים יחוקקו צדק : בי שרים ישרו ונדיבים כל שפטי ארץ : אני אהבתי אהב ומשחתי ימצאני עשר וכבוד אתי הון עתה וצדקה : טוב פרי מחרון ומפוזות בואתי מכסף נבחר : בארח צדקה אהלך בתוך נתיבת משפט : להנחיל אהביי שואצרתיהם אמלא :

אמר

אמר קחו מוסרי ואל כסף שראוי לקנות מוסר זה בכסף מלא וירדוף האדם אחריו לקנותו יותר ממה שירדוף ליקח כסף במתנה ולזה אמר ואל כסף ולא אמר ולא תקחו כסף לרמוז שאפי' תמלא כסף במתנה יותר טיב לקנות המוסר ואל כסף בחנם והדעת והשכל מה שאדם משיג מדעתו הוא יותר נבחר מהזהב עוד ירמוז שהתורה כחונה בחלקו של עוני כדכתיב יול מים מדלייו וניתנה ע"י יסורין ואשריו של העני בתורה מעוני ונ"ש קחו מוסרי שהם יסורין של תורה שיש בהם מוסר כסף ואל כסף שבין שאין בלוחם יסורין ביטול תורה הם יסורין של הנהגה ודעת החורה ממרוץ נבחר כי טובה חכמה מכל הפנינים לפי שרוב החורה היא נמלאת בעניים ואני חכמה שכנתי ערמ' לבני אדם העומדים בעירוס ומוסר כל שם זהן את דודי ומשכני בחוכם לפי שהעשיר כשהוא מתעסק בעסק המשא ומתן אינו יכול להשיג עומק התורה מתוך טרדתו ופעושק יהולל חכם חבל העני פעוסק בתורה בעירוס ומוסר כל לא יבצר ממנו כל אשר יזם להשכיל להטיב ודעת תזימות אמנה עוד ירצה ודעת ממרוץ נבחר מ"א חז"ל על פסוק יש זהב ורצ פנינים שדרשוהו במשה הכל הביאו נדבכם למשכן ואמר הקב"ה למשה דיבורך חביב עלי מהכל הרי שדעת שהיה במשה נבחר לפני הקב"ה יותר מכל חרוץ וזהב המשכן שמכילם לא קרא אלא למשה ויקרא אל משה כי טובה חכמה של משה יותר מפנינים שהביאו הנשיאים את אבני השפה ולא הושו למשה אבני החכמה ובס' כ"ג יתיר הארכתי בזה יע"ש ע"י כי טובה חכמה מפנינים לרמוז מ"א חז"ל שגדולה תורתה כהונה וממלכות אעפ"י שכולם הם מתנות ה' מ"א חז"ל על כולם שהרי מלינו שטובה חכמה מפנינים שכ"ג הנכנס לפני ולפנים לא היה נכנס בבגדי זהב וגם לא בבגדי החשן והאפוד שהיו קבועים בהם אבני השוהם והמילואים שהם פנינים כדי להורות שבמקום התורה שהוא הארון שבו נתונה התורה כל חפצים ומרגליות לא ישוו בה אינם נכנסים בסוג ובהפואה ולכך במקו' התורה לא ניתן רשות להכניס שם פנינים וחפצי אבני שוהם ומילואים ובמ"ר ס' נח דרשו כתוב אחד אומר כל חפצך וכתוב אחד אומר חפצים ר' אחא אמר חפצי וחפצך לא ישוו בה עכ"ל ויש לדקדק שאם הקושיא היא שחפצך משמע דווקא חפצך לא ישוו אבל חפצי שמים ישוו וכאן כתיב חפצים דמשמע אפי' חפצי שמים לא ישוו בה א"כ לא תירץ ר' אחא כלום באומרו חפצי וחפצך לא ישוו בה דהדלא קושיא לדוכתא דלימא חפצים ולא לימא חפצך דמשמע חפצי הדיוט דווקא וגלע"ז שר' אחא תירץ שהכתוב האחד גילה על חבירו לומר באיזה אופן של חפצי שמים הוא אומר שלא ישוו בתורה דהיינו בחפצי שמים שהם ג"כ חפצך כגון אבני שוהם ואבני מילואים שהם חפצי שמים ללבוש כג' בעבודתו וגם הם נקראים חפצך ונ"ש חפצי וחפצך כגון לו לא ישוו בתורה אבל יש חפצי שמים אחרים שאינם נקראים חפצך כמו הממון שנותנים לג'ת ולעשות משפט ונדקא לו ישוו לתורה ודוק לישנא דחז"ל שם במדרש רבה שסמך לתירוץ ר' אחא כי אם בזה יתהלל המתהלל כי אפי' ה' עושה חסד משפט ונדקא כי בלא חפצתי כלומר חפצי' אלו שאני חפצתי ואינם נקראים חפצך בשכבר ילאו מידך להחיות רוח שפלי' ולב נדכא' בודאי שישוו בה ודוק שהוא כפפור ופרת' הבס דלכאורה נוכל לתרץ באופן אחר דאם היה הכתוב אומר בשניהם וכל חפצי' לא ישוו בה הייתי אומר שחפצי' הם ככסי חול דממון וככסי' של בשר ודם אמר' מדגלי בתר קרא לומר חפצך דמשמע דג' חפצי' אחרים דלא מיקרו חפצך והם חפצי' שמי' ואותם ישוו בה וככסי' בערף התור' א"כ מזה ילא לנו קושיא על הפסוק האחר דאמר ואל כסף צרוף לא ישוו בה דמשמע אפי' חפצי' שמי'

בסוף ציון

לא ישוו זה א"כ בהכרח תתן ונאמר דאפי' חפצי שמים לא ישוו זה וקרא דחפצך
זה לגלות על קרא דכל חפצים שהם חפצי שמים ולא חפצי ב'ו וחפצי חפצך לא
ישוו זה :

אמר עוד אני חכמה להורות מעלת החכ' על המלכו' ועל הכהונה פי שהמלכו'
צריך להיות בו עושר וכבוד גם ככהונה כתיב והבן הגדול מאחי
שצריך שיהיה גדול בעושר ואם אין לו גדלו' משל אחיו וכמעשה דפנחס הסתת
שמלאו לו המחטב של דיגרים והתורה אומרת אני חכמה שכנתי כמי שמים עצמו
ערוס בלי לבוש כדכתיב והחכמה מאין תמלא שדרשו חז"ל כמי שאין בידו כלום
תמלא כי יזל מים מדליו ודעת מוימות אמלא שמכיון שאיני טרוד בבקשת הממון
אמלא דעת בתורה או יאמר שבזמן שהייתי מאבד לדעת מוימות ומחשבו' בעסקי
העולם באותו זמן אמלא מוימות החכמה והתורה עוד ירצה שהתורה שוכנת
באדם שיש בו מריפות וערמימות ויודע כל מיני מוימות ומחשבות כמו שמלינו
שהיושב בסנהדרין היה צריך לידע כל הלשונ' ובקי בידיעת כל מיני ע"ז וכל מיני
תחבולות ועבירות כדי להוציא הדין לאמתו וז"ש ודעת מוימות איש יודע כל
מוימות אשר יזמו בני האדם אחפש למצוא כי בזה משיג לידע מי הוא האיש הרע
כי יראת ה' הוא לשנאת את הרע אע"פי שלא הוחזק בעבירה עפי' ב' עדי' רק מכיר
ברשעו הוא יראת ה' לשנאו גם מי שיש לו גאה וגאון ודרך רע ובפיו מדבר הפך
ומה שהוא מורה טלפים של חסידות באופן שמדבר בפיו תהפוכות מעשיו דהיינו
א' צפה זא' בלב את זה שנאתי וביין שאין מעשיו יפריין לבריות הגה אותו החכם
בחכמתו יורד לסוף דעתו ומכיר ברשעו ע"י יראת ה' הוא שנאות את האיש הרע
וגם לשנא את האיש שיש לו גאה וגאון שרוצה שהכל יכבדוהו וינשאוהו והוא הולך
דרך רע ומי שהוא אומר הפך מזה ללמדה את האנשים הנז' אני שונאו וז"ש ופי
תהפוכות שנאתי לפי שד"ת צריכין יראת שמי' למאוס ברע ובחור בטוב וצריך לב
טהור וכליות יועצות לטובה דהיינו יראת שמים תקועה בלב וכיון שיש לי ענה
דהיינו הכליות יועצות לטובה וגם שקידה בעסק התורה עד שמתיש כמו שזא
תושיה ואז"ל שהוא שקוד ללמוד תורה מרבותיו אלא ג"כ לי בינה להבין דבר מתוך
דבר כי אז בדבר הזה שאני מתבונן משכלי לי גבור' שחדשתי מדעתי חדושי תור'
ע"י לי ענה אמרה תורה הגה המלכו' אינו מתקיי' אלא ברוכ' יועלים ואני הענה היא
אתי לי ענה גם המלכות היוצא צמלחת אינו יודע אם ינחם אם לאו כי אל יתהלל
חוגר כמפתח אבל אני התורה אע"פי שלומדיה הם תשושי כח שהרי היא נק' תושיה
עכ"ז לי גבורה שהת"ח הם גבורי כח במלחמתה של תורה ומנצחים וי"מ לי ענה
כשהת"ח מעיין בעיין שהוא עצת לבו בתורה הוא תושיה כל זמן שעדיין לא הבין
בדבר אבל כשהשיג והשכיל להבין אני בינה אז לי גבורה שהוא מתגבר כארי כי
מלכים ימלוכו' צא להוכיח שיפה כח התורה מבתר מלכות לפי שבי בתורה מלכים
ימלוכו שאין מתקיים מלכותם כי אם בכח התורה וראיה לדבר שנות הק"צ לא למלך
וכתב לו את משנה התורה וגו' וקרא בו למען יאריך ימים על ממלכתו וז"ש ורוזנים
שהם המלכים יחוקקו דק' כותבים כמחוקק את ספ' התורה שגק' דק' למען ירדפו
אחר הדק הרי שהמלך צריך לתורה וזה תלויה מלכותו כי שרים ישורו לפי
התורה מלמדת את הדרך אשר ילכו בה וזה יכולי להתנהג בשררה לשפוט את

הגבור

הצבורי ולפי שהדיין צריך להיות כליז לב לדי שלא יבשל בצנע לחמון כמו שדרשו
 ח"ז מ"ב א"ס דומה הדיין למלך ש"ל לזולתו י"א וא"ס דומה לכהן ה"א ל"ת יהרסנה
 הדי שהתו"ל צלמדת לדיין ל"כיו"ש ונדי' יהיו כל ש"א כי בזה ישפוט ת"ב ולי תאמרו
 והרי התו"ל צ"ש עוני וקשה העניו' ת"מ ועוד שא"ס אין קמת א"ת ל"א אל תחו' ע"ז
 כי העוני לת"מ הוא י"א וא"ע אוהבי אהב לייסרם בחבלי עוני ש"ב צ"ת וסוף הכבוד
 לבא כי משחרי בע"ה ימצאוננו צ"ל ועושר וכבוד אתי ל"ל לצ"הב ומה שאוב' בע"ה
 ה"ה כ"ט פריי מחרוץ ומפז ותצוא' התורה ה"ר מתבואת הכסף והיא נבחרת ממנה
 ולכך אני מהלכת צ"ל בעניים הגוונים מהלכה בתוך כ"מ ש"ל למנוס ודו' ומשפט
 אבל לעתיד להנחיל א"י דבר ש"מ באו' שישארו אוצרותיהם מלאים מ"ת ולא יאכלו
 עולמם בחייהם ע"י צ"ל אהלך שהתו' נמצאת צ"ל א שדרכם לעשות דקה ובצני
 אדם שהם ממוצעי' צ"ס דהיינו בתוך כ"מ ואינם נוטים א הקצוות שהם ט"ל ועוצי'
 בטוב מדותיהם וגדול שכרם של לימודי התור' שאני מנחילם נחלה לאב את בן ירנה
 להנחיל אוהבי יש עולמות בעולם הבא ואוצרותיהם אמלא :

ובמד' אמרה תורה מפני מה צ"ע והשיב הק"צ בה ל"א יש ויש ל"ל ולבקש אסמכתא
 לדבריהם צ"ז וגל"עד ש"ד חז"ל הפסוק שלמעלה דכתיב אני אוהבי אהב
 שנקוד צרי' תחת האלף של אהב והם תרעומת התורה שנתרעמה לפניו ית' רבש"ע
 אני שואלת מתך שלא אוהבי העוסקי' בי אהב אותם ותאהבם ומשחרי ימצאוננו שכן
 הצטחתי בשמאלה עושר וכבוד לו' ש' עושר וכבוד אתי כהצטחתי ומהלכתי
 שאדם אוכל הפירות בע"ה והקרן קיים לע"הב הוא ת"ת שעומד כנגד כולם ואני
 רואה בהפך מזה שבאורח דקה אהלך שבני אדם העוסקים בתורה הם הולכים
 בדרך דקה שהם עניים שמתפרנסים מהלכה והם בתוך גתיבות משפט לומדים
 מתוך הדוחק ומתוך הטירוף ולמה ילא משפט מעוקל ח"ו אז השיב הק"צ להנחיל
 אוהבי יש כי לעובתם נתכוונתי לפי שא"ס יהיו עשירים היו מתבטלים מתלמודם
 ונחלתם העתידה להם לא תקו' ולא תהיה כי העושה יהולל חכם ויערצנו מחמתו
 אבל מתוך העוני אין להם שום טרדה ליבטל מלימודם ונחלתם לעולם תהיה
 ולהנחיל אוהבי יש מקום שיקבלו את נחלתם וגם מתוך התורה שהם לומדים
 מתוך הדוחק משיגים שכר גדול שאוצרותיהם שלהם אמלא ואינם נזקקים לעול
 מאוצרותי כדכתי' ומנותי את אשר אחון למי שאין לו במתנת חנם אבל לשו' שעסקו
 בתורה יש להם שכר טוב בעמלם שאוכלים משלהם ואוצרותיהם אמלא :

יהוה קנני ראשית דרכו קדם מבעליו מאז : מעולם נסכתי מראש
 מקדמי ארץ : באין תהמות חוללתי באין מעינות נכבדירמים :
 בטרם הרים הטבעי לפני גבעות חוללתי : ער לא עשה ארץ וחוצות
 וראש עפרות תבל : בהבינו שמים שם אני בחקן חוג על פני תהום :
 באמצו שחקים משעל בעוז עינות תהום : בשומי לים חקן ומים לא
 יעברו פיו בחוקן מוסדי ארץ : ואהיה אצלו אמן ואהיה ששועים
 יום יום משחקת לפניי בכל עת : משחקת בתבל ארצו
 וישעשעי אחר בני אדם :

בסוף צרור

בא לומר שהתור' קדמה לבריאתו של עולם ובזכותה נבראו שמים וארץ ולהיות
 שחז"ל ו' דברים קדמו לבריאת העולם יש מהם שנבראו ויש מהם שעלו
 במחשבה להבראות . התורה וכסא הכבוד נבראו האבות וישראל וצ"ה ושמו של
 משיח עלו במחשבה להבראות לו' א' שמהשני דברים שנבראו שהם התורה וכסא
 הכבוד התורה קדמה קדם מפעליו בדברי' שנבראו בפועל התורה היא קדם לכסא
 הכבוד דכתיב ביה נכון כסאך מאז . וגם לדברים שעלו במחשבה להבראות קדמה
 התורה וז"ש מעולם נסכתי מראש בבריאת העולם מקדמי ארץ משני דברי' שכתוב
 בהם קדם ופס תורה דכתיב קנני ראשית דרכו קדם ובישראל שעלו במחשבה
 להבראות דכתי' קננית קדם והתורה קדמה לקדם של ישר' הייתי ראש מהשני קדמי
 ובשאר הדברי' כגון צ"ה ד"כ קדם כי אם מ"מ רמז ג"כ נסכתי וקדמתי בין לדברים
 ש"ב קדם מ"א ובין לדבר ש"ב ראש דהיינו מ"מ לשניהם קדמתי מ"מ ארץ . ואמר
 קנני מל' קונה שמי' וארץ . ע"י מ"כ לומר ש"ש העולם אע"פ שלא נ"ה עד כו' דורו'
 מ"מ הממלכה היתה נסוכה לתורה מעולם מ"א שלא נתקיימה הארץ כי אם בז"ה
 כדכ' נ"א וכל יושביה ל"ז אנכי ה' שצביל זה ת"ע סלה וקדם ע"ש נבראו התהומו'
 חוללתי עד לא עשה ארץ וחולות ובהכינו שמים שם אני דכתיב אם לא בריתי של
 תורה חוקות שמים וארץ לא שמתי ואחר שברא את השמי' ואת הארץ חק חוג על פני
 תהום לפי שאין מי התהום מועילים כי אם מתוך מים הזכרים שיוצאים למעלה
 מהשמים ואז מין נוקבין שהם למטה בארץ עושים פירות ויפרו ישע וגמלא כי
 באמרו שחקים מלמעלה שנתן בהם מים הזכרים גרם לעזוז עינות תהום שנתן עז
 וגבורה למעיינות תהום כי עשו פרי כי תהום א תהום קורא לקול כינורך שקורים
 מים התחתונים למים העליונים אבן מימך כחמ"זל יע"ש ובשמו לים חוקן שאמר
 הק"ב יקו המים א מקום אחד ומים לא יעברו פיו של ים עשה בזה חק למוס' ארץ
 שיתקיים העולם שא"כ היו מי הים שוטפים העולם ובכל הדברים האו אמרה תורה
 אני גרמתי ואהיה אללו אמון כמו אמון והיה הק"ב משתעש' כי יום יום שהם שני
 אלפים שנה ודקדקו חכמי' כן מדלא כתיב יומים לא יום יום לפי שיזמי' היה איפשר
 לפרש כמו ב' ימים ולילה אחת אבל אינם ב' ימים שלימים לזה אמר יום יום לומר
 שכל יום מהם הוא יום שלם דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום דהיינו ב' אפי' שנה
 והיתה התורה משחקת לפניו בכל עת והקב"ה משתעשע בה וכשנברא העול' וצפה
 הק"ב בדור אנוש ודור המצול שיחקה התורה בתבל על הרשעים ואצלה תתק' עד
 דורות עד שרצה הק"ב לזכות את ישראל ואז שעשועי שהיא התורה שהק"ב
 משתעשע בה נתנה אל בני אדם למשה ולישראל . וי"מ מעולם נסכתי הייתי
 נסוכה ומשובה מקדמוני ארץ קדושים אשר בארץ המה אבותינו הקדושים היו
 מכירים חשיבותי וכן הייתי נסוכה מהמלאכים שהתאוו תאוות התורה ואמרו אשר
 תנה הודך על השמים מפני שהיו יודעים ומכירים חשיבותי וא"כ ראוי שגם אתם
 עתה בניס שמעו לי . וז"ש ואהיה אללו אמון אמרה התורה הנה הייתי נזמרת
 מהמלאכים ואהיה שעשועיו של הק"ב ומשחקת לפניו ית' ועכשיו ירדתי פלאים
 ולהיות מושחקת בתבל ארצה ושעשועי להפכו להיות את בני אדם וא"כ עתה בניס
 שמעו לי . עוד ירצה משחקת בתבל ארצו כי אין תורה כתורת ארץ ישראל וכחבל
 שהוא כללות העולם עיקר השלוק הוא בארצו של הקב"ה שהוא ארץ ישראל כמו
 שפירשנו ודוק .

ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמרו: שמעו מוסר וחכמו ואל
תפרעו: אשרי אדם שמע לי לשקוד על דלתתי יום יום
לשמר מזמרת פתחי: כי מצאי מצאי חיים ויפק רצון מיהוה: וחטאי
חמס נפשו כל משנאי אהבו מות:

אמר כיון שהתורה קדמ' והיא ק"שע ועתה בניס שמחיצה יתרה נ"ל אתם קרויים
בנים ונתתי לכם ראוי לכם להיות שומעו: לי כבני' השו' בקול אביו והאשר
הוא לכם כי אשרי דרכי ישמרו ואלו' שאם תשמעו לי הוא ל"ע י' כי האשר העתיד
מקבלו אותם אשר דרכי ישמו' ולא זולתם ולכן שמעו מוסר דהיינו י"ש וא"כ חכמו
בחכמה וזינה שכל"ש קודמת לחכמתון ח"מ וא' תפרעו כלו' א' תעשו הפך מזה כמו
למפרע שקוד' תרצו להתחכם וא"כ תבקשו המוסר והיראה ש"ש קודמת לירא' אין
ח"מ וי"מ שהחכמה נועקת שילמדו ב' בחכס ויקבלו תוכחותיה בלי ש"ת ויהיה
תפרעו מל' פרעון ממון: אשרי אדם שומע לי שיהיה שקוד בלימודו וגם שקידה
בבית הכנסת או בבית המדרש כי ברית כרותה ללמוד בבי' המדרש או בבי' שאינו
משכח את תלמודו כמו שלמדו חז"ל מהפסוק קראוהו בהיותו קרוב: ונ"ל להכי
דרשי דרשו ה' בלימוד התור' בהמלאו במקו' שכבודו מלוי בבי' וב"ה וקראוהו שם
בקריאת התורה כי שם יהיה לימוד שלכם קרוב אליכם ולא יפול בו שכתה: וז"ש
כאן לשקוד על דלתותי דהיינו דלתות ב"ה תהיה שקוד יום יום ולא לפעמים וגם
שם תשמור מזוזות פתחי להיות נכנס ראשון ויוצא אחרון: ועוד רמז לשמור
מזוזות פתחי אע"פ שלא נשאר שום אדם שם תהיה אתה שומד הפתח כי מוצאי מי
שבה תחלה לבית הכנס' למצוא אותי ימצא חיים לעצמו ומה גם שעושה רצון אביו
שצשמים ויפק רצון מה' עוד ירצה שזוכה להבין ולהוציא מדעתו דבר רצוי לשמים
וז"ש ויפק רצון מה' שמוציא ומחדש בדעתו אינו דבר שלא כהוגן ח"ו אלא דבר של
רצון לפניו ית' וחוטאי חומס נפשו וגו' כלומר אותו שאינו שקוד על למודו חומס
נפשו כמ"ש במשנה המהלך בדרך ושוכה ומפסיק ממשיגתו ואומר מה נאה אילן זה
וגו' הרי זה מתחייב בנפשו גם כל משנאי אהבו מות האומר שמועה זו נאה וזו אינה
נאה גם אלה אהבו מות כמ"ש חז"ל על פסוק ורועה זונות יאכל הון יאכל הונא של
תורה יע"ש במקומו וי"מ ואשרי דרכי ישמרו דהיינו והלכת בדרכיו מה הוא רחוס
אף תהיה רחוס וגו' ודוק:

ז

חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה: טבחה טבחה מסכה יינה
אף ערכה שלחנה: שלחה נערתי תקרא על גפי כרמי קרת:
מיפתי יסר הנה חסר לב אמרה לו: לכו לחמו בלחמי ושרנו בין
מסכתי: עזבו פתאים וחיו ואשרו בדרך בינה: יסר לי לקחלו קלון
וסוכית לרשע מימו: אלה תוכח ליך פך שנאך הוכח לחכם ואתה
תן לחכם ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסף לקח: תחלת חכמה יראת

בבא מצריקה

**יהודה ודעות קרשים ביניהם : כי בירבו ימיה ויסיפו לך שנות חיים :
אם חכמת חכמת לך ולצאת לבדך רשע :**

חכמות בנתה ביתה וגו' הנה להורות שעיקר קיום האדם הוא בלימוד חכמה שאע"פ שיהיה לו לאדם בית לא יתבונן לא מתוך החכמה וז"ש בנתה ביתה שאע"פ שנק' כבר בית מ"מ עדיין מחדש לריך בנין דהיינו החכמה ובחכמה יבנה בנין חדש הבית הבנוי וחכמה נקבעה עמדיה שבעה ואיפשר שיש ג' עמודים שהעולם עומד התורה והעבודה וגו' ויש עוד ג' עמודים הדין והאמת והשלום ויש עוד עמוד שביעי והוא הדיוק שגא' ולדיק יסוד עולם הרי עמודיה שבעה שכולם נחלבים ממקור החכמה והתורה והמשיל משל למה הדב' דומה לעושה סעוד' שקובץ טבח ומכין בתפל' ואח"כ הוא מושך היין ומויגו ואח"כ עורך השולחן ושולח לקרא את האנשים אשר יאכלו אתו לחם וזהו הסדר הנאות למזמין אורחים אבל לא יתכן לעשות את האחרון ראשון ולקרא את האורחים קודם שיכין הסעודה כך התורה אע"פ שקדמה בכח אלפים שנה לביראות העולם עדיין בפועל ומעשה קדם העולם לתורה כו' דורות ובימי אדם נבנה העולם ונתבסס שהיו בליותיו נובעות חכמה וחכב' ו' עמודים דהיינו דורות של לדיקי' שיש מאברהם עד משה ואח"כ ניתנה התורה על ידו בשכבר היה הכל מזמן ומובן שלמה נערו תיה תקרא על גפי מרומי קרם דהיינו מסיני בא ורחם משעיר שחור התורה על שעיר ופארן ואמרה להם מי פתי יסור הגה לקבל התור' שנותנת חיים לעושה ולחסר לב שהוא יותר מהפתי אמרה התורה לו לכו לחמו בלחמי וגו' ולא שמעו ולא רצו לקבלה והיה להם לאומות לקלון ולחרפה מה שלא שמעו לקול מורי' כי יוסר לן לאומות שנקראו לגיס ל' קח לו קלון כל' ללץ יהוא לוקח לו בתוכתו קלון כיון שהוכיחו והדריכוהו ב' ולא רצה ללכת בו ואח"כ ניתנה התור' ליש' דהיינו תן לחכם ויחכם עוד ויש לנו לרמוז בפ' לכו לחמו בלחמי שהוא מדבר בלחמה של תורה לש' בכתוב דהי' לל לכו לחמו בלחמי ונתן מיין מסכתי מאי בלחמי ביין לא לו' כי האובל לחם טון הארץ הוא אובל מקצת הלחם ואחרי אובלו נשא מקצתו שסיר מאביל אז אכל לחם התור' אחר שאכל האד' ושבע בריסו ממנו הגה היא כולה קיימת כדראשו ולא נשאר בלוי' ממנה אם כן לכו לחמו בדבר שהוא עומד וקיים לאחר שאכלתם כי עדיין הוא לחמי קיים כבתחילה ושהו ביינה של תורה שגם לאחר השפיה הוא עומד כולו ונקרא עדיין יין שהיה בתחלה וכל זה הוראה למע' התו' שהיא נלחית וקיימת ואין בה שום חסרו' עד עולם והתם עוסקי בתורה עזבו חברת הפתאי' וחיינו ואשרו בדרך בינה שתמיד לא ימעד אשורכם מדרך הבינה או יאמר שיהיו מאושרים תבליט האושר בהחזקתם הולכים בדרך בינה כי חברת הרשעים עושה רשעם שאפי' המיסר את הל' אע"פ שאינו בוחר בדרכיו כיון שהו' מוכיחו על פניו מ"מ אותם המוכיח לוקחם לעצמו קלון בהיותו רועה לכסילים וללגים ובהתחברו לרשע נגע וקלון ימנא שכת לגיס אינם מקבלים פני שכי' כי הק' בה משך ידו את לונצי' ואם הקב"ה רחוק ממנו איך יקרב האדם לו להוכיחו בודאי שלוקח לעצמו קלון עוד ידע שמתו הל' מתלוצץ ממנו על שבה להוכיחו ומנא שהו' לקח לעצמו קלון שהוא גרם שיתלוצץ בו וגם המובין ל' שם המוס שיש בו כמוכיח קלון הוא לוקח לו לעצמו שהוא אומ' לו טול קורה מבין עיניך

שיניך ועל כן אל תוכח לך. ע"י שהיוסר ללך בדברים קשים לוקח לעצמו קלון כי לא ישמע בתוכחתו ומי שרוצה להוכיח לרשע ולא יאמר לו מאומה רק יגלה לו שהוא מומו תיסרהו רעתו דכתי' תיסרך רעתך וגו' וכי תימא והרי הזהירה התורה הוכח תוכיח לו' לא דברה תורה כלל שכן כתיב לעמיתך דהיינו מי שאיך כך אבל הלך אינו עמיתך כי ישנאך אבל הוכח לחכם שיאהבך כיון שאהב אותך הוא נקרא עמיתך. עוד רמז פן ישנאך שמלבד שלוקח לעצמו קלון הוא גורם לו להחטיאו פן ישנאך ועובר על לא תשנא את אחיך כלבדך הוכח לחכם שאתה גורם לו לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך וז"ש ויאהבך. ואם באת להוכיח לחכם אינו צריך בפירוש כי אם ברמז ד' חכמה ברמיזה לזה תן לחכם רמז הדבר ויחכם עוד לקבל תוכן דברך ולאדם נדיק שחינו חכם ומצין ברמז הודיע לו בפירוש את הדבר שאתה מוכיחו ומתוך יראת ה' שיש בו יקבל דברך ויוסף לקח שהיראה מביאה לידי חכמה כי תחלת חכמה יראת ה' ולהשיג דעת קדושים שהוא רוח הקדש צריך להקדים הכנה וחו' לדרשו ודעת קדושי' זה התלמוד. וכפי זה יראה הסדר הנאות בלימוד החכמה שהוא להקדי' יראת שמי' ואח"כ ילמד דעת קדושי' שהוא התלמוד להתבונן בו כי אין צורך יראת שמי'. ובודאי למד תורה במקרא וממנה בא לידי ראה וכשהוא בא להתחכם בתלמוד צריך להקדים יראת ה' תחלה ואח"כ יתבונן בינה בדעת קדושים שהוא התלמוד. כי בי ירבו ימך אמר שהעוסק בתורה כיון שבה מוסיפין לו ימים על מדת ימיו שקלבו לו כי בי ירבו ימך ויהיה תוספת מרובה על העיקר שיוסיפו במדת תוספת של הק"ה שהוא מרובה על העיקר ויהיו שנות של חי' לפי שיש חיים שהם נחשבים למות כשיש בהם יסורין ועונוי אבל אלו יהיו שנות של חיים טובים ומנוחה השקט ובעתה. ורמז כאן שמלת יום היא נגזרת על שנה כמו ימים תהיה גאולתו ואמר שבזכות התורה ירבו ימך שיהיה כל יום נחשב לשנה ויוסיפו לך שנות חיים והיו בתורה שיש עמה יראה אבל אם חכמת וגם ללכת בדברי ליצנות אין החכמה שלך מגינה להגילך מעונש הליצנות כי לבדך תשא ענשך על הליצנות ורמז לוהב אם חכמת חכמת לך גומר שכן אמר אם חכמתך היתה להחכים גם לאחרים איפשר שזכות הרבי' היה עומד לך להגילך מעונש הליצנות אשר ללכת אבל בין שחכמת חכמות לך לבדך ולא זכית לאחרים אז באשר ללכת אע"פ שיהיה עמך איש ללון להתלוצץ עמו מ"מ אתה לבדך תשא ענשך ואין החכמה שלך עומדת לך לכן עתה אל תתלוצצו פן תחזקנה מוסרכם.

אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה דמה: וישבה לפתח ביתה ער
בסאמרמי קרת: לקרא לעברי דרך המישרים ארחותם: מי
פרת יסרה וחסר ל' בואמרה לו: מים גנובים ימתקו ולחם סתרים
ינעם: ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קראיה:

בא לומר ההפך שיש בין אשת חכמה לאשת כסילות כי האשה חכמה היא צנועה בירכתי ביתה ולא תלך החוצה מפתח ביתה רק שלחה גערותיה תקרא שיקראו על גפי מרומי קרת שהוא מקור גבוה שאין בני אדם יושבים שם ולא הסיון יושבות בשוקים מפני הבושה לא יהיו יושבות במקום גבוה שישמעו את קולן ולא

כסף צדקה

יראו אותן וכל זה הוא מחמת צניעות שיש בה והיא רוצה שגם נערותיה יתנהגו בצניעות כמותה וגם האשה חכמה היא מכינה הסעודה בתחלה כדרכיב טבחה טבחה ואח"כ יקראו לאורחים לאחר שיהיה הכל מוכן אבל אשת כסילות שיש בה רשעות היא הומייה ולזעק' בקול גדול ואין דיבור צנחתי ויש אשה שאין בה כסילות של רשע אלא שהיא אשה פתאית בלי חריפות וכל ידעה מהו הגנאי ועל כן ישבה לפתח ביתה על כסא לקרוא לעוזרי דרך. או יאמר שאשת כסילות היא הומייה תמיד ולזעקת ומחמת פתינותה אינה יודעת על מה תהמי וישב' לפתח ביתה שאין בה צניעות לשלוח נערותיה והיא בירכתי ביתה אלא היא עצמה יוצאה ולא עוד אלא שהיא יושבת ישיבת קבע על כסא שכל העוזרי' ושבים נתקלים בה וכוונתה לקרוא לעוזרי דרך שהי' מקרבת עצמה לאנשי רשע עוזרי דרכה של תור' שהתחילו ליישר את דרכם בתשובה המישרים ארחותם העקלקלות וכחטאות שכבר עשו רוצים לתקנם ולישרם וזאת האשה הרעה שנקראת אשת כסילו' מחמת רשעתה לפי שאין אדם חוטא אלא ה"כ נכנסה בו רוח שטות ישבה לפתח ביתה של הכסא לקרוא אותם ומה היא אומרת להם מי פתי שנתפת' ביצרו יסור הכה ויגש אלי וכן מי שהוא חסר לב שהוא הגער שיצרו מתגבר עליו ואמרה לו למי שנוטה עצמו לשמוע בקולה. הנה נא אע"פי שלא עשיתי הבנה ראוי' לטובות טבחות והכן מ"מ מים גבוהי' מתקו יות' מן הסעודה שמכניס אותה בכוונה. והכוונה לה לומר על הביאה אסורה שהיא בגניבה ובאיסור' ינעם ונמצאת מפתח אותו להרחיקו מהטוב והתשובה שהיא רוצה לשוב ולהביאו לידי רע ולידי עבירה ואותו הפתי כיון שנתפתה מקודם ביצרו לא נתגבר על יצרו וחשב שיחטא ואח"כ יעשה התשובה ולא ידע כי רפאי' שם שיתקייב מיתה עכשיו כיון שעבר עבירה ושנה בה ובעמקי שאל יושבים קרואיה של אשה זו אבל באשה חכמה קונים בני אדם ארחות חיים וטובה והנמשל באשת כסילות הוא יצר הרע ואשה חכמה הוא יצר הטוב וש"ע ילמד לאדם דעת למאוס דרע ולצמוד בטוב.

9

משלי שלמה בן חכם ישמח אב ובן כסיל תונת אמו : לא יזעירו
אוצרות רשע וצדקה תציל כמות : לא ירעיב יהוה נפש צדיק
והח' רשעים יהדף : ראש עישה כף דמיהוד חרוצים תעשיר :

משלי שלמה וגו' עד הנה הזכיר ההפך שיש בין קניית החכמה למי שהוא דבק ברעה והאשה הזרה ועתה הוא ממשל משלים למי שמחזיק במוסרו הטוב שהוא כמו שהבן חכם ישמח אב בהיותו הולך וגדל וטוב בתלמודו יולא באוכלוסא ולב הבן חכם ישביל פיהו בפני בני האדם או בודאי ישמח לב אביו ששומע בקול חכמתו ורואה שכל העם גהגים ממנו בתורה. והשמחה הזאת אינה של האב לפי שהיא בירכתי ביתה ואינה רואה בכבוד בנה ומה גם שאינה יודעת מה כמו של בנה בהגדה ולכך ישמח אב וכן כסיל תונת אמו שפיקר הדאגה ותונה היא של אמו לפי ששלימות הבנים הוא תלוי בהשה שהיא קרקע עולם וכשהאב הגונה והקרקע יפה יצמיח צמח גדיל וכן להפך נמצא שהבן כסיל תוליס הקלקלה באמו ומלד זה הדאגה היא מרובה לאמו יצר מהאב זאת ועוד אחרת שהבן כסיל יושב תמיד ב' ית והינו

עוסק בתור' והיא אמו סובלת צערו שרואה בקלקול מעשיו והיא מרה לה אצל האב
 שהולך הוא בעסקיו מבוקר לערב אינו מרגיש בדבר - והגמול בזה שכשישראל הוא
 בן חכם ועוסקים בתורת ה' ישמח אב הוא אבינו שבשמי' ואם הוא בן כסיל הדאגה
 היא לאמו זו כנסת ישראל שכל ישראל' זה לזה אצל להק"ב אם רשעת מה תעשה
 לו ואין תונה ואנחה לפניו ית' ואם אמר יאמר הבן כסיל שאותו הממון אשר פעל
 ועשה אונרות רשע הם יעמדו לו להושיעו בעת צרתו שיעשה מאותם אונרות רשע
 צדקה לזה אמר לא יועילו אונרות רשע וגם לא תגילו אותה צדקה ממות וכפי זה
 מה שאמר לא יועילו בתחלת הפסוק חוזר ג"כ לסופו והכי קאמר לא יועילו אונרות
 רשע וגם לא יועיל לו הצדקה מאותו ממון שתגילו ממות לפי שצדקה הצדקה הוא
 מממון שאין בו גזל ועון כדי שלא יהא סכיגורו קטיגורו על דרך שדרשו חז"ל פסוק
 ולקחתם לפס ולא מן הגזול ע"ש - ע"י כפשוטו שמי האיש החכם ויבן את זאת שהוא
 סכלות לרדוף אחרי הרשע כיון שלא יועילוהו בעת צרתו אצל הצדקה וכשרון
 תגילו ממות - ובגמ' דרשו וצדקה תגיל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממ תה
 עצמה - ושמעתי בזה רמז שראשי תיב' של וצדקה תגיל ממו' הוא מות לא שהאותיו'
 הפוכות שהם הוא בסוף והתיו באמצע והואו בראש והכתוב עצמו מפורש תגיל
 ממות לרמוז שמצלת ממיתה משונה שהוא מות הנרמז בראשי תיבות שהוא משונה
 שאין אותו מות כסדרן וגם מצלת ממיתה עצמה - ובפ"ק דבתרא ז"ל א"ר חייא
 בר אבא א"ר יוחנן כתי' לא יועיל הון ביום עברה וכו' וכתיב לו יועילו אונרות רשע
 וצדק' תגיל ממות בצדקות הללו גמה אחת שמצלת מדינה של גהנם ואחת שמצלת
 ממיתה משונה וגו' - ר"ש לדקדק שבזאת הקושיא שמקשה צ' צדקות הללו למה
 לא שייך כתיב וכתיב דלא שייך כתיב וכתיב אלא כדפליגי תרי קראי אהדדי -
 ולעז"ן שנתקשה קשיא אחרת בפסוקים לזה אמר כתיב וכתיב וקרא כי הפסוק
 הראשון משמע לא יועיל הון שהוא ממון רב ביו' עברה ואפי' שיהיה ממון של היתר
 ואינו אונרות רשע לא יועיל לו ביום עברה אצל וצדקה תגיל ממות ר"ל אם מזה
 הממון יעשה צדקה תגיל ממו' ומפסוק האחר דאמר לא יועילו אונרות רשע וצדקה
 תגיל ממות משמע דאף אם יעשה צדקה מאונרות רשע תגיל ממות ואם האמת
 הוא כך לצדקה מהנייא אפי' שהיא מאונרות רשע א"כ היה די לומר זה בהאי קרא
 דלא יועילו אונרות רשע - אצל בקרא דלא יועיל הון מה מלמדנו להצדקה תגיל
 ממות פשיטא דאטו גרע מאונרות רשע דכתיב בהו וצדקה תגיל ממות עז"א צ'
 צדקות הללו למה - ותירץ אחת שמצלת מדינ' של גהנם וגו' פי' קרא דלא יועיל הון
 ביום עברה וצדקה תגיל ממות היא מדינה של גהנם ואותה הצדקה צריכה שתהיה
 מממון היתר ולא מאונרות רשע וקרא דלא יועילו אונרות רשע וצדקה תגיל ממות
 היא שמצלה ממיתה משונה וכיון שהיא בע"ה מהנייא אפי' תהיה מאונרות רשע
 אצל להגילו מדינה של גהנם צריך שיהיה ממון היתר ולא מאונרות רשע כי לא יכון
 אדם ברשע - ונחזור לביאור הפסוקים - א"ע לא ירעיב ה' כפש' צדק כוונתו בזה
 לומר שיש עוד מעלה גדולה לצדקה שלא ירעיב ה' כפש' צדק שהנותן צדקה אין
 מראים לו סימני עניות כמ"א חז"ל על פסו ועיניתך לא תענך עוד וז"ש לא ירעיב
 ה' כפש' צדק להביאו לידי עניות וחרפת רעב וגם הצדק' מועילה לנפש הרשע שהם
 גם לו עונות וחטאות וצדק הצדקה עומדת לו וז"ש והוא רשעים יקדוף הצדקה
 דוקפת

כסף צרוף

דוחפת להיות הרשפי' שצידם - ואם אותו שמקבל נדקה הוא עושה כף רמיה שאינו צריך ליטול וגוטל סופו ליעשות רש באמת ויד המרוצים שהם זריזים ליתן לכל מי שפושט ידו ליטול ואינו מדקדק לידע מי הוא נוטל נדק' בנדק ומי נוטלה ברמאות אותה יד הנותנת היא תעשיר - או יאמר יד חרוצים שצריך ליטול ואינו נוטל היא תעשיר כי אינו נפטר מהזקנה עד שיעשיר ויפרנס אחרים משלו - ע"י שגשהאדם הוא נותן תהיה כף ידו ללד מטה וכשהוא מקבל תהיה כף ידו פתחה וקופה ללד מעלה והמר שהרש שצריך ליטול ועכ"ז עושה כף ידו רמיה מוטלת ומושלכת ללד מטה כדי ליתן מהמעט שהיה לפניו והרי ידו כיד חרוצים העשירים ליתן או הוא מוצטח שתעשיר ידו וכופו לפרנס לאחרים מרוב כל - ע"י שהרש עושה כף רמיה לרמת בני אדם שיתנו לו נדקה והוא מאסף וכנס ממון לעזוב לאחרים ולהעשיר ליד חרוצים באופן שמוזל עצמו להעשיר לאחרים - וכן יש לפרשו ברש שיש לו מאזני מרמה וכף מאזנים חסירה כדי לרמות לבני האדם והינו מטיב לעצמו כי אם יד חרוצים העשירים תעשיר כי סופו לעזוב לאחר' חילו ורשע יכין ונדיק ילכש :

**אגור בקיץ בן משכיל נרדם בקציר בן מביש : ברכות לראש צדיק
ופי רשעים יכסה חמם : זכר צדיק לברכה ורשעים ירקב :
חכם לב יקח מצות ואויל שפתים לבט : הולך בתום ילך בטח ומעקש
דרכיו יודע : קרץ עין יתן עצבת ואויל שפתים לבט : מקור חיים פי
צדיק ופי רשעים יכסה חמם :**

אגור בקיץ בן משכיל וגו' אמר שהמשכיל ישתדל מזמן בחרותו להכין לידה לדרכו כי לא ידע האדם אם עתה וכתו שהקיץ הוא קודם לזמן הקציר כך המשכיל הוא אגור ומאסף כל ימיו אסופות של מצות ומ"ס מזמן הבחורות וגם כי יוקין לא יסור ממנה אבל בן מביש שמביש במעשיו פני אבותיו לא די שאינו מסגל מצות ומ"ס בבחורות כי גם בימי הזקנה שהוא זמן הקציר לקצור אשר זרע במצות הוא נרדם כי אין בידו כל מחומה מבשרון המעשים - ויש לפרש בהפך שהקיץ הם ימי הזקנה והוא אוסף מה שקצץ וסגל מצות בבחורות מתוך השכלתו וכן מביש נרדם בקציר בשעת בחרותו ואין כל מאומה בידו לעת זקנתו ורמו לקרל לבן רשע בן מביש לפי שימי ילדותו ביישו ימי זקנתו עוד ירמוז שעולם הזה הוא דומה לימי הקיץ שיש בו מאכל ופירות לרוב וע"הב דומה לקציר כי שם יקצור אשר זרע בעה"ז הדומה לקיץ ומסגל מצות ומ"ס והבן המביש נרדם בקציר בעה"ב שמין לו מה יקצור כיון שלא זרע בעה"ז - ואמר שהצדיק גם בשעה שהוא חוכל ומענג בישו הוא עובד ה' כי הוא יברך ברכות הנהנין על כל מאכל ומאכל ואותם הברכות הם עשות עטרות לראש צדיק להתעטר בהם בעה"ב כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם ע"י הנשמה שנק' אדם כדכתיב על בשר אדם וגו' והג' מזון הנוף הוא המאכל ומזון הנשמה שנק' אדם הם הברכות וז"ש שם כי על כל מוצא פי ה' הברכות שמברכים שם ה' יחיה האדם שהיא הנשמה ומאומה הברכות נעשה לבוש יקר ומפארת לראש צדיק והרשעים שאינם מברכים והם בגוולים להקב"ה לפי שלא הקנה הקב"ה הנאות עה"ז הלא מתוך הברכו' כדכתי' אמרת לה' אדני אתה דהיינו בברכ' שמברך האדם על המאכל

אז אמר הקב"ה מנבתי עליך כי הרי הוא קניי לך באותה ברכה ואם לא בירך הוא גזול להקב"ה ולאותם הרשעים שאינם מברכים ויש בידם חמס וגזל גזלו מהקב"ה הכרם שלהם נבקעת על פיהם ואומר עול מה שבחרת ונחת בי ו'ש ופירשעים יכסה הפרש של כריסם להזית אותם מזון שמתן בו מזון של חמס שבזל להקב"ה כיון שלא בירך עוד ירצה ברכות לראש לדיק שמחשבה טובה שבראש הלדיק הקב"ה מרפה למעשה וברכות יגיעו לו לראש בשביל מחשבה טובה שבראשו והרשעים אע"פ שדברו בפיהם דברי און ומרמה יכסה הקב"ה על עוונם עד שיעשו המעשה הרע בפועל ויעשו החמס בכפיהם עוד ירצה ברכות משלשלות ובאות לעולם כשראש הדור הוא לדיק ופי' רשעים כולם כאחד בומחים בו בלדיק ושומה בפיהם שוכות הלדיק שהוא ראש הדור יכסה את החמס שבכפיהם של רשעים ויש להם על מה שיסמוכו בזכות הלדיק שהוא ראש דורס או יאמר שפי' הרשעים יכסה ויעלים החמס שעושים לירוח במסתרים חס ומראים במחק שבפיה ענוה ומסידות ובפיהם תומה ותחתי' ערמה עוד ירצה שהברכות באות לעולם לראש לדיק בשביל ראש הדור כשהוא לדיק וכ"ת והרי נח שהיה לדיק חמים ולא נחזרך הדור בזכותו והיו המים למבול לשחת כל בשר לזה אמר דשאי התם שמלאה הארץ חמס ופי' רשעים יכסה שנינוחו ונתכסו במי המבול ולאבדו לסיבת חמס שבידם ובשביל כך נשאר אך נח הלדיק לזכר עולם ונשאר ממנו ברכה בקרב הארץ וזכר לדיק זה נח היה לברכה וגם רשעים זה דור המבול ירקב שנאבד זכרם מני ארץ וגם את נח ובניו גמל ה' כפי מעשיהם כי נח שהיה חכם לב יקח מארץ לזון ולפרנס בחיבה את החיה והבהמה אשר עמו בחיבה י"ב חדש שבדלתי מלוא גדולה עשה ובנו הקטן חס שהיה אויל שפתים ומטא בשפתיו כדכתיב וירא חס וגו' ויגד לב' אחיו ילצם הביאו עליו לוויס וקללות כדכתיב ארור כנען וקדק הקב"ה עמם במדה ובמשקל שגח היה הולך בחס כדכתיב נח איש לדיק תמים ולכך הלך בטוח מעונש של המבול וגם הולך בתומו לדיק שלא שמש בחיב' והלך בטח שינא בשלום מהחיבה ומעקש דרכיו זה חס וכלב וצורב שמשו בחיבה וע"י מעקש חס דרכיו ושמשו בחיבה יודע לעין כל רואיו מה שעשה לפי שילא מפוחם וכל רואיו כי רואו שמשו בחיבה וכן הכלב הוא נקשר בתשמישו והעורב מזריע מפיו כמא' חז"ל עוד ירצה חס לב יקח מלות שמי שיש לו חבמה תקועה בלב וכיראת ה' הוא קונה בדמים יקרי' את המלות כגון לולב ואפרוח וכיוצא בזה והחוטא האויל שאין בו יראת ה' כי אין אדם חוטא אלא שנכנס בו רוח שפות אפי' במלוא שאין בה דמי' כי אם דבר ששתי כגון תפלה וק"ש שהם חס אין כסף ילכדו ויכשל בה שאינו מקיימה כרהוי ואין צריך לומר שאינו קונה מלוא בדמים הולך בחוס בעשיית המלות ילך בטח כיון שאין לו שום פניה במלוא שהוא עושה רק מתהלך בתומו לדיק ולעשות רצון יוצרו אותו אדם יוכל ללכת בטח מכל מכשול שזכות המלוא מגינה עליו ומעקש דרכיו דהיינו המלוא שהיה דרך ישרה והוא מעקשה לעשותה לאיו פנייה זרה אותו אדם יודע שכיון שאינו עושה המלוא כתקנה לשמה הוא נכשל ויודע מלשון שכר ונזק כמו ויודע בהם את אנשי סוכות שהכוונה שעמיד להיות מושבר ומולקה ואין המלוא מגינה עליו כיון שהיתה צעקוה שלא לשמה או יאמר ומעקש דרכיו לעבור עבירה בסתר יודע מלשון ידיעה שידוע לבריות כי העושה עבירה בסתר הקב"ה מכריזו בגלוי כדכתיב אט יסתר איש במסתרים ואני לא ארמינו לבריות ואם חסא בעיניו להיות קורץ עין ורומז רמיוות רעוה יתן לו הקב"ה עוגב לבא ייהיה עזבת כמו לחס הענבים שהוא לשון עמל באופן שמחוק עלבות שיהיה לו או

בסוף צרוף

רוב עמל לא יהיה לנו פנוי לדמח עוד בעיניו רמיות ואם תמא בדבר שפתים שהוא אויל שפתים ילצט ויכשל צס לפי שהעין והפס לא נבראו אלא לעסק החורה וז"ש מקור חיים שא"א עץ חיים זו החורה לכך נברא פי הד"ק. או יאמר מקור חיי האדם אשר הוא חי הוא על פי ד"ק העוסק בחורה ופי רשעים שעוסק בפה ובלב ולשון כרע הוא עון חמור יותר מהגזל כי פי רשעים יכסה עון החמם להיחמו חמור ממנו דקיס ליה בדדצא מיניה שהוא עון דיבור הפה וכיון שהוא עון חמור כל כך לכך אויל שפתי ילצט ויכשל צס :

שנאה תערר מדנים ועל כל פשעים רתכסה אהבה : בשפתי נבון
תמצא חכמה ושבת לגו חסר לב : חכמים יצפנו דעת ופי אויל
מחתה קרבה : הון עשיר קרית עזו מחתה דלים רישם : פעלת צדיק
לחיים תבואת רשע לחטאת : ארח לחיים שומר מוסר ועוב תוכחת
מתעה : מכסה שנאה שפת רשק ומוציא דבה הוא כסיל : ברב
דברים לא יחדל פשע וחושך שפתי משכיל :

שנאה תעורר מדנים וגו' ירצה שכשית שנאה אפי' דבר של קמעא לגון וצרי ריבות ומדני' שלא הגיעו לכלל פשעי' השכחה היא מעולרת ומחדש אותם בכל יום תמיד לאחר ריב וכשית אהבה אפי' הפשעים הגדולים היא תכסה וכ"ס דברים ומדנים בשפתי נבון תמצא חכמה. אמר ששפתי הנבון ימצאו צ' דברים הא' היא חכמה ועוד שנית כי תמצא בשפתי הנבון שבת לגו חסר לב שבמוסר חן שפתיו יוכיחו ושבת פיו דומה כאילו הכהו בשבת מוסר. ורמו עוד כי לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו הוא מוסיף לקחו"ש בשפתי נבון אצ"פי שלא למד אותו דבר של חכמה מ"מ בשפתיו וכשהוא מדבר באותו ענין תמצא חכמה של החכם כיון שזהו נבון הוא מבין וחדש על שפתיו דב' של חכמ' וכשרואה החסר לב שהשיג הנבון החכמה בלי יגיעה דבר זה הוא שבת לו ואלת וכלימה. ע"י בשפתי נבון המוכיח למשכיל ברמיוה ועקימת שפתים תמצא בו חכמה ותחת גיערה במבין ולשטייף בכרמיוה ושבת לגו חסר לב וכוליה הא' ואולי כי בדברים לא יוסר. והחכמי' שיש להם דעת ילפנו דברים היקרים שלא לדבר דברי תוכחת ומוסר באזני הכסילים חסרי לב ולא ישחתו דבריה הנעימים כיון שערלה אזנס משמוע לקול מורי' ותוכח' הפה לאויל גורם לו שיהיה מחתה קרובה אליו לפי שאינו חוזר מדרכיו המכוערים לכן צריך להכות בשבת לגו חסר לב ושבת מוסר ירחיק ממנו מפעליו הרעים. ע"י שהחכמים אפי' בדברים של דעת אינם מוילאים איתם במהרה בפיהם ואופנים ומסתירי' אותם עד שידקדקו הדק היטב אם אין בדבריהם עולה אצל האויל הוא להפך אפי' בדברים של מחתה ואון אינו חושש תחלה מה שידבר אלא המחתה היא קרובה בפיו לאמר וכן ראיתי כתוב כמו שפירשתי. ע"י שהחכמים כששומעים קול מוסר אפי' ממי שאינו גדול כמותם ילפנו דעת ומקבלים הדברים שהם דברי דעת ואינם משגיחי' במי שאמרם על דרך שאמר דה"ע מכל מלמד השכלתי אפי' שאינו גדול כמוני לפי שאני מדבר עם הערות והתור' היא משיח עמי ומי מדקדק במי שאמרם שאינו גדול הערך והאויל מבעט בתוכחת כאמור כי מחתה קרובה

שאם הוא שומע לקול מורים להיות עוסק בתורה תמיד מה כן יאכל כי העשיר יש לו הון בהיות כל בני העיר למענו לו אכל הדל מחמת דלים יסם לכך אינו שומע מוסר החכמה ע"י שהלדיקים הם מדוכים ביסורין בע"ה וזכר נדקתם עומדת להע"ה והם מקבלים היסורין בע"ה בסקר פנים יפות כי יודעים שיצפנו לנפשותם שהרעת והחכמה שלמדו הם צפונים לע"ה ופי אויל אינו משגיח בשכר הצפון לע"ה רק רואה שהמחמה קרובה ללדיקים בע"ה ועל כן שונה באולתו ומרבה לפשוע הון עשיר קרית עוזו אמר שאובי עשיר דבי וכל בני העיר והקרית הם מעוז לו ועומדים בעזרו ובתר ענייא אולא עניותא שמלכד עניותא יש להם מחמה כי אין עוזר אותם בעת צרתם ואין לך עניות גדול מזה שתמיד הם בצחך ומחמה וזהו רישם ודלותם העיקרי ע"י הון עשיר מתרצ' מסיבת הלדקה שעושה עם עניי עירו והם קרית עוזו למעוז ומי שמכניע לדל בעתות רעה זהו רישם של העשירים שיוורדים מנכסיהם פעולת נדיק לחיים ירצה שפעולות הנדיק שהם תמיד בדבר שגור' חיים לנפשו הם גורמים ליענש הרשע ביותר על החטאת שפעל ועשה כיון שראה את פעולו הנדיק ואם למד ממנו והוא הביא בידו עליו את ענשו והוא ע"ד מ"ש בנמ' עני ועשיר באים לדין נמצא הלל מחייב את העניים וגו' ז"ש באן פעולת נדיק שפעל הלל בתורה לקנות בו חיים זהו גרמה לרשע שלא למד להיות תבואתו לחטאת ע"י פעולת נדיק הוא גנוז לע"ה שהוא עולם החיים הנכחיים ופעולתו לפניו ותבואת רשע איזיה מעשה טוב שעשה הרשע שהוא כמו תבואה חדשה לו זה המעשה הוא מגין עליו בע"ה על חטאתו שלא יקטרגנו בע"ה וכוליה האי ואולי באופן שלא ישאר לו זכו' בע"ה עוד ירצה שהנדיק אינו מבקש מותרו בע"ה וכל עמלו ופעולתו הוא לחיי גופו די מחסורו והרשע מאסף אסופות תבואות כדי לחטוא כי מתוך רבוי המותרות ותענוגות בני האדם יוסיפו לחטוא לכן צריך האדם לקבל מוסר כי זהו אורח להשיג חיי הע"ה בהיותו שומר מוסר ולהיות מצמצם עצמו בשיעור ההכרחי לעמידת החי ומי שהוא עוזב תוכחת ורולף אחר המותרות הוא מתעב גם אחרים וא"ל לעצמו ע"ר שאובי מוסר שהו' בשבט יסו' ולא יקוץ בו זהו א"ח לקנו' חיי הע"ה ורמו' לו' שו' מוסר שהוא מצפ' את המוס' והמצטע' ב"מ ועוזב אפי' תו' דברים ויאט' אזנו סופו להיות חוטא ומחטיא גם לאחר וי"מ אורח לחיים הוא לשמור מו' וגם לעזו' ת"ש חיש מתעב כי כיון שהו' איש מתעב אל תשמע לקול דבריו מכסה שנאה ירצה שלא תשמע לתוכחת השונה אע"פי שמכסה השנאה ומורה בדבריו אהבה כי אותה אהבה הוא שפתי שקר כמ"ש החכם אם ישנאך שונה אל תבטח באהבתו וכוונתו בהוכיחו אותך אינו מחמת אהבה אלא כדי להוציא דבה שיתפרסמו מעשיך לצריות מחמת תוכחתו והוא כסיל ומוטא עוד ירצ' שהשונה בלבבו ומראה לחבירו אהב' עובר על לא תשנא את אחיך בלבבך ונמצא שהמכסה שנאה יש בידו עצירה של שפתי שקר ושם הגה שנא' ה' והא' מהם היא שפתי שקר וגם השונה ומראה השנאה שמוציא דבה עליו מתוך שנאתו אע"פי שאין בידו שפתי שקר מ"מ הוא כסיל וחוטא ואע"פי שלא בדה עליו שום דבר רק אמ' האמת ממה שהיה בו מ"מ ברוב דברי לא יחל פשע שיבא להוסיף ולדב' עליו יזהר ממה שעשה ומושך שפתיו שאינו מדבר תועה על שום אד אע"פי שאינו אוהבו והוא מושך שפתיו שלא להראות לו אהבה וגם אינו מוציא דבתו לרבים אלא כמו שצו

בסף צדק

אחי יוסף ולא יכלו דברו לשלום זהו משכיל. ע"י שהמוכח לחזירו ברוב דברים אין התוכחת ההוא נכנס באוזניו ולא יחדל מעשו' הפשע שהוא רגיל בו כי מתוך רוב דברי תוכחתו הוא קץ בהם ואדם שחושך שפתיו בדברי התולחת שלא להרבות דברים רק דברי מוסר במדה ובמשקל זהו משכיל ונתן השכלה לאיש ההוא לקבל תוכחתו וי"מ ברוב דברים שמרחיב האדם אפי' בדבר טוב הוא בא לידי פשע ומי שחושך שפתיו של אותו אדם המרבה דברים ומשתקו הוא משכיל.

בסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט: שפתי צדיק ירעו רבים ואוילים בחסר לב ימותו: ברכת יהוה היא תעשיר ולא יסף ענב עמה: בשחוק לבסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה: מגורת דשע היא תבאנו ותאות צדיקים יתן: בעבור סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם:

בסף נבחר לשון צדיק וגו' יראה כפי מה שכתבתי למעלה שצדיק התוכחת הוא דרך קצרה ולשון הצדיק המוכח יהיה ככסף נבחר שאין בו סיגים כך לא יהיה בתוכחתו רוב דבריו ואז אותו רשע שלב רשעי' הוא מתמעט מרשעתו. או יאמ' שכל דברי הצדיק הם כסף נבחר ועליהם לא יכול אפי' שיחת ת"ח צדיק' תלמו' והרשעים אזמרים בלבם שאין בדברי הצדיקים ממש זולת במעט דבריהם שהם ככסף סיגים מלוכלך על חרס שאין שם כי אם מעט מהכסף ותחתיו חדודי חרס כך הצדיקים מעט מדבריהם יש בהם ממש וגו'. עוד יראה שהרשעים אפי' בקרב לבם אין בם מהכסף והכחול' הטוב' כי אם כמעט מעט מזער לא כביר וכ"ש בלשון והצדיקים לשונם הוא כסף נבחר וכ"ש לבם. וי"מ לב רשעים השומעים התוכחת כמעט רגע ישאר בלבם אותו תוכחת פי מיד חוזרים לסורס. שפתי צדיק ירעו רבים. אמר גדול שכר הצדיק המוכח כי מתוך שפתי צדיק אחד מוכח צעיר ירעו רבים ומכלכלים עצמם לחזור בתשובה וגם רמז ירעו רבים שהם נזכרים רבים בזכות שפתי הצדיק העוסק בתורה ואוילים שאין בהם ידעת שמים בשביל חסר לב אחד שהרבה לפשע והוא מנהיגם ומחטיאם ימותו והוא מזכיר עונם להתפשט ונמצא שהצדיק גורם חיים לרבים וחוצא אחד מגלגל חובה לאוילים. עוד יראה שהמתדבק לצדיק הוא מתצרך בשבילו ובזכותו ושפתי צדיק ינהיגו וידעו לרבים וכולם להגים תמנו. ברכת ה' היא תעשיר את' שהצדיק בשפתי'ו הוא מוכיח לרבים שלא יהיו להוטים אחר הממון כי ברכת ה' היא תעשיר כי מעולם לא מת אדם וחגי תאותו בידו מי שיש לו מנה הוא רונה ק"ק ועיקר העושר הוא ברכת ה' כי ברכת ה' היא תעשיר ולא כעושר העצמי שלפי מה שיש לו לאדם כך הוא מרוב' דאגה ויוסף ענב להשיג צפ"ס ממה שצילו שמי שיש לו מאה יש לו ענב על מאה ומי שיש לו אלף יש לו ענב להשיג אלף אבל אשר ברכו ה' הוא שמח בחלקו ואם יש לו מאה אינו ענב להשיג מאתים ואם יש לו אלף אינו מוסיף ענב להשיג אלפים רק ישמח במתנת חלקו ולא יוסיף ענב עמה ובמדרש דרשו חז"ל פסוק זה על יום השבת. זכולתם לומר שכל המוסיף בהולאת שבת מוסיפין לו כי ברכת ה' שצריך את יום השבת

השבת היא תעשיר ובפי דרכם נראה לי לפרש סוף הפסוק ולא יוסיף עלב עמה שהכוונה לומר מי שאינו מוסיף בהולאת שבת לכבדו הקב"ה מעצבו ופוחתין לו באופן שיהיה לו עלב עמה עם הדרכה שבירך ה' את יום השבת כשחוק לכסיל עשות זמה וגו' הנה סימן הכסיל הוא שתמיד נוחק וכשם שהשחוק מצוי בפי הכסיל כך הזמה מצויה תמיד עמו וכן נמצאת החכמה תמיד לאיש תבונה עוד יראה שהכסיל נקל בעיניו עשיית הזמה כמו שהוא נקל לחוק וכן דומה לכסיל שבנקל משיג החכמה מי שהוא איש תבנה כמו שנקל לחוק ומתוך כך אינו יגיע לקנות חכמה כי חושב שבנקל ימצאנה ועל האמת אינו משיג איש תבונה דבר של חכמה כי אם מתוך עורר וגי' עה רבה כי מנאלת ולא יגעת אל תאמן עוד יהמו שכשם שיש לחוק ושמה לכסיל בעשותו זמה כך יש שמחה לאיש תבונה כשמשג דבר של חכמה וי"מ זמה מלשון מחשב שהכסיל ישחוק ממי שיחשוב הדבר קודם שיעשינה אבל איש תבונה יחשבנה לחכמה כי העצה תישר הדברים ופרי המהירות מרטה מגורת רשע וגו' שהרשע כשגזול וחומס הוא כיירא מפני צור הבריות ומגור רשע היא תבואתו שסופו להכטרך לבריות נדיקים שמתאווים בלבם שמע' ויתן להם כלבב כי לא יתן לעול מוט לנדיק והרשע רוח קמע' עוברתו כעבור סופה תעבור על הרשע ואינינו ותאות נדיקים שהיא להיותם עומדים לעולם יתן הקב"ה ואין רוח סערה וסופה שולט בנדיק לפי שהוא יסוד עולם ואין הדור שליט ביסודות ובמ"ר פ' נח ז"ל אלה תולדות נח הנה"ד כעבור סופה ואין רשע ונדיק יסוד עולם כעבור סופה ואין רשע זה דור המבול ונדיק יסוד עולם זה נח הפוך רשעים ואינם זה דור המבול ובית נדיקים יעמוד זה נח בית רשעי ישמעל זה דור המבול ואהל ישרי יפריח זה נח עכ"ל וקשה ג' פסוקי' למאי אכטרך וכולהו כחדא כינהו אמנם שלא תאמר איך ה' ארך אפים לך האריך אפו עם הדור ההוא לכן הביא ג' הפסוקים לומר לך כי היות אמת שהקב"ה מאריך אפו עם הרשע לפי שגלוי וידוע לפניו ית' שעתיד לעשות תשוב' או שעתיד לנאלת ממנו או מזרעו זרע הבון שבשדילו כדאי להאריך אפו ית' עמו או בשביל אשתו כי חכמת נשים בנתה ביתה און בן פלת אשתו הצילתו על כן הביא ג' הפסוקים להודיעו שראה הקב"ה ואין גם אחת מג' הסיבות האלה כי אם תאמר שמה ישובו בתשובה דע לך כעבור סופה ואין רשע זה דור המבול מה הסופה עוברת ואינה שבה עוד כך הם לא ישובו ואם כעבור תולדותיהם דע לך כי הפוך רשעים ואינם הפכ' הקב"ה מראשן לסופן ומסופן לראשם וירא כי אין איש נדיק עתיד לנאלת מהם וז"ש קץ כל בשר בא לפני ואם בשביל נשותיהן בית רשעים ישמד אין בית אלה אשה אבל נח היה שלם בשלש' אם הוא נדיק יסוד עולם סיפיה דקרא דבעבור סופה מה היסוד אינו מתמעט לעולם כך נח אם תולדותיו בית נדיקים יעמוד שהרי משם העמיד הקב"ה מגיל' על נדיקים והוא סיפיה דקרא דהפוך רשעים ואינם אם בשביל אשתו ואהל ישרים יפריח אין אהל אלא אשה כנועה באהל :

בחמץ : לשנים וכע'שן לעינים כן העצל לשלחיו : יראת יהוה תוסף ימים ושנות רשעים תקצרנה : תוחלת נדיקים שמחה ותקות

כסף צרוף

רשעים תאבד: מעוז לתם דרך יהוה ומחתה לפעלי און: צדיק לעולם
בל ימוט ורשעים לא ישכנו ארץ: פי צדיק ינוב חכמה ולשון תהלה כו' ת
תכרת: שפתי צדיק ידעו רצון ופי רשעים תתפכות:

בחומץ לשנים וכו' יראה שחולי השנים עם חולי העינים הסכמו וזכורא ועקרבת
שמה שיפה לזה קשה לזה שלחולי העינים לריך דבר קר כדי שיתקרר חום
העין והשני' לריכין דבר חם והלכך הקר מוסיף ומצא כי בחומץ יפה לעינים לפי שהוא
קר וקשה לשנים והעין קשה לעינים ויפה אחוה החמימות לשינים באופן שהם דברים
נגדיים זה לזה כן העצל לשולחיו שמה שהוא טוב לשולחו שהוא חם ירוץ כנגדור לעשות
שליחותו הוא קשה לעצל בעללוחו ומה שנות לו לעצל שהוא ללכת במיחון חם לחם
הוא קשה אל המשלחו כי הוא רוצה שיהיה עושה שליחותו באופן שהם נגדיים זה לזה
והנמשל הוא שהעצל בדרכי ה' ובמנוחתיו הוא נגדיי לשולחיו זה הקב"ה ששלחו בעה"ז
לרון כנגדור לעשות רצונו ובחורה יבנה יומם ולילה ואל יחשוב האדם בדעתו לומר כי
עוד רבות בשנים ולעת זקנתו יודרו ביראת ה' לו"א יראה ה' תוסיף ימים כי אין אדם
בארץ שידע את עצמו ויהיו לו חיים קבועים בעה"ז כי יראה ה' הוא שתוסיף ימים ושנות
רשעים תקלורנה ונמצא בסידרה לרדוף אחר השלימות בה יומו קרב קיבו' עוד רמז
כי האיש יראה את ה' יראה מות תמיד לעומתו ולא יחשוב שיש לו אפ"י שנה אחת של קצב
בעה"ז כי חם ימי מספר אורח נספה ללון וכיון שהוא נותן לבו כך יראה ה' תוסיף לו ימים
אבל הרשעים מחושבים ענשם בדירה קצב בעה"ז ושעדיין יש להם רבות בשנים
תקלורנה ע"ד מח"ז הרוצה שימות יחיה והרוצה שיחיה ימות ואיפשר שכיון עוד לומר
תוסיף ימים שאעפ"י שכל נפאר לו ממדת ימיו הקצובים לו דק ימים ימי מספר שלא
הגיעו לכלל שנה אחת הקב"ה תוסיף לו שיהיו אוחס הימים כחשבון שנים ושנה ליום
אסיפו לו שיהיו הימים כגשאר לו כמו שירוש של ימים חיה גאולתו שהוא מענין שנים
ושנות רשעים שגשאר לו יהיו להפך שהשנה היא נק' ימים ומכל שנה יעשה לו הקב"ה
יום אחד דהיינו יום לשנה והפעם שהקב"ה תוסיף ימים לירא' ה' ולחושבי שמו לפי
שתחלת הצדיקים היא שימחה ה' במעשיהם הטובים וישמח ישראל בעושי' וכיון שמקוים
לישועת ה' הקב"ה מאריך ימיהם אבל חקת הרשעים היא להיוחס מכעיסים לקונם
גלגל תקלורנה שנותם ואחבד תקוחם כי שם רשעי' חדלו להרגיז להקב"ה עוד יראה
תחלת הצדיקים שמחה שאעפ"י שהם מחיסרי' בעה"ז תחלת' היא שמחת עה"ז והרשעי'
המתענגים בעה"ז תקוחם היא להיוחס גדונים בנהגם דכתיב יום עברה היום ההוא
גאון בידם שום חנה מבינה להם למעוז ביום צרה לפי שמעוז לחוס לאיש תמים הוא
דרך ה' ומלואת' והמלואה היא מעוז ביום צרה אבל הרשע שהוא מפועלי און חותק מלואה
מעשה הוא נהפך לו לרועץ ומסתה היא המלואה לפועלי און כי זאת התורה אשר שם משה
זכה הוא לו סם חיים לא זכה געשית לו סם רמות ומחת והוא על דרך מה שאמ' הגב"ה
בי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם צדיק לעולם בל ימוט
ירנה שהצדיק הוא יבדד גולם ובשביל תקונו של עולם לא ימוט בי רגלי הסידיו ישמור
הקב"ה ולא ימוט בעה"ז מדרקתו וגם בעה"ז פעולתו לפניו ולא ימוט לירד בנהגם
אבל הרשעים לא מיבטיא בעה"ז מלא יקומו רשעים אלא גם בעה"ז לא ישכנו ארץ לת
חיה להם משכן ודירת קצב שמופס לימוט ולא חבון הגלגתם עוד יראה עפ"י דרך
ב"ש

רש"י וז"ל שבגד"ל המם לפני רשע אין מיתתו מית' עול' והטע' לפי שהרשע' לא ישכנו בקדש על הארץ בהגלותם וכיין שפלי' הרשעים אז הם קמים הלדיק' ממיטתם * עוד ירמוז שזכות הלדיק' צומד לעולם לבניו גם אחר מיתתו והם נהנים מזכותו וגם בזכות הלדיק' יתח' מטאים מן הארץ ורשעים לא ישכנו הרץ * פי' לדיק' יבז חכמה דבר במעלת הלדיק' שגשגה שפוחת פיו בדת' הוא עושה פרי חנוכה לחדש חדשי תורה כי על שפתיו יוסיף לקח ימי שיש לו לשון מדברת תהפוכות דהיינו דברי' שהם גרמה להפוכות העולם כגון לשון הרע ורכילות כבלות הפה הכרת * עוד איפשר שלשון הרע נקרא תהפוכות לפי שפעם אומר לחדש ה' לשון הרע על חבירו ופעם מדבר לחבירו לשון הרע עליו באופן שדבריו הם הפכיים זה לזה * ואיפשר שהם דברי פי' הלדיק' המניב חכמה שמתפלל ואומר יהי רצון שלשון תהפוכות תכרת לפי ששפתי הלדיק' יודעים רצונו ית' ומדברים בו אצל פי רשעים עושים הפך * מזה שאינם מדברים אלא בדברי' שמכעיסים בהם ליוזרם * עוד יראה שפתי לדיק' יודעים לרלות לבורא' בחפילה שיתנהג עמם במדת רחמי' ופי' רשע' גורמים הפך מזה שיתנהג במדת הדין :

יא

מאזני מרמה תועבת יהוה ואבן שלמה רצונו : בא זרזון ויבא קלון
ואת צנועים חכמה :

בא להזהיר על המדות שקשה עגשם של מדות מעגש' של עריות וכשם שכתוב צערו' כי תועבת ה' כל עושה חלה כך מאזני מרמה הם תועבת ה' ואעפ"י שברצונו של אדם זה שעשה מאזני מרמה הוא לתת לו כדי שיעורו באמת ואבן שלימה רצונו שיש בדעתו ליחן בכף המאזנים אבן שלימה ולדק באופן שלא יתן לו פהות * משיעורו מ"מ כיון שכף המאזני' הוא מעויין ויש בהם מרמה הם תועבת ה' דלאתי למיטעי ואיפשר שהם דברי הלדיק' שידע לרצות את ישראל לאביהם שבשמים והוא מוכיח לעמיתו ואומר לו דע לך שאם יש לך מאזני מרמה תהיה תועבת ה' ואם יהיה לך אבן שלימה תעשה רצונו ית' * ואמר שפ"ה שהמוכיח צריך שיהיו דברי תובחתו כאמרים במיתין שאם בא להוכיח לחבירו בזרזון בא זרזון ויבא קלון שמביא קלון לו שמחירו יבזהו ויקלה אותו בפניו ועם כלנועים חכמה ודעת לסבול הקלון ולה' יענוהו וח"ל דרשו ח"ר בנאה אם ראית דור שמדותיו של שקר דע שהמלכות מתגרה בומה טעם מאזני מרמה תועבת ה' וזה בחיב אחריו בא זרזון ויבא קלון אף משה רמזה בתורה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן וגו' זכור את אשר עשה לך עמלק * והנה כוונת ר' בנאה לדרוש שבוגת שפ"ה בפסוק זה שאמר מאזני מרמה הוא לומר פסוק הסמוך לו שבעון זה בא זרזון ויבא קלון וכפי שיטה זו יש לדרוש בא זרזון שהוא איש זרזון זה המלכות שהתגרה בו ואח"כ יבא לו קלון שיפסיד נכסיו כדכתיב לא יהיה לך בכיסך שום ממון אם יש לך אבן ואבן ואין לך קלון גדול מהעניות והלנועים יש להם חכמה מתחלה שלה לבא לידי כך והבן שלימה ולדק יש להם וזה יהיה להם עושר וכבוד :

תבית ישרים תנחם וסלף בגדים ושרים : לא יזעיל הון ביום עברה
וצדקה תציל כמות : צדקת תמים תישר דרכו וברשעתו יפל
רשע : צדקת ישרים תצילם ובהות בגדים ילכדו : במות אדם רשע

תאבד

כסף צרוף

האבר תקוה ותחלת אונים אברה: צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע
תחתיו:

תומת ישרים תנחם וגו' בא שעה לחקור חקירה יקרה מדוע רשעים יחיו והצדיקים
הם נכונים במלחמה של רשעים ואמר הנה נא ראינו תומת ישרי' תנחל וצדיקי'
מתהלכים בתומת תמיד ויש רשעים שעושים סלף ועון שישדם וישמיד' לאחזם הישרים
באופן כי בעון הצובדים כשלו ונפלו הצדיקים' והישרי' והרי מצינו מעלת הצדקות
שאפי' שלא יועיל הון ביום עברה שהוא גהלם מ"מ הצדקה והיושר תליל ממות וכיון שכן
ראוי הוא שצדקת הצדיקי' והישרים תישר דרכו של הצדיק ומגין בעדו שלא יכשל בדרכו
והרשע הוא לכדו יכשל ברשעתו ולא יהיה כלבד הצדיק שהרי גם אם לפעמי' יהיה ביד
הצדיק חזיוה חטא צדקת הצדיק תלילו ממות וכ"ש שיוציל צדקת הצדיק להגן כנגד
רשעת הרשע כדי שלא יספה בחטאמו ועוד יש להפליא הפלא ופלא שמן הראוי היה
שצדקת ישרים תלילם לרשעי' כי זו היא המדה במדה טובה מרובה להגלל הרשע בזכות
הצדיק ולא די שלא תלילו הצדיקים את הרשעי' אלא ותהי להפך שהצדיקים ילכדו בהות
הצובדים ובעוונם של רשעים נוקשו ונלכדו הצדיקים ולא יכלו מלט עצמם ולחקירה זו
תירץ שהע' הואמר כי משפטי' ה' אמת גדקו יחדיו והשיב על ראשון ראשון שהטעם שלא
נאבד הרשע ברשעו הוא כי במות אדם רשע תאבד תקוה וגו' ויתבאר עם מח' אל שבשבי'
ג' דברים הקב"ה מאריך אפו עם הרשעי' אחד שח' יחזרו בחשובה והשנית דלמא נפיק
מיניה ברא מעלייא יכין וצדיק ילבש והשלישית כדי לשלם לו שכר מלכות שעשה בעולם
הזה ושלשתן נרמזו בל' שהאריך הקב"ה אפו עם הרשע לפי שבמות אדם רשע תאבד
תקוה ואין עוד תוחלת הימינו לשוב בחשובה לאחר מיתה לכך מאריך אפו עמו שח' יחזרו
בחשובה ועוד מהטע' השני שח' יהיו לו בנים הגוני' ואם ימות מיד תוחלת אונים שהם
הבנים אבדו ובעוונתו חי יש תקוה שיליד בני מעלי' וגם מהטע' הג' שיאכל שכרו בע"ה
ורמז באמרם ותוחלת אונים אבדה שתוחלת הרשע מהאוני' שהם כח המלכות שעשה בעה"ז
אבדה תוחלתו לעה"ב כששלמו לו שכרם בעה"ז וכי תימא תיקח על הכלל הרשע אכל
עדין קשה על אבדות הצדיק שהוא נספה בלא משפם לו"א צדיק מצרה נחלץ שהצדיקים
בחייהם הם נלחמי' עם ירס ושם ינוחו יגיעי' כח עז ירמוח כי הקב"ה גובה מהצדיקי'
בעה"ז מיעוט מעשים רעים שעשו באופן כי מצרת גהנם נחלץ והרשע נוטל חלקו וחלק
חבירו בגהנם ויבא רשע תחתיו שם בגהנם עוד ירמוח כי שח' עתיד ללכת מזה הצדיק
חזיוה בן רשע וכיון שגפה הקב"ה שעתיד לבא רשע תחתיו להיות בנו ממלא תחתיו בן
רשע לכך סלקו הקב"ה צדיק מצרה נחלץ עוד יראה שמפני חזיוה רעה שעמדה לבא
על הדור מסלק הקב"ה לצדיק במחילה כדי שלא יראו עיניו ברעה אשר תמלא אותה
וצדיק מצרה נחלץ ויבא רשע לחוך הסירה והצרה תחתיו של אותו צדיק כמו שאמרנו ועל
זה הקב"ה מסלקו להיות מצרה נחלץ כגו':

בפה חנף ישחת רעהו וברעת צדיקים יחלצו: בטוב צדיקים תעלץ
קרית ובאבד רשעים רננה: בברכת ישרים תרום קרית ובפי
רשעים תהרס: בזרעהו חסר לבוא ישתבונות יחריש: הולך רכיל

מצרה

מגלה סוד ונאמן דוח מכסה דבר : באין תחבולות יפליעם ותטועה
ברב יועץ : רע ירוע כיערב זה ושווא תוקעים בושח :

כפה חנף ישחית רעהו י"מ שהחנף ידבר חנף כלי להרבות לו רעים בדברי
חניפות ושפת חלקות ואדרבא לא ישאר לו אוהב ואפי' רעהו החביב לו
ישחית ויאבד חברתו ואהבתו כיון שהכירו בחניפותו והלדיקים בדעתם ניזולים
מדברי חניפות החנף . ע"י כפה חנף ישחית רעהו אמר שזכות הלדיק מגין על
הדור וגודר פרצות שפורצים הרשעים כי צפיו ישחית החנף את רעהו שהוא מפתה
אותו ואוי לרשע אוי לשכנו ובלעת לדיקים בשביל דעת הלדיקים שהם עוסקים
בתורה יחלצו הרשעים מזכותם מגינה ועומדת להם . ונמצא בטוב לדיקי' תעלוק
קריה שנהגים מזכותם כל בני העיר והלדיק בעיר הוא הודה והדרה אבל עדיין יש
קוץ בה לפי שהרשעים מקלקלים כל מה שתקנו הלדיקים ובאבוד רשעים תהיה
הרנה שלימה מכל וכל לפי שזהו הרשעים קיימים אע"פ שבזכרת יאריס תרום
קרת והוד והדר ישו במקום מושבותם מ"מ הרשעים המחזיקים ברשעתם ואינם
מזירים בהם גורמים בפיהם שיהרס לפי שחוטאים בפיהם בלשון הרע ורכילות
וכיוצא בזה . ואיפשר שרמו רשעת הרשעים שאינם מפירים בטובת הלדיקים
המרווממים ומקיימים הקריה אלא אומרים הרשעים בפיהם שהעיר תהרס בעבור
הלדיקים לפי שדנים מעשה הלדיקים לחובה ועל כן שגור בפיהם שהקריה תהרס
בשביל הלדיקים ואין להם חפץ במעשה הלדיקי' . או יאמר שהלדיק אינם מבקשים
על הגומע להם בלבד אלא גם בזכרתם מכוונים לדרך את העיר שהם יושבים בה
אבל הרשעים אינם מוששים אלא על עצמם בלבד ולא על זולתם כי בפירשעים
תמיד שגור שתהרס העיר ולא עליהם יהי שום נזק ואין זו דרך הישרה שלא לאהוב
רעהו כמוהו ובו לרעהו כלומר בו לתקלה הצאה על רעהו ואינו מקפיד ומושש זהו
חסד לב לפי שגם עליו יעבור קוץ ואין לו דעת בדבר שפתיו שהוא אומר שתהרס
העיר ואינו מושש ג"כ לתקלת שכיניו וקרוביו ואיש תבונות אע"פ שלא הגיע לכלל
הישרים שיתברכו בני עירו בשבילו ותרום קרת בזכרתו מ"מ יחריש מלקלל ולומר
שתהרס וגם קיב לא יקוב גם בך לא יכרך לא יחריש . עוד יראה בו לרעהו בשעת
מריבה הוא חסר לב כי הלא בבטן עושיני עשהו ואב אחד לכולנו א"כ כמה יתגדל
ויתרומם זה על זה ואם אותו המתבזה מזה הוא איש תבונות יחריש לבזיונו ולא
יענהו דבר שזהו הדעת הגמור כמ"ש בגמ' דמאן דשמע ואדיש חליף בישתיה מאה .
והנה נמצאו צאים זה ב' תבונות הא' שאינו פוטר מיס לבזות לחצירו . ועוד
תבונה לסבול הבזיון ולהחריש לו כי בזה הרויח מלשמוע בזיונו רבות . ואם בשעת
המריבה יגלה סוד מהדברי' שעשה רעהו בסתר ויראה לגלות חרפתו אדם זה נק'
הולך רכיל לפי שנאמן רוח ששליט ונאמן בנשמתו הוא מכסה דבר עבירה שראה
בחצירו ולהיותו כוסה קלון ולא יוכיחו בפני רבים כדכתיב הוכח תוכיח את
עמיתך ולא תשא עליו חטא ופי' המפרשי' הוכח תוכיח את עמיתך ולא תופיחנו
בפני רבים להלבין פניו כי בזה תשא עליו חטא ואין לך רכילות גדול מזה . עוד
בא לומר גנות הרכיל שהולך רכיל לספר בך שמעתי מחצירי סופו לבזותו מגלה
סוד אפי' מסרו לו דברי סוד בכל תגל סופו לעבור ויגל הסוד ונאמן רוח לבסוד דב'
שגכמה

בסוף צירוף

שנצטווה שלא לגלותו הוא מוצטח שיכסה כל הדבר שישמע ואעפ"י שלא נצטוו
 על כך עוד איפשר שרמו על סודות התורה שאין מוסרים אותם לכל אדם ומגל'
 עמוקות וסודות הוא נקרא הולך רכיל ונאמן רוח שיש לו רוח טהרה ואם מכסה
 דבר ועושה כמין כסוי ולבוש לדברי העמוקי' כשהוא אומרם לאחרים לפי שאם אין
 תחבולות לחכם להמציא המצאות במשל ומליצה ולהסתיר דברים שהם כבשונו של
 עולם יפל עס ח"ו לפי שיקצו בנטיעות ותשועה ברוב יועץ להביא עצות מרחוק
 לשכך האזן מה שהיא יכולה לשמוע ולעשות לבוש וזורה לדבריהם מפני השומעי'
 שלא יגיע להם נזק עוד יראה כפשוטו שבתחבולות ינאחו המלחמה ובאין תחבולות
 לא מיבעייה שאינם נוכחים אלא גם יפל עס ואם יש רוב יועץ אין צריך לומר שלא
 יהיה להם כפילה אלא גם תשועה גדולה יושעו לנצח המלחמה כי מחשבה בעצה
 תכון ודקדק לומר ברוב יועץ ולא ברוב יועצים כי רוב הדעות יקלקלו וצריכים
 להיות כולם נשמעי' ליועץ אחד ועל פיו יצאו ויצאו עוד ירמוז על מלחמת
 יצה"ר כי בתחבולות ינאחו ובאין תחבולות יפל עס וילכד ברשת היצה"ר ולעולם
 ירגיז יצה"ט על יצה"ר כי כופה רשע זה יצה"ר ללדי' ומבקש להמיתו ותשוע' ברוב
 יועץ שהוא יצה"ט המביא עצות מרחוק לנאחו ליצה"ר והנה הרשע נמשך אחר יצרו
 כאמור הנה נא ידעתי שכל יש' ערבי' זה לזה ואם אני נדיק ופלוגי רשע אני נלכד
 בעדו מלך ערבותו וכיון שסופי להיות נלכד ברשת הרשע ח"כ למה חכמתי אני
 והלכתי בדרך טובים אמלא תאות יצרי וסוף הרעה לבא או בשביל רשעת חבירי
 וזהו רע ירוע הולך בדרך רע ומרשיע בטענה זו כי ערב איש זר שחוטא ופושע
 בדרכי ה' וכיון שסופו ללקות בערבות הזר ח"כ יעשה הוא מה שלבו חפץ וילקה
 בעון עצמו והנה על האמת זו הי סכלות גמורה שהאל' שהוא שונא את התוקעי'
 עצמם לעצירה הוא בטוח שלא יפול ברשת הרשע ולא ילקה בעונו ובערבותו
 ודיוקא אותו שאינו שונאם ואינו מוכיחם הוא ילכד בערבות עליו וכפי הפשט
 שמדבר בערבון ממון אמר שעת' לשבר ולהתרווע אותו שערב זר ומ"ש רע ירוע
 הוא כמו רוע התרוועה הארץ והיואל ערב בשעת מתן מעות הוא מתרווע
 בנכסיו שהוא חייב לפרוע ואם הוא לאחר מתן מעות אינו מתחייב אלא בתקיעת
 כף או קנין והשונא התוקעים תקיעת כף הוא בטוח ולא ידאג מהערבות כיון
 שהוא לאחר מתן מעות :

אשת חן תתמך כבוד ועריצים יתמכו עשר : גמל נפשו איש חסד
 ועבר שארו אכזרי : רשע עשה פעלת שקר וזרע צדקה שבר
 אמת : בן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו : תועבת יהוה עקש שילב
 ורצונו תמידי דרך : יד ליד לא ינקו רע וזרע צדיקים נמלט : נזם זהב
 באף חזיר אשה יפה וסרת טעם : תאות צדיקים אך טוב תקות רשעים
 עברה : יש מפזר ונוסף עוד וחשך מישר אך למחסור : נפש ברכה
 תרשן ומרה גם הוא יורא : מנע בר יקבהו לאום וברכה לראש
 משביר :

אשת

אשת מן תתמוך כבוד וגו' אמר שיש לשבח מעלת האשת מיל שאינה מחזרת אחר
הון וממון רק מבקשת לתמוך כבוד שאפי' אין בביתה לחם ושמלה היא
מראה פנים שיש לה כל מחמלי עולם וגדול כמה מהאנשים שיתמכו עושר ואם אין
עושר בידם תגל חרפתם גלוי לכל העמי' עוד ירצה אשת מן תתמוך כבוד כשהיא
יוצאת צוות ישר' ביום ט'ו צאצ' וביום הכיפורים וחולות זכרמים וקנשים היקרות
אומרות אל תתנו עיניכם בנוי ובממון תנו עיניכם במשפחה זו' אשת מן היתה
מזהרת לתמוך כבוד ולידבק במשפחה הכשרה והעריצים הגא' היו נותנין עיניהם
בממון ליקח אשה בעלת ממון ויתמכו עושר ולא היו מושגי' מהמשפחה וזהו שכלות
גמורה לי גומל נפשו מי שרוצה לגמול טובה עם נפשו להשלימה צריך שיהיה איש
חסד וזה אי אשה לא בהיות לו אשה לשיר' שאם הוא עובר שארו ואין שארו לא אשתו
כדכתי' צי' אם לשארו הקרוב אין ודרשו חז"ל שארו זו אשתו ואם אדם זה עובר שארו
שלקח אשה ממשפח' עכורה ורעה לאהבת הממון בודאי שאשתו מיענאנו כפי דרכה
ויהיה אכזרי על העניי' ולא יעשה עמם חסד כי הכל הולך אחר האשה וגמלא משולל
מכל טוב ושליו' נפשו וי' מ' גומל טוב לנפשו להשמר מידי עצירה הוא איש חסד
גם על אחרים כי כשם שמרחם על נפשו כך מרחם על הבריות ועובר שארו שאינו
אוכזב ומרחם על עצמו גם הוא אכזרי על הבריות עוד פי' גומל כמו ביום הגמול
את יצחק ר"ל מי שגומל ומסיר עצמו מכל ת'ה הוא יחי' ונק' חסיד והמחי' עצמו צ"ה
מימי ועובר שארו ונק' אכזרי ע"ד ח"ל על הלל שהי' הולך למרחץ לגמול חסד ע"כ
כי מצוה היא בידו מאיקוני' של מלך שממקרי' ושופי' אותה וכפי זה אמר ועובר
שארו זו בשאר ומתענ' תמיד הוא אכזרי כי לא במה ה' צאק והרי זה ק' מהטור שג"ק
הטעם על שצער עצמו מן היין עוד ירצה שהנותן צדקה לעניים הוא גומל חסד
עם נפשו שיותר ממה שעושה העשיר עם העני עושה העני עם העשיר וגמלא גומל
נפשו מי שעושה חסד עם העניים ועובר שארו אכזרי מי שמתאכזר עם העניי' שלא
לתת אדרבא עם שאר צדקו ובניו הוא מתאכזר ועובר אותם לפי שגלגל הוא חוזר
בעולם ואם הוא נותן גם יתנו לבניו ואם לא יתן גם לא יתנו אחרים לבניו וכהוא
דאמר אקדימו כי יכי' דליקדמו לבנייכו רשע עושה פעולת שקר אמר שהרשע
הוא דובר שקרים וכל פעולותיו מיוסדו' על שקר והלדיק לא מיבעייא שאינו דובר
שקרים אלא שהוא זורע צדקה כדי שצדקה הצדקה שעושה יהיה תמיד אמת בפיו
ועולה לא נמצא בשפתי' וזה יורה שהוא שונא השקר כן הק"צ ישלם לו שהצדקה
שעשה כדי לזכות בשכר להיות דובר אמת הקצ"ה נותן לו אורך ימים ומי' בזכו'
הצדקה וזהו כן צדקה לחיים ומרדף רעה וגו' וגם הק"צ למי שהוא שונא לצדק
זה הדובר אמת ומבקש מיתתו מרדף רעה למי שמבקש מיתתו של דובר אמת הזה
והטעם כי תועבת ה' עקשי לב שאין פיהם ולבם שוה והם דוברי שקרים ורנונו
הוא בתמימי דרך שהולכי' בדרך א'ת עוד ירצה גומל נפשו איש חסד לומר הגומל
עם נפשו להגילה מהגנס צריך שיהיה איש חסד כי צדקה מכלת מהגנס ומי שהוא
אכזרי ואינו מרחם על העניים לעשות עמם צדקה הוא עובר שארו ואוכל בשאר
בדינה של גהנם ואם צאולי יהיה רשע עושה פעול' שקר והרויח ממון ועשה אורו'
רשע מגזל וחמס שהוא פעולת שקר ומאותו ממון היה זורע צדקה להנינו נותנה
ואינו יודע למי נותנ' שה' א' מתיחס' לזריעה שהיא מכוס' תחת הקרקע אין הק"צ

בסוף צרור

מקפח שכרו ונותן לו שכרו באמת דהיינו להגילו בעה"ז ממית' משוג' וז"ש כן לדק' לחיים בא לפרש מהו שכר אמת שדקה כזו שהיא מממון פעולת שקל היא מועילה לחיים לתת לו חיים ולהגילו ממיתה משונה ופתגם הרעה והגזילה אשר גזל נפרע הק"ב אחר מיתתו וז"ש ומדדף רעק שהיא הגזילה למותו לאחר מיתה כי בגהגס אינה מגינה הדקה שהיא מאולדות רשע כי תועבת ה' עקשי לב יד ליד לא ינקה מדינה של גהגס עוד ביארתי כתובים אלו בגספ נבחר ס' ראה ע"ש עוד ירצה יד ליד לא ינקה רע כי מהראוי היה שהרשע יספה מיד בחטאתו אשר חטא ויד ליד כשעשה העבירה מיד לא ינקה מהרע שעשה ואם ראית רשע מאריך צרעתו הוא להיותו מזרע של אכזבי' נדיקי' ובשכיל כך נמלט מהעונ' כי זכות אבותי' מסייעתו והוא ע"ד מ"ש בג' מרשע וטוב לו רשע בן נדיק. והוא דומה לנוס זהב תלוי באף חזיר שהוא מלכלכו כך זכות אבותיו הקדושים הוא נוס זהב בידו של הרשע שדומה לחזיר טמא בדרכיו המכוערי' וכן דומה לנוס זהב באף אשה יפה והיא חסרת דעת וסרת טעם שמתוך אולתה היא מפסד' אותו נוס של זהב כך אדם זה מפסיד זכות אבותיו במעשיו ולפיכך תאות הנדיקים אינה תאוה של ממון אך מתאוים שהטוב והשלימות שלהם יתמיד להם ולורעם לדורותם עד עול' לפי שראוי שתקות רשעי' היא יוס עברה שהוא גהגס ולכך פחדו פחד ואיגס שואלים רק טוב ושלימות נפשם וורעם עוד ירצה שמדבר בדקה שתאות הנדיקים הוא לעשות טוב ודקה במועט שלהם וז"ש אך אכין ורקין מיעוטים ותאותו לעשות טוב באותו המועט שהיה לפניו ותקות הרשעי' היא לקבץ ממון ליום עבר' וזעם וזרה ולזה איגס עושי' טוב יש מפזר ונוסף עוד ירצה להודיע מעלת גדולת הדקה שעם היות מדת הפיזור מגונה שאין לתפוס בא' מהקצוות לא בכליות ולא בפיזור אלא בנדיבות שהוא קו המיצוע עכ"ז יש מפזר אחד שהוא טוב העפ"י שתפס בקצה הא' דהיינו כשמפזר לדקה שגם הק"ב יוסיף לו עוד תוספת מרובה מהעיקר אשר נתן וז"ש ונוסף עוד שיהיה התוספת משל הקב"ה שתוספת שלו הוא עוד ויותר מרובה על העיקר ואם הוא חושך מהיושר שהוא שיעור שקצבו חכמי' שלא לפחות לעני כדתנן אין פוחתין לעניים וגו' אין פוחתין לעני העובר ממקום למקו' מככר בפונדיון וגו' גם הקב"ה פוחת בנכסיו וכפי המחסור שפוחת לעני משיעורו וגמלאה מדה טובה שמודד הק"ב מרובה ממדה הפורענות כי בטובה אינו מוסיף כשיעור שהוסיף בלבד אלא גדול יותר מאלו ונוסף עוד בתוספת מרובה על העיקר אבל בפורענות אין פוחתין לו אלא שיעור מה שמיעט ואך למחסור יהיה המיעוט שזה למחסור שחיסר לעני ולא יותר עוד יאמר שהחושך מן השיעור שקצבו חכמים אפי' דבר מועט וחושך מיושר אך שהוא דבר מועט הוא מזומן לבא לידי מחסור עוד ירמוז שיש אדם שמפזר בריוח בכל האולותיו ואינו מלמס ומדקדק אלא בענייני יושר שהיא הדקה וז"ש יש מפזר ומוסיף כמה פיזורי' ומוסף בענין הדק' ומונע מלתת היושר הראוי לאיש אשר לא לו אך למחסור בודאי ובאמ' יבא לו מחסור בנכסיו שעתיד להתמוטט ויש אופן אחר בארץ שאדם ווסרן הוא בענייני ביתו ויש לו נפש ברכה שתדושן תמיד ויענג בדשן עצמו וגם בענייני שמים הוא וטרן ומרוה לעניים בשופע ובשופע גם הוא יורה שהקב"ה מחכו של יחסר לו תמיד ויהיה בהרווח' והגלחה כל ימיו ויש אדם שהוא מונע בר דהיינו המד' רעה שאמרו

במשנה

לח

כבף צרוף

במשג' לא יתן ולא י' א' וכשרו' לאחר' שבאים ליתן הוא מונע בר מהם שלא יתנו ה' כ' רשע ויקבצו לאוס אבל האדם שחשב מ' ע' לתת לעני אע"פ שאותו רשע מנעו באמור לו כי אין אותו עני צרי' לכלו' עכ"ז מ' ה' שחשב בראשו להיו' משביר בר לעני הק' כה"מ ל' וברק' תבא לרא' משביר' ו'ל' בתו' מונע בד' את החכם שלא ידרו' בלח' של תורה יקבו' לאוס שאם א'ת' אין קמח וברכה מאת ה' לראש המשביר' תו' ללמד אל כל בני ישר' שתבא ברכה לתלו' ובחבורתו של המשביר יתברכו כל עס' ה' :

שחר טובי בקשר צון ודרש רעה תבואנו : בושח בעשרו הוא יפר' ובעל' הצדיקים יפרחו : עבר ביר' ונחל דוח ועבר אויל' לחכם לב : פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם : הן צדיק בארץ ישרם אף בירשע וחוטא : יב' אהב מסר אהב דעת ושונא תוכחת בער :

שחר טוב וגו' יראה שהרועה לשחר פני אל ויחנפו צריך להיותו דורש שלום כל אדם ומבקש בטובתו ולא יבקש רעה לשום אדם כי גם עטש לצדיק לא טוב באופן השחר פני אלהים צריך שיהיה טוב לשמי' וגם יבקש מאתו ית' רצון לבני אדם לבקש טובתם ויהיה טוב לבדיות וסוד אחרים אל יגל לדורש רעתם וכל מי שדורש על רעות אחרים תבואתו לעצמו אותה רעה שהמוסר דין על אחרים הוא נענש תחלה וכן יש לדרשו בפנים אחרות שהשחר פני אל והוא טוב לשמים ולבדיות יבקש תמיד מהקב"ה שיהיה צרכו עס צדיות וגם מבקש מלפניו ית' שמי' שהוא דורש רעה וחפץ בתקל' בדבריו הרעה ההיא תבואתו על עצמו וגם יש לדרשו על הצדקה כמו שתרגס המתרגס דמקלים עבתי וגו' והכוונה לומר שהמדקרים להיטיב לבני אדם אעפ"י שאינו מכירם הק' בה עושה לו חפצו וכל אשר יבקש מלפניו יהיה לרצון וגרסה לו ומי שדורש רעה שמונע עצמו מהצדקה להיותו דורש שמה יחסרו נכסיו ועת צרה ורעה תמצא לו ואנה ילך לעזרה אותה רעה תבואתו דפתחא ללא פתיח למצותא פתיחא לאסיא' או יאמר ודרש שמפספש וחוקר בדורש אס אותו עני צריך ליקח או לחו' ואינו מקדים לעני מהרה סופו שרעה תבואתו בממותו לפי שעיקר מ' הצדקה היא להיות האדם מקדים ושומר לעשות הטוב באופן שלא יבוש ויכלס העני ויבקש בבקשה ומתו מהעני שיקח ממנו וו"ש יבקש רצון שיעקש לעשות רצון העני והנה זה יורה על כשרותו וכי יאמר בלבבו העשיר איך יתן לאחרים חילו' ואין לו מבטח למעו' זולת עשרו לזה אמר בושח בעשרו הוא יפול סופו ליפול לפי שפריחת הצדיקי' בעה"ז הוא בשביל שהם מגינים על העניים כעלה המגין על הפרי וכיון שכעלה המגין כך צדיקים יפרחו בהיותם מגינים על ענייהם א"כ מזה למדנו שבוטח בעשרו שאינו מגין על אחרי' רק עושרו לנפשו הוא ואין לזרים אתו הוא יפול ועצ' לאחרים חילו' אבל עוכר ביתו ומוכר כל חפצו וכדי לעשות צדקה ינחל רוח ויערה עליו רוח חדשק ממדוס ורוח נדיבה תבא בזה ויהיה לו צקנין עבמי וקיים כאילו ירשו בירושת נחלה או יאמר ינחל גורש שגפס אותו עני ואביון שקיים בממותו ינחלונה כאילו ילדו ונקראת על שמו

כסף צורף

שכל הנותן נדקה לעני כאלו ילדו ולא עוד אלא שמתגבר יצה"ט ויצה"ר הנק' כסיל נעשה עבד ליצה"ס הנק' חכם לב וזהו ינחל רוח ועבד הויל שמנחיל רוח וגם מנחיל בנחלה שיהיה עבד היצה"ר הכסיל ואויל לחכם לב שהוא יצה"ט. וכפי דרך רש"י שפירש שהעלל שינחל רוח ואינו יגע במלאכה ולא בתורה הוא עובר בני ציתו שהין להם מלאכול יש לדרו' סוף הכתוב ועבד אויל שמי שנעש' כעבד להשיג פרנסתו אפי' שהוא אויל יעלה במעלות להקרה חכם לב כיון שרודף אחר פרנסתו ופרנסת בני ביתו וזאעפ"י שכל המלאכות הם מלכות מ"מ א"ר נהוראי מניח אני כל חמנות שבעולם ואיני תלמד בני אלא תורה וז"ש פרי גדיק עץ חיים שיש באומנות זה קרן ופירות והקרן גנוז לע"ה והפרי יאכל בע"הו שזכה לאורך ימים ושני חיים ומי שהוא לוקח נפשות דהיינו לזכות את הרבים חכמה ורצו יתירא הוספת ליה וי"מ ולוקח נפשות מלשון לקח טוב דהיינו שמלמד תורה. ע"י עובר ציתו שיעקר האד' הוא בהנחיל את בניו זכות ומצוות אשר פעל ועשה כמאמר שע"ה טוב ינחיל בני בניו שהם ונה לומר שאלה טוב ובשר היו עושה עיקר ממה שמנחיל לבניו הון ועושר כיון שאותה נחלה אינה עומדת אפי' לבני בניו שאם לא בא הוא בא בנו ואם לאו בא בן בנו אבל נחלת התורה וזכות המצוות עומדת לבני בניו עד עול' ולזה אמר כאן עובר ציתו בטומאת מעשיו אע"פ שיהי' לו כל ממון שבעולם ציו' הנחילו את בניו ינחל רוח עובר והון מהביל ימעט כיון שאין בידו מצוות וזכות להנחילם ואדרבא יש בידו עון שעבר ציתו שאמרה תור' וצנית ציתך וזה עבר ציתו במעשיו המכוערי' לכך האויל שחטא ונתלכלך בסכלות ושטות צריך לו לתקן את אשר העוה ויהיה האויל שהוא היצ"ה נעשה עבד ליצ"הט שנק' חכם. ועוד רמז שיהיה האויל החוטא נעשה עבד לאיש חכם לב שילמדו דעת ויראת ה' כי פרי גדיק הוא עץ חיים ויקח חיים לנפשו ולוקח נפשות הוא החכ' שמקרבם לידי זכות בדבר סן שפתיו והרי הם נחשבים לו כקנין כמפו כאלו לקחם ועיקר התשובה הוא בעודינו חי בע"הו כי הן גדיק אינו נשלים בשלימות נפשו בע"הב אלא בארץ שהוא ע"הו ישולם ויקנה שלימותו חף כי רשע וחוטא שחטאו בע"הו צריכין הם לשקב מחטאתם בארץ דהיינו בע"הו. ע"י שכשם שזכות הצדיק עומד בנחלה לבני בניו שהצדיק בארץ בע"הו ישולם ונמצא כי מלבד זכותו שצומח לו בע"הב גם פרי הצדיק וזכותו בארץ ישולם לבני בניו בע"הו גם הרשע וחוטא מלבד שנידוני' ברשעתו בע"הב פוקד עון אבות אל חיק בניהם אחריהם בע"הו וכיון שכן ראוי להם שיהיו עבדים לחכם לב שלוקח נפשות במוסרו הטוב לקרצם לידי זכות מתוך המוסר כי כיון שהאויל חור להיות אובד מוסר הוא ג"כ אובד דעת ותסור אולתו ממנו. וישוב אל ה' וירחמנו ובתנאי שיהיה אובד מוסר החכמים ושונא תוכחת של איש צער כי בהיות המוכיח צער הין תוחלת מדברי תוכחתו. ורמז עוד שאיש דעת אובד אפי' המוסר שהוא בשבט והצער הוא שונא אפי' התוכחת של דברים וכל שכן המוסר שהוא בשבט וזהו ושונא תוכחת צער בני' ודוק.

מוב' פ"ק רצון מיהוה ואיש ממונות ירשיע: לא יכון אדם ברשעו וירש
צדיק ים בל ימוט: איש חיל עמרת בעלה וברקב בעצבתו
מבי"ש

כבישה: מחשבות צדיקים משפט תחבולות רשעים מרמה: דברי
 רשעים ארבעים ופיישרים יצילם: הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים
 יעמר: לפי שכלו יהלל איש ונעוה לב יהיה לבו: טוב נקלה ועבר
 לו כמתבגר וחסר לחם: יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים
 אכזרי: עבר אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים חסר לב: חסד רשע
 כצור רעים ושרש צדיקים יתן: בפשע שפתים מוקש רע ויצא מצרה
 צדיק:

טוב יפיק רצון מה' ירצה שהאדם הטוב והישר כשמתקיים המצות אינו עושה
 לשום פניה כי אם לעבוד את ה' ויפיק רצון מה' כדי לעשות רצונו ית' ולכך
 אינו מהרהר אחר מדות וית' וגם בחוקיו שאין בהם טעם זול' עשות רצונו ית' אבל
 איש מזימות ומחשבת לדקדק במדותיו ית' ובכל חקותיו לדעת מה זה טובה ה' ככה
 סופו להיות מרשיע כי עמקו מחשבות ה' וזכמה חקיו ומשפטי' שאין בהם טעם כמו
 פרה שמטמאה את הטמאים ומטה' לטמאי' ואין בזה רק עשיית רצון הבורא ית'
 ולקיים גזרתו מאהבה ע' כי מצינו רצונו של הק' בה להשפיע טובה על ישראל
 שעונותינו היו מצדלי' ומעשינו גורמי' לו"א שהצדיק והטוב גורם צמצונו לה' ויהי
 לפועל רצון הטוב שיש להק' בה להר' ק שפע ברכה וטובה בעולם והוא יפיק ויוציא
 לפועל מה שהוא רצון מה' ואיש מזימות הוא מחייב את העולם שלא יהא שפע
 שבע רצון מה' והוא קרוב לפי' רש' ז'ל' ואם בא לי' יהיה צדיק ורשע גם יחד
 שהצדיק גורם להוציא שפע מה' והרשע מס' ק השפע מי הוא המכריע משניה' הרי
 זה כנגד זה לו"א לא יכון אדם ברשע כי מדה טובה מרובה ולא יכון האד' ברשעתו
 לנעול שערי ההשפעה שפתחו הצדיקים ואותו שורש צדיקים שגורמים שפע רצון
 מה' כל ימות בשביל הרשע וה' יצרך עולמו בזכות הצדיקים כנו' עוד ירצה שהרשע
 שהוא עושה פעולותיו בשקר השקר אין לו עמיד' דשקרא לא קאי ולא יכון ואם רשע
 זה יש לו שתי צדיקים שהוא בא משורש טוב לא ימות בזכות אבותיו הקדושים כמו
 שמצינו באהרן שאלהר מדת הדין ווי שמלך אחו' ואמר הק' בה בן יותם הצדיק הוא
 ואינו יכול לפשוט יריכו וזכות אביו עמדה לו וגם יש תקוה לאדם רשע מלד' אחד
 אם יש לו חשה כשיר' כי אמת חיל היה עמדת לבעלה וסופה להחזירו למוצא מאריך
 עמו הקב"ה אבל אם גם השתו היא חשה רעה לא ישרר ממנו מאומה והיא ברכה
 בעלמותיו שמיאה בו רקבובית ואין לו תיקון כיון שהיא מבוסה ומעשיה בוסים:
 מחשב' צדיקי' משפט' לא להוכיח שלא יכון אדם ברשע והצדיק לא ימות לפי שמת'
 הצדי' הם לעשו' משפט' שהוא מהג"ע שמקיי' הצול' הדין א"ש וכשם שהם מכוונים
 לקיים העולם במשפט' גם שהם כל ימות והרשעי' שעושים תחבולות כדי לרמות
 לבני אדם: כוונתם להחריב העולם בחמס וגזל' שביד' גם הם לא יכנו' בקרב הארץ
 כי הן הקב"ה חפץ בהשחתת עולם: גם דברי הרשעים הוא בארצות דם לשפוך
 דם בקי' והמאבד נפש א' משר' כאילו אבד עולם מלא וכיון שעוסקים במרבתו של
 מלך לא יכנו' בארץ אבל הצדיקים הם להפך שעוסקי' ביישובו של עולם ופיישרים

כסף צדוק

יצילם למי שהוא נרדף בסכנת נפשות הם עומדי' בפיהם וצמומנס והונס להצילם והמקיים נפש א' מישראל כמקיים עולם מלא ולכך שרש' לדיקי' כל ימוס מן העול' ע"י מחשבות לדיקים לעשות דין ברשעים העושים מרמה בתחבולתם ולהוציא דין מרומה לאמתו והרשעים מלבד תחבולותם לעשות מרמה כל דבריהם לארוב דם לדיקים הנקיים להקדם מהם על שרונים לעמוד עליהם בדין ומשפט והישרים בלבבותם כשהם שומעים דברי הרשעים פי ישרים יצילם לדיקים שמגלים להם הצנין ויזכנו לנפשותם ועוד יאמר פי ישרים יצילם לדיקים מיד הרשעי' ההם צאמור להם הלא תדעו אם לא תב'נו כי סוף הרשעים ליפול והפוך רשעים ואינם שצתיד הק' בה להפוך הרשעים בזהגס כבשר בתוך קלחת ויאבדו סלה ובי' לדיקי' שאתם באים לארוב דמם יעמוד ולא ימוס לעולם ולא מיבעייה קס לאגס כל אשר להם מסביב בית לדיקים יעמד :

ובמ"ר דרשו הפוך רשעים ואינם זה דור המבול ובית לדיקים יעמד זה נח והכונה למז"ל לדקדק בשטוק שלא אמר הפוך בית רשעים כמ"ש ובית לדיקים או יאמר וכלדיקים יעמדו לכך דרשו הכתוב בדור המבול שגם הרשעים עצמם נהפכו בדור המבול מלבד הבתים ונתלדדו מלבד שניצולו הוא ובניו גם הבית שהיו בו בתיב' ניצולה ועמדה במבול ונק' התיבה בית לדיקי' לפי שלא קבלה בתיבה זולת לדיק' ס אפי' מהבדקה והעוף כתיב למינהו עוד יאמר שהרשעים יתפכו ואפי' גופם בלה ואינם והלדיקים גם ביתם וממונס יעמד ואז"ל גופם וי"מ הפוך פניך כמעט דגועות עלים עיניך ועוד מעט ואין רשע ותבקשם לרשעים ואינם עוד פי' אם תרצה להפוך הרשעים מדרגם הרעה לדרך טובה אינם מתקיימים בדרך טובים לפי שהוא חוץ מעצמם וכפי זה יאמר ובית לדיקי' יעמד צהלדיקים באמונתם עומדים תמיד ורגלי חסידיו ישתמר ועיין לעיל דף ל' ע"ב סוכפת ביאור על מאמר הגו' לפי שכלו יהולל' איש אמר ששבח האדם הוא בשביל השכל והדעת כי דעת קטנה מה חסרת ומי שהוא נעוה לב' שאין בו דעת אפי' שיהי' בידו כל ממון שבעולם יהיה לבו כי דעת חסרת מה קנית : ע"י להיות חכמת אדם צאה מלך גורתו ית' כי בשעת הליכה האומרי' חלם וטפס אצל לדיק' ורשע לא קאמ' ולז"א האדם החכם יהולל' לפי שכלו שמתחב' בתור' אצל אש לא קנה תורה לא יהולל' וגם לא יתבזה כיון שלא נתנו לו משמ' ולא חלק לו בדינה אצל נעוה לב' שעייה והשחית דרכיו ביראת ה' יהיה לבו כיון שהיראה היא ציד האדם ועייה פניה טוב קלה ועבד לו טוב להיות האדם עבד עצמו לעבוד את ה' ביגיעת התור' בעודינו פי' כי שכל עבודתו היא לו לעצמו לע"הב' ואפי' שהוא נקלה וכזה צפני בני אדם ללמוד תורה מקטן ממנו הוא יותר טוב ממתכבד ומתייחר בע"הז והוא חסר לחם לע"הב' כי אין בביתו לחמה של תור' לפי ש ודע לדיקו של עולם נפש בהמתו עניין הנפש בהמית שגמן באדם שיהי' מבקשת תפקידה ופרנסתה בע"הז ולריך לתור' אמר הצורך ההכרחי לסיפוקה ואח"כ יעסוק בתורה אצל המבקש לפרנסה יותר מלרכה ומתכבד במעלות יתירות הוא חסר לחם לע"הב' בסעודת ה' ק' שעתיד הק' בה לעשות להם לע"הב' ורחמי רשעי' יראה מי שרונה לרחם על הרשעי' צריך שיהי' האב"ד נואם עמם בצדק מוסר ואכזריות חימה ולא יראה לו פנים אהובות כי הק' בה רחמים גמורים שמתוך זה יקנה לב' לחזור בתשובה כן היצ"הר שנק' רשע כדכתיב

כדכתיב אופה רשע ללדיק מי שרופה לרחם על יצרו הרע יהיה נולד עמו כאפי' שלא למלאת תאוותיו רק בשיעור ההכרחי לנפש הבהמית וכפי פסונו יאמר שהלדיק צריך להיותו מרחם שכל המרחם מרחמי' עליו מן השמים יודע לדיק כמו וידע אלהי' שהכוונה מרחם אפי' על נפש בהמתו שלא לחבול עד שיתן עשב לבהמתו והדר ואפלט ושבעת לפי שמונותיה מוטלים עליו ועכ"ל אסור לרחם על הרשע שאין בו דעת ואפי' פי שממדת הלדיקים הוא להיות רחמים מ"מ רחמי רשעים המרחם עליהם הוא נק' אבזרי לפי שהרשע פעולתו שקר להחריב העולם במעשיו ואם הוא מרחם על הרשע לקיימו בעול'ה' איננו הפזרי על כל בני עול' כיון שהם כאבדים בקיומו של רשע ובדברי חז"ל הנעשה רחמן על הרשעים לסוף נעשה אבזרי על הלדיקים שכן שאל ריחם על אבזרי הרשע ונעשה אפי' אבזרי על כופ' עיר הכהני' ע"י יודע לדיק להזהר ב"ב דברים בנפש הבהמית שלו וגם פרחמי רשעים שיהיה אפי' בנתיקן כי הנפש הבהמית איננה אומה בתענוגי בני אדם לא יוכל להשיג השלימות ואם יתאכזר עליה שלא לחבול כי יאספת במלחמה ויהיה דרכה של תורה וכן אם ירחם הרשע כשיפול בידו למחר יקום עליו ולא יוכל לו והם יתאכזרו עליו יתמו חמאים מהארץ: עוד במדרש יודע לדיק נפש בהמתו סימן טוב לאדם כשהמתו אוכלת ושבעה עכ"ל: וכונתה לדרוש שגודע אלם שהוא לדיק מאמצעות נפש בהמתו כשהיא שבע ומתוך הרחמים של הרשעי' נולעת אבזרי' וחס שרורים הרשעים שאין טובתם שלימה:

עוד אחז"ל יודע לדיק נפש בהמתו ואפי' כשהוא כועס ואין מדתו של הקב"ה במדותיו של ב"ב כשהמדינה מורדת עליו הוא משלח לגיותיו ומחריב טובים ורעים אצל הקב"ה אם כולם מכעיסים ויש לדיק אלהי' הוא מצילו עכ"ל: וכל כוונת חז"ל לדרוש שיעור הכתוב כך יודע לדיקו של עולם הנפש של הלדיק כשהקב"ה עומד בהמתו ויהיה בהמתו כמו בהמתו בחילוף אחריות אחת'ע וכשעומד בהמתו על עונות הדור אם אין כל הדור חייב לוקח נפש הלדיק להיות בפרה על הדור ומלאת נפש הלדיק סבה לרחם על הרשעים שבדור ובזמן שכולם מכעיסי' להקב"ה כמו בדור המבול שכל הדור הוא חייב אף הקב"ה יודע נפש הלדיק בהמתו להצילו כמו שהניל לגמ' הלדיק ונעשה אבזרי על כל שאר הדור כדכתיב וימח את כל היקום: וזוהי חזק מדקדק לשון המאמר שאמר ואפי' כשהוא כועס: כלומר הלא ידענו שהקב"ה יודע נפש הלדיק לסיקו כדי לנפר על ישראל ועתה חלש שאפי' בשעה שכוועס על כל הדור לאבדם כי כולם רשעים הקב"ה יודע נפש הלדיק להצילו ויבתח לחיים ורשעים יאבדו: עובד אדמתו ישבע לחם מול' דרשו עובד אלהים עד יום מותו ישבע מלחמו של עב"ב: וכל שגם באן דרשו' של אדמתו כמו עין בחילוף אחריות אחת'ע וה"ק עובד עד יום מותו ישבע לחם של עב"ב: וכפי פשוטו אמר שהעובד אדמתו בעל'ו ואינו עובד פועלים הוא ישבע לחם שאינו דומה העושה בשלו לעם' בשל אחרים ומרדף ריקים לשכור פועלים שיעשו מלאכתו ועבודת' שיהיו חסר לב שמפסיד שגור בעבודת שגור ועובד אדמתו כדי לשבוע לחם ומרדף דקים ואינו רודף החזק הקבצים לקנות חכמה אדם זה הוא חסר לב לפי שיעקר עבודת האדם הוא לקחת חכמה וקיי' העב"ב: חמד רשע מלוד רעים אחר שגפס רשע אומה הרע' למצוא ולהחיות ולהציל במגלתו אגסי' רעים וגם מי שהוא משרש לדיקים יתן במלכותו ויחטיאו וכל' ספק בפסע שפטים שהחטיא הרשע את הלדיק הוא מוקש רע לרשע שאין משטיקין בידו נעשות

מכף צרף

לעשות תשובה ומי שגיוול ממלכות הרשע ולא חטא ויצא מלכא בודאי שהוא צדיק כי לא יכול לו להחטיו עוד יראה שחמד רשע אתו המלוד שלדים בו הרשעים לבני אדם ואע"פ שיש לרשע זה שורש לדיקים לא אשיקרה קאי אלא שרשו הטוב יהן יעזוב כמו ולא נתן סימון שהוא לשון עזיבה וממלך דרך הרשעים והיאך לדים באמרי פיהם לבני אדם ועל החמת בפשע שפתיים של מלוד הרעים עתידים להלכד במוקש רע ויצא מלכא של אותו מוקש האיש הצדיק בלכד כי לא יועילו אחרות רשע להנצל ממוקש זה או יאמר שמתוך היסורין והלכא שחבט עליו יצא צדיק ויתמרקו חטאיו עוד יראה בפשע שפתיים שמדבר אדם לשון הרע או רכילות או הוציא שם רע ילכד במוקש רע שהם הגנבים הבאים על לשון הרע כדכתיב זאת תהיה תורת המלכא המוציא שם רע ומי שהוא ניצל מלכא זו הוא הצדיק ששמר פיו ולשונו כדכתיב שומר פיו ולשונו שומר מלכות נפשו ודרשו חז"ל שומר מלכות נפשו או יאמר שאם חטא אדם בעון לשון הרע ועתיד להיות מוקש במוקש הגנבים מה היא רפואתו שיעסוק בתורה שנה מרפא לשון עץ חיים ודרשו חז"ל מרפא לשון הרע הוא עץ חיים לעסוק בתורה וז"ל ויצא מלכא המוקש של הגנבים מי שהוא צדיק לעסוק בתורה ומפרי פי אים שהוא לימוד התורה יש מרפא לו וישבע טוב תחת המוקש רע שאמר קודם ואם עשה ג"כ מעשי טובים לא ינכה ה' שכרו וגמול ידיו ישיב לו לעה"ב ועוד רמז שמהפירות אוכל בעה"ז וישבע והקרן שהוא גמול ידיו שעשו שמלכא ישוב לו לעה"ב וי"מ חמד רשע ללוד ולהחטיו לאחרים ואח"כ הרשע הזה מוליך צדיק ושורש לדיקים יתן כמו חלח שיצא ממנו אברהם ואמר שלם ראית כן אל תהרהר אחר מדותיו ית' להטיח דברים ח"ו כי בפשע שפתיים חס חפצע בשפתיו להטיח דברים בענין זה יהיה לך מוקש רע כי כן גזר הק"ה שיצא ממקום הראוי ללכא שהוא הרשע משם יצא הצדיק :

מפרי פראיש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישוב לו : דרך אויל ישר בעיניו ושמע לעצה חכם : אויל ביום יודע בעסו וכסה קרון ערום : יפח אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה : יש בוטה במדקרות חרב ולשון חכמים מרפא : שפת אמת תכון לעד ועד ארבעה לשון שקר : מרמה בלב חרש ירע וליעצי שלום שמחה :

מפרי פי אים ישבע טוב וגו' זא שהע"ה להפליג מעלת התורה והמלות שלא ירעיב ה' נפש צדיק בעה"ב ומפרי פי אים שהוא עסק התורה ישבע טוב בעה"ב וגמול ידיו אדם שהוא מעשה המלכות אשר פעל ועשה בעה"ז מלכא מה שאכל בעה"ז ישיב לו ה' שנית שכר המלכות לעה"ב לא כן הרשעים כי אם ראית דרך אויל רשע שהוא ישר והין בו שום מכשול מיסורין זהו בעיניו במה שרואה בעיניו בעה"ז כי לעה"ב למעלה ישכב ואין שלום אחר ה' לרשעים ושומע לעגה שמיעץ יכה"ע הע"פ שהיא עצת עניים שנק' מסכן מ"מ הוא חכם גם הוא יחכם או יאמר שומע לעצת ה' הוא חכם מכל האוילים כתוב בהם ותפרעו כל עצתי עושי למפרע ולהפך ודרך אויל ישר בעיניו אין זה כי אם הוללו וסכלות ומדרכי האויל הוא כשמתקוטע עם חבירו להורו ולגלו לכל כעסו אשר הכעיסוהו והוא מבריו כן וכך אמר פלוני וגמלא שהם לא שמעו בו רבי עתה מפיו ישמעו כל הנקלות שנאמר

שנאלו חזירו אצל השומע לעצה להיות מעביר על פשע ומעביר על מדותיו וכוסה קלון שחירפו חזירו הוא ערום בדעת שהוא לבדו שמע החירוף ולא ידעו בו אחרים עוד ואמר שאיל מיטע והיה במחשך מעשיו והקב"ה מפרסמו שכ"א אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' ודרשו חז"ל לא אראנו לבדיות וביום יודע כעסו שהכעים לבדוראו וכוסה קלון בתשובה ערום והראב"ע פי' וכוסה קלון מי שלבש קלון אינו לבוש כי הוא ערום אע"פ שהוא בשורק עכ"ל עוד ירמוז שהרשע שנכנס בו רוח שטות וחטא אע"פ שמאריך הקב"ה עמו בעה"ז עברתו שמורה לו כי יום עברה היום ההוא ושם יודע כפסו שיתכעס הקב"ה עליו ואם חזר בתשובה והוא כסוי חטאה וכוסה קלון חטאתו הוא ערום שנשמר וניצל מדינה של גהנם ובתנאי שלא תהיה השוכה של רמאות לומר בפיו הטחתי ובשפתי מרמה אלא יפיח אמונה להתודות מלב ומנפש ויגיד דק וכל מי שהוא מהודה בשפתי מרמה הוא עד שקרים כאילו מעיד בעצמו עדות שקר ועשה עין של מעלה ח"ו כאילו אינה רואה עוד יאמר שמי שיגיד דק בעדות יש לך להחזיקו שלעולם הוא איש אמונים ויפיח אמונה בכל דבריו לפי שאילו היה איש מרמה גם בעדות היה עד שקרים דמאן דעבד הא עבד הא ואות' שלמדו לשונם דבר שקר במילי דעלמה העוה גלאו אפי' בדברי עדות והנה עס היות מגונה מי שהוא דובר שקרים מ"מ יש בדיבור אופן אחר קשה ממנו שיש בוטה ודבורו הוא כמדקרות חרב שהוא הלשון הרע שחץ שוחט הוא כחרב לשונו ומי שנכשל בעון זה של לשון הרע אין לו תקנה אלא בד"ת כי מרפא לשון הרע הוא עץ חיים שיעסוק בתורה בלשנו ולשון חכמים הוא מרפא למחלתו כי שפת אמת שהיא תורת אמת חבון לעד לאבוי עליה שלא ישוב עוד לכסלה להלכד ברשת לשון הרע וגם חבון לאכוליה מסוכס לשון הרע אבל אם לא בקש לו מרפא ברגע יחת ועד ארביעה לשון שקר שפתת יסבר ואין מרפא ומה גם שילקה בגנעים כמעט רגע שהוא עונש לשון שקר וחז"ל אמרו לשון חכמים עושר לשון חכמים מרפא שמחוק דברי חכמים למדנו אגב גררה כמה רפואות כדתנן בפסחים לא ילעוס אדם חטים ויתן ע"ג מכתו מפני שמחמילין והגב דינא למדנו שהחטים הליעוסות מרפאות המכה וזה לשון חכמים מרפא עוד יאמר שפת אמת כפשוטו שדובר אמת לא ישנה דבורו כלל ולעד חבון שסתו לעשות ככל היוצא מפיו וגם היא מכוונת תמיד כאשר היה דברו בראשונה לא יחל דברו ומינה לא יוזז אבל לשון שקר הוא מתהפך לכמה שקרים שהשקר אין לו רגלים וכדי להעמיד שקר אחד צריך לומר כמה שקרים וגמלא כי בכל רגע ורגע הוא אומר שקר אחד ועד ארביעה עמד לשון שקר כי ברגע השני צריך הוא לחדש מין שקר אחר וי"מ שהרועה שיתקיימו דבריו הוא לוקח זמן ואז יעשה בדברו אבל בעל הכוז אינו מבקש זמן רב כי אם רגע אחד והדבר ניכר שהזמן קצר ובהכרח הוא משקר מרמה בלב חורשי רע יאמר שאין המרמה נמצאת אלא במי שיש לו לב רע ומחשבות רעה לזולתם על כן מרמה בפיו למען לא יבינו מה שיש בלבו וינפלו לנפשות כי מי שיש לו לב טוב מה דבילבא בפומא ויש פעמים שמותר להדס להיות בפיו מרמה כשהוא משנה מפני השלים שליועלי שלום אותה מרמה נחשבת היא לשמחה שמותר לשנות מפני השלום כמבואר בדברי חז"ל ודוק

לא יאנה לצדיק בלא און ורשעים מלאו רע: תועבת יהוה שפתי
שקר ועשי אמונה רצונו: אדם ערום בסה דעת ולב כסילים

יא א א י י י יקרא

כסף צדוק

יקרא אולת: ירחוצ'ים תמשול ורמיה תהיה למס: דאגה בלב איש
ישחנה ודבר טוב ישמחנה: יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם:
לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ: בארח צדקה חיים ודרך
נתיבה אל מות:

לא יאונה לצדיק כל און אחר שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיק ולא יודמן
לפניו עבירה ומכשול עון לפי שהמלות שציד הצדיק גוררות מלו' אחרות
ומרחיקם מהחטא ורשעים מלאו עבירות מכח הרע הראשון שעשו ועבירה גוררת
עבירה ומושכי העון עד שמלאו רע. ע"י שאע"פ שיש רשעי' שמלאו רע כדי לעשות
לצדיק לא יאונה לצדי' שום נזק ואון מיד הרשעי' האם שמלאו רע כי הקב"ה שומר
ומכוס יגלנוה'. או יאמר כי שבע יפול צדיק וקם ולא יאונה לצדיק היוזק מכל
און ורע שבעולם ורשעים נפרתים מרע אחד כדכתיב ורשעי' יכשלו ברעה פי' רעה
אחת ולא יותר ויהיה מלאו רע מלשון ימל קצירו שהוא לשון כריתה. תועבת ה'
שפתי שקר כי שם הנה שנה ה' ואחת מהנה שפתי שקר המספ' לשון הרע בשקר על
חבירו ואע"פ שאינו עושה מעשה בידים להרע לו מ"מ הוא חמור מהעושה מעשה
ועל דיבור השפתיים הוא נתעב ונאלח בעיני ה' ורצונו של הקב"ה הוא עם עושי
אמונה בפועל ובמעשה כי אינו מתרצה בדוברי אמת בלבד דהיינו לעשוק בתורה
ומצות ואינם מקיימים אותם רק שיהיו עושי אמונה במעשה וקיום המצוות כמ"ס
ודוק. אדם ערום פוסה דעת ירצה שהערום בחכמה אפי' הדברים שהם של דעת
וחכמה אינו מפרסמם לכל אלא הוא כוסה אותם ולומד בסתר כדכתיב חמוקי יריכך
כמו חללים מה ירך בסתר כך ד"ת בסתר ולב כסילי' הוא מפרסם ומכריז בקול רם
אפי' דברי אולת ועבירה שראוי להיות כוסה קלון הוא יקרא ויפרסם הדבר. ע"י
שהאלים הערום והחכם עושה עסקיו בדברי סודות ודעת כדי שלא לגלו' הסודות
לכל אדם ולב כסילים יקרא לאותו אדם שכוסה הדעת והסוד ואינו מגלהו אומר
וקורא בגרון שזה אולת לכסות ולמה לא יגלה. ובאמת כי מחשבה זו שכלב היא
בלב כסילים בלבד פי מהראוי הוא שלא למסור לכל אדם סודות התורה וראוי
לבסותם כמא' חז"ל כפשים ללבושיך דברי' שהם כפשונו של עול' צריך אתה לעשו'
להם לבוש וכיסוי ומסוה אפי' ליודעי דעת. ויד המרוצים הפקחי' והזריזין בתורה
תמשול בסודות התורה לירד לעמקן ולהבין אמיתם ואיש רמיה שמרמה הצריות
ואומר שרובה לידע סודות התור' וכל רוח אין בקרבו תהיה למס אותה תור' נהפכת
לו לרועץ וממסמסת כפשו. ע"י שיד המרוצים בממון ציושר תמשול עד שאיש רמיה
ועושי עול יהיה למס משועבד לו ועבדו. דאגה בלב איש ישחינה אמרו בגמ' רב
אמי ורב אסי חד אמר יסיחנה מדעתו וחד אמר יסיחנה לאחריו. ואני אומ' דאיפשר
דלא פליגי ומר אמר חדא ומר אמ' חדא כי להסיר האד' הדאג' מלבו צריך שיסיחנה
מדעתו וכיכל יעשה להסיחה מדעתו לזה אמר צריך שיסיחנה לאחרים כי מתוך
שדיבר פיו מה שכלבו הופגה חמתו וידבר וירוח לו. עוד איפשר כי מתוך שיסיחנה
לאחרים אותו שסמ עמו וספר לו הדאג' שכלבו ישיב לו דברי טעם ותנחומין להפיג
דגתו וזוהי יסיחנה מלבו וזהו שנאמר בסוף הכתוב דבר טוב ישמחנה פי' תדע
למה

למה צויתך להשיח לאחר'הדאגה שכלבך לפי שאותו אדם משיב לך דבר טוב של
תנחומין ותשובה הגונה בדברי' של טעם שלא תדאג ומתוך אותו דבר טוב של אותו
האדם ישמחינה לאותו דאגה ונמצא משיחה מדעתו ואח'כ ראייתי לרש' ז'ל שפירש
כן ע'י שגדרש לפניו שאמר יד חרונים תמשול בתורה ודאגה שכלב איש ישמחה
לתורה כי הדאגה מטרדת את האדם ותשמה את התורה ודבר טוב כלומר דבר של
שמחה וטובה קודם ההלכה ישמחינה לתורה כמ"ש בגמרה וכן לדבר הלכה שאינה
מתוך עצבות אלא מתוך שמחה וצבא' אמרו שהיו פותחים קודם ההלכה במילי
דבדיחותא ואח'כ לומדי' באימה ואיפשר שרמז ג"כ שדבר טוב של מלך ישמחינה
לדאגה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב יתר מרעהו נדיק אמר שהנדיק שהוא
מדוכה ביסורין ועוני צריך שלא יבעוט אבל יסתכל ברעהו הנדיק שהוא מדוכה
הרבה ממנו וכן יסתכל ביתרונו ויודה ליוצרו שהשפיע לו טובה וז"ש יתר מרעהו
נדיק כלומר שהנדיק יסתכל במה שיש לו יתרון על רעהו הנדיק כמוהו כמ"ש החכם
בנכסים תן למטה עיניך ותוד' ב'יתרונך לנותן לחמך אבל הרשע הוא נותן למעלה
עיניו לראו' בהלחת הרשע ואותו דרך רשעי' והגלחתם תתעם לחסוף כדי לקנות
ממון ואולרות רשע' או יאמר שהנדיקי' לומדים מדות טובות ויתרון מרעהו הנדיק
שרואים שיש בו שלימות ויתרון והם לומדים ממנו ועושים כמותו וקדשעים הם
עושי רשעה מדרכם ועלילותם ודרך רשעים תתעם שלא ללמוד מהנדיקים ולילך
בדרך טובים ע'י והנדיקי' שנותנים עיניהם בדרך רשעי' צלחה תתעם לנדיקים
מנדיקתם ע'י כי דרך הנדיקי' להסתכל בכל דבר של שלימות ליתרון כדי ללמוד
הימינו לעשותו ולפעמים רואה ברשעי' איזו דרך ישרה ורואה לאחוז בה וכיון שהיא
דרך רשעי' אע"פ שהיא דרך ישרה מ"מ תתעם לנדיקי' הלומדים מהם לפי שחזרת
הרשע היא מוקש לנדיקי' כמ"ש התנא אל תתחבר לרשע כי הרשע שהוא איש רמיה
לא יחרוך מזידו לאכול ממנו כלומר אם נודמן לו איזיה דבר של מלך בדרך מציאה
באיש זד ציד כיון שהוא צטבע איש רמיה רע לשמים ולצדירות לא יאכל ולא יאנה
מאותה מלך לפי שהן המלכות ימצא באדם יקר הערך וזרין בעבודת שמים וז"מ
והון אדם שעיקר עושר האדם הוא שיהיה יקר הערך וחרון וזהיר ומהיר צמעה
המלכות וזהו ההון העיקרי או יאמר שאיש רמיה אינו זוכה ליהנות מממון ואין
צריך לומר בממון שכל לו ברמאות לא אפי' ממון שקנה ואשר נדה דרך היתר אינו
זוכה בו כיון שהוא איש מרמה וסוף הממון לילך לטמיון והון אד' ישוב ויקנה בקניין
גמור מי שהוא יקר הערך וחרון צוריות ח"פי היושר והזכות כי אורח נדקה חיים
ורמז לומר אורח נדקה שאפי' מה שנראה שהוא אורח עקום כגון הנותן נדקה פחות
מערכו מ"מ ימצא חיים ודרך נתיבה ירצה אם היא דרך נדקה להינינו דעבד
כדכסה ליה למיעבד שהיא דרך ישרה הוא זוכה להנצל ממיתה משונ' וא' מות אע"פ
שנגזר עליו מות דרך הישרה של הנדקה מזילתו כמ"ש ונדיק' תגיל ממות :

יג
בן חכם מוסר אב ולץ לא שמע גערה: מפר' פי' איש יאכל טוב
ונפש בגדים חמים: נצר פיו שמר נפשו פשק שפתיו מחתה לו:
יא ב 2 11 מתאזה

בסוף צדוק

מתאווה ואין נפשו עצל ונפש חרצים תרשן: דבר שקר ישנא צדיק ורשע יבאיש ויחפיר:

בן חכם מוסר אב צא להודיע תועלת המוסר אשר ייסר איש את בנו כי מתוך המוסר ששומר שבטו זוכה להיות בן חכם ואם חושך שבטו לא יחכם וגם לא יהיה לץ כיון שהוכיח בפה ובער בו אצל אם אותו הבן לא שמע אפי' גערה של דברי בולאי שהוא יליץ ויהיה לץ כיון שלא שמע גערה ולא עלצו אביו מימיו אפי' בגערה כי מפרי פי איש המוכיח לבנו בפיו ובשפתיו זהו פרייו שיאכל טוב הבן ההו' בע"ה לפי שמתוך תוכחתו הבן משלים את נפשו והבוגדים שמניחים לבניהם ברשות עצמם לעשות כאשר בנפשם ולבצם מבלי מוסר סופס לפשוט ידו בגזל וחמס ע"י שהבן חכם שומע בקול מוריו ואפי' המוסר אשר מיסרו אביו בשבט הוא מקבלו בסבר פנים יפות והלץ אינו שומע אפי' גערה של דברי שנוער בו אביו וכ"ש מוסר שהוא בשבט ואותו בן חכם מפרי פי איש הפרי ששמע מאביו והוא שישבע טוב מהתורה שנק' כי לקח טוב ונתחכם בתורה זהו הפרי כי הקרן קיים לע"ה ונפש ורצון הבוגד' באביהם שלא לקבל מוסר הוא לשבוע מדב' רע חמס וגזל ובא לספר בגנות הלץ שלא שמע גערה כי שלימות הנפש תלויה בפה הנזכר פיו שלא לדבר בדברי איסור כגון לשון הרע ורכילות וליצנות ונבלות הפה הוא שומר נפשו מנגע ועון והפושק שפתיו להרחיב פה לדבר תועה בליצנות המחתה היא לו לעצמן וכן יש לפרש מ"ש ונפש בוגדים חמס שהחמס מקטרג לנפש הבוגדים וגורמי' רעה לעצמם מתאווה ואין וגו' יראה שכל הנשמות הם חלק אלוה ממעל ואפי' נפש הרשע היא מאוה את השלימות וא"כ מי שהוא מתאווה להשיג שלימות ואין כי אין בו שום שלימות הוא יורה שנפשו נפש עגל ואינו זריו בעבוד' הכורא ית' שאילו נודרו והיה לו נפש חרוצים בזריות והשתדלו' בלי ספק שהי' משיג ונפשו תדושן בע"ה דבר שקר ישנא צדיק יראה שהצדיק הוא שונא אפי' הדבר שיבא ממנו לידי שקר וכ"ש השקר עצמו שהוא מתרחק מהכיעור ומהדומה לו והרשע יבאיש בעצירות שהוא עושה ובלאותם עצירות שעשה יחפיר להבזות את אחרים ולזלזל במוס שיש בו ע"י שהצדיק שונא את מי שהוא דובר שקרים וגם הוא שונא את הרשע שיבאיש במעשים הרעים ויחפיר מלשון חרפה ובזו' וי"א יבאיש במעשיו ויחפיר יולדתו וי"מ שהרשע קודם יבאיש את האדם בעיני הבריות ויתננו לבאשה וסרחון ואח"כ יחפיר יחפנו לפני הבריות:

צדקה תצד תסדרך ורשעה תסלף חטאת: יש מתעשר ואין כר מתרושש והון רב: בפר נפשי אש עשרו ורשלא שמע גערה: אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך: רק בודון יתן מצה ואת נועצים חכמה: הון מהבל ימעט וקבץ על ידי רבה: תוחלת ממשכה מחלה לבועץ חיים תאוה בארה: בו לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא יסלם:

צדקה

צדקה תצור תם דרך ירצה שהצדקה היא מגינה על האד' שלא יחטא ותצור את דרכו אשר הוא הולך בה שתהיה תמיד תמימה והרשעה שיעשה האדם תסלק את החטאת של שוגג יעקשנה ויעשינה זדון ע"י שהצדקה היא פרקליט טוב ללכת לפני האד' אחר מיתתו כדכתיב והלך לפניך דקדק ויהיה הדרך שהולך בו לבית עולמו תמים מכל קטרוג ומי שהוא איש רשעה והחטאת והעביר מלפפתו ומסלפת דרכו לפני מטתו בכמה קטיגורים שנעשי' מהחטאות שבידו ע"י שהצדקה מנלת לאדם בזמן שהוא תם דרך ואין בידו חמס וגזל אבל גזל ועשה צדקה מעושה ורשעה אז תסלק דרכו החטאת כי יד ליד לא ינקה ואין אותה צדקה מגינה עליו כיון שהיה מצוה הבאה מעבירה י' מתעשר דקדק לומר יש מתעשר ולא אמר ג"כ יש מתרושש לפי שרוב בני עולם אע"פ שיש להם הון רב מראי' סימני עניות ואינם משביעים את עצמם אבל חלוקת מתעשר ואין כל אינה רגילה ברוב בני אדם אלא תמצא אחד מעיר יש מתעשר ואין כל מאומ' וגם יש לרמוז במילת אין כל שהכוונה אין כל בני אדם עושים כן להראות עצמם בעשירות והם צח סר כל ע"י צנתינת הצדקה יש קונה עושר לכפשו כמה שנותן כל נכסיו לעניים ואין כל מאומה בביתו שלא הניח לעצמו כלום וכפי הנדרש קורין אותו רש ועל האמ' יש לו עושר גדול ויש מתרושש את נפשו ונקרא דל מהמנות בהיות לו הון רב בביתו שכיון שלא עשה צדקה וחסד מהונו אין לך עני ורש יותר ממנו וגם יש לדרוש כן בע"ה שמי שלא הניח כל מאומה בביתו ונתנו לצדקה סופו להתעשר ומי שיש בביתו הון רב לעצמו ואינו עושה צדקה סופו להתרושש והיה ההון הרב שהיה לו סיבת דלותו ורישו וגם יש לדרשו כפשוטו שמי שאינו נותן צדקה כדי שלא יפחתו נכסיו ויהיה עשיר סופו להתחסר ואין כל מאומה בידו ואם הוא מתרושש צנתינת כל נכסיו לצדקה סופו להתעשר ויהיה לו הון רב וכפי הדרך הראשון שמדבר בשלימות הנפש אמר כופר נפש איש עשרו שהצדקה שיעשה בעושרו מנלת נפשו של חוטא מדינה של גהנם וכיון שנעשה רש בהיותו נותן כל נכסיו לצדקה עתיד הק"ה להכניסו בג"ע והשביע בצחצחות נפשו והלך לפניו צדקו ואפי' גערה אינו שומע מהמקטרגים העומדים שם בדרך לקטרג על מי שיש בידו חטאות ואשמות לא כולם מקבילים פניו לומר לו יבא שלום והוא ע"ד שדרשו חז"ל אשרי משכיל אל דל ביום רעה או גהנם ימלטוהו ע"י כופר נפש של מי שנתחייב מיתה הוא עושרו שיעשה ממנו צדקה וצדקה תליל ממות ומי שהוא נעשה רש וירד מנכסיו הוא לפי שלא שמע גערת חכם המוכיח על פניו ומיישירו ע"י מי שנותן כופר נפש איש להכילו משכיה וכ' ז'א בזה עושרו של אותו נותן ובתנאי שלרש ההוא שפדה נפשו לא ישמיענו גערה לפי שאצד העושר בענין רע ודרשו חז"ל בעניי רעה שמונה לעני אבל אם הרש לא שמעו גערה ונתן כופר נפשו זהו קיום עושרו אור לדיקי' ישמח ירצה שהאור שברא הק"ה בצמעה בראשית גנוז ללדיקים ולעתיד ישמח בהיותו מאיר ללדיקים ונר רשעי' שהוא אור של הע"ה שדומה לגר שסופו ליכבות והיה נר רשעים לפי שהלדיקים הם בע"ה במחשבי הכרות והרשעי' יש להם הלכה בע"ה ידעך נרם בע"ה וצדיקי' צמפלת יראו ע"י שהתורה שנמשלה לאור דכתיב ותורה אור ישמחו הלדיקים בה והמנוה שעושים הרשעי' שנמשלה המנוה לגר דכתיב כי נר מצוה ידעך לפי שעביר שבידס מכבה מצוה ושמך והמר רק בזדון יתן מנה למ"ש נר רשעים ידעך שגר מצוה של צדקה

בסוף צרוף

גדקה שעשו הרשעים סופו ליכבות לפי שנתינת הדקה שנתנו אינה לשמה רק בזדון יתן הדקה מתוך מנה וקטטה שמתקוטטים זה עם זה על נתינתה וכיון שאינה לדקה לשמה לכך ידעך אבל את נועצים שעושים בעצה ומסכימים לעשות הדקה זו היא דק' מעולה ומכמה נשגבה לפי שאפי' ההון שבה מחמם וריב ומהכל אשר לא עמל בו סופו לימעט וקובץ על יד שבכת ידו אשר עבד בו באמונה ובזיעת אפו קנה אותו ממון אז ירבה וכיון שההון שיש בו ד' איסור אינו עומד איך תעמוד לו הדקה שיש מעילה כי בודאי אינה מועילה - ויש לרמוז עוד שאמ' רק בזדון יתן הדקה אינה נקראת מצוה אלא חסר ואז נקראת מצוה ומריבה - וי"מ רק בזדון יתן דקה שמכלים את העני בגאווה וזדון הוא גורם מצוה שמתקוטט העני כזיכור עם הק' בה לומר למעשה עשית לזה עשיר ולי עשית עני וכפי זה אני מסיים ואת נועצים חכמ' לפי שהק' בה נתינת הדקה כדי להחזיק במעוון ויעשה שלום לו וזש"ה והיה מעשה הדק' שלום שאל"כ ישמע את זעקתו ועושה הק' בה לעשיר עני ולעני עשיר ולז' א' שעם הנועצים בנתינת הדק' לעשותה בשלום ומישור יש חכמ' גדולה שהם גורמים בזה שיתקיים עושרם בידם כי מלח ממון הוא החסד שמקיימו כמלח לבש' לפי שהון גדול ימעט כמעט רגע יותר מדבר של הכל שאין בו ממש וקובץ על יד שהוא הנותן לדקה שהוא גונו במקום שאין היד שולטת בו כמ' ש' מונקו לשריו וחכמיו כשבוזו אולרותיו אתם גונוים במקום שהיד שולטת ואני גונו במקום שאין היד שולטת וזהו קובץ במקום שהוא למעלה מהיד שאין היד שולטת שם זה ירבה ממנו והונו וסמך ואמר תוחלת ממושכה שצריך כשנותן לדקה לעני שיתן לו מיד ולא ידחה אותו לומר לו לך היו' ושוב למחר לפי שהתוחלת ממושכה הוא מחלה בלב העני כי אליו הוא נושא את גפשו והמנפ' לשלחן חבירו עולם חשך בעדו ומי שרובה להחיות רוח שפלים העניים והאציונים דהיינו עץ חיים הוא למלאת תאותם מיד ותהיה תאוה באה בלי איסור ומי שהוא בז' לדב' זה שאינו נותן תאות עניים מיד אלא דוהה אותם בתוחלת ממושכה סוף דבר יחבל לו עושה חבלה וזקק לעצמו כי גלגל הוא שחוזר בעולם ואם לא בא הוא בא בנז' או בנ' אבל הירא את דבר ה' לעשות המצוה כתקנה הוא ישולס בשכר טוב בשלום והשקט ובטחה לו ולזרעו אחריו - וי"מ בנ' לדבר יחבל לו ואם הוא ירא מצוה אע"פ שהוא בז' לדבר הוא ישולס כי שומר מצוה לא ידע דבר רע ;

תורת חכם מקור חיים לסוד ממקשי מות : שכל טוב יתן חן ודרב' בנדרים איתן : כל ערום יעשה בדעת וכל יפרש אילת : מלאך רשע יפל ברע וציר אמונים מרפא : ריש וקלון פורע מוסר ושמר תוכחת יכבד :

ירצה שהמורה היא נותנת חיים לעושים והיא מרפא ללשון הרע שגורם מות כדכתיב מות וחיים ביד לשון ומרפא לשון הרע עץ חיים שהוא המורה ומי שעוסק במורה בפיו הוא יכול למות של לשון הרע שהוא ג' כ' בפה - עוד ידמוז שעונש של לשון הרע הם הגנאים והמזרע חסוד כמת ומלכו הגנאים הם מוקשי מות והעוסק במורה זוכה להת' רב - חיים וגם מתרחק וסר ממוקשי מות שהם הגנאים המיוחדים בעין לשון הרע שבה

שבתה. ע"י שמתוך התורה הוא סר מרע ומתרחק מן החטא שמביא את האדם לירי מות כי אין בור ירא חטא וגם הוא עושה פועל וזוכה למקור חיים לידבק בה' הוא אלהים חיים וכתוב ואתם הדבקים בה' אלהיכם ח"כ כי הדבק למקור חיים יקנה חיי. וי"מ שהתורה מזללת לאדם מיתה ר' שלא יפתינו וכמ"ש חו"ל אס פגע בך מכוול זה משכחו לבית המדרש אס אבן הוא נימוח וגו' והתורה היא מקור חיים להציל האדם מפתויי יצה"ר שהם מוקשי מות להביא על האדם המו' ע"כ שכל טוב יחן מן וגו' י"מ השכל הטוב שיש לאיש גורם שיהיה לו מן בעיני אלהים ואדם ודרך בוגדים ואס ימנע עצמו מהשכל הטוב לנמוח אותם אחרי דרך הבוגדים קשה להשיבו לדרך הטובה. עוד יראה ששכל האדם הטוב הוא נוחן לו מן ומסד בעיני כל רואיו שמחוק שכלו הוא דובר שלום עם כל אדם וכל רואיו יאהבוהו ויהיה לחן בעיניהם אבל הבוגד' החטאים בנפשותם שכלם ודעתם הוא למרע ואינם מתקבלים בפני הדב' ואפי' הדרך הטובה והישרה שלהם הוא בחזק ועזות מזל וזכו דרך בוגד' אינן מלשון חזק ולכך אינם מתקבלים נגד בני אדם. וכל ערום בחכמה יעשה בדעת מעשיו כדי שיתקבלו דבריו ויהיה נעשה רגונו והוא מרוצה לבריות והכסיל יפרש ויפרס' דברים של אולת ועל כן אינם מתקיימים מעשיו ולא לרגונו יהיה בפני הבריות. עוד יאמר שהערום יעשה כל מעשיו בעה"ז בענין הדעת והתורה והכסיל מאבד זמנו בענייני אולת והכלים הרבה. מלאך רשע יפול ברע יראה ששלוחו של אדם כמותו וממור ממנו שהמלאך והשליח ששלח אדם רשע לעשות רעה הוא יפול ברע שעשה והמשלח פטור והשליח חייב שאמר' לו דברי הרב והתלמיד דברי מי שומעו וליר אמוני' שהוא שליח מצוה ודבר אמונה הוא מרפא גם לו ששלוחו מצוה אינם נווקים וגם למשלחו. או יאמר שהאדם שולח הנה לזה העולם לעשות מעשה ה' ולשמור מצותיו ואס עשה שליח שליחו והיה ציר אמונים הוא מרפא לנפשו. עוד יאמר שהשליח של הרשע שעשה העבירה יפול השליח באחופ רעה כמו שבחבנו ואס השליח הוא ציר אמונים להקב"ה ולא עשה שליחו של הרשע ה"א גורם מרפא לרשע המשלחו שביטלו מדבר עבירה ומרפא יכין לחטאיו. עוד ירמוז ציר אמונים שהוא נאמן בשבועתו שהשביעוהו קודם שיצא לעולם והומרים לו הוי צדיק ואל תהא רשע גורם מרפא לכל העולם כי צדיק יסוד עולם ונעשה מנן להגן עליהם. ריש וקלון פורע מוסר יראה שמי שיש לו מוסר פורע ומבטל מעליו הריש שמתוך המדות טובות שיש לו כל בני אדם מקדבים אותו ומהגים אותו וגם מבטל ממנו גם קלון שלא יזלזל בו אדם לעולם מתוך מוסרו הטוב שיש בו ואס לא נתיסר בשבט מוסר אלא בתוכחת כל דברים והוא שומר תוכחת יכובד הפך הקלון אבל אינו כדאי התוכחת לבטל הריש אס לא שבט מוסר. וכפי פשוטו יאמר שחין לך עניות כעני מהדעת וריש וקלון ימצא שיבזהו בני אדם למי שפורע מוסר ומבטלו או עושה למפר' ולהפך מהמוסר ושומר תוכחת שממתין ומלפס שיזכירוהו באמת יכובד בעיני אלהים ואדם:

תאווה נהיה תערב לנפש ותועבת כסילים סור מרע: **הלך ארץ**
חכמים וחכמים ורעה כסילים ירוע: **חטאים** תרדף רעה וארץ
צדיקים ישרים טוב:

אמר שהתאווה והכבוד מוציא' את האדם מהעולם ולפיכך צריך שלא יהיה קיום והוייה אל התאווה לקיימה בפועל אמנם יש תאווה שהיא נהיה ויש לקיימה בזמן שהתאווה
הה ה

בסוף צדוק

היה תערובת לנפש כגון תאות התורה והשלימות שבקיומה חקבל הנפש עריבות והנאה
 דהיינו עשה טוב ומי שמתעב את הכפילים הגיע לגדר סור מדע אבל לא הגיע בזה לגדר
 ועשה טוב. ואיפשר עוד שבא לומר ההפך שיש בין הצדיק לרשעים שהצדיק תאות
 היא לדבר של שלימות הנפש והרשעי לא מיבעיא שאינם חפצים בטוב ובשלימות אלא
 הם שונאים סור מן הרע ומתדבקים בו לטמא את נפשם ומי גרם להם חברתם עם אנשי
 רעה ועושי עול שהדבק לצדיקים הרי הוא כיוצא בם הולך את חכמים יחכם
 ורמז לומר הולך את חכמים שאפילו ההולך צדק אתם יחכם וחברת הכפילים
 רעה שאפי' רועה כפילים שהוא רודה ומנהיג אותם ליסרם על כל זה סופו להיותו
 גם הוא צריך לרועה שרעה אותו וז"ש ירוע יהיה צריך רועה שילמדנו דעת ואין צריך
 לומר להולך בחברה יחד עם הכפילים שיהיה כמותם. ע"י תאוה מהיה מלשון שברון
 שכשהאדם משבר תאוותיו זהו עריבות לנפש לפי שהתאוה מוליאה את האדם מהעול ואם
 יבניענה תחבר הנפש והכפילים הרשעים שונאי סור מדע וכל היום התאוה תאוה: ומי
 שהולך עם חכמים הוא יחכם להכניע תאות העה"ז אבל המתחבר עם הרשעים סופו
 להרשיע כמותם בתאוות גופניות וסוף דבר יתנו לאיש כפעלו שלחטאים תרדף רעה
 שהעבירה שעשו היא נעשית קטיגור ליפרע מהם ואת צדיקים ישלם טוב אפי' לאותם
 שמתדבקי עם הצדיק ישלם טוב שזכיותיה נעשים סניגורי לתת כלדקת לכל הגלויים
 עינם וז"ש לצדיקים עלמם ומ"מ מדה טובה מרובה שלרשעים החטאים בנפשותם להם
 בלבד תרדף רעה ולא לגלויים עמם ולצדיקים אפי' ליושבים את צדיקי שלם טוב. עוד
 רמז שלחטאים תרדף רעה שתזדמן להם רעה אחרת לעשותה כי עבירה גוררת עבירה
 ואת צדיקי העושי מצוה ישלם טוב ששבר מצוה מצוה ופזב אחר שיזדמן לפניה ויתעסקו
 בו. וראיתי כתוב הולך את חכמים קרי הולך וכתיב הולך וקרי יחכם וכתיב וחכם איפשר
 לקשר הקרי עם הקרי והכתיב עם הכתיב שההולך את חכמים יחכם ולכן אנכי מוזהר
 הולך את חכמי ויהיה הולך לשון ציווי כמו לך ותהיה חכם עוד רמז הולך את חכמי שעושה
 ענינו טפל לחכמים להיות מתאבק בעפר רגליהם סופו להיות חכם כי שיחת ת"ח צריכה
 תלמוד ורועה הכפילים ירוע וישבר לפי שלאנשים החטאים תרדף רעה ואגב הרשעים
 יכשל גם הרועה שלהם ברעתם ואת צדיקים הנטפל לצדיקים ישלם הקב"ה טוב כדחנן
 אם עגש הכתוב לנטפל לעובדי עבירה כעובדי עבירה ק"ו שישלם שכר לנטפל לעושי
 מצוה כעושי מצוה וזהו ואת צדיקים ישלם טוב כמ"ש דודק.

טוב ינחיל בני בנים וצפון לצדיק חיל חוטא: רב־אכל ניר ראשים
וישנספה בלא משפט: חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו
בוסר: צדיק אבל לשבע נפש ובטן רשעים תחסר: יד חכמות
נשים בנתח ביתה ואולת ביריה תהרסנו:

טוב ינחיל בני בנים וגו' אמר שהצדיק נחלת זכותו עומדת לעד ואינה נחלת
 הממון שאינה לעול לפי שגלגל הממון חוזר אם לא בא בנו ואם לא בא בן
 בנו באופן שעל הרוב אינה נמצאת בבני בנים אבל נחלת האיש הטוב שהיא נחלת
 זכות לעולם תהיה וינחיל לבני בנים וחיל החוטא וממונו אינינו מניח בנחלה לבנו
 כי אם הוא צפון לצדיק יבין וצדיק ילבש: עוד יאמר שהחוטא אם באולי עשה
 מלות

מצות שכל מצוה נעשה ממנה מלאך אחד ונעשו חיל של מלאכים מהמצות שעשה ואח"כ הרבה לפסוע ותהיה על הראשונות אותן חיל של מלאכי שנעשו ממצותיו הוא צפון ללדיק שנוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע וכן פי' בסה' פ' אמור יכין ודיק ילבש שמהמצות נעשה מלבוש לגשמה והיא הנק' חלוקה דרבנן וכשהלדיק לא השלים כדי המלבוש אז לוקחים מאותו מלבוש שהזמין אותו חולצו בלדקותיו אשר עשה שנק' בסוי חטאה וישלימו בו המלבוש של הלדיק ודיק ילבש אותו לבוש עו"ר כפשוטו שהאיש הטוב והישר זוכה שתתקיי' צידו ממנו וישאי' ברכה אחריו להנחיל לבניו ולבני פניו והחוטא אינו זוכה להשאיר ברכה אחריו ולזרעו רק צפון ללדיק כל חילו והוכו וממונו' ותחלת קלקלת החוטא היא שהוא נמשך אחר תאוות גופו ברוב אוכל וכל ימיו צננים ורב אוכל שאוכל האדם הוא דרך וניד שמצא את האד' לידי עניות ודלות ויש לספה בעניות בלא משפט בשביל שלא כלכל דבריו במשפט עוד יש לומר שהוא נספה בלא משפט שלא בגזר עליו עניו' בשעה הוצירה ולא היה משפטו לבא לידי ריש ועוני ומתוך רוב האכיל' הביא עצמו לידי עוני ומי גרס לזה שנמשך ברוב אוכל ושתייה על שלא ייסרו אביו ומושך שצטו מליסר לבגו סופו לה' שונא בכו מד מפשיו המכוערי' ומי שהוכחו לבנו הוא שומר אותו במוסר ומתוך המוסר הוא עוסק בתורה וצמצמות והולך בדרכי ה' ודקדק לומר חושך שצטו ולא אחר מונע שצטו שאעפ"י שהוא בא לייבירו לאחר שהגדיל מ"מ כיון שאיך יין המוסר והמתין עד עת ערב שחשך היום והורגל במעשה הרע שוב אינו מועילו המוסר וסופו לשנא את בנו וגם בנו נעש' שונאו כמו שהרחבתי בזה פ' וישב בכסף נבחר ואורגו האב לבן וגם הבן אוהב לאביו בזמן ששימר המוסר מקטנותו כמו השמר עלה' וי"מ רב אוכל במלא בשדות העניים שיש להם פגאי נבח לעבוד את האדמ' ויש שדה נספ' ואין בו תבוא' בלא משפט לפי שאינו נעבד כל צרכו ובמשפטו ובכסף נבחר ביארתי פסוק זה מכון לדברי חז"ל ע"ש פרש"ה דיק אוכל לשובע נפשו בא לומר שהלדיקי' אינם להוסיף אחר גרוס ברב אוכל דק דיק אוכל ל"ן נפשו כדי שיהיה לו בח לעסוק בתורה ולכך אינם באים הלדיקים לעולם לידי עניות כדכתיב ולא ראיתי לדיק געזב וזרעו מבקש לחס גם חז"ל אמרו האי נורבא מרבנן לא מעני ואי מיעני מיהדר אפתחי לא מיהדר אבל הרשעים שנמשכים אחר תאוות בטנם ובטן רשעים מופס לבא לידי רישות ומסרון ממון והוא מ"ש קודם רב אוכל גיר ראשים ע"י שצטן רשעים מחסרים האוכל לאכלו כדי להזיק ע"י בטן הרשעים מחסרים ממון כדי למלאכת במנס ע"י שהלדיק אינו אוכל עד שיסבב נפשו קודם מד' ודבר הלכה ובטן רשעים מחסרים שלימות הגפס וכתורה ויהי למלא במנס שעושים עיק' מהבטן ולא עושים עיקר מהגפס' חלמות נשים בנות ביתה אמר שיעקר שלימות האדם תלוי באשה והאשה חלמה היא בונה ביתה בלדק ואע"פ שבעלה אינו הגון היא מחזירתו למוסר והאולת שהיא האשה הרעה אעפ"י שיהיה בעלה הגון ובשר בידים יעצמה תהרסנו ממנה השלימות עוד יראה שהאשה חכמה שעומקת במלאכה היא מקיימת ובונה ביתה ואולת שעושה מעשה שטות בידים להתעצל במלאכת ידיה ולא שלחה ידיה בכישור היא תהרס בנין ביתה ע"י בנות ביתה כשכבר יש לה בית ובונה תוספת בנין בסמך וכיוצא והאולת אפי' עיקר הבנין תהרסנו וא' כל שאינה מוספת תוספת בנין

הולך בישור ירא יהוה ונלוו דרכיו בזהו : בפיראול חטר נאור
ושפתי חכמים תשמורם : באין אלפים אבוס בר ורכי
תבואות בכח שור : עד אמונים לא יכזב ויפית כזבים עד שקר : בקש
לץ חכמה ואין ודעת לגבון נקל : לך מנגד לאיש כסיל ובל ידעת
שפתי ידעת : חכמת ערום הבין דרכו ואולת כסילים מרמה : אולים
ילין אשם ובין ישרים רצון : לב יודע מרת נפש ובשמתו לא יתערב
ור : בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח :

הולך בישור ירא ה' יראה שהאדם מעשה שגולד הולך הוא אל בית עולמו
ומתקרב אל המית' וכשהו' הולך בישור נקרא ירא ה' ומי שהוא נלוו ועקש
בדרכיו הוא בזהו לירא ה' ההולך בדרכיו . ע' ונלוו דרכיו הוא בזהו להקב"ה
כי אמר נבל בלבו אין אלהים ודין ומשבון בשאל אשר הוא הולך ועל כן אין פסד
אלהים לנגד עיניו והוא נלוו בדרכיו . ע' שההולך בישור צריך להיות ירא את
ה' וגם להיות בזהו נלוו ועקש בדרכיו ה' ו"ש ונלוו דרכיו של הקב"ה יהיה הוא
בזהו וכיון שיש בו מדות אלו הוא באמת ירא ה' . וכפי הדרך הראשון שהגלו
בדרכיו הוא בזהו לירא את ה' אמר בפי אויל חומר גאווה לזלזל את הירא את דבר
ה' כי מחמת גאווה שבו שמים לא זכו בעיניו ושפתי חכמים תשמורם הם נוהרים
ועושים משמרת שלא לדבר ביראי ה' וחושבי שמו . ע' שהאוילים מזלזלים בגאווה
ליראי ה' והם אינם יודעים ששפתי חכמים שעוסקי' בתורה תשמר' והם מתקיימי'
בזכותם של החכמים היראים את ה' . ע' כי עיקר הגאווה היא במקום הלב שלכך
נק' גסות הרוח והפה הוא שליח הלב להורות את הגאווה שבקרב לבו ובפי אויל יש
חומר ומקל של הגאווה שבלבו ומתוך כך ידבר עזות כי אמר בלבו בגאווה ובזו אני
ואפסי עוד אבל החכמים עם היות שצריך שיהיה להם קצת גאווה כח"ש בגמרא
בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה עכ"ז אינם מראי' אותה לבני אדם
לדבר קשות בגאווה אלא שפתי חכמים תשמור ותכסה אותה מיעוט הגאווה שיש להם
בהיות דיבורם בנחת עם הבריות . באין אלפים אבוס בר . עפ"י דרך רש"י ז"ל
יש לומר שבאין שוורים לעבור את האדמה יהיה האבוס בר ונקי שאין בו אפי' תבן
ומספוא למאכל הבהמו' שאם אין חטים מהיכן ימלא התבן ובכח שור יש רב תבואו'
למאכל בני אדם וכ"ש תבן לסוסים ורכש והנמשל כי כשיש' עוסקים בתור' ומשימי'
עמלם בשור לעול וכחומר למשאוי יש רב תבוא' בחידושי התורה ובחין אלפים שאין
עוסקים בתורה ואינם נכנסים בעול כשוורים ורמו לומר אלפים מלשון מאלפי
חכמה אז אבוס' הוא נקי ובר מכל מיני חכמה . ע' כפשוטו שאם אין לאדם שוורי'
דבים כי אם שור אחד יתן באבוס בר ודגן כדי לזון אותו כדי שיעשה אותו שור
היחיד פעולה גדולה כאילו היו שוורים רבים ולא יתן לפניו תבן ומספוא שכיון
שאותו שור נתפרנס כבר ומזון אז יש לו כח הרבה משאר שוורים שניזונים בתבן
ומספוא ורב תבואות יולאות בכח שור אחד כאילו היו שוורים הרבה . וי"מ שבזמן
שאין מפטמי' השוורים באבוס בר אבל נותנים אותם בעבודת השדה אז יהיה רוב
תבואות בכח שור . עד אמונים לא יכזב יראה שעד אמונים צריך שלא יכזב אפי'
במילי

י"ב ב 2 12 ע"ד

כסף צרוף

עד אמת שטוען שהעיד כדי להציל נפשות עד אמת ויפית כוזבים מרמה כלומר אם טוען שאר מיני כוזבים מרמה צפיו ולאן כל כמיני :

בקש לך חכמה ואין כפי מא' חו' ל שדרשוהו בחרטומי פרעה שהיו פותרים לו ו' אפרכיות אתה כובש ו' בנות אתה מוליד ודעת לנבון נקל זה יוסף ביארתי בכסף נבחר שכל טענת החרטומי היה לפי שהיו חושבים שהיה בחלום זה דבר חכמה ועל כן היו מתחכמים לומר שו' פרות הם ו' אפרכיות ושצעה השכלים הם שצעה בנות ועל כן תעו ולא בדקו בפיתרון לפי שאין חכמה צאותו מלשון דין הדברים כפשוטן הפרת הם סימן החרש והשכלים סימן קציר התבואה ולכך היה נקל הפתרון ליוסף הנבון שלקח הדברים כפשוטן שיש ו' שני חריש טובות וו' שנים רעות ויש שבע שני קציר של חטים טובות וו' שני קציר של חטים רעות אשר אין חריש וקציר ויראה כפשוטו שהלך בקש חכם ללמוד מפי אחרי' ואין שאינה נקנית לו כיון שהוא לך נכנס דבר הליצנות ויוצא דבר החכמה ואין ד"ת גמורים בידו ואיפשר שאין מי שיראה ללמדו תורה כיון שהוא תלמיד שאינו הבן אצל הנבון הוא מחדש בדעתו דברים של עומק ודעת הוא נקל לו להשיג' דיהיב חכמתו לחכמיו ואין צריך לומר שהשיג החכמה שלמדו רבו ולכן זאת הענה היעוצה שתלך מנגד ומרחוק מיל לאיש כסיל ורשע שלא תתחבר עמו כי מתוך חברת הכסיל לא תוכל לידע שום דבר של דעת וי"מ התרחק מהכסיל וגם התרחק מאדם שלא ידעת אם יש בו שפתי דעת או לאו התרחק ממנו בסתם עוד פי' ואם לא ידעת אם הוא כסיל אם לאו שמו' פתחי פיך ויהי לך שפתי דעת עד שתבחין ענייניו ונתן ענה לאיש שאין בו דעת שכדי שיתנהג בדרך ישרה צריך להיותו הולך בדרך מתנגד והפך בדרך שהכסיל הולך בו וזה יספיק לו חכמות ערוס הבין דרכו אמר שצריך החכם להיות ערוס ובקי במרמות בני אדם בי בזה יוכל לשפוט את העם דין אמת לאמיתו וו' ש חכמת ערוס היא להבין דרכו בענייני החכמה וגם צריך שידע כל המרמות של הרשעים דהיינו אולת שעושים הכסילים וגם המרמה שעושים כדי שיספוט תכל בדק ויטיל בני אדם ממרמותיהם ולא יהיה איש תם שאינו בקי במרמות הכסילים ותחבולותיהם וי"מ חכמת ערוס בדעת היא להבין הדבר שהולך בה לבית עולמו ויודע לאין הוא הולך למקום עפר רמה ותולעה והוא ע"ד מח"זל אם פגע בך גמול זה משכנו לבית המדר' ואם לא יזכור לו יוס המיתה וע"ד זה אמר במקום אמר וערוס יבין לאשורו יראה יבין כי הולך האד' לבית עולמו ואולת גדולה היא לכסילם שמסתכלים במרמה לרמות בני האדם ואינם זוכרים אחריתם עוד פי' כי חכמת הערוס תביאנו להבין דרכו שהוא עתיד למות ומתוך כך יחיה וכל הכסילים אולתם וסבלותם מרמה אותם וכל מה ידעו מה אחריתם אוילים יליץ אשם יראה שהאשם והגון הוא יקטרג ויליץ על הרשעים חובה שהעון נעשה קטיגור ובין ישרים יליץ טוב הרגון והזכות שעושים שנעשה סניגור עוד יראה שעל עון האוילים והרשעים יליץ טוב בעדם קרבן אשם שהקריבו לכפר על חטאתם ובין ישרים הקרבן שמקריבין הוא קרבן רגון לפני ה' דהיינו עולת נדבה שהוא קרבן רגון שאינם מביאים קרבן אשם שהוא על חטא כיון שהם ישרים וי"מ האוילים מתלוצצים מקרבן אשם ואינם רוצים להביאו ובין ישרים מוסכם שקרבן אשם הוא להיות לרגון להם לפני ה' וי"מ שמחשב דעה אין הק"ב מרפה למעשה ולזה

ולזה לאוילים הרשעים מקטרג עליהם האשם שעשו חמס צמעה ולא המחשבה
 אצל לישרים גם המחשבה טובה ורצון שחשבו לעשות הק"ה מזרפה למעשה ומליץ
 טוב בעדס ע"כ. לב יודע מרת נפשו יראה שהלב הוא הסרסור הגדול לעבירה
 וע"כ ציונו הק"ה ולא תתורו אחרי לבבך ולפיכך כשהלב היה לב רע י"ה סרסור
 רע לחטוא על הנפש גם הוא מרגיש במרירות הנפש לעתיד לבא ובשמחתו של הלב
 כשהוא מיעזו לאדם להלך בדרך טובה שזהו לב טוב י"ה אף לא יתערב בו דבר
 זר של יבון להתמרמר לפי שאין היגון ללב אלא בשביל הנפש ואיפשר שבהיות הלב
 שמח בשמחת התורה לא יתערב זר קי"ה קר שנק' זר כמ"א חו"ל לא יהיה כך אל זר
 זהו י"ה הר שמתוך התור' נכנע ינה"ר כמ"א חו"ל אס פגע כך מנוול זה משכחו לבית
 המדרש וכדי שיתעורר הלב לעסוק בתורה צריך שיהיה יודע ומבין מרירות הנפש
 בעתידה להתמרר על שלא עסקה בתור' ומתוך שלב יודע מרת נפשו יעסוק בתור'
 שהיא משמח הלב ובשמחתו של הלב כל"ת לא יהיה לו שום תערובת לי"ה הר הנק' זר
 בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח חו"ל דרשוהו בדור המבול ואהל ישרי' יפריח
 זה נח. וכוונתם לדרוש שהבית של אבני שיש אבני' שחקו מים של המבול ונשמדו
 בתיקם לגמדי ואהל עראי שהיה התיבה שנכנסו בה הישרים נח ובניו יפריח היתה
 כפורחת באויר על פני מים והוא פלא וכפי פשוטו יאמר שהרשעים עושים דירתם
 של קע"ה דירת קבע ובונים משכנות מבטחים חזקים לבתי' למו וסופם להשמד
 עדי עד והישרי' עושי' דירת ע"ה דירת עראי כשכנוי באהלים וע"כ יפריחו בתורה
 ובמצות בע"ה ויפריחו בשכר ע"הב. וי"מ לב יודע מרת נפשו ובשמחתו ע"ד וגילו
 ברעדה כי לב היודע מרת נפשו גם בהיותו בשמחתו הוא ירא וקורד מנפשו לא
 יתערב זר זה השטן שהוא זר לקטרג על האדם לא יהיה מקטרג לו. ובית רשעים
 הבית ע"הב שהוא משכן הקבוע להם בע"הב ישמד ולשרים גם האהל שהוא ע"הב
 הדומה לאהל עראי יפריח ודקדק לומר ישמד שהוא ישמד מעלמו ובישרי' אמ' יפריח
 כי במעשיו הוא מפריח שמדה טובה מרובה:

יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכימות: גם בשחק יבאב לב
 ואחריתה שמחה תוגה: מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב:
 פתי יאמין לכל דבר וערום יבין לאשרו: חכם ירא וסר מרע ובסיל
 מתעבר ובוטח: קצר אפים יעשה אולת ואיש מזמות ישנא: נחל
 פתאים אולת וערומים יכתירו דעת: שחו רעים לפני טובים ורשעים
 על שער צדיק: גם לרעהו ישנא רשואהבי עשיר רבים: בדלרעהו
 חושא ומחונן עניים אשריו: הלוא יתעו חרשי רע וחסד ואמת חרשי
 טוב: בכל עצי יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור:

יש דרך ישר יראה שהדרך הטוב מוזמן לפני איש שיחזיק בו וימי שאינו זר
 להחזיק בדרך ההוא יהיה אחריתו דרכימות. ע"י שהרשעים מושכים
 העין בחבלי השוא ויש דרך ישר לפני איש להלך בו והוא ישר לפניו ולא בפני בטי
 אדם

בסוף צדוק

אדם שעל האמת אינה דרך ישרה ואחריתה יהיו כמה עבירו' נמשכות מחמתו החמא
 כרהשון ויפתחו לכמה דרכי מות . ע"י שבתחלה הוא דרך אחד וזכר שאינו מוליד
 ולבסוף יולד בנקבה שמולידה דרכים רבים של מות . ע"י דרך סלולה בלי שום
 מכשול כי ישר הוא בע"הו בכמה הלחות דהיינו רשע וטוב לו והכל הולך אחר
 המיתוס ואחריתה דרכי מות לע"הב . גם בשחוק יכאב לב ירצה שקודם אמר שהלב
 מצטער ממרידות הנפש כשלא נשלמה ועכשיו אמ' שגם מתוך השחוק של קלות ראש
 יכאב לב שהוא יל"הט היושב בימינו הוא מצטער לפי שהשחוק מרגיל האד' לערוה
 ואחרית השמחה והשחוק ההוא עתידה לבא תוגה עליו . מדרכיו ישבע סוג לב
 שהטפס הוא שבע בהלכות דרכיו בע"הו אבל האיש הטוב יודע מה למעלה עליו
 שעתיד ליתן דין וחשבון לפני שוכן על . ע"י שהאדם גריך שיתן במעלות למעלה
 עיניו ויכיר בחסרונו וישלים אותו והסוג לב הוא מרוצה מדרכיו וישבע מהם ואינו
 רוצה ללמוד מוולתו כי מדרכיו ישמח וישבע מהם . והאיש הטוב מסתכל מעליו
 במי שהוא גדול ממנו במעל וממנו ילמד להשלים נפשו כמוהו וזה נרמז ג"כ בכתו'
 האחר שאמר פתי יאמין לכל דבר שהפתי כשרואה בהלחות ע"הו מאמין שהם הם
 העיקר והערום מסתכל ומבין לאשורו של הפתי שאין הלחותיו עומדות ועל כן
 עושה עיקר מהשלימות . עוד יאמר שהפתי יאמין אפי' בקול דברי' בעלמא והערום
 אפי' באשורו שהחזיק בו להלך תמיד אינו מאמין בעצמו להלך באשורו עד שיבין
 ויתבונן בו . ע"י מדרכיו ישבע סוג לב שהוא נקבה ואוכל מאיו מזה שעשה ולא
 ישאיר לו שורש וענף לע"הב אבל איש טוב שהוקזק במצות אוכל מהפירות והעלים
 בע"הו והקדן קיים לע"הב ויהיה מעליו מלשון עלי האילן והפתי יאמין לכל דבר
 כיון שרואה שהוא נהנה בע"הו הוא נותן אל לבו שאין עוד דין וחשבון בשאלו אשר
 הוא הולך שמה . והערום תמיד מבין ומסתכל באזורו את הדרך אשר הוא הולך
 בו אל בית עולמו ומיישר את דרכו וזהו דרך לחכמי' להיות רואה את הכולל כי חכם
 ירא מהעונשי' ועל כן הוא סר מרע אף לאחר שבה לידו עשיית הרע הוא סר מהרע
 ואינו עוש' אותו והכסיל הוא חוטא ומתעב להכעיס לקונו והוא בוסס שלא תשיגהו
 רעה ואינו ירא מהעונשי' שיגיעו לו ומתוך כך הוא מתעבד ומכעיס ליוצרו כי אינו
 רואה את הכולל . קצר אפים וגו' אמר שבה לכלל כעס בא לכלל טעות שמתוך
 שיבעוס האד' מהרה ולא יאריך אפו יעשה בכעסו דבר של אולת שתצא תקלה מידו
 מתוך מהירות הכעס ואיש מוסימות שעושה דבריו במחשבה ומיתון ישנא בעיני
 הקצר אפים שרוצה שכל בני אדם יהיו כמוהו נחפזים בענייניהם . עוד יאמר שב'
 הקצנות רעים האדם שהוא קצר אפים ואינו משכך רוגזו יעשה אולת כי חזית איש
 מהיר אולת היא לו וגם הקנה האחרון להיות בעל מחשבו' למינקט בליביה ולנטור
 איבות ואיש מוסימות ישנא בעיני אלהים ואדם רק הדרך האמצעי שלם לא רגזן ולא
 בעל מחשבות . וי' קצר אפים הוא משבד כלים בחמתו וכל הכועס כאילו ע"ז
 ויעשה אולת ואפי' שלא כעס לא בלבד ואיש מוסימות כיון שהכעס הוא אכזריות דע"ז
 ישנא כי מחשבת ע"ז מצטרפת למעשה . נחלו פתאים אולת שהפתאים שעוסקים
 צדברי' הוללות נחלתם לעולם תהיה דבר של אולת ועולה להם ולבגיהם אחריהם
 וערומים הם מתעטרים בדברי דעת ותורה לדורותם עד עולם . ע"י נחלו פתאים
 מאבותיהם אם היה ביד אביהם איזיה אולת נחלים אותה להחזיק במעשה אבותם
 ואינם

ואינם נוחלים המדות טובות שביד אבותם וערומים עושים כתר לראשם בדברי הדעת שהיו עושים אבותם לעשות גם הם כמותם או יאמר יכתירו מלשון כותרת שאם עשו איזיה דבר של אולת יסובבו אותו בדעת ותורה לכפר את אשר העו או יאמר יכתירו דעת עושי לראשם כתר ועטרת מדברי דעת או יאמר שהערמים אע"פ שנחלו אולת והרשיעו לעשות יכתירו ויסובבו דעת לחזור בתשובה והלכים הרעים ושחלו לפני טובים והרשיעים על שצרי לדיק ללמד מוסר השכל :

גם לרעהו ישנא רש רמז שאפי' בפני עני אחר במוהו ישנא רש לפי שרועה שיתנו לו את חלק רעהו ואובדי עשיר הם גדולים ורבי הערך כי מכיון שהם אובדי עשיר מהללחת העשיר הגיעה הללחה גם להם דקרב לגבי דיהנא ואידהן וי"מ שאמר גם לרעהו לרמוז אם העני הזה היה רעהו של זה העשיר שהיה גם הוא עשיר והעני גם לרעהו ישנא רש או יאמר בפשוטו שכל אחי רש שנאחז ולרעהו ולקרובו ישנא רש ועל רעהו זה אמר בן לרעהו שהוא השונא את הרש ומבזה ולרעהו שהוזכרו בפסוק הקודם גם לרעהו ישנא רש הוא חוסא לפי שהק"ב עשאו עני וכיון שזה שונא לרש כאילו הוא מבטע בדרכי ה' לשנא את אשר פעל ועשה והרי הוא חוטא ומחונן העניים שמתן להם מחנת פיסת יד הוא מחוננו בדברי חן ופיוסין אשריו בכל מיני עושר ע"י שהחוטא הוא מזלזל בכל בני אדם ובו לרעהו החביב לו ואינו מדבר בשבחן של בריות ומחונן עניים שנושא אותם לחן ומסד ומשבחם אשריו ע"י שהמבזה לרעהו החוטא ומחונן לבני אדם העניים אשריו של איש זה כיון שמדקדק לבזות החוטאים והרשיעים ולשבח הגדויקים והעניים הוא יושר לבבו לקרב העניים ולרחק קרוביו הרשיעים הלא יהיו חורשי רע אשר שמרנה מדת הטוב ממדת הפורענות שמחשבה טובה הקב"ה מזרפה למעשה ומחשבה רעה אינה מזרפת למעשה וז"ש הלא יתעו חורשי רע שמחוך שהם חורשים ומחשבים רעות בלב סופס לבא לחעות בפועל ומעשה ועמידים ליענש על מה שיתעו ולא על המחשבה כי לא יחשוב ה' לו עון אבל בחורשי טוב מעלה עליהם הקב"ה כאילו עשו בפועל ומעשה חסד ואמת וי"מ שיתעו בנתינת הלדקה אותם שחורשי רע לומר שאם יתנו נכסיהם לעניים מהיכן יתפרנסו שילך ממנוס ויהיו גם הם עניים ובמחשבה זו הם תועים כי נותן לרש אין מחסור והמחזיקים בעשות חסד ואמת הם חורשי טוב שלא ימנעו טוב הקב"ה מהם ולא יתן לעולא מוט לעולם בכל ענין יהיה מותר ירנה שבכל אינן יגיעה ומלאכה יריות האדם ויהיה לו מותר וכפי שיעור הגיעה יהיה המותר אם מעט ואם הרבה אבל בענין הדיבור כל המרבה לדברים מביא חטא ואפי' שיהיה הדיבור מעט וזהו דבר שפתים אך באכס ורקיס מיעוטים עכ"ז יהיה לו למחסור שהשתיקה זהב וטובה מהדיבור ואיפשר שרמז עוד שבענין הדיבור יהיו דבריו מעטים ולמחסור של הדיבור יעשה מיעוט אחר דהיינו אך שהוא מיעוט למחסור הדיבור כלומר יעשה משמרת למשמרת הדיבור ע"י כי בענין העניבון יהיה לו עניבון ביותר ובענין הדיבור יהיה לו במיעוט ומחסור וזו היא הדרך ישרה שיבור לו האדם עוד איפשר שבכל ענין ומרירות הלב יהיה מותר לנפש כי אין השלימות יקנה מתוך שחוק ושמחה אלא מתוך עניבות שהאדם נכנע ועובד ליוצרו אך בדבר שפתים כשעוסק בחורה אך למחסור נריך למעט היגון והעניבות כי שמעתה צעייא צילותא ואמרו בג"מ וכן לדבר הלכה נריך שילמוד מתוך שמחה וע"ש וי"מ בכל ענין ודאגה שיתן האדם אל לבו מוסיף הדאגה בחרון ואם ישימנה וידבר בה תהיה למחסור ותקל הדאגה בענין אדבר וירוח לי וכמא' חז"ל דאגה בלב איש ישימנה לאחרי :

עמרת

בסוף צדוק

עשרת חכמים עשרם אולת כסילים אולת: מציל נפשות עד אמת
ויפית כזבים מרמה: ביראת יהוה מבטח עז ולבניו יהיה
מחסה: יראת יהוה מקור חיים לסור ממוקשימות: ברב עם הדרת
 מלך ובאפס לאם מחתת רזון:

עשרת חכמים עשרם: ירצה שעיקר עשרת חכמים היא חלמחם והחלמי
 שעושים עיקר עטרה שלהם מצד עשרם ואינם מתעטרים בחכמחם זה שקול
 לאולת הכסילים ששני דברים אלו הם אולת ואח"כ חלמחיו כתוב וכוונתי לדעתו: עוד
 איפשר שבזמן שהת' צריך לבריות הוא נותן חלק בתורתו לאותו עשיר שהנהגה מנכסיו
 ונמצא שנהגה אותו כסיל בתורתו של החכם מצד הממון שנתן לו אבל עטרת גדולה יהיה
 אל החכם שיש לו עושר שאינו צריך לולתת מחורתו לאחרים ומתוך כך אולת הכסילים
 הרשעים היא אולת עומדת כנגדם שאין להם זכות תורה שיגין בעד רשעאם: ע"י
 שהחכמים העניים עשרם שלהם הוא עטרת החכמה שיש להם ומה שהם עטרת חכמי וכו'
 עשרם האמיתי שאין לך עושר גדול ממנו ואולת כסילים המולולים כס כיון שאין להם
 עשר אולת הוא להם וכלימה: ע"י אולת כסילים שנוקשו ונלכדו בעבירה אחת היא גורל'
 אולת ועבירה אחת ואין לך עונש גדול מזה: וי"מ עטרת חכמים גדולה פשים להם עושר
 כי אז יאמרו לאולים העושים חיוז אולת זו שאתם עושים אולת היא בידכם ואינם ידאים
 מהם כיון שאינם זקוקים להם ולממונם כי יש להם הון ועושר בביתם: מציל נפשות עד
 אמת: אמר שהחכם המוכיח לרעהו להגיל נפשו מני שחת הוא עד אמת שהן כל ראתה
 כפשו קודם בואה לעה' שמרחין לו כל חדר' ג' עוגהינס ומתריץ בו הוי לדיק ולא רשע
 וכו' עד להגיד לאדם בעה' מה שראה בעודינו בנען אמו ויפית כזבים ולא יגיד מה
 שראה הוא איש מרמה: ע"י כפשוטו שהמפיד אמת אעפ"י שלפעמים הוא מעיד על
 אחר שעשה עבירה שאיבדים עליה מיתת ב' ד' וגרס לאבד נפש א' מישד' עכ"ל הוא נק'
 מציל נפשות באמת לפי שמסלק מדת הדין ומבעד דם נקי מישד' ולא יוסיפו בני עולה
 לעשות הדבר הרע ההוא עוד ונמצא מציל נפשות ישר' שלא יספו בעונו ומי שיפית כזבים
 ולא יגיד באמת ונשא עונו אעפ"י שהגיל נפש א' מישראל שלא נהרג מ"מ כיון שלא הגיד
 הוא נק' איש מרמה ועיין לעיל דף מ"ב כתבתי עוד דרך אחרת על זה עפי' הדין יע"ש
 ביראת ה' מבטח עוז: אמר שהאיש הירא את ה' אינינו בופח בעשרו ובממונו דק מבטחו
 ביראתו לק' והמבטח ההוא עוז הוא לו שמתוך כך יניח לבניו אחריו מחסה שיהיו נהנים
 מזכותו משא"כ במניח ממון והון שלא תהיה חפצת הממונות נמשכת לבניו אחריו יראת ה'
 מקור חיים וגו' הפליג לספר עוד במעל' היראה שהירא את ה' הוא מקור חיים לפי שהתור'
 נק' עץ חיים ואם אין יראה אין תורה: נמצאת היראה מקור החיים שמתוך היראה קונה
 התורה שהיא חיים כדכתיב אורך ימים צימינה: ועוד גורמת היראה להתרחק מהרע
 ולסור מהעבירה שהם מוקשימות באופן שיש ביראה סור מרע ועשה טוב: ע"י ביראת
 ה' מבטח עוז שהתורה נק' עוז שנא' ה' עוז לעמו יתן ובזמן שזכה אדם לשמיהן ליראה
 ותורה שנמצא מצורף ליראת שבו יש לו גם כן מבטח עוז מהתורה שנקר' עז אז זכותו
 עומד לבניו ולבניו יהיה מחסה לפי שיראת ה' לבד היא מקור חיים לסור ממוקשימות
 ועוז התורה שבידו עומד לבניו אחריו ורמו ג"כ לבניו יהיה מחסה שזכות חביו הירא את
 ה'

כ' גורם להיות גם הוא יראים כי לבניו יהיה מחסה להכילם מהחטא והן שסמך ואמר
 ברב עם הדרת מלך שזכות גדול הוא כשהוא וזרעו אחריו כולם כאחד יראים את ה' כי
 ברוב עם בשמחתי עם ה' אלה ביראה ותורה יש הדר למלכו של עולם וכפי פשוטו
 אמר שמתוך היות למלך רוב עם סרים אל משמעתו הוד והדר ילבש וכשאינם סרים אל
 משמעתו והוא באפס לאוס במיעוט לאוס הכבשים תחת ידו תמיד יהיה מחסה לאותו
 אדון מושל ורזון שתפול עליו אימתה ופחד מאותם שאינם סרים אל משמעתו עוד רמז
 שכל מלכי גויים כולם שלימותם חלוי באחרים וברוב עם כשהעם הם מרובים ומגדלים
 המלך אז יתעלה ויתהדר ובאפס לאוס אינו נק' מלך כי אם רזון מלשון מושל ואדון ותמיד
 הוא במחמה ממי שהוא גדול מרבו אבל מלך מלכי המלכים הקב"ה ית' שמו מלכותו
 בעצמותו כדכתיב ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ירעה שאפי' אם אבדו גוים מארצו
 ונשאר העול' באפס לאוס עכ"ל הוא ית' מלך ועד עוד רמז שעיקר תפארת המלך הוא
 צהיות לו רוב עם שאם יש לי מיעוט עם כולם גבורים לנצח מלחמותיו יש לו שבח אבל
 אין לו תפארת והדר ובאפס לאוס שאין עמו אכשי חיל כלל אפי' המושל ורזון שהוא תחת
 יד המלך יירא ויחת פן יבולע לו וכ"ש המלך עצמו שמושש פן תנטל ממנו מלכותו ויראיתו
 כתוב שקרא למלך רזון ולא מלך כי בהשפלתו הוא רש וכחוש ודל ובכסף נבחר פימלרע
 ביארתי ב' כמובים אלו בפנים אחרות ע"ש שהמלרע חשוב כמת ויראת ה' היא מקור
 חיים לשור ממוקשי מות שהוא עון לשון הרע המביא הרעת שהוא בענין המות לפי
 שהמלרע בדד ישב וברוב עם הדרת מלך ובהיות האדם באפס לאוס יחיד מחברת בני
 אדם זהו מתחת רזון שמשמן בשרו ירזה והירא את ה' להתרחק מלשון הרע היא מקור
 חיים לסיר ממוקשי מות כי מרפא לשון עץ חיים :

**אָרְךְ אֲפִיס רַב תְּבוּנָה וְקִצְרֵי רוּחַ מְרִים אוֹלָת׃ חַי בְּשָׂרִים לֵב מִרְפָּא
 וְרִקֵּב עֲצָמוֹת קִנְיָה׃ עֵשֶׂק דֶּל חֶרֶף עֲשֹׂה וּמִכְבָּרוֹ חֲנֵן אֲבוּן׃
 בְּרַעְתּוֹ יִדְחָה רִשְׁעוֹ וְחִסָּה בְּמוֹתוֹ צָדִיק׃ בְּלֵב נְבוֹן תְּנוּחַ חֲכָמָה וּבִקְרֵב
 כְּסִילִים תּוֹדֵעַ׃ צִדְקָה תִּרְוַס גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חֲסָאֲת׃ רִצּוֹן מֶלֶךְ
 לַעֲבֹד מִשְׁכִּיל וְעִבְרָתוֹ תַּחֲיָה מְבִישׁ׃**

אָרְךְ אֲפִיס רַב תְּבוּנָה׃ ירעה שהמלך אפס וכובש בעמו להגקס מחבירו הוא רב
 תבונה שיש לו זמן רב להתבונן איך יקח נקמתו ממנו ותישע'כוונתו מה שאינו בעושה
 במהירות כי ערי המהירות חרטה אבל קצר רוח שאינו מושל ברוחו להאריך ורולה להקס
 במהרה הוא מרים אולת עושה דבר של אולת שלפעמים תלך לו חקלה ממה שעשה
 לרעהו רעה כמ"ש בגמ' דפרע קיניה מחריב ביתיה ומתון ומתון ת' זווי שוייא ע"י
 שברוב כעסו הוא הולך ומרומם לאיש אולת שיעורנו ונמלך משפיל עצמו לפני מי שאינו
 ראוי כדי לעשות רצונו אבל המעביר על מדתו ומאריך אפו הוא מחדבק עם אנשי אמונה
 ברב תבונה ומתוך חברתם גם הוא רב תבונה עוד איפשר בדקדוק שאמר ארך אפס וגו'
 ולא אמר קצר אפס כי אם קצר רוח לומר שהאדם שיש לו רוח קדושה ונפש מטהרה
 ומתוך טוהר נפשו הוא מאריך אפו שבח שבחים הוא לו אבל מי שהוא קצר שלמות הרוח
 והוא מאריך אפו מתוך תבונה שיש בו ולא מלד יראת ה' זהו מרים אולת שמרומם האולת
 שהוא מיעוט יראת שמים ושיעור הכתוב כך הוא ארך אפס רב תבונה והוא קצר רוח

בסוף צדקה

מהשגת השלימות זהו נק' מרים אולת - חיי בשמים לב מרפא - ירצה שהאדם עם היותו בשר ודם יכול להשיג חיי השלימות מתוך הלב שיכוין אותו לעבודת הבורא ית' בעבודה שכלב שהיא מרפא לו אע"פ שמקודם נטה אחר נוגי תענוגי בשר וזה איפשר גם כן שרמו חיי בשמים מי שהחיה גופו ובשרו בתענוגי העה"ז הלב שלו הוא מרפא לרפאת את נפשו וכל אדם שרודף אחר הנאות עה"ז בהיותו מקנא קנא' איש מרעהו שיש לו עושר וכבוד ותענוג אז עצמותיו מתרקבי' ולא יהיה לו מרפא - וי"מ שחיות הגוף תלוי בהיות לו לב מרפא כלומר לב טוב ושמח בחלקו והקנאה והתאוה מביאות העצמות לידי רקבון וכ"ש שתרקב הבשר - עוד פי' מרפא מלשון לא ירפיך שחיי בשר האדם הוא שירפא ממון וולתו ולא יקחנו בלבו - עושה דל חרף עושיהו ירצה שהעושה דל אפי' בדברים הוא מחרף עושהו שעשאו דל והקב"ה ברא עניים ועשירים כדי שיזכו אלו באלו וכשהוא מחרף דל הוא מחרף ח"ו למי שעשאו דל ומכדו להקב"ה הוא החונן לאביון ברחמי' ודברי' נוחמי' - ע"י שהמכדל את הדל ומראה לו פני אהובו' מזהו זו גורר' לו מזל' אחרת שיהי' חונן גם את האביון שימצא לפניו הקב"ה אדם הגון אביון תאב לכל דבר שהוא למע' ממדריג' דל והוא ע"ד שדרשו בגמ' רודף דק"י"ז שממציא לו הקב"ה אנשי' מהוגני' לעשו' עמם דק"י ע"י עושה דל שנק' גוול מי שאינו נותן דק"י לעני כי הקב"ה עשאו לזה פקיד בממון הרצוי לעני ואם אינו נותן לו הוא עושה את הדל וגווע בכבודו ית' ומחרף עושהו לפי שעשה פקיד על העני למי שאינו נאמן בפקדונו והחונן אביון הוא מכדו להקב"ה שעשה פקיד לאדם נאמן וזה שלא עשה דקה ועשה את הדל בשביל רעתו ודעה רשע מעושרו ואבד העושה' הוא בענין רע אפי' בעניייה רעה שענה את העני ואמ' חמי שקיה וחמי בורכי אבד העושה' הוא ומי שחוס' את העני להיו' לו למחס' עד שעת מיחתו זה' לדיק גמור ורמו עוד וחוס' צמותו לדיק שהלדיק הנותן דק"י לעני יחכה צמותו אחר מיתתו הוא נחמה בכל הדק' והלך לפניו דקו למחס' ולמסתור - ע"י שאל' פי שחטא הרשע אם בשעת מיתתו הוא חוסה בהקב"ה ושב בתשובה הוא נקרא לדיק ואם מת ברעתו וברשעתו שלא שב ממנה אז ידחה מלפניו ית' - ע"י שהקב"ה הוא מו"ד מדה כנגד מדה שמצינו בסוטה ולזה אמר שזרעה עצמה שעשה הרשע בה ילכד וידמה הרשע מהעולם ומי שהוא חוסה בכל פנפיה' בשעת מיתתו של אותו רשע אע"פ שגם הוא הרבה לפשוע ולא שב מאהבה אלא מיראה שראה צמות אדם רשע ונתירא מ"מ הוא ל"ק לדיק - ע"י שהקב"ה מקבל תשובת הרשע אפי' בשעת מיתתו דכתיב תשב אנוש עד דבא עד דכדוכה של נפש ואם בשעת מיתתו הוא חוסה בכנפי הקב"ה וחוזר בתשובה נתקבלה תשובתו ונק' לדיק - וי"מ שהרשע כשבא לו איזיה רע ברעתו הבאה עליו ידח' כי הרעב והתקנף וקלל במלכו ואלהיו ונדיק באמונתו יחיה שחפי' בגזרת מות הוא חוסה ולא יזוז מלדקתו - עוד פי' כי הלדיק חוסה בהקב"ה לראות שכרו צמותו כי שם יקצור אשר זרע בע"הז - בלב לבון תנוח חכמה - אמר שהחכמה שלמד הנבון תמצא מרגוע ומנוח כי שם ביתה להתבונן באותה חכמה כדי להוסיף מדעתו ולהדש דבר מתוך דבר אבל החכמה שבקרב הכסילים שלמדו מפי סופרים אין לה דירת קבע בקרבם כיון שאינם יגיעים בה ולכך תודע ותשבר כמו ויודע בהם את אנשי סוכות והכוונה לו' שהיא נאצדת מהם ודרך חז"ל ידוע שהקב"ה מכסה חכמתו בלבו ואיסתיר בלגיה

קיש קיש קריא לדקה תרומס גוי אלו ישר' דכתיב ומי כעמך ישר' גוי אחד בארץ
אמר שהלדקה שעושים ישראל היא מרוממתם שמתוכה זוכים לעושר כמו שנאמר
עשר תעשר ודרשו ח"ל עשר בשביל שתתעשר וכן כתיב ובחנוני נא בזאת והקדושי
לכס ברכה עד בלי די עד שיכלו שפתותיכם לומר די ואין לך רוממות גדול מזה
ואם עושים חסד ישר' עם האומים הוא חטאת כי טוב להיותם זוכים עם ישראל
העניים לרעבו של יעקב ולא לשבעו של עשיו שלא לתת בפיה' ועל זה נאמר למען
ספות הרוע את הנמלה . ע"י וחסד שעושים הלאומים לישראל היא חטאת ל"ש'
שעול' לרצון להם וכן מצינו שנענ' דניאל והושלך לגוב אריו' בשבי' שיעץ לנבוכדנצר
וחטאך בדקה פרוק ועשה דקה עם יש' וי"מ דקה תרומס גוי אלו ישר' כמא'
חז"ל אמר טורנוסרופוס לר"ע אם אלהיכם אוקב עניים למה אינו מפרנסם מלך
שכעם על עבדו וחשבו מי שצא ומפרנסו אינו מתחיי' למלך א"ל אינו כך אלא מלך
שכעם על בנו מי שצא ומפרנסו הוא אהוב ונחמד למלך וגמולו ישלם לו ו"ש כי
ישר' שהם גוי קדוש אומרים כי הדקה תרומס אותם ויודעי' כי יש להם שכר טוב
בעמלם וששים ושמים לעשות רצון קונם . אכן הגויים אומרים כי כשהם נזקק
וחסד הוא מאוס בעיניו ית' והעושה דקה הוא חוטא כי עבר על גזרת המלך שכעס
על עבדו כאמור ו"ש וחסד לאומים אומרים שהוא חטאת כי העושה חסד הוא חוטא
זו היא סברת הגויים הלאומים הפתאים כי לא ידעו דרך ה' . א"ל דקה תרומס
ישר' כי עושים דקה ממנוס אכן החסד לאומים הוא מחטאת שגזול' וחוממים
ואח"כ בוכים בו רחובו' ושוקים כמ"ש חז"ל לחון דלים יקבלנו זה עשיו ולכן להיות
כי דקתם היא מחטאת שגזלו וחמסו ולכן גם ה' יחשוב להם זה עון ולא לרצון
יהיה להם אלא לחטאת כלולב הגזול שזועק לפני ה' כי הוא גזול כן הדקה מעידה
לפניו ית' כי היא גזולה ואנוסה מישר' . א"ל ממה באו המצות לגויים לעשות דק'
וחסד מחטאת ישר' שאם זכו נתנו לעניי ישר' לא זכו נותנים לגויים והם בוכים
בו מרחצאות ו"ש וחסד לאומים מי גרס להם לעשות חסד חטאת ישר' שלא פרנסו
את ענייהם כראוי לעשות . עוד שמעתי אומרים דרך הלצה בזה כי הקה מילת
חסד יש בה ב' פירושים דבר והפכו הא' הוא דקה וחסד שהוא גמילות חסדים גם
משמש לשון חסרון כמו חסד הוא הכ"ז בפ' עריות גם מילת חטאת יש בה ב' פירושי'
א' לשבח וא' לגנאי לשבח והוא קרבן חטאת וכן משמש לשון חסרון כמו ויהייתי חטי
ובני שלמה חטאים גם מלשון חטא ועון וחטאתי נגדי תמיד זהו וחסד לאומים
דורשנו לגנאי כמו מילת חטאת הנדרשת לגנאי אעפ"י שיש חטאת לשבח וכפרה
כן חסד לאומים שקץ תשקצנו לגנאי כמו חסד דערינו' והוא ע"ד חז"ל גייפא בחיזרי
ומחלקא לבושיי' רצון מלך לעבד משכיל אמר שמלכו של עולם רוצה שיעבדוהו
ישר' בהשכלה לעבוד מאהבה ולא ע"מ לקבל פרס שמתוך כך בעברתו של הק' בה
כי זעם ה' לא יבעוט ביסודין רק יתבייש על חטאתיו ותהיה העברה הכי גרמה
להיותו מתבייש ומתוך הבושה יתכפרו חטאתין שנא' למען תזכרי ובושת בכפרי
לך על כל אשר עשית . וי"מ שרוממות הגוי הוא מתוך הדקה ואם ואלית חסד
שעושה הק' בה עם האומות אע"פ שאין בידם דקה הוא מתוך חטאתם של ישר'
בבעויותינו הם מתקיימים ולא זל עוד כמה פנים בפסוק זה . רצון מלכו של עול'
לקיות עבדיו ישר' משכילים לחזור בתשובה כי לא יחפז במיתה רשע ועברתו של

כסף צרוף

הקב"ה תהיה צימן שהוא מביש ורשע מבייש אביו שבשמי:

מן

מענה רך ישיב חמה ודבר עציב יעלה דאף: לשון חכמים תיטיב דעת
ופי כסילים יביע אולת: בכל מקום עיני יהיה צופות רעים
וטובים: מרפא לשון עץ חיים וסלף פה שבר ברוח: אויל ינאץ מוסר
אביו ושמר תוכחת יערם: בית צדיק חסן רב וכתבואת רשע נעפרת:
שפתי חכמים יזרו דעת ולב כסילים לא יכין:

מענה רך ישיב חמה: אמר שצריך האדם להיות דבורו בנחת עם הבריות
שאצ"פי שבערה חמתו של אדם על חבריו אם ישיבו בנחת ומענה רך
ישיב חמתו אחר ואם ידבר לו דיבור קושי ופנים זועפות כי זה יורה היות דבריו
מלב ומנפש כמאמר החכם עיקר הדברים הם הגלגלים בעשיית התנועה וכיון
שהוא דבר עציב יעלה אף אצ"פי שלא קדמה עם חמה כדאי הוא דבר עציב להעלו
אף מחדש למי שלא היה לו: עוד איפשר שמדבר הכתוב על ישר' כשחטאו בעגל
ויחל משה את פני ה' בתחנון כדל שאל אותו מענה רך של משה ישיב חמה כדכתי'
במד בפרץ לפניו להשיב חמתו ודבר עציב שמדבר המרגלים יעלה אף ה' ביום ההוא
ויקנוף וישבע לאמר וגו' ע"י שהעונה לרעהו מענה רך הוא אומר לו בחסדיך
הסר כעס מלבך ואח"כ נבא לידי ויבוא וז"ש ישיב חמה קודם דבריו ומי שמדבר
בעצבון ורוע לבב אדרבא אומר לו שיעלה אף יותר ממה שיש לו כי אינו חושש
ממנו וזה גורם עציב באותו דבר: לשון חכמים תטיב דעת יראה שיש כמה חכמי'
שיש להם דעת ושכל טוב בעיון ואינם יודעים להוציא בפיהם אותו דבר המתקן
כי לשון חכמים היא המטיב את הדעת לומר הדברים כתקן ויש ג"כ אנשים רשעי'
שאצ"פי שבקרבת ישימו ארבעים להם כח במתק שפתיים להעלים רשעתם אבל
הכסילים אין להם דעת להעלים רשעתם ובפיהם יביעו אולת: וי"מ לשון תטיב
מתקן מתוך הדעת שכלב חכמים והאולת הקשורה בלב הכסילים יביע פיהם
דברי סכלות: בכל מקום עיני ה' יראה כי האדם יראה לעינים ולמראה עיניו
ישפוט את הנדיק ואת הרשע שהנדיק הולך בדרך טובים והרשע בדרך רשעי' אבל
עיני ה' רואות כל דברי בני אדם כי יש אדם עובר עבירה והוא נדיק כגון שהיה
עבירה לשמה ויש רשע עושה מצוה אינה לשמה והאדם נופה לעובר עבירה ואומר
שהוא רשע ולעושי המצוה ואומר שהוא נדיק והקב"ה בוחן כליות ולב ונופה למי
שלבד לשמים ולמי שלבדו למרע הרי שכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים כי
במקום שעושים מצוה יודע ה' דרך חטאים ובמקום שעושים יודע ה' דרך נדיקי'
ע"י לשון חכמים מטיבים ומייפים את הדעת לדעת את ה' כי הענוב את ה' אין לו
קיום והעמדה ופי כסילים יביע אולת ומה היא האולת שאומר כי בכל מקום עיני
ה' צופות רעים וטובים והוא זון ומרחם לכל: ע"י שלשון החכמים מדבר בלתי
כי אינו מסתפק בענין הדעת בלבד רק בהיותו עוסק בלשונו בתורה ופי כסילים
יביע אולת הוא מדבר סכלות זה ואומר דרחמנא לבא בעי כי בכל מקום עיני ה'
צופות רעים וטובים כי הוא בוחן לבבות וכיון שיש לו לב טוב אין לו כוון לעסוק

תמיד בתורה ועל האמת שזו היא סכלות גדולה לפי שעיקר האדם הוא לעסוק בד"ת כי הוא מרפא לאדם על כל חטאיו לעסוק בתורה שנק' עץ חיים ומי שמסלק בלימוד התורה ומדבר בלשון דברי הבאי יש לו שכר גדול ברוחו ולא מטהרה היא נשמתו וח"ל דרשו אם חטא אדם כלשון הרע מה רפואתו יעסוק בתורה כי מרפא לשון הרע הוא עץ חיים שיעסוק בתורה וכפי דרך זה ביארתי בכסף נבחר סוף הפסוק שאמר וסלק בזה שכר ברוח כלומר אם אחר שעסק בתורה חזר לדבר בלשון הרע בודאי וסלק ועקשות פה היה לו בזה עם עסק התורה בודאי שאדם זה הוא נשכר ברוחו ונפשו לא מטהרה היא ע"י ואם סילף ועיקש בשמירת התורה ועבר על מצוותיה מה תקנתו שיסגר ויכניע את רוחו וישב בתשובה וגם לו "אוי" יגאל מוסר אביו אמר שהבן הרשע אפי' המוסר שייסר אותו אביו להנחתו וטובתו כאב את בן ירלה נ"מ יגאלנו הבן האויל והשומר תוכחת של אחרים אעפ"י שאינו אביו הוא יערים ויתחכם ועוד רמז שהאויל אינו שומר אפי' המוסר שהוא בשבט מוסר והערום אפי' תוכחת של דברים הוא שומרם ונמצא גורם האויל שאינו שומע בקול מוסר אביו שכל תבואתו שהנחילו אביו כיון שהוא אויל ורשע נעברה אותה כחלה אצל השומע בקול התוכחת יהיה לו חוסן רב ונקרא ביתו בית לדיק כי לעולם לא ימוט ע"י שזכות הדיק גדול להיות ביתו חוסן רב ומגדל עוז לכל בני דורו ובשכיל עון הרשע הוא נעכר ונמצאת בית הדיק נעכרת בעון תבואת הרשע אשר הביא בידו כמה עונות וחטאות באופן שהוא מזכה את האחרים והוא נלכד בעון אחרים ע"י כי האויל הרשע יגאל מוסר אביו שהוא מדריכו בדרך טובה ושומר לשמוע בתוכחת אדם רשע ערו' יערים להיניח בחור ברע ומאוס בטוב וביהות האדם הולך בדרכי אבותיו הקדושים ושומע בקול יולדי' נקרא בית לדיק וזכותם עומדת לעד אצל אה יש בזרע הדיק תבואת רשע נעכר כל אותה הבית כי חטא אחד יאכד טוב הרבה שפתי חכמי יורו דעת אמר שהחכמים מלכד החכמה שעיינו בלבם שיחתם גריבה תלמוד כי בשפתיהם יורו דעת ודברי חכמה והכסילים אפי' בלבם אינם משיגים מה שהשיגו החכמים על שפתיהם וי"מ שהחכמי' אומרים דבר שהוא זר וקשה למלאו ד"ת אם לא מתוך יגיעה דמלאה ולא יגיעת חל תאמן ומתוך כך טורחים ויגיעים לקנות חכמה ולב כסילים לא כן שחשבים כי בנקל ישיגו חכמה ולכך אינם קונים החכמה :

זבח רשעים תועבת יהוה ותפלת ישרים רצונו : תועבת יהוה דרך רשע ומרדף צדקה יאהב : מוסר רע לעזב ארח שונא תוכחת ימות : שאול ואברון נגד יהוה אף כי לבות בני אדם : לא יאהב לץ הובח לו אל חכמים לא לך : לב שמח ייטב פנים ובעצבת לב רוח נכאה : לב נבון יבקש דעת ופני כסילים ירעה אולת : בלימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד :

זבח רשעים תועבת ה' אמר שהרשעים שחוטאים ומביאים קרבן אותו זבח וקרבן הוא תועבת ה' כמ"ש ע"ה וקרוי לשמוע מתת הכסילים זבח והישרים אפי' החפילה שהיא במקום הקרבן היא לרצון לפני ה' ואין צריך לומר כי זבחהם יערכו לו לרצון : וכיכר הטעם שחוטאם הק"נה קרבן הרשעים לפי שזה דרכם כסל למו לטבול ושרץ

בסוף צרות

וסוף בידם ונקבעה העצירה בידם עד שחזר להם לטבע כמו הדרך הכבושה לרבים
 וכיון שהמעשה הרע הוא דרך כבוש לרשע לכך יתעבהו' ומרדף לזקה שהוא באדם
 הישר יאהב. ע"י על הרשע הנחשב בעיני ה' שאם אינו מרחיק ברשעתו והוא מרדף
 לזקה יאהבנו הקב"ה וע"ז אמר עשה לזקה ומשפט נבחר לה' מוצח כי מעשה הזקה הוא
 הוראה ששם מחטאנו ולזקה תליל ממות ודווקא לרשע שאינו חוזר בו מרשעו יתעב ה'
 ויפטרנו במוסר רע ויסורי קשים כיון שעוז אורח הישרה לגמרי ומרבה לפשוע ושונא
 תוכחת ימות ורדף לומר מוסר רע לומר שכיון שלא שב מתוך היסורין והוא עוזב אורח
 ה' כחיותו מוסר רע לו כי הורה בידל רשעו שהוא שונא תוכחת וימות. וי"ת זבח
 רשעים תועבת ה' שרמז מ"ש בגמ' דמשמייא יהבי ולא שקלי ולכך הזבח שהוא ליתן לגבו'
 יתעב ה' והתפילה שהיא לשאול מחנוית' ליתן הוא חובה. תועבת ה' דרך רשע וגו' פי'
 חנובת ה' לילך אפי' בדרך שהרשע הולך בו פן ילמד ממעשיו ואם כוונתו לילך באותו
 דרך הוא להיותו מרדף לרשעים שיעשו לזקה או יאהבנו הקב"ה. שחול ואכדון נגד ה'
 אמר שלא יתפוך ה' במיתת הרשע כי שחול ואכדון שגופל בתוכם הרשע והונו נגד רכון ה'
 כי רטנו הוא שישוב מדרכיו ויהי אף כי לבות בני אדם כשיש להם חילוק לזכות והוא שלא
 ברטנו יה' ונגד רטנו. ואם תאמר כיון ששחול ואכדון הם שלא ברטנו ית' א"כ למה
 בראם לז"א לא יאהב לן הוכח לו לפי שיש כת לנים שאינם אוהבים התוכחת ואינם הולכי'
 אל חכמים שמא יוכיחו אותם ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ומתלוצצים בם לכך נבראו
 שחול ואכדון להיותם כדוגים בהם. עוד רמז שהלך אינו מוכיח הוא לעלמו ליקח מדרות
 בלבו גם אל החכמים המוכיחים בשער לא ילך ולכך יהי דרכו שחול ואכדון ליפרע ממנו
 וז"ש שחול ואכדון מוכבים להולכים נגד והפך מתורת ה' כי אעפ"י שיש לאדם צ' לזכות
 הא' ינה"ר והא' ינה"ט המוכיחו מ"מ הלך לא יאהב לתוכחת ינה"ט העומד בתוך גופו
 להזכיר לו וגם אל מושב חכמים לא ילך כדי שלא לקבל תוכחת שיוכיחוהו באופן שבהכרח
 הוא הולך אל שחול ואכדון לידון שם. לב שמח ייטיב פנים. אמר כשהלב הוא שמח הוא
 מנליח בדבר הלכה וייטיב פנים בהלכה לחדש פנים וחדשים בתורה מתוך שמחה כמו
 שחמרו בגמ' וכן לדבר הלכה דרך מתוך שמחה כי בזמן שיש לאדם עלבון אינו יכול להשיג
 דברי חכמה ובעצבת לב יהיה לו דיוח נכאה שלא השיג רוח חכמה וכינה. או יאמר שבזמן
 שהלב שמח אעפ"י שיהיה עין צמר בוכה מ"מ ייטיב פנים שפניו חסודות ובעצבת לב הרזח
 אשר נחפו נכאה וגם הנשמה היא חסרה ונכאה מהשלימות שעינקר העבודה היא בשמחת
 לבב כדכתיב יען אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה. וכזה יש לומר עוד שהם עבד ה'
 בשמחת לבב כשהיו פנים של זעם בעולם ייחזי אותם פני הזעם לסלק הזעם ואם יעבדו
 את ה' בעצבון לב אז יהיה רוחו נכאה בייסורין. והעובד את ה' מאהבה ובשמחה מלב
 ומנפש אז לבו נק' לב נכון כיון שהוא מבין ומבקש דעת כמבקש מליאה לפי שידוע ערך
 הדבר ומלתא אלבשיהו יקרא אבל הכסיל לא מביעייא שאינו מחשיב בלבו דבר של חכמה
 ודעת אלא גם בפיו ירעה אולת ומחזר אחר דברי סכלות והוללות. עוד חיפשו שפי
 הכסיל אומר על הנכון המבקש דעת שהוא רועה אולת ללכת אחר דברי הוללות וסכלות
 בלכתו לבקש דברי דעת כי מה לו להיות עוסק בזה ואולת היא לו וכלימה. ולזה אמר
 שפ"ה שהכסיל הזה שהוא עני הדעת ואין בו ידעת ה' הוא מקטני אמה וכל ימיו הם רעי'
 בעה' ובע"ה כיון שלבבו למרע וטוב לב' שלבו לשמי' וזכה לשמי' שולחנות ומשתה תמיד
 בפי' ה' גם שילמן ערוך לפניו בעה' ב' ע"ה שהעני מירקת ה' שיש בו קיטן אמה גם בשעה

שהוא

שֶׁהוּא אוֹכֵל רֵעֵה חֲמֵלָה לוֹ כִּי הוּא אוֹמֵר מִה אוֹכֵל לִמְחַר וְטוֹב לִב הִירָא אֵת ה' וַיֵּשׁ לוֹ לֵב טוֹב כֹּל הַמִּדְוָן לִפְנֵי אֵם מַעַט וְאֵם הִרְבֵּה יֵאָכֵל הוּא כַחֲשָׁב לוֹ לִמְשַׁתֵּה גְדוֹל גְּאוּפֵן שִׁאִינוֹ קָן עַל מַזְוֹנוֹתָיו וּמִשְׁתַּה תְּמִיד לִנִּי:

טוֹב־ מַעַט בִּירְאֵת יִהְיֶה מֵאוֹצֵר רֵב וּמֵהוֹמֵר בּוֹ: טוֹב אֶרְחַת יִרְק וְאֶהְבֵּה שֵׁם מִשּׁוֹר אֲבוֹם וּשְׁנֵאֲהָ בּוֹ: אִישׁ חֲמֵה יִגְרֶה מְרוֹן וְאֶרֶךְ אֲפִים יִשְׁקִיט רֵיב: דֶּרֶךְ עֲצֵל כַּמִּשְׁכַּת חֶרֶק וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל סִלְלָה:

אמר שֶׁאֲפִי שָׁכַל יָמֵי עֲנִי הֵם לַעֲמִים מִ"מ טוֹב יִהְיֶה לַעֲנֵי שְׁמוֹנוֹתָיו מוֹעֲטִים כִּיֹּן שְׁהוֹלֵךְ בִּירְאֵת ה' יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לַעֲד מִהַעֲשִׂיר שֵׁשׁ לוֹ אוֹצֵר רֵב מִמִּמּוֹן וְהוֹן וְהֵן בּוֹ יִרְאֵת ה' כִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַגִּפֶּל וְעֵתִיד לִהְיוֹת מִהוֹמֵה בְּמִמּוֹנוֹ בְּשִׁבִּיל עֲלָמוֹ שֶׁלָּה כִּהֵג בִּירְאֵת ה' וְ"ש מִהוֹמֵה בּוֹ כְּלוֹמ' בְּשִׁבִּילוֹ אוֹ יֵאָמֵר וּמִהוֹמֵה בּוֹ שְׁהוּא אוֹצֵר שֶׁל מִהוֹמֵה מַעֲוֵן וְגוֹל שֵׁשׁ בְּמִמּוֹנוֹ וְ"ש טוֹב אֶרְחַת יִרְק לִהְתִּנְהֵג בְּעִנְיֹת וַיֵּשׁ שֶׁם אֶהְבֵּת הַש"י אֵת אוֹ לֵאכּוֹל אֶרְחוֹ יִרְק בְּאֶהְבֵּת הַש"י אֵת וְחִסְדּוֹ כִּי אֵין שֶׁם קִטְרוֹן וּמֵה גֵם כִּי לֹא יִגְבֶּה לִבּוֹ לַחֲטוֹא מִשּׁוֹר אֲבוֹם שֵׁשׁ בּוֹ שְׁנֵאֵה לֵאכּוֹל שְׂבָשְׂמִים וְרֵם לִבְבוֹ בְּאֶכִּילֵת בְּשֶׁר לִשְׂבָעָה וְאֶכֵּל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפְנֵה אֵל אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיֵּשׁ מִפְרָשֵׁי עֵם מֵא' חו"ל שֶׁאֵמֵר שְׁלֵמָה מִקְרָא זֶה כַּגִּד ב' בְּנֵי אֵדֶם שִׁפְגִּעוּ בּוֹ בְּשָׂעָה שִׁירֵד מִמַּלְכוּתוֹ וְהָא' הֵאכִילוֹ שׁוֹר אֲבוֹם וְהִתְחִיל מִשְׁמִיעַ לוֹ דְּבָרֵי מַלְכוּתוֹ וְהִיָּה גּוֹעֵץ וְאוֹכֵל עַד שֶׁעָמַד מִהַסְעוּדָה וְלֹא אֶכֵּל וּבֵא אֵדֶם אַחֵר וְהֵאכִילוֹ אֶרְחוֹ יִרְק וְדָבַר עַל לִבּוֹ דְּבָרִים נִיחּוּמִים וְגו' וְלִזֶּה אֵמֵר טוֹב לִאֶרְחַת שִׁאֲכִילוֹהוּ אֶרְחוֹ יִרְק וְאֶהְבֵּה בּוֹ כִּיֹּן שֶׁלֹּא הוֹצִיא עָלָיו הוֹצָאוֹת יִתִּירוֹ מִשִּׁאֲכִילוֹהוּ שׁוֹר אֲבוֹם כִּי בּוֹדֵי יֵשׁ לוֹ שְׁנֵאֵה עֲמוֹ בְּסִיבֵת הַהוֹצָאָה יִתִּירָה שְׂבָשֵׁל שׁוֹר א' לִכְבוֹדוֹ אִישׁ חִימָה יִגְרֶה מְדוֹן אֵמֵר שְׁמִי שְׁהוּא כַּעֲסֵן רוּחַ עַל פְּנֵי יִחְלוֹף וַיִּגְרֶה מְדוֹן לִהְבָּעִיר אֵשׁ הַמַּחֲלוּקֶת וּמִי שְׁהוּא אֶרֶךְ אֲפִי לִהְבָּעִיר עַל מִדּוֹתָיו הוּא יִשְׁקִיט הִרֵיב שְׂכָבֵר הִיָּה וְאֲפִי אַחֵר אֶתְגַּלֵּעַ הִרֵיב הוּא יִשְׁקִיטוֹ בְּמִתָּק שִׁפְתָיו דֶּרֶךְ עֲצֵל כַּמִּשְׁכַּת חֶרֶק יִרְבֵּה שֶׁהַעֲצֵל אֲפִי כִשִּׁים לִפְנֵי דֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא הוֹמֵר שֵׁשׁ בּוֹ גִּדֵּר שֶׁל קוֹנִים אֶבֶל הַיִּשְׂרָאֵלִים אֲפִי בְּאֶרֶץ הָעֻקְמוֹה אֲוֹמִים שֶׁהִיָּה מִסְלָה יִשְׂרָאֵל וְהַנִּמְשָׁל שֶׁהַמַּעֲצֵל בְּעִבּוּדֵת ה' אֲפִי בְּמִצְוֵה שְׁנִידְמָנָה לִפְנֵי בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבִנְקֵל דּוּמָה אֵלָיו שֵׁשׁ שֶׁם עִקְיָתָ קוֹן מִשְׁמַת חֲסִירוֹן כִּים וּבִיטוֹל הוֹמֵן וְאִינוֹ מִבְּחִין עַל מִתָּן הַשֶּׁבֶר וְהַיִּשְׂרָאֵלִים נִיחָא לֵהוּ לִמְיַעֲבַד מִצְוֵה בְּנוֹפֶס וּבְמִמּוֹנֶם וְאֲפִי יֵשׁ בֵּה קֶצֶת עֲקָשׁוֹת וְקוֹשֵׁי כְּגוֹן הַהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הָעֻקְמוֹ דּוּמָה אֵלָיו כֵּאֵילוֹ הִיָּה דֶּרֶךְ סִלּוּלָה וְהִינוֹ גְּמוּנָע לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֵה וַי"מ אִישׁ חִימָה יִגְרֶה מְדוֹן שֶׁל מַעֲלָה שֶׁהֵם הַמִּקְטָרְגִּים בְּסִטְרָא דְּדִינָא קִשְׁיָא אֲמַנְסֵה ק"ב שְׁהוּא אֶרֶךְ אֲפִים וְרֵב חֲסִד יִשְׁקִיט רֵיב הַמִּקְטָרְגִי עָלָיו מִלְמַעְלָה דֶּרֶךְ עֲצֵל דְּבַר עַל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוּא הוֹלֵךְ אֵל בֵּית עוֹלָמוֹ שֶׁהַעֲצֵל בְּמִצְוֹת וְלֹא טָרַח בְּע"ש אֵז יוֹצֵאִים לִקְרָאָתוֹ כִּמֵּה מִלְּאֲבִי חֲבֵלָה וּמוֹזִיקִים כְּקוֹנִים כְּסוּחִים אֲמַנְסֵה אֶרְחוֹ הַיִּשְׂרָאֵלִים הִיָּה סִלּוּלָה כִּי מִלְּאֲבִי שְׁלֹם יוֹצֵאִים לִקְרָאָתוֹ וַיֵּאָמֵר סוּלוֹ סוּלוֹ הַמִּסְלִיָּה שֶׁקָּלוּ מֵאֲבֵן נֶגֶף וְגוֹר מִכְשׁוֹל יֵבֵא שְׁלֹם יִנְחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם וַי"ש וְאֶרְחוֹת יִשְׂרָאֵל סִלּוּלָה:

בֶּן חֲבֵם יִשְׁמַח דָּאֵב וּבְסִיל אֶדֶם בְּזוּה אֲמוֹ: אוֹלֵת שְׁמַחָה לְחֶסֶד לֵב וְאִישׁ

בסוף צדוק

ואיש תבונה ישר לכת : הפר מחשבות באין סוד וברכי יועצים
תקום : שמחת לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב :

בן חכם ישמח אב . אמר שהבן שוכה לחכמה הוא מוכה אבא וישמח לאביו בחכמתו
כי הוא יבין את דבריו וכסיל אדם שהוא אדם רשע אינו מחייב לאביו בחטאיו
רק הוא בונה לאמו . והטעם לבזיון אמו הוא לפי שפיקר הבן אס טוב ואס רע הוא
תלוי באמו ועל כן צו חכמי' ואמרו הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה ולעול' ימכור
אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח וא"כ כשהבן הוא כסיל הוא בונה לאמו ורמו לומר
ישמח אב ולא אמר ישמח לאביו לומר שישמח אביו שבשמים ואביו שבארץ . אולת
שמחה לחסר לב . ירצה שהאביל עושה שמחה ועיקר מדברים שהם של אולת והכל
ואיש תבונה אינו עושה עיקר בדברי ע"ה כי הכל המה אביל משים נגד פניו יוס
המיתה וישר לכת כי הולך האדם אל בית עולמו ואותה ההליכה שהוא עתיד לילך
זה הוא מיישר אותה בתורה ומעשים טובים ומכין צידה לדרכו . הפר מחשבות
באן סוד . אמ' שאפי שמחש' טובה הק"כ מהרפה למעשה לפעמים תחבטל אותה
מחשבה טובה בזמן שאין סוד ה' שהיא התורה וגם אין בו סוד ה' ליראי' דהיינו
יראת שמים וכמא' חז"ל שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם
לעושים לשמה ולא לעושי' שלא לשמה וא"כ באין סוד יראת ה' ותורה תופר מחשבה
הטובה . ואס המחשבה היתה ברוב יועלי' שנתיעצו לעשות מצוה א' אע"פי שלא
עשה תקום המחשבה ותרצה לפניו ית' כמעשה הטוב . עוד יאמר שהמחשבה יש
לה ביטול והפרה בסיב' היותה באין סוד שלא היתה בסוד כי אס היא ברוב יועלים
זה אומר ככה וזה אומר ככה וכיון שהיא בפני רוב יועלים תגלה המחשבה ותקום
הפרכת להבטל לגמרי ואימתי יש שמחה לאיש במענה פיו אע"פי שלא היה בסוד
בזמן שהוא דבר בעתו שאז הוא מה טוב וגם וקיים . ע"י שישמח האדם
בע"ה כשכיל מענה פיו שעוה המן וקדיש וקדושה בבית הכנסת ובתנאי שדבר
בעתו שהעונה המן יתומה יש לו עונש אמנם העו' דבר קדוש' בעתו מה טוב חלקו
לע"הב' . ויש מפרשים שבני אדם הם שמחים לענות למצויהם בשעת מריבה אביל
על האמת לא מצאתי טוב משתיקה לא יענה כי אס דבר אחד ויהיה בעתו מה טוב
ומה נעים הוא :

ארח חיים למעלה למשכיל למען סור מ'שאל מטה : בית גאים יסח
יהוה ויצב גבול אלמנה : תועבת יהוה מחשבות רע וטהורים
אמרינעם : עבר ביתו בוצע בצע ושונא מתנת יחיה : לב צדיק יהגה
לענות ופירשעים יביע רעות : רחוק יהוה מרשעים ותפלת צדיקים
ישמע : מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תד'שן עצם : און שמעת
תוכחת חיים בקרב חכמים תלין : פורע מוסר מואס נפשו ושמע
תוכחת קונה לב : יראת יהוה מוסר חכמה ולפני כבוד עגורה :

אורח חיים למעלה למשכיל. אמר שהמשכיל שרוצה להשיג אורח חיים צריך שיהיה לבו פונה תמיד למעלה א השמי' וישתדל להשלים נשמתו החשובה משמי מרום ולא יהיה נוטה אחר החומר אשר מעפר יסודו וזוה יהיה שלם וישיג ארמות חיים ולהתרחק מהחטא ויסוד משאול שלא ירד שם בחטאיו צריך להכניע עצמו ושלא יתגאה שלא יאמר מה אפי ומה חיי הכל וריק רמה ותוליעה ונני אכני להכניע את יוגרי בשפלות מצבי וקוטן ערכי וז' ש למען סוד משאול צריך להשפיל עצמו מטה מטה כי בזה יכניע לבדך הערל ולא תחטא והוא ע"ד שביארתי בס' בספ' מזוקק מ"ש אתגא הסתכל בג' דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מה'ן באת ולאן אתה הולך למקו' רמה ותוליעה עיין שם. והעולה מזה הוא שבהיותו מכניע עצמו ויראה מה אחריתו מטה מטה בארץ מקום רמה ותוליעה אז ימלט מפשו מיד שאול סלה ומתוך שיספיל את עצמו מטה מטה לא יחטא כי בית גא' יסח' השמתוך שהוא מתגאה בעצמו הוא בא לידי חטא ובית הגאים החטאים בנפשות יסח' ויהרוס ה' ויגב גבול של האדם השפל בלבו כמו לב האלמנה שהיא ספלת רוח. ואיפשר שרמו דרך הלכה שבית גאים יסח' ה' שימות אמתו אל' ותשאר אשתו אלמנה ויהיה כל יגיעו לאמנתו ויגב ויקומם גבול האמנה בנכסיו של זה שנתגאה. ודקדק לומר בית גאים שאפי' הבית המיוחדת יהרסנה ה' וא"ל כל בולו מסביב ואפי' גבול האמנה מסביב יגיב ויכונן וא"ל בית האמנה. תועבת ה' מחשבות רע שאמר שהאדם הרע ובליעל כל מחשבותיו הינם לא בדבר שהוא תועבת ה'. שגא הוא יאהב ומחשבו האנשים הכשרים וטהורים הם אמרי נועם בענייני התורה שכתוב בה דרכיה דרכי נועם ולבם ופיהם שוים לטובה. ועוד ירמוז שהרשעים אפי' במחשבה הם מכניסים לה' וחושבי' מחשבות רעות אשר שגא ה' וא"ל כל בפועל ובמעשה והכשרים והטהורים אפי' שית שפתיהם הם אמרים בדים וא"ל מעשיהם הטובים ומה הם האמרים של האנשים הכשרים עוכר ביתו בולע בלע שהם מוכיחים לאנש' רשע ומוד עינים מה יהיה באחריתם כי כל מי שבולע בלע וחומד משל אחרים הוא עובר ביו' שסופו לאבד כל ממנו ושונא מתנו' העפ"י שבאו לו מאיהן בלי חמדה כי אם בהיסת' הדע' הוא יחיה שלא ירד מנכביו וינטרף לבדו כי העני חשוב כמת וזה יחיה ב' ושר וכבוד. עוד ירמוז מה ששינו במשנה שתקנו חכמים גל המריש הגזול שבהו בכירה שיתן את דמיו מפני תקנת השבי וזהו שגרמו כאן ואמר שהמחמיר על עצמו עצמו וקעקע הכירה להוציא המריש הגזול אשר בלע ועכר ביתו להרסה כדי להוציא מתורה הבלע והגזול אשר בלע ולהחזיר הגזילה בעינה ומשם והלאה הוא מתרחק עד קצה האחרון שאפי' המתנות שבלות דרך היתר הוא שונאם כי אינו רוצה ליהנות משל אחרים בודאי שזו היא תשובה גמורה ומה יחיה לעה"ב האיש הזה. וי"מ תועבת ה' מחשבות רע ששונא הקב"ה מי שיש לו אחד בפה ואחד בלב דהיינו מחשבות רע ובפיו מדבר אמרי נועם אמרות טהורות הא' למה זה דו' זה לבולע בלע ומביא לביתו שהאדם יראה לעיני' ביתו מלא כל טוב ותחתיה תעמוד הכהר' כי בא' זה ואבד את זה ויגל אכל ביתו ויזכ' ביתו בולע בלע אכל האיש הישר שתוכו כבדו ושונא מתנות יחיה. לב' לדיק יהגה לענו' אמר שהלדיק קודם שידבר דבר הוא מושב יפה יפה ויהגה בדרכו מה שרוצה לענות לחבירו באופן מכל דבריו הם במדה ומשקל בלי תוספת ומגרעת ופי' רשעים יביע כמו נחל נובע בזהירות

בהק צדוק

מן יציע דברים של דע ואינו מתעבב צמיתון לראות מה ידבר וי"ח מלשון לענה
 שהלדיק הוא חושב תמיד יום המות שהוא יום מר כלענה ופי רשעים שוכחי המות
 ומדברים בעשיית הרעות . ושמך לזה ואמר רחוק ה' מרשעים כי לא יענס בעת
 צרתם ותפילת הלדיקים ישמע שאלה פ"י שנגלה אותם טרם יקראו ע"ז תפילתם
 אינה חוזרת רקם ותפילת לדיקים עוד ישמע להפיץ להם . עוד רמז שהלדיק
 הוא חושב אימתו ישמע קדש או קלושה כדי לענו' עמהם והרשעי' אפי' כששמוע
 דבר קדוש : אינם עונים אלא מתעסקים בדברי תפלו' ופיהם יביע רעות ולפיכך
 רחוק ה' מרשעים כי הם תפ' לתם אצל תפילת לדיקי' שמע' א ויענס וי"ח שאלה
 צדוק ה' מרשעים עכ"ז כשהלדיקי' מתפללי' על הרשעי' תפילת לדיקי' שמתפללי'
 על הרשעים שמע' אל ויענס . וכולל לומר בהפך מה רחוק ה' מרשעים לעולם
 ירחק מהם והפי' בשעה שתפילת לדיקים ישמע שהוא עת רצון עכ"ז רחוק ה'
 מרשעים ולרשע אמר אלהים גש כי תרצות תפילה איני שומע כי מי בקש זאת
 מידכם רמוס חצרי ואל תשא רינה ותפילה ואל תפגע בי מאור עינים ישמע לב .
 להיות לבא ועינא תרי סרסורי דעברה והעיקר נמשך מהעין כי עין רואה והלב
 חומד לזה אמר שמי שיש לו מאור עינים באור התורה ולא יראה בעיניו דבר רע
 ישמחגס הסרסור השני שהוא הלב שיפנה אל תורת ה' וכשנוטת איניו אל דברי
 התורה לשמוע בהם שמועה טובה של תורה תדען עכס מעצמו שהוא לזו של שדר'
 שמעמו נועץ הק"ב את האדם ביום התחיה ומתוך התורה שמע' אותו תדען אותו
 עכס ביום התחיה לפי שאין שומעת תוכחת חיים בקרב הכמי' תלין שיקין ביום
 התחיה כהיט השל יעור משגתו . וי"ח שהתורה שנק' אור היא משמחת הלב ולאחר
 חיתתו כשחומרו' דבר שמועה מפיו את דשנות עצמותיו ושפתותיו דופקת ולהשיג
 האדם מעלת החיים צריך שיקח בלבו שיש למעלה חוון שומעת ובה יקנה תופחת
 חיים ע"כ . ורמז עוד שהמתדבק צין החכמים ובקרבם תלין אותו וזכה להיות
 שומעת מהם תופחת שקונה מתוכה חיי' בעה"ז ובע"הב אכל השומע מוסר ופוע'
 לעשות בהפך ולמפרע או יאמר פוע' כמשמעו שמפסל המוסר ואינו מקיימו הוא
 מוחס' ש'מות וקיוס נפשו פי קרוב יוש חילו למות בחסאיו ושואיע תוכחת אעפ"י
 שהין אותו התוכחת לעצמו שלא שהיו מופתים את אחרים והוא שומע התוכחת
 ולקח מר ות בלבו זה בולא' הוא קונה לב חדש ורוח חדשה מה שלא היה לו מקודם
 לכן לפי שציקר לימות החל' הוא נקפה מתוך קבלת התוכחת והמוסר לפי שיראת
 ה' מוסר חכמה פי האש הירא את ה' צריך שיאיה לו מצורף עם החכמה מוסר
 ודרך הרץ שאס אין לרך אין תורה ואס אין יראה אין חכמה ותורה ולכן צריך
 להקצי' המוסר המצוי לידי יראה וגם צריך שיהיה לת"ח מדת העניה והכו דווקא
 לפני כבוד במקום שת מכי' לו כבוד ורונים לפכדו יותר יתבהג במדת העניה אבל
 באחרת דלא ידעין ליה מיבעי ליה לאודעי נפשיה ואס יוללו בו צריך למינקט
 בלביה אבג במקום שמכירין אותו לפני כבוד ענוה :

י

ל'א'רם מעד בילב ומיהוה מענה לשון : כל דרכי אישון בעיניו והבן
 דוהור יתיה : אל אלהי הנה מעשיה רבנו מחשבתיה :

כל פעל יהוה למענהו וגו' שעריוס רעה: תועמת יהוה בל ינבה לך
יד ליד לא ינקה:

לאדם מערבי לב: אמר שהאדם נרדף לעומת וליעג כמה גיועות במורשי לבנו
לע יך ולחדש חדשי תורה ולהתפלל לה שיהיה עם פיו ולשונו ו"ס
ומה' ישאל מענה לשון שיעורכו להיות עונה בשפתיו ומוליא דבריו אל הפועל
מתוך הכח: עוד יאמר שיש בקרב איש מערבי לב ב' מערכות א' מערכת לב טוב
זה ינקה ו' מערכת לב רע זה ינקה ר' מערכת גול מערכת ובכח לשון התורה הוא
נוטה למערכת לב טוב ו"ס ומה' הוא מחלק גבוה בזמן שיש לו מענה לשון בתורה
עוד יש לדרוש מענה מלשון גבוה והוא נענה שהוא לשון קבוצה ירמי שבזמן שמכניע
לשונו שלא לדבר שפת יתר הוא מה' וחלק גבוה שהוא נוסה חמר ינקה ו' ע' יאס
רצית לידע להיפך אלס נוסה אס חמר חלק ינקה ר' שה' אס חמר או חמר ינקה ו'
שהוא חלק ה' לו"א המבחן הוא מענה לשון שהלשון הוא שליח הלב וא' לשונו תענה
בתור זה יאמר לה אנוי כל דרכי איש יך צעניו אמ' שהאיס הנדוה ש' כל דרכיו של אותו
האיס יך הם צעניו ית' סדורו וגלויות וכיון שהכל צפוי לפניו ית' הוא הופך רוחות
למדוד לאיש כמפעליו ולתת לאיש כדרכיו הישרי' וכיון שכן נרדף האד' לכיון רכיו
לסמי' וכול אל ה מעשיך לרמוז שאפי' העבירה גול וסוב מעשה העביר' שתהיה לשם
שמים וכיון שהתכלית והפניה היא טובה יבנו מחשבותיך גיגולה עבירה לשם
כל פעל ה' למענהו כפי דרך חו"ל שדרשו הכל עשה בשביל קילוסו יש לפרש סוף
הפסוק וגו' רשע ליום רעה שגם הרשע מוכן לקבל להקצ' ה' ציוס רעה בגב' ששש
שקילוסו של הקצ' העולה מפי ה' יקיש בג' ע' כך קילוסו עולה מפי הרשע' בגב'
זכמו שדרשו חו"ל במ' ר' על פסוק ע' ברי' בעמק: בכא' אלו הרשעים ומשם הקילוס
עולה גם ברכות יעטה מורה שמקלסים ואומרים יפה דנת יפה הורית: וכפי דרך
רש' שפי' למענהו להעיד עליו בלומ' פעלו מעיד עליו יש לדרוש וגם רשע ינקה ר'
המחמיו הוא מעיד בו כי ס' רעה כמו שדרשו חו"ל ובאחריו יהיה מן חרגומו
סהדא שיל' ה' הוא מעיד בו: עוד יאמר כל פעל ה' בשביל קאיש ה' וכל יך
שהזכיר למעלה כי צדיק יסוד עולם וה' כל האדם לא נברא העולם לא בשביל זה
וגם רשע אע"פ שאין צורך לעולם בו מ' נברא: ליורך הצדיק כי אדם ה' צדיק
בארץ שלא יחטא והרשע נוטל חלקו וחלק הצדיק בגהנם והרשע הוא מוכן ליו' רעה
שיהיה נדון על חטאו של צדיק וצדיק מזה נחלק ויבהרשע תחתיו: תועבת ה' כל
גבה לב אמר שכל מ' יאות של גבוה שה' א' בלב אע"פ שמראה שפלות לפניס הוא
תועבת ה' במ' ד' בגמ' לא מינה ולא מקצתה והוא נתעב בעיני ה' ומיד הוא נפרע
ממנו ואפי' יד ליד עד לאחר זמן לא ינקה: או יאמר שם שהוא נותן יד ומחזיק ביד
הגבה לב ה' חסד בעיני ה' גם המחזיקו לא ינקה: עוד שמעתי ומרים בזה עם
מה שהובא בגמ' בעובדא ד' ששכר איס כפר ברקאי שמתוך גובה לבו וגבאותו הוא
ברוך ידיה בשיראי ומבזה קדשי שמי' ולבסוף נענש מגדלת מלך לתת ידו הימנית
ויב' שומדא ומתנו ידו השמאלית ולא עלתה בידו וסוף סוף חתכו ב' ידיו ו' ש'
ת' עבת ה' כל גבה לב כאיש הזה דהוה מבזה קדשי שמים ולרך ידיה בשיראי ויך
ל' לא ינקה בחתיקת ידו אחת עד שחתכו ב' ידיו כנו' ודוק:

בסוף ציון

בהסדר ואמת יכפר עון וביראת יהוה סור מרע: ברצות יהוה דרכי
איש גס אויביו שלם אתו: טוב מעט בצדקה מרבית בואות
בלא משפט: לב אדם יחשב דרכו ויהוה יכין צעדו: קסם על שפתי
מלך במשפט לא ימעל פיו: פלס ומאזני משפט ליהוה מעשה הובל-
אבני כים: תועבת מלכים עשות רשע כי בצדקה יכון כסא: רצון
מלכים שפתי צדק ודבר ישרים יאהב: חמת מלך מלאכי מורת ואיש
חכם יכפרנה: באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש:

בהסדר ואמת יכפר עון אמ' שמי שיש בידו עון גסות הרוח לא ינקה מעונו וזאת
אם יהוה יחזיק במדת החסד להטיב עם בני אדם ויעסוק בתורה וצוה יטפר
עונו ונרצה לו והאיש הירא את ה' אינו נכשל בלל בגאווה כדי לבקש חס' כפרה לא
מחילה הוא סר מרע שהגאווה היא שורש כל המדות ותבונות רעות: עוד איפשר
שרמו שאל יש לאד' יראת ה' ומנוח יראת ה' שיש בו הוא מתגאה על כדוריו שאינם
יראיים את ה' או אותו אדם יהיה סר מרע ונבדל מכל עונשים וגזירות רעות: וכפי
פיהם זה יהיה סר מרע כמו מוסר ומסולק מהרעות והעונשים: וי"מ שזוה לאדם
כס' היה סר מרע שלא יהי' לאיוו בחינה או מפני הכבוד או מפני יראה של בני אדם
אלא ביראת ה' תהיה בחינתך כשתסור מעשות רע: ברצות ה' דרכי איש: מי
שנמר בו הק' בגס על אויביו של הק' בהם שהם הרשעים יתן הק' בהם שלום והשקט
בזמן שאותם רשעים הולכים אתו עם האיש הצדיק מתגלגל להם זכות בגלגל ויש
להם שלום זהויותם אתו עם אותו צדיק שחפץ ה' בו ואע"פ שכולם נזונים ונהנים
בזכו הצדיק שהק' בהם משפיע להם שלום בשבילו מ"מ יש הפרש בין הצדיק והרשעי'
כי טוב מעט לצדיק משלו בצדקה וביושר מרוב תבואות של הרשעים היושבים אתו
ביון שהוא בלא משפט שהם רשעי' ואינם ראויים לכלום הק' אובלים בכות הצדיק
כוף הכלחם להיות כלה ואובדת וחטאתם לא תמחה: או יאמר מרוב תבואות
כשאין שום משפט של יסורין על האדם אלא כל ימיו בהשקט ובטחה שהוא איביל
עולמו בחייו ואשרי הגבר אשר תיסרנו יח' לב אדם יחשב דרכו אמר שהאד' חושב
מהשבות ללכת בדרך אחד ואומר כי זה הדרך נק' על שמו והוא דרכו ולא ידע כי
הכפר צעדיו לזוז מפנה לפנה וממקום למקום מאת ה' הוא כי הוא יכין צעדו ואם
לא גזר עליו הק' בה שילך בדרך ההוא לא יעלה בידו: עוד איפשר שאמר שהאדם
המעלה צריך תמיד לחשוב בלבו את הדרך אשר הוא הולך בה האדם לבית עולמו
ובהיותו חושב כן ה' יכין צעדו לכונן לו בית מנוחה לע"ה: קסם על שפתי מלך
וגו' יראה שגב מלך ביד ה' וכל הנהגותיו הם מאתו ית' ועל כן עולה לא במא
בשפתיו ואפי' אם יעשו קסמים על שפתי מלך שידבר דבר כרוגס עכ"ל במשפט
לא ימעל פיו בסבת הקסמים כיון שלבו ביד ה' ולכל אשר יחפון יטנו לא ימעל פיו
מא' נתן האהים אל לבו כי הק' בה כל דרכיו הם משפט ואינו נותן בלב המלך רק
משפט יסר ובדבר המשפט לא ימעל פיו כי משפטי ה' אמת: פלס ומאזני משפט
לה: פ"י פלס ומאזני משפט לה' לתת לאיש כדרכיו ואם האדם נוקל משקלותיו

בהמת

באמת ושקל ישר ומכריע כדן התורה כן ה' אלהים מכריעו לכף זכות ואם שוקל פחות מהשיעור גם מכריע משקלו לחצה ונמצא מעשהו של הק' בה כדמיון חבני כים שיש לו לאדם שאם משקלותיו שלמים כן ישקלנה ה' במאזני צדק ואם לאו לאו תועבת מלכיה אמר שהמלכים אינם רוצים שיהיו שריו מנהיגי המלכות תומכים בעשיית רשע לגזול ולחמוס הבריו' אע"פ שמגיע להם תועלת מאותו רשע שעושי' השרים כי מרבים הם להביא ממון לעמיון עכ"ל תועבת מלכיה הוא עשות רשע ע"י השרים לפי שבדקה יכון כסא המלכו' ומהוך החמס וגזל מתקעקע המלכות ורצון מלכים הוא שפתי צדק שידברו לפניו דברי אמת ואל יסעו בדברי שקר וכן יאהב המלך שיהיה מלך דובר ומנהיג לאנשים ושרים ישרים ולא מנהיג לאנשי רשע וכת של בקרני ויהיה דובר מלשון הנהגה כמו דב' אחד לדור עוד שמעתי בזה בפסוק כי בצלדקה יכון כסא עס מה שהובא בגמ' גבי בניו של אלישע אחר דלתו לגבי רבי לפרנסם ואמר אל יהי לו מושך חסד ואל יהי חוקן ליתומיו איתא בירוש' באמה אש וליחכה ספסלו של רבי באמה שעה גזר עליהם שיתפרנסו יע"ש ובה יבא על נכון אומרו כי בצלדקה יכון כסא וק"ל חמת מלך מלכיה מות אמר שכשיש רובו בעולם וחמת מלכו של עולם בערה גם כביכול שולח בחמתו מלאכי מות לקבל את כל בני האדם ואיש חכם יכפרה כשנוטל הק' בה צדיק אחד מביניהם הוא מכפר על הדור והם ניזולים וכי תימא א"כ זה הפסיד בשביל שיזכו אחרי' לז"א באור פני מלך חיים כי זה הצדיק הוא מוכה לאחריו וגם הוא מרניח כי הולך הוא אל המנוחה לאור באור החיים את האלהיו וכי תאמר א"כ לא מצינו שיפה כח הצדיק לא בזמן שחמת מלכו של עולם היא מתוהה על הדור אבל בזמן שהק' בה הוא ברצון עס ברוותיו מה כח הצדיק יפה לז"א ורצונו כשרצונו של הק' בה עס בני הדור או הצדיק הוא דומה כעב מל' קוש שהוא המטר היורד בניסן שא"עפי שירדו כמה רביעות של גשמים באותה שנה הנה עיקר הברכה היא תלויה ע"י המלקוש שהוא החיתוס כך זכות הצדיק אע"פ שאותו הדור הם זכאים ורצונו של הק' בה עליהם עכ"ל הברכה היא בזכותו של הצדיק :

קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקננות בינה נבחר מבסף: מסלת ישרים
סור מרע שומר נפשו נצר דרבו: לפני שבר גאון ולפני כשלון
גבה רוח: טוב שפל רוח את עניים מחלק שלל את גאים: משכיל
על דבר ימצא טוב ובוטח ביהוה אשריו:

קנה חכמה אמר שהחכמה שלמד אדם מפי רבותיו אע"פ שקונה אותה בדמים ולא בחנם היא יותר טוב לאדם מהחרוץ שבא אליו במתנה ודרך מציאה והמחזיקון לחפש דבר מחוץ דבר הוא נבחר מבקשת הכסף והזכיר בחכמה זהב וזכינה כסף לפי שהעיקר תלוי במה שלומד מפי סופרי' יותר מפי ספרים ע"י כי מה טובה ויכול להשיג הקדם מחוץ הזהב שבידו כי אם קניית החכמה וכן הבינה הוא הדבר הנבחר שיוכל להשיג מחוץ הכסף כי בהיותו פנוי מטרדת בקשת המזונות יהיה דעתו פנוי וישיג אחרי בינה מסילת ישרים סור מרע ירגה שהישרים עושים מסלה טובה לבני האדם שילכו בה ופי' מה הם ההמלה שעושים ואמ' סור מרע שבהיותם מזהירי' לבני אדם לסור מרע להתרחק מאנשי

בסוף צדוק

מאנשי השע ומדרך רעואל יתחבר לרשע ו' הוא מסלה ישרה שהנזכה לשמור גפשו
 שלא תתלבך ותלך לאיבוד הוא נוצר דרכו של ישר לב והמסילה ההיא שעשה הישר
 לב הוא בנצחה יב' שומר גפשו עוד יאמר שהישרים שעושים מסלה לסקל יצרכו
 הרע ולסור הרע הוא בהיותם נוכרי דרכם ושומרי נפשם בקדושה והם יטו אשורם
 מהדרך הטובה הצדה המסילה שעשו ו' יאמר שומר נפשו לע"ה הוא הגומר
 דרכו בע"ה שלא יתגאה ויסתכל בדרך שהולך בה האד לבית עולמו כי בזה יכנע
 לבבו אבל המתגא' עתיד ליפגר כי לפני דבר ושלון של ע"ה הוא הגאווה שמתגאה
 בע"ה עוד יאמר שהם רואה אדם בחצירו שמבקש להפניעו ולהשפילו או יש לו
 השו להתגאה עמו גאווה כי לפני שבר לפני מי שר' ל' לשבר ולהכניע לחצירו יתנהג
 עמו בגאון ולפני מי שרואה להכשיל לחצירו יתנהג עמו בגובה רוח וטוב שפל רוח
 שיתנהג בפלי' בזמן שפוגע עם עניים שאין להם גאווה טוב שישפיל עצמו לפני הם
 יותר משישפול עצמו לפני גאים להיות נעשה שלוחם לעבוד עבודת' ולחלק שללם
 כהדיוט לפני רבו שאע"פ שישלו שפלות כזה אינו מועיל כיון שהוא לפני גאים
 עוד יאמר כי לפעמים צריך האד להתגאות כדי להתרחק מעבירה שהרי אם ישפיל
 עצמו לזמ' אנו גוש ורמה וכל מעשינו תוהו ומה יתן לפני ש' כן רומה חס' אזכרה ואם
 אהטא כי מותר האדם מן הכהמה אין בודחי שלא יעשה טוב כי חס' רע ולזה אמר
 שלשבר יכ' הרובא יכשל במטא צריך שיהיה לו גאווה וגאון וגובה רוח שיאמר הנה
 רומי וכשמת' חלוצה הכמא הכבוד איך תמעול מעל נפש יקרה ותמטא להכביד
 ליוצרה וקו' ע"ד שאמר התגא' הסתכל ב' דברי' וגו' כמו שביארתי למעלה ובשאר
 הדברי' מאלד מאלד הוי שפ' רוח וטוב להשפיל עצמו לפני עניים אע"פ שאינם מרווח
 כלום יותר ממי שמתחב' עם הגאים ומרווח עמם שנוטל עמם חלק בחלקם
 שלל לפי שמופול ללמוד מהם ומגאותם וגאונם וטוב לו להיות שפל רוח מע"פ שלא
 יהיה לו חלק בשלל ויהיה מתחבר עם העניים שמרוב ענותנותם אינם שוא' חלקם
 בניהם והמשכיל על דבר זה שהזכרתי בענין השפלות ימצא טוב בשפלות ואע"פ
 שמפסיד חלק השלל שהיו מחלקי' לו הגאים עכ"ז בוטח בה' משריו כי לא ימנע טוב
 ממנו כל היום אשר הוא חי ע"י משכיל על דבר להיות עיני חכם בראשו ימצא
 טוב אבל לפעמי' מתוך ההשכלה רוצה דב' של סכנה והוא ב' למנוע עצמו מהמנוה
 לזה אמר שהם בוטח בה' לעשות המנוה ואינו מסתכל במה שאיפשר לבא לו אשריו
 של איש זה עוד יאמר משכיל על דבר שימצא ממנו טוב לנפשו והוא בוטח בה'
 לעשותה ואינו מנדר על פי השכל ועל פי הטבע רק על התכלי' למנוא טוב לנפשו
 אשריו של איש זה זה יגמור ב' כי שומר מנוה לא ידע דבר רע :

לחכם לביקרא נבון ופתק שפתים יסיף לקח: מקור חיים שכר
 בעליו ומסר אולים אולת: לב חכם ישכיר פיהו ועל שפתיו
 יסיף לקח: צוף דבש אמרי געם מתוק לנפש שומר פא לעצם:

לחכם לב יקרא נבון אחר שמי שנגזר עליו צעת היציר' שיהיה חכם ומלד הגזרה
 נעשה חכם ולא טרח ויגע בלבו להיות נק' חכם לב זה אינו עולה בגדר
 הנבון להבין דבר מתוך דבר כוון שאינו יגע לקנות חכמת לב אבל לחכם לב שיגע
 למנוא

למצוא חלמה לב ציגיעה ופורה זה יגיע לבדר הגבון שמצין דבר מתוך דבר ואם
 יהיה לו מתק שפתים לדרוש ד"ת ברבים או יתקנאו בו השומעים תורתו ויוסיפו
 לעסוק גם הם בתורה כי קנאת סופרי תרבה חכמה וגמלא הוא מוסיף לקח ביש'
 ורמו עוד שמי שלמד חכמה מאחרים סופו להיות מבין דבר מתוך דבר ומה מענה
 לשון יעזרהו אהים להיות לו מתק שפתי ויהיו דבריו עריבים על שומעיהם באופן
 שיוסיף לקח ללמד ולא יהיו קצים בו יגדיל תורה ויאדיר מקור חיים שכל בעליו
 ירצה שהמשפיל בשכל טוב לרעת אחרית דבר מראשיתו הוא גורם חיים לבעליו של
 השכל כיון שהשכילו באחרית הדבר והשתדלו במעשה הסובב ונתרחקו מהרע אבל
 האוילים שלא הביעו לא בהווה במתיקות העבירה ולא יבינו לאחריתה הם נענשים
 במוסר ויבורי קשי מתוך האולת שעשו ועוד רמו שהאולת עצמה שעשו והרשיעו
 היא המוסר שמייסרם לרשעים אח"כ כי הרשעים מתמלאים חרס ת לאחר שעושים
 העבירה כמו שאמר הנביא ידמיה תיסרך רעתך ומשוב תיך תוכיחך שהפוגמה
 לומר שלאחר שעושים הרשעים העבירה והדעה אותה רעה עצמה תיסרם לפי שמיר
 נתחרסו וראו ודאי בחוש העין כי רע ומר עוזב את ה' כיון שלבעל העבירה קשה
 בעיניו מה שהרבה לפשוע ליוצרו והמר כי רע ומר כי הנה פרפואת הגוף יש דברי
 קשים לגוף כחרב ת אבל ערבים לחיך כמ"ש חז"ל בפסוק וברחו את הדגה את
 הראשונים וגו' שדברים אלו לפי שהם קשים לגוף לא היו סועמים בזמן וע"כ היו
 מתאווים להם וימתק לחכם ויש מיני מרחקות מרש שיהם רפואה לגוף אבל אינם
 ערבים לחיך כמו הטרייחקה והמרחקת שנותנים לשלשל שהם מי הזרים עד מאד
 אבל הם שיקוי לעצמותיו ורפואה שלימה אמנם העוזבים ארחות יושר ומרחקים
 מעבודת יוצרם הוא דבר רע ומר שמזיק לגוף ולנפש ולא יהיה בו שום מתיקו לחיך
 אפי' ברגע כמימרת ותכף ומיד מליאוס חרסות ותבער בם אש ה' כארס של עכנא
 ובא בם מים המאררי למרים וו"ש ודעי וראי כי רע ומר עוזב את ה' אלהיך כ"מ
 ודוק וו"ש ומוסר אוילים שמייסרם הוא האולת והעבירה שעשו כאמור עוד ירמו
 שהמזכיר בחכמה במשך ממנו מקור חיים לתת שכל טוב לבעליו ומוסר שמייסרם
 האוילים במשך ממנו דבר אולת ע"י עס הכתוב האחר שאמר לב חכם ישכיל
 פיהו ירצה שהחכם המעיין בלבו ומוציא דבריו בהשכל גורם חיים לעולם וגמלא
 מקור חיים כש שכל בבעליו של ה' יבור וגם מסיר מלב האוילים אולת ורשעה
 שכלבם כי על שפתיו יוסיף לקח טוב לכל השומעים דבריו לסור מהם אולתם
 ויהיה מוסר אוילים מלשון הסרה וסילוק עוד ירצה כפי דרך חז"ל שדרשו חכמי
 אדם מי מודעה לפני ב' אדם פומיה מחכים ליה שמלמד תורה ברבים ופיו
 ישכילכו להודיע חכמה שכלבו ולא עוד אלא שגם הוא משביר בהיותו פותח פיו
 לדבר תורה ברבים שכשמוציא על שפתיו מלשון עליהו לא יכול ששיחת ת"ח
 צריכה תלמוד כי העלים של שפתיו יוסיף בהם לקח וצריכין תלמוד ובא לשבח
 לדברים הנאמרים מפי חכם שיגיע בתורה שדבריו יהיו עריבים כלף דבש כן יהיו
 אמרי נועם נעימים על שומעם ואעפ"י שהדבש אין בו וולת עריבות הגוף אבל אלו
 שמלמדים תורה ברבים יש בהם מתיקות לנפש שקונים שלימות בנפש כל השומעים
 את דבריו וגם מרפא לעצם כי בשמיעת התורה משלים רמ"א איבריו ושם הגידיו
 וכל עצמותיו יהללו את שם ה' :

בסוף צירוף

יש דרך ישראל לפני איש ואחריתו דרכי מור: נפש עמל עמלה לו
כראכה עליו פיהו: איש בלי על כרה רעה ועל שפתיו כאש
צרבת: איש תהפכורת ישלח מדון ונגנן מפרד אלוף: איש חמס
יפתה רעהו והולכו בדרך לא טוב: עצה עיניו לחשב תהפכורת קרן
שפתיו בלה רעה:

יש דרך ישראל שמי שאין בו דעת להבחין ולהבין אל אחריות דבר מהראשית רק רואה לפניו הדרך ישר לאכול ולשתות וליהנות בע"ה ומושב שאותו הדר' הוא דרך זכר שאינו מוליד כלומר דומה לזכר שאינו מוליד וכן אותם התאוות אינם מולידות תולדה רעה פתע יסדר ואין מרפא לפי שכפי האמת הדרך ההוא יולד כנקבה ואחריתה כמה דרכי מות שנמשכים מתוך אותו מאכל והנאה ולזה אמר ואחריתה לשון נקבה - וי"מ בזה עמ"ס בגמ' היכי דמי חסיד שוטף כגון דטבעה אשה בנהר ואינו רוצה להעלותה משום חסידות שלא להסתכל בה והרי זה מתחייב בנפשו שמאבד נפש אחד מישראל והרי זה שופך דמים ואומר בלבו כי הוא עולם עיניו מראות ברעו והו' שאמר בכאן יש דרך ישר לפני איש שאומר בלבו מאחר שהוא איש אינו רוצה ללכת אחרי אשה להעלותה מן הנהר לבל יביט ויסתכל בה והוא לא ידע כי טח מראות עיניהם כי אחריתה דרכי מות שיש בכית מות בזה והרי זה שופך דמים ודרך הלכה נוכל לומר שאמר ואחרותה לשון נקבה לרמוז על ההיא אמתא דטבעה במי' ואחריתה דרכי מות והתורה אמרה לה' תעמוד על דם ריעיך ודוק נפש עמל עמלה לו אמר שאדם לעמל יולד ואיפשר שיעמול לאחרים ועוז להם חילס אבל עמלה של תורה שהוא שלימו' הנפש אותו עמל הוא לעצמו ולא לזולתו כי בזמן שהוא כופף פיו לעסוק בתורה ומונע פיו מהנאות העה"ז כל אותו עמל הוא לעצמו - וי"מ נפש עמל הוא עמל לצרכו כי צרכי מזונותיו יכופו אותו ויצריחוהו שיעמול ויאכל יגיע כפיו - איש בליעל כורה רעה אמר שהבליעל האיש הרע הוא כורה רעה להפיל בה את הצדיק והו' במעשה וגם בדיבור הוא מוזיק בלשונו כי על שפתיו אש צרבת ושורפת באופן שמוזיק בפיו ובמעשיו - ע"י עם הפכוך הקודם איש בליעל בעמלו אשר יעמול הוא כורה רעה לאבד עולמו אחר הנאת עצמו ובמקום שיעמול בשפתיו התורה שנקרא' אש דת יש לזה לשון הרע שדומ' לאש צרבת לשרוף כמה שריפות בלשונו ובשפתיו - וי"מ כורה רעה מלשון ויכרה להם כרה גדולה כי הבליעל מזונותו הוא עשיית הרע - איש תהפוכות ישלח מדון ירצה כי מי שאינו קיים בדברו והוא איש תהפוכות להיות לו כל שעה דבר א' ודעת אחת בסיבה זו ישלח מדון שיבא האדם לסמוך על אמונתו ודיבורו ועושה הפך מאש' הבטיחו והו' ריב ומדון בינו לבין חבריו ויש אדם שמדבר האמת והוא מחריב העולם והוא הנרגן שהולך ברכילות ואומר הדברים ששמע באת' והוא מפריד אלוף אפי' אדם גדול ושר הוא מפרידו מעמו הסרים למשמעתו מתוך הרכילו' וכ"ש שיפריד איש מעם רעהו - איש חמס יפתה רעהו ויכריחו' אפי' שלא גזל האדם וממס לחבירו הוא נק' איש חמס אם יפתה את רעהו והולכו בדרך לא טוב אין לך חמס גדול מזה שממס נשמתו של זה בפיתוייו אשר פתהו ללכת

ללכת בדרך לא טוב. וכי חאמר והרי חבירו שקבל פיתוייו היה גדול וכן דעת ולא היה לו לשמוע בקול פיתוייו וא"כ בו תלוי העון לזה חמר עולה עיניו דע לך שהמפתח לחבירו הוא עולם עיניו של חבירו שלא יראה ברעה אשר תמצא לחומו אלא מראה לו בפיתוייו תהפוכות להסך ממשי כי חפץ הוא בטיבתו ומייענו להנאתו ונמצא בפיתוייו עולם עיניו של חבירו לחשוב תהפוכות שיחשוב הפך ממה שעתיד ליארע לו ואומר כי לעצמו הוא מייענו וכו' עושה לו רמיונות בשפתיו לעשות דבר פלוני וכו' רעה שנגמרת הרעה בנועשה הרי שחומם נפשו בפיתויי שהוליכו בדרך לא טוב. וי"מ כי עולה עיניו וסוגרם לחשוב מחשבות לפי שיותר מכיון האדם במחשבתו פססוגר עיניו ולא יפנה אנה ואנה והוא עולה עיניו לחשוב תהפוכות ומחשבי' רעה ואמר שתשב רמו בשפתיו ופחח פיו לדבר בפיו את המחשבה שחשב אדם זה כולה רעה והשליס אותה כי במחשבה בלבד לא היה נגמר ההיזק אם לא ינלאנו בפיו:

עשרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכר עיר: בחיק יוטל את הגורל ומיהוה כל משפטו:

עשרת תפארת שיבה: חמר שמצינו שהאבות עטרה לבנים שנא' ותפארת בניס אבותם והבנים עטרה לאבות שנא' עטרת זקנים בני בניס. והנה העטרת זקנים בני בניס וגם התפארת בניס אבותם הם נמצאים מתוך השיבה כי עד זקנה ושיבה יש זמן לראות בניס ובני בניס ויתעטר בהם והם יתעטרו בו. ודבר זה לזכות לשיבה הוא קשה להמלא בבני אדם ואינה נמצאת בלב אדם אלא בדרך צדקה שמלדיק הקב"ה תמצא זו ולא כל אדם זוכה לה. עוד יראה כי הרבה בני אדם הם קנים באלה האזקן ודברי הזקן כמשא כבד יכבד להם לזה אמ' כי כפי האמת עטרת ותפארת היא השיבה אך אמנה בזמן שאותה השיבה באה לו מבח הצדקה ומצות שאז כל זמן שמזיקנים דעתן מהו בהם אבל אם הם זקני עם הארץ שאין בהם צדקה וכשרון אז כל זמן שמזיקנים דעתם מטרפת עליהם ואינה אותה שיבה לא עטרת ולא תפארת. טוב ארך אפים מגבור: יראה שהאדם צריך להאריך אפו בריבו את רעהו ולא מפני שאינו עולה בידו ליקח נקמתו ממנו אלא גם שיש בידו לקום בגבור ולהנקם עכ"ז יאריך אפו וז"ש טוב ארך אפים של אדם הגבור אשר בידו להנקם והוא מאריך אפו. עוד יחמר טוב ארך אפים בזמן שמאריך אפו מנר יראת ה' שהוא גבור כובש את יצרו ולא מחמת חלישות בח ומושל ברוחו שאינו עושה בכל העולה על רוחו וחוחו הוא גדול מלוכד עיר לפי שהאדם נק' עיר קטנה והכיבוש ומושל בעצמו הוא מושל בעירו והוא משוכח מלוכד עיר של אחרים. ע"י שהמאריך אפו ואינו מוותר רק מרחיק רגז הוא טוב מהגבור כיון שמחגבר על יצרו שלא להנקם מהרה רק מאריך אפו למרחוק ואוחו שהוא מושל ברוחו להעביר על פשע ולמחול לגמרי וכו' משוכח וטוב ויפה מלוכד עיר שיכה גבורתו לפועל ולכל העיר וכן איש זה מחגבר עד למשול ברוחו להעביר הפשע לגמרי. וי"מ טוב ארך אפים הוא גבור יותר מגבור המנחם את חויביו לפי שגבור המנחם כל כוחותיו ועזרוהו והאריך אפים כל כוחותיו ויגדלוהו להנקם והוא גבור עליהם ומושל ברוחו מלוכד עיר כי איך ימשול בזולתו מי שאינו מושל בעצמו. בחיק יוטל את הגורל בא להכריח ה"ך המושל ברוחו וכובש את יצרו הוא טוב מהלוכד עיר

בסך צרוף

להא קי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת ה' וא"כ מי שמושל ברוחו הוא בבחירתו כי אינו בידי שמים אבל לכידת העיר הוא בעזר ושיוע ה' שאפי' הגורל שנותנים בחיק הוא גזור כל משפטו מהת ה' וכל שכן על ענייני האדם ולכידת עיר וכיוצא שהוא מסיוע ית' כמו שחמרטו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים :

יז

טוב פת חרבה ושלוחה מבית מלא ובהידיב: עבד משכיל ימשל בפני מב"ש ובהתוך אחים יחלק נחלה: מצרף לכסף וכור לזהב ובחן לבות יהוה: מרע מקשיב על שפת און שקר מוין על לשון הות: לעג לרש חרף עשהו שמח לאיד לא ינקה:

יש לדרשו סמוך למקרא של מעלה ומושל ברוחו שהוא המצמצם עצמו במאכלו ומושל בתאות נפשו הוא טוב מלכד עיר כי אם ירדוף אחר המותרות סופו להתמוטט וז"ש טוב פת חרבה שאוכל המושל ברוחו שמתוך כן ימסך לו תמיד שלום שלא ירד מגכסיו וינטרף לבריות כיון שאינו מרדף אחר המותרות יהיה לו שלום בה באותה פת חריב' שנמכ' עצמו בה מבית מלא כל טוב ומעלני עולם ונבתי שלמים ובשל כי מתוכס יתמוטטו נכסיו ויהיה ביתו ריקן ויבא לידי ריב עם בני ביתו לפי שהם מבקשים למודס והוא לא לא יבא להם ונמצאים תמיד בריב וקטטות ולרעה עוד נמשכת מחוץ זה שמתוך רדיפת התאוות יבא עבד חסכיל וימליא לבן מבית מעות בשעת דחקו למלא בטנו וימשול על הכן המצייס להבותיו ברדיפת המותרות והנאות גופולפי שבקש למודו ואין עד שזוקק לו העבד ולוקח מהבן אחות אבותיו ונמצא בתוך אחים יחלק העבד נחלה מצרף לכסף וכור לזהב: אחר שהפסד שיש בו סיגים יש לו תקנה ללרפו ופאר וזקק אותו וכן הזהב וכן מי שיש לו לב רע יש בידו ללרפו ולזקק אבל בזהב ובכסף יש לו מבחן שיבחנהו בני האדם אם הוא מזוקק יפה או לאו אבל לבות בני אדם אין מי שיבחנס אם הם מזוקקים אלא הקב"ה כי בוחן לבות ה' ואין עוד מלכד: ע"י שהאדם יש לו ב' לבבות יפה"ט ויפה"ר ונמצא יפה"ט שהוא הכסף טוב מערב בחסף טינא ובסיגים שהוא יפה"ר ובוחן לבות הם הב' לבבות יפה"ר ה' יזקקט ויסיר ממנו לב האכזר שהם הסיגים וישאר כסף נקי כדלתיב ה' לא יעזבו בידו: מרע מקשיב על שפת און ירלה כי יש רע לשמים ואינו רע לשמים ולבריות ומחטיא לבני אדם והו נקרא מרע שהוא רע ומרשיע לאחרים וכיון שדרכו להחטיא את האחרים הוא מקשיב תמיד בקיל דברת בני אדם שמה יסמע שמדברי' בפיהם שפת און ומרמה ויתחבר עמם כי תלא מין את מיט ואינו חפץ בחברת אנשים ישרים אלא במדברים שפת און ומרמה: וכן מי שטבעו להיות לזכר שקרים מחמד ומאזין באוזניו מי שיש לו לשון הות שהוא המספר לשון הרע שעוקר לשון הדע הוא בניו על שקר כמו שאמר דוד הנילה בפשי משפת שקר מלשן דמיה ודובר שקרים מחזר על מי שיש לו לשון הוות הוא מי שלועג לרש והגה גדול עומו מנחש כי הלועג לרש הוא טובע בכבוד יוצדו שעשאו דש וגזר עליו שיהיה ענייני אדם שאינו לועג על הרש ממש אבל הוא שמח בלבו על איד של הפני וגם הוא נענש שלא ינקה מלכה לידי עוני כי מי שעשאו עשיר לזה ועני לזה יהפוך לגלגל לעצמו עני ולא ינקה מהעני כי גלגל הוא שהורר בעולם :

עטרת

עטרת וקנים בני בנים ותפארת בנים אבהם: לאנאיה לנבל שפת
 יתר אף כי לנדיב שפת שקר: אבן חן השחר בעיני ביוליו
 אל כל אשר יפנה ישכיל:

עטרת וקנים בני בנים שהקנים מתעטרים בבני בניהם אך אמנם בזמן שהבנים
 עודם חיים או האקנים הם מתעטרים בראות בניהם קיימים ובני בניהם
 עמם אבל אם בניו מתו והניחו בנים או בני בנים הם לאנה לוקנים שמחו בניהם
 בחייהם. ואיפשר עוד שרמו על החכמה כי זקן זה שקנה חכמה חמר שעטרת הזקנים
 שהם החכמים היא בזמן שרואים לבני בנים מחויקי' בחורה שאז הוא מובטח שאין חורה
 פוסק' עוד מורעו כדכתיב לא ימושו מפך ומפי זרעך ומפי זרעך אמר' אני ערב שאין
 פוסקת החורה מורעם עד עולם שחורה חוזרת על אכסניא שלה יחפארת בנים אבותם
 כשאביהם חכם זכות אבותם עומדת להם ומה גם שזוכה הבן מצד אביו למעלה וכבוד
 כדכתיב תחיו מבניו בניו קודם לכל חכם לגדולה נמצא שהתפארת נמשכת לבנים
 מצד אבותם. לא נאזה לנבל שפת יתר אמר שאם הבן יהא הוא נבל ולא חכם ומחגדל
 באבותיו ליקח יתרון לעצמו מצד אבותיו לא נאזה לנבל שפת יתר כיון שהינו אומן מעשה
 אבותיו אף כי לנדיב שפת שקר כלומר זו אף זו נמשך משפת יתר של הנבל כי הנדיב
 בתורה ואין לו זכות אבות ידברו עליו שפת שקר שאינו ראוי לכבוד כיון שאין לו זכות
 אבות. ע"י שהנבל המדבר דברי תגר על שרואה עצמו במצוד ומנוק לא נאזה לו לקרא
 תגר כיון שהוא נבל ואינו מרחם על הכריות גם אין מרחמי' עליו מן השמים ואיך יקרא
 תגר על צרותיו וגם לנדיב המרחם אם יקרא תגר הוא שפת שקר שבדאי שמהשמים
 מרחמים עליו ואם באו עליו יסורין וצרות הם לטובתו שנגזרה עליו גזרת מות ויכול
 מחוך יסוריו. עוד רמו שהנבל אפי' דיבור שמדבר בענייני שבת ויתרון לא נאזה לו כי
 בודאי יחל לדבר ולא יקיים ויהיה אומר ואינו עושה וכל שכן שלא נאזה לנדיב לדבר דבר
 כדיב' ויהיה לו שפת שקר שלא לקיים. אכן מן השומד ירצה שהשומד הוא כאבן יקרה שיש
 לה מן בעיני לוקמה כך יש לשומד מן בעיני בעליו אל כל אשר יפנה לוקמה שומד ישכיל
 להטיב עם מי שנתן לו השומד כי הוא נעשה כגופו ממש ואין אדם רואה חובה לעצמו:

מכסה פשע מבקש אהבה ושנה בדבר מפריד אלוף: תחת נערה
 במבין מהבות בסיל מאה: אך מרי יבקש רע ומלאך אכזרי
 ישלח בו: פגוש דב שכול באיש ואל בסיל באולתו: משיב רעה
 תחת טובה לא תמיש רעה מביתו: פוטר מים ראשית מדון ולפני
 התגלע הריב נטוש: מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת יהוה גם
 שגידם: למה זה מחיר ביד בסיל לקנות דומיה ולב' אין: בכל
 עת אהב הרע ואח לצרה יולד: ארבע חסר לב תקע כף ערב
 ערבה לפני רע או:

מכסה פשע מבקש אהבה וירצה שהצדקה ל צדק אהבה צריך שיהיה מכסה על חביתו

כסף צדקה

אפי' אם הרבה לפשוע עמו יעבור על פשעו ומי שיש לו טבע להיות שונה בדבר להזכירו פעמי' אפי' לאלופו ומיודעו יפרידנו ממנו וא"ל שלא ימלא אוהבי מחדש. או יאמר שהשונה בדבר לחזור ולפשוע כפעם בפעם או יפריד ממנו החלוק שהוא שר וגדול כיון שפעם בו וחזר ושנה ע"ד עבר עביר' ושנה זה ויש לדרוש יפריד אופו של עולם כי נעשית לו כהיתר וכי תאמר כיון שצויתני לכסות פשע שפשע בו חברי חוששני שמא ירגיל עצמו וירבה לפשוע בי לזה אמר תחת גערה במצין דע לך כי גערה אחת יפה לו לאותו אדם שפשע כך יותר מאילו הכיתו מאה לנקו ממנו על שפשע עמוך כי בגערה הוא לוקח מרדות בלבו. וחזור בו אבל מתוך ההכחות עברתו שמרה נחל לחזור לפשוע כך לעת מצא. ע"י שמתוך הכות לכסיל מאה והמצין הוא רואהו לוקח מרדו' בלבו והוא נכנע באופן שתחת הגערה במצין מתוך שראה הכות לכסיל מאה ואע"פי שהגערה עושה במצין רופס. אך מי שהוא איש מרי יבקש תמיד לעשות רע ואינו שב מחמת הגערה עד שמלאך אכזרי יסולח בו להכותו. או יאמר שהמצין הוא שומע בקול גערה אך איש מרי שימרה בתוכחת הוא מבקש רעה לעצמו ומלאך אכזרי יסולח בעם להשחית ח"ו בו בשבילו וצסיבתו וכי תאמר אם הוא חטא העם מה חטאו לזה אמר פגוש דוב שכול באיש והל כסיל באולתו לומר שאולת ורשעת הכסיל היא מוקת לבני אדם יותר ממה שמזיק הדוב שכול ולכן משיב רעה תחת טובה שחזירו הוכיחו ועשה טובה לנפשו וזה משיב לו רעה שהוא שונאו על תוכחתו לא תמוש רעה מציתו. ובכסף נבחר ביארתי פסוק זה כפי שיטת חז"ל שאמר משיב לחזירו רעה תחת רעה במקום שהיה לו להשיב טובה תחת רעה כדכתיב כי תראה חמור שונאך הקס תקיס עמו ויהיה כפי זה תחת טובה שאמר הכתוב הכוונה במקום טובה שחייבתו התורה להשיב לו או לה תמוש רעה מציתו. פוטר מים ראשית מדון. ירנה כמ"ז חז"ל האי תיגרא דמי לבדקא דמייא כיון דרווח רווח ומי שמתפי' המדון הוא פוטר ופותח בדק המים באופן שבו תלוי הכל אע"פי שיצואו אח"כ אחרים לסייעו צריבו ואם כבר נפתח הריב צריך לנטוש אותו מהרה כי גם המשלים צענין הריב יש לו יד במחלוקת ולכך קודם שיחגלע ויתבלבל הריב צריך לנטשו באופן שלא יהיה ממתחילי הריב וגם לאחריו מקנהו כי אין דבר טוב יולא מתוך מריבה שמהמחלוקת נמשך להלדיק רשע ולהרשיע לדיק והם תועבת ה'. ובגמ' פ"ק דקדושין ודסנהדרין ז"ל אמר רב המנוח אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת שנא' פוטר מים ראשית מדון. והקשו התו' ממה דאיתא בפ' במה מדליקין על פסוק והיה אמונת עתך וגו' שהשאלה הראשונה היא נשאת ונתת באמונה ותירצו לפי דרכי יע"ש ולעד"ן כי מה שאמר בשעה שמכניסין היינו דין ללאחר מיתה וכמ"ש בשעה שמכניסין האדם לדין נראה כי בעת המיתה קאמר רמ"ש הכא פוטר מים דאין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת היינו בפה"ז כדאיתא בפ"ק דבבבבב פשט ולא מצא יתלה בביטול תורה יע"ש והו' ראשית מדון בעה"ז. וי"ל עוד תהלת דינו על ד"ת כמ"ש בפ"ג דאבות ודע שאתה עתיד ליגן דין וחשבון ופירשו המפרשים שמתחילה מלמדן לאדם ציוס הדין דיני התורה והמשפטים ואומרי' לו העושה דבר פלוני מה עונשו והומר משפטו כפי מה שלמד ז"ש דין ואח"כ חשבון ז"ש תחילת דינו של אדם על ד"ת ר"ל שמלמדן אותו הדין והמשפט ואח"כ דגין אותו על פי דבריו ואומרים לו בן משפטיך אתה חרלת.

וי"ל עוד כי מ"ש אין תחלת דינו של אדם אלא על ד"ת היינו לאדם עם הארץ ומ"ש
 כשאת ונתת באמונה וגו' היינו לת"ח שתמיד עוסק בתורה אבל אם קבע עתים
 ככ"ז ודוק מדדיק רשע ומושיע נדיק תועבת ה' גם שניהם אמר גם שניהם לומר
 שאפי' שלא יעשה השני דברים יחד אלא אחת מהנה כ"ן להרשיע נדיק עם רשע
 או להנדיק רשע עם נדיק אפי' הפי' תועבת ה' גם שניהם כל אחת מהן לבדה וכל
 שכן שתיבה כהחת ולמה חלק הק"ב עושר וכבוד ומחיר ציד הכסיל לא לקנו' חכמ'
 שילמוד או יחזיק יד ת"ח וללכת בדרכיו ית' ואם אין לו לב להבין דרכי אל והוא
 מדדיק הרשע או מרשיע לנדיק או הקב"ה מואסו וכל מה שחלק לו בעושר וכבוד
 יקח ממנו ולכך צריך להתרשק מהמחלוקת והמריבה שהיא גורמת להרשיע נדיק
 ולהנדיק רשע ולא הוב' השלום כי בכל עת אזהב הרע מי שיש לו רעים באחרות
 ושלום הוא מרבה לו אוהבי' ונעשים לו אחים צעת צרה כשתולד איזו צרה ואיפ"ש
 שאמר על הכסיל שהזכיר בפסוק הקוד' למה זה מחיר ציד כסיל שהולך הכסיל ומרבה'
 לו ריעי' מתוך מאכל ומשת' ובכל עת אזהב הכסיל הריע כדי שיאכל וישת' עמו ואינו
 יודע כי אכזב חנותא נפיש' אחי ומרחמי ואבי בזיוני לה אחי ולא מרחמי ולא יעמוד
 לו בעת צרתו כי אם אחי יולד אשר ילדתו אמו אבל אותם הרעים שנתקבלו עמו
 מהבל ימצאו ואינם עומדי' לו בשעת דחקו ומי שהוא חסר לב כדי להעמיד הרעי'
 שלא יבגדו בו הוא תוקע כף להם בשבוע' שיהיו תמיד בעזרתו וסומך על התקיע'
 כף ויוצא ערב בעדו על איזיה חוב לפני רעהו ואינו יודע כי סושו לבגוד בו עוד
 ירצה כפי הדין שבענין הערבו' צריך כדי להסתחייב בו או שיאמר לחבירו בשעת מתן
 מעות תן לו ואני אתן לך או שיתקע לו כף בקנין או שבועה ואפי' לאחר מתן מעות
 ולזה אמר שאדם חסר לב הוא מי שתוקע כף ליטבע לחבירו בענין ערבות וכן מי
 שיוצא ערב בפני רעהו בשעת מתן מעות הוא עורב ערובה לומר לו בפניו תן לו
 ואני אפרע או יאמר אדם חסר לב הוא מי שתוקע כף כדי לקיים הערבות לרעהו
 כמ"ש חו"ל ברחמן הערבות כי הוא כלכל בפח יקוש ח"ו ודוק :

אהב פשע אהב מצרה מגביה פתחו מבקש שבר : עקש לב לא
 ימצא טוב ונהפך בלשונו יפול ברעה : ילד כסיל לתורה לו
 ולא ישמח אבי נבל : לב שמח ייטב נהה ורוח נבאה תיבש גרם : שחר
 מחקר רשע יקח להטות ארחות משפט : ארץ פני מבין הכמה ועיני
 כסיל בקצה ארץ : בעם לאביו בן כסיל וממר לילדתו : גם ענוש
 לצדיק לא טוב להכות נדיבים על ישר :

אזהב פשע אזהב מצה : אמ' שהערבות גורם לכמה ריבים ומדנים וכמה פשעים
 נמשכים ממנו לכך ירחיק הד' עלמו מהערבות ולא יתראה בפני הבריות
 שהוא עשי' כדי שיבקשו ממנו שיהיה ערב בעדם כי מי שהוא מגביה פתחו להיות
 מהויים לעין כל הוא מבקש שכר אם מפני עין רעה וגם מהמת הפסד ממונו על
 ערבות חבירו : וגם יש לדרוש מגביה פתחי פיו לדבר בשפתיו שהוא יערכנו וכו'
 מבקש שכר : וי"מ אזהב למלוא פשע בדברי תבירו שמדקדק בהם הוא מבקש
 מת וקט

בסוף צדוק

מחלוקת ומלחמה וכן מי שמגזירה פתחו ומתגאה בעצמו שאין זולתו הוא מבקש שכר לעצמו כי סופו ליפול. עקש לב לא ימצא טוב ירצה שמי שאין פיו ולבו שוים כי בשפתיו ידבר דבר והוא עקש בלבו לא ימצא טוב ואם גם הדבר הטוב שבשפתיו יהיה נהפך בלשונו לחזור ולדבר הוות אז יפול ברעה שקודם אמר לא ימצא טוב דמשמע לא רע ולא טוב אבל כשהפך לדבר גם בלשונו הוות יפול ברעתו אשר דבר לעשו. או יאמר שהנהפך בלשונו שאינו עומד כדיבורו כי הוא הפכפך בלשונו יפול ברעה. ע"י שמי שיש לו לבב עקש שאינו חפץ בטובתן של בריות ובלבו רוצה שלא ימצא טוב לשום אדם והוא נהפך לעשות חונק בלשונו ואומר שחפץ טוב הוא אדם זה יפול ברעה אשר עם לבבו. יולד כסיל לתוהו לו אמר יולד כסיל על האם אשר ילדתו לבן הרשע שגם היא לתוהו לבעלה על אודות בנה שתולה קלקלת הבן באמו ואבי נבל שאינו בן רשע בלא נבל במדות המבוגות ולא חכם אביו לה ישמח בו לפי שקלקלתו תלוייה בו אשר לא ייסרו והוכיחו על פניו. לב שמח ייטיב גהה ירצה שבהיות לב אדם בשמחה אעפ"י שיהיו פניו זועפות הוא כמדליק ומיטיב נר ומאיר לפני גופו ויהיה ייטיב מלשון בהיטיבו את הנרות וגהה מלשון כוגה שיהיו לו פנים מאירים ורוח נכאה לא די שיחשיך אור הפנים אלא גם העצמות הם יבשות ותבייש גרם. וי' מ' גהה מלשון לא יגהה מכס מזור שהוא ענין רפואה ובקיות הלב שמח תלך הרפואה וימצא בה תועלת. שומד מחיק רשע יקח כפי דרך חז"ל הוא נדרש בידלוי ותשובה של הרשע שהקב"ה לוקח דברי וידוי הרשע כשהוידוי בסתר צינו לבינים ובזה הוא מטה ארחות משפט לקפוח מרעה לטובה. ע"י שאל ראית אדם שלוקח שומד מחיק בסתר דע לך שאדם רשע הוא הלוקח שבדלוי שמתוך השומד יבא להטות משפט אעפ"י שהוא לא לקח השומד אלא לשפוט האמת מ"מ השומד יעור עיניו ויבא להטות ארחות משפט. את פני מבין חכמה. אמר שהחכם המשתדל בבקשת החכמה ימצא אותה מזומנת לפניו ובפרט מי שהגיע להיות מבין דבר מתוך דבר שהחכמה היא נחה לפניו והכסיל אינו יכול לקנות חכמה לפי שעיניו משוטטות בקצה ארץ ולרכוב אניות ולדרוך בציירות והוא נטרד ואינו לומד. ע"י כי מחשבת המבין שהיא להרבות חכמה דבר זה עומד את פניו קרוב אליו הדבר מאל להשיגו אבל עיני כסיל ומחשבותיו הם בדבר רחוק ממנו בקצה ארץ. ע"י שהכסיל הוא מסתכל בסוף הספר והוא אומר אימתי אני לומר כל הספר הזה ואז עד קינו ומושך עצמו מהלימוד כי ראמות לאויל חכמות וכשאר כסיל עומד באולתו אבל החכם עיניו בראש הענין וראש הפרק ואומר אלמוד מה שאוכל וז"ש את פני מבין מה שהוא בתחלה ובפני הספר מסתכל מבין חכמה ועיני כסיל מסתכל בקצה הספר. עוד כי שהמבין למד חכמה מאדם שעומד לפניו ולללו והכסיל חוזר ללמוד עם מי שהוא בקצה ארץ וכשאר קרח מכאן ומכאן. כעס לאביו בן כסיל אמר שהכסיל שאינו עוסק בתורה הוא מכעיס לאביו בזה ונותן מרידות לאמו דהיי גאי במאי זכין באקריו בנייהו וכיון שיגא הבן הזה כסיל הוא יורה שלא הדריכתו אמו בדרך טובה גם ענוש ללדיק לא טוב. רצה שגם הבן שאינו טוב גורם עונש לאביו הלדיק שהאבות מצטערים מצער בניהם וז"ש לא טוב הבן שלא הלך בדרך טובים ולכך צריך האב לרדות את בנו ולהכות האנשים נדיבים לבניהם על ישר על שיהיו מחזיקים בדרך ישר כיון שמצטערם מגיש ג"כ לאבותם.

הושך

חושך אמריו יודע דעת וקר רוח איש תבונה : גם אויל מחריש חכמה
 יחשב אטם שפתיו נכון : לתאורה יבקש נפרד בכל חושיה
 יחגלע : יח לא יחפץ כסיל בתבונה כי אס בהתגלות לבו : בטוא
 רשע באגסיו ועסקלון חרפה : מים עמקים דברי פראי שנחל
 נבע מקור חכמה : שאת פני רשע לא טוב להטות צדיק במישפט :
 שפתי כסיל יבאו בריב ופיו למהלמות יקרא : פי כסיל מחתה לו
 ושפתיו מוקש נפשו :

חושך אמריו יודע דעת אמר שהמונע אמריו ההפרכיים לו לאמורס הוא יודע
 דעת בודאי כיון שהוא ממעט מהדיבור ההפרכי והוא יקר רוח מתנבא
 בכבדות שלא להרבות דברי' הוא ניהו איש תבונה ע"י שמי שהתחיל בדבור וחושך
 אמריו ומונע הדבור הוא יודע דעת אבל מי שהוא יקר רוח שהוא יקר ונכבד ברנח
 שפתיו ולא בא לכלל דיבור כדי שיהיה צריך להמנע ממנו הוא איש תבונה שגדולה
 מהדעת וגם באוילים יש הדרגות אלו שהאיל שהתחיל לדבר דבריו והמריש בתוך
 הדבר הוא נחשב לחכם אבל מי שאוטם שפתיו מעיקרא שלא לפתוח בדיבור הוא
 נכון שגדול מהחכם : לתאורה יבקש נפרד מי שרודף אחר התאוות הוא נפרד
 מאוהביו ומרעהו כיון שהוא להוט אחר גרונו סופו להיות מלסטם את הברית
 ויבואו לשנאו מפני מעשיו הרעים והתאוה מוליאתו מן העולם אבל בתאוה שהיא
 בתורה כגון ללמוד תורה שנקראת תושיה בכל מיני תאוה של תושיה יתבלע
 ויתערב בה ובלבד שיהי' תאוה לשמה כי תאוה זו היא היא לעולם אבל הכסיל
 לא יחפץ כסיל בתבונה כי אס בהתגלות לבו : אמר שהכסיל המתאוה לתאוה
 התורה אינו אלא כדי לעשותה קרדוס להשתמש בה ולא מאהבת התורה והתבונה
 אלא להתגלות לבו להתייחר ולזלזל צת"ח באמור שגם יש לו לבב חכמה : וי"מ
 שהכס ל אינו חפץ התבונה אלא בזמן שנתגלה בפני החכמים ונחבייש ממיעוט
 ידיעתו או לבו חפץ בתבונה שתהיה לו או יאמר שהכסיל אינו חפץ ללמוד תבולה
 כי אס מה שיחשוב בדעתו ואומר ומגלה לו לבו אומר שזה האמת ואינו מודה על
 האמת : בבא רשע באגס בוז וגו' יראה כי בבא הרשע מלבד רשעתו שהוא עושה
 להרבות לפשוע לא יספוק לו להיות שותק ולא ידבר באחרי' אלא באגס בוז לבנות
 לאחרים ומוס שבו אומר לחבירו ועס הקלון שיש בעצמו של רשע הוא מחרף את
 אחרים : או יאמר שהמתחבר עם איש קלון גורם לו לעצמו חרפה אס מפני שעתיד
 לחרפן ואס מפני שאוי לרשע ואוי לשכינו : מים עמוקים דברי פי איש : אמר
 שהחכם הוא מהקצה לקצה בהפך מדרכי הכסיל הוא מחרף לבי אדם על
 קלה אבל דברי פי הצדיק שנק' איש הם כמו מים עמוקי' שצריך כמה חבלי' ונימה
 על נימה כדי להשיגם כך צריך כמה המצאות לשמוע דברי פי איש צריך לפי
 שלעולם אינו מרבה דברים וכשמדבר אינו אלא בדברי חכמה נובע מקור חכמה
 וי"מ שדברי פי חכם הם כמים עמוקים שאין להם סוף ותכלית כך דבריו אין להם
 סוף וכנחל נובע שמוציאים ממנו והוא נובע כך הוא מקור חכמה שלא תפוק

בסוף צירוף

החכמה וכל עוד שמוציא מפיו חכמה תרבה תוסיף הדעת * שאת פני רשע לא טוב אמר שמתוך הסדרת פנים לרשע מחזיקין אותו בני אדם לכשר ונאמן ונמשך מזה להטות לדיק בשפט שמתוך שרואים שזה נושא לו פנים הוא מוחזק בעיני הדיין וכל העם לאדם כשר וכשהוא בא למשפט עם מרעהו הדיק בדינו יזפה הדיין לרשע שהוחזק לפרש בעיני הצדיות ויטה משפט הדיק בדינו * ע"י שצטע' הדין לא טוב לדיין לעשון הדור לרשע וחייב בדינו אע"פ שצדעתו של דיין להוציא דין אמת לאמתו ולהרשיע את הרשע מ"מ איפש' שמתוך שרואה אותו הדיק בדינו נה' שהסביר הדיין פנים לשכנגדו יסתתמו טענותיו ויבא הדיין להטות משפט הדיק בדינו * ע"י מ"א חז"ל שלא יאמר הדיין פלוני עשיר האריך הביישנו והתורה המרה לא תהדר פני גדול וכן לא יאמר איש פלוני עשיר והעשיר חייב לפרנסו אזכינו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות לזה אמר לא תשא פני דל ודל לא תהדר בריבו וז"ש כאן שאת פני רשע בדינו שהוא חייב ואתה רוצה לזכותו בכוונה טובה מפני שהוא עני כדי שיתפרנס בנקיות ולא יתבייש מ"מ לא טוב הדבר להטות משפט הדיק בדינו מפני איזו פניה לשמה חלא בצדק תשפוט עמיתך * שפתי כסיל יבואו בריב אמר שהכסיל היא אהב מחלוקת עד שנעשה לו כטבע כשפותח שפתיו לדבר יבואו בדברי ריב וקנטורים ואין שלום יוצא מתוך מריבה פי יריבון הנשים לבוף והכה איש את רעהו ואח"כ פיו של הכסיל שכנס בריב יוצא במכות ופעמים ולמהלומות יקרא שמתוך הריב באים לידי מכות * ע"י שהכסיל הוא נכנס בריב של אחרים ועובר ומתעבר על ריב לה לו וזהו שפתי כסיל יבואו בריב של בני אדם ופיו גורם לו שיבא לידי מכות ומהלומות שיבואו על שכנם בריב זולתו וזה שסמך פי כסיל שנכנס לדבר בריב של אחרי גרם מחתה לו לעצמו שיכו אותו הכה ופלוני וזה עונש בגופו וגם הגו פוגם את נפשו בדברי שפתיו אשר הבעיר בהם אש המריבה הם מוקש לנפשו כי קשה עונש המבעיר אש המחלוקת והעוזר במחלוקת * ע"י פי כסיל הרודף אחר המותרות ואינו מנמלם את עצמו באכילתו הוא גורם מחתה לעצמו שסופו לירד מנכסיו ומבקש למודו ואינו מוצא ואם אינו נזהר בשפתיו בענין הדיבור שמדבר שפת יתר ברכילות או לשון הרע הוא גורם מוקש לנפשו :

**דברי נרגן במתלהמים ירדו חדר ריבון : גם מתרפה במלאכתו
אזה הוא לבעל טשוחית :**

אמר שהמספר לשון הרע ורכילות הם כחילו באים להכות את האדם שמספרי לו הרכילות כי על האמת יותר מחרפו ומכהו מי שספר לו הדברים שאמר חבירו יותר ממה שהרשו אותו אדם כיון שלא היה בפניו וזה הגיד לו חרפתו בפניו נמנע כי הנרגן שהוא בעל רכילות ולשון הרע כמו ותרנו בהליכס שהוא תרתם גנות וגו' דבריו הם המכים ומלהמים בעצם את האדם שמספרין לו הרכילות והם הגרגנין ומספרי לשון הרע עתידין לירד למדרי בטן שחול על פשעם * ע"י שדברי הנרגן שמדבר לחבירו הם דומים לב' בני אדם שמתלהמין זה עם זה כמה לומות ומדות כך האומר הרכלו 'מכה לשומע והשומע מכה את האומר כי הוא הורג שלשה האמרו המרכלו והנאמר עליו וכי תימא תיגח האומר חבל השומע איך הוא בכלל כי

צי חולי לא קבל הדברים לזה אמר לי מוכרח הוא שיכנסו קצת מן הדברים באוני
 והם ירדו חדרי בטן שמקבלם בחדרי לבבו כי מילתא אע"ג דלא עיילא כולה עיילא
 פלגא - גם מתרפה במלאכתו וגו' אמר שרוב הרכילות ולשון הרע נמצא באיש
 הבטל ממלאכה כי בהיותו מתרפא במלאכתו והוא בטלן הבטלה מביהתו לידי
 רכילות ולשון הרע ואח הוא לבטל משחי' כי מתוך ביטול המלאכה יבא לידי כמה
 דברים קשים והוא ליה בעל משחית - ודמו לומר במלאכתו לומר שאפי' הינה
 מלאכת אחרים אלא מלאכתו של עצמו סופו להיות אח למשחית נכסיו ומאבדם
 בידו או משחי' גופו ורש"י ז"ל פי' גם מתרפה במלאכתו הוא ת"ח שפירש מן התורה
 אח הוא לבטל משחית זה השטן והכוונה כי הוא שטן הוא יזה"ר הוא מלאך המות
 וכיון שהטעהו יצרו לפרוק עול תורה סופו להיות אח לשטן המושל באיש המשחית
 כיון שפרק ממנו עול תורה יתהלך במישרים :

מגדל - עו' שם יהוה בירון צדיק ונשגב : הון עשיר קרית עוז וכחומה
 נשגבה במשכתו : לפני שבר יגבה לבאי שולפני כבוד ענוה :
 משיב דבר בטרם ישמע אולת היאילו ובלמרה : רוח איש יכלכל
 מחלדו ורוח נכארה מי ישאנה : לב נכון יקנה דעת ואז חכמים
 תבקש דעת :

אמר שהבוטח בשם ה' הוא יסובבנו ויגין עליו כמגדל עוז המגין על האד' בעת
 צרה ויש תוספת ט בה לבוטח בשם ה' מהבוטח בתוך המגדל כי היושב
 במגדל הוא לו למשגב מהאויב אבל אינו יכול לרוץ וללכת אנה ואנה כי סגר עליו
 המגדל וכלוא הוא שם אבל הבוטח בשם ה' בו בשם ההוא ירוץ כגבור ללכת אנה
 ואנה ולא יהיה צריך להיות חבוט ונשטן וגם יהיה נשגב בשם ה' כי טוב ה' למעוז
 ולמשגב - וי"מ בו ירוץ כמו ירוץ אויביו - הון עשיר קרית עוזו אמר שהעשיר מלבד
 ממנו יש לו הון גדול בבחינת שכל בני הקריה הם עז לו כד"ל ואזהבי עשיר רבים
 ונמצא שבהיותו עומד בבית משכיתו כי אין איש שם אתו כל בני אדם הם בעזרתו
 כמו חומה נשגבה לעזרו - עוד ידעה שהון העשיר הוא נמשך מלד היותו מטיב
 לבני עירו שכל בני הקריה יהיו קריית עוזו ויליצו בעדו ויהיה הוא מגין בעשרו
 שבחדרי משכיתו על העניים כחומה נשגבה לפני שבר יגבה לב איש - ראיתי כתוב
 דרך הלצה שלפני אדם שרוצה לשבר ולהכני' בני אדם צריך לנהוג באוה ולא ישפיל
 עצמו ולפני אדם שנוהג כבוד בבני אדם צריך לנהוג עמו ענוה - ע"י שאין הקב"ה
 נפרע מן האדם אלא מחטאיו מדה כנגד מדה והאדם שגבה לבו עד מאל הקב"ה
 משברו ומכניעו ונמצא שקוד' השבר שהכניעו ה' ושבר לבבו חטא בגאווה וגדל לב
 ויפרע ממנו כמדתו וקוד' שיביא הקב"ה את האדם לידי מעלה וכבוד בדקו הקב"ה
 ומצאו שלם בענין הענוה ולכך שלם לו כמדתו כמו שמצינו בשאול שאחז מדת
 ענוה כי היה נחמא אל הכלים ובו בחר ה' - משיב דבר בטרם ישמע - אמר שהגול'
 הוא נבהל להשיב בטרם יבין תכלית הדבר' וכיון שלא הבין והשיב שלא בענין
 אולת היא לו וכלימה - רוח איש יכלכל מחלדו - אמר שנפש האדם שהשיגה שלימות

כסף צרוף

יש בה כח לכלכל ולסבול יסורי הגוף ומחלהו אבל אם הרוח והנשמה היא נכאה ולא טהורה היא מחלאת עונות מי ישאנה כי אין הגוף יכול לסבול חולי הגפס. לב נבין יקנה דעת אמר שלב הנבון יקנה דעת בכסף מלא ואזון החכמים תבקש דעת ורמו לומר שהנבון הוא שמבין דבר מתוך דבר יקנה דברים של דעת שרונה לחדשן והחכמים שאין להם אלא מה שקבלו מדבותם אינם מחדשים אלא תבקש לשמוע דברי דעת שחדשו רבותם :

מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו: צדיק הראשון בריבו ובה
רעהו וחקרו: מדינים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד: אח
נפשע מקרית עו ומדינים ככריח ארמון:

ירצה כי הדקה שאדם עושה לא מיפעייה שלא יחסר ממונו לעומת מה שנתן אלא אדרבא הוא שאור להוסיף נכסיו וירחיב לו ויעלה במעלות שקודם בני אדם גדולים במעלה ועושר יקדים המתן שלו וינחנו בתמידות וקביעות. א"י שנותן דקה צריך שינחנו תמיד את המתן שלו קודם הגדולים ויהיה ראשון לדבר שבקדושה לפתוח ראשון ולתת ראשון. א"י שזאת העצה היעוצה שיתן האדם המתן שלו לפני בני אדם גדולי הערך שירדו מנכסיהם ועם אותם בני אדם החשובים וגדולים ינחנו למתן שלו וירחיב ה' את גבולו. צדיק הראשון בריבו בא לשבח את המקדים עצמו לתת דקה לפני גדולי ואינו ממתין עד שיתנו הם אלא הוא הראשון לדבר שבקדושה לתת ראשון לצדיק יהיה הראשון שנתן הדרך כשיהיה לו ריב צע"הו ביום הדין יזכו אותו לפי שכל זכות הרבים אשר עשו אותה דקה תלוי בו כי בא רעהו וחקרו לראשון שנתן דקה ונותן גם הוא כאחיו ומנצח הכל תלוי בו. מדינים ישבית הגורל אמר שבענייני החלוק וכל אחד רונה כחלק האחד מדינים ישבית הגורל כי כאשר יפול הגורל כך יהיה ובין עצומים שהם מתעצמים זה עם זה ומטילים גורל לעשות כדברי האחד והגורל יפריד. א"י ובין עצומים לבחור אנשים על פי הגורל לאנגליה של מלך או כיוצא הגורל יפריד מחלקותם. אח נפשע מקרי' עוז אמר שיש אח נפשע שפסע בו אחיו ומפר האחוה מסבת קרית עוז שכל בני העיר עוזרים אותו והם צמעונו על כן הוא מפר ברית אחים לעמוד כנגד אחיו ויהיה אחיו נפשע שתרלו בו מתוך שהקריה היא עו וגבולה ועוזרים לאחיו ומתוך כך באים ליד מדינים וכמה דיינים שאין מי שיפתח אותם ויתיר קשריהם בברית ארמון וי"ת שהאח שפסע בו אחיו עם היותו נפשע הוא טוב לאחיו יותר מקרי' עו להגילו ולעזרו בעת צרתו ולא יזכור לו מה שפסע בו כי עצמו וצטרו הוא וכן מי שעודר מדינים נגד אחיו הוא לאחיו עזרה וקיום כמו הברית המברית מכותל לכותל בחרמון מקושר הפתלים ומעמידם כך האח מקיים את אחיו :

מפרי פיראיש שבע בטנו תבואת שפתיו ישבע: מור וחיים ביד
לשון ואהביה יאכל פריה: מצא אשה מצא טוב ויפק רצון
מיהיה: תחנונים ידבר דש ועשיר יענה ענות: איש רעים להתרועע
ויש אהב דבק מאח:

אמר שהאל' הכשר עושה דברי' שאוכל פירותיהן בע"ה והקין קיימת לו לע"ה
ומפרי פי איש דהיינו התורה שלמד בפיו תשבע בטנו שהוא שכל עול' הים
מהפירות ותבואת שפתי' יסבע שהוא עקר השכל התבואה המזומנת לע"ה וממנה
יסבע שם מות וחיים ביד לשון אמר שהלשון אם יעסוק בה בד"ת היא חיי' לאדם
ואם ידבר בה לשון הרע הוא מות בלשון ואזהב' יש אזהב' רבים ללשון להשפיק
בו בד"ת ומכל אזהב' יאכל אחד מעיר פריה כי לא הפל זוכים ליגלל ממכת הלשון
ולחיות זוכים בה מלא אשה מלא טוב אמר שמי שמלא אשה את בת זוגו מלא
בוב כל טובו של עולם כי השלימו' תלוי בה וישיב טוב לעצמו וגם עשה והפיק רצונו
של הק"ה שהוא מהבא אל הפועל כי רצונו של הק"ה לזכו את ישראל וזה שמלא
אשה טובה יכול הוא להיות זוכה למצותיו של הק"ה ויפק הדבר שהוא רצון מה'
תחנונים ידבר רש' ירצה שהרש אף הדיבור של קושי שמדבר הוא בלשון תחנונים
והעשיר אף כשרואה שהעני בא בתחנונים הוא עונהו עזות ואינו מרחם לומר כיון
שבא אליו העני בתחנונים גם הוא יענהו רכות וכ"ש למי שלא בא אליו בתחנונים
שיענהו עזי עזות איש רעים להתרועע אמר שאם הוא מקרב רעים סופו
שיקריבוהו אחיו גם הוא או את שאיש שמבקש רעים רבי' סופו להתרועע ולישבר
כי סופם כל רעים לבגוד בו כמאמר בן סירא רבים יהיו דורשי שלומיך גלה סודך
לאחד מאלף הרי שלא יבטח בריעי' רק באוהב אחד שהוא דבק מאח וזה כיון בכוונה
שנית האדם יהיו לו רעים להתרועע ולהתפאר בם לומר שהם אחיו ודורשי שלומי
אבל לענין קודך יש אוהב אחד דבק מאח לגלות מצפוני לבדך :

יש

טוב רש הולך בתמו מעקש שפתיו והוא כסיל : גם בלא דעת נפש
לא טוב ואין ברגלים חושא : אולת אדם תסלף דרכו ועל' יהיה
מעף לבו : הון יסוף רעים רבים ודל מרעהו יפרד : עד שקרים לא
ינקה ויפח כזבים לא ימלט : רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש
מתן : בלא אח' רש' שנאהו אף כי מרעהו רחוק מפני מרדף אמרים
לו הבה :

ירצה שהרש מתוך עניותו הולך בתומו כי יאה עניותו לישראל שאינו מצטע
כיון שהוא רש ויותר טוב הרש שהולך בתומו ואינו מטיח דברים כלפי
מעלה מעקש שפתיו והוא מתעקש בשפתיו להרבות דברים להטיח כלפי מעלה על
עניותו ולא עוד לא שהוא כסיל שאתו רש המטיח דברי' יש בידו ענין ממון ועניות
דעת וכיון שאין לו דעת אינו יכול לקנות שלימות הנפש גם בלא דעת שהוא כסיל
נפש לא טוב אינו משיג ט' ביות לשלימו' הנפש וזה נמשך מעקשות השפתיים בלבד
אבל מי שהוא אץ ברגלים לעשות מעשה הרע הוא חוטא ואולת אדם והחטא שעשה
תסלף דרכו שיקטרנו על הדרך הטובה או מצוה שעשה כי עבירה מכבה מצוה וכיון
שרואה שבאים עליו יסורים יזעף לבו על ה' כלומר על המצוה שעשה והיא נגד ה'
היך לא עמדה לו והוא אינו יודע שהעביר ואולת אדם תסלף דרכו הטובה ועבירה

כסף צרוף

מכבה מצוה כאמור - הון יוסיף רע' רבים - אמר שהעשיר כל שעה ניתוסף לו רעים גדולים ורבים במעלה ודל אפי' מהרע שהיה לו מקדמת דנא יפרד ממנו והוא דבק עם העשיר - או יאמר שמי שיוסיף הון יש לו רעים רבים ודל אפי' מהעני רעהו יפרד כי אינם רוצים לשבת יחד שכל אחד אומר אני אלך לבדי ומה שיתנו לי יהיה לי לבדי ולא אנטרך לחלוק עם אחרים נמצא כי מרעהו העני יפרד - או יאמר שכפי העניות כך תהיה פרידתו מבני אדם כי מי שהוא יותר דל מרעהו כך יפרד מכל וכל כיון שאין למטה מעניותו כך יהיה נפרד מכל אדם - עד שקרים לא ינקה - אמר אע"פ שמטבע הכל אזהרים את העשיר מ"מ עד שקרים ומסייע את העשיר לא ינקה ויפח כוזבים לא ימלט כי עתיד העשיר לשגואו דסהדי שקרי אאוגרייהו זילי - רבי' יחלו פני נדיב יאמר' שהגדולי' יחלו פני הנדיב ופני כל רע שיתנו לאיש מתן לאיש הנריך מתן - או אמר' רבים יחלו שלנדיב רבים וגדולי' מחלים פניו שינהוג נדיבותו אע"פ שהם אינם נריכי' לו כי נדיבי' המה והכל נעשים רעים לאיש מתן כדי שיתן להם כל אחי רש שנאווהו - אמר שהאחים ממש ישגואו את הרש וכל שכן כי מרעהו שהיו רעים רחוק ממנו לפי שאחי הרש לא יחפצו במי שהוא מרדף אמרי' כי לפעמים בדיבור שאומרים לעני ליתן מתנה הוא מרדף אותם אמרי' כאילו הוא חוב שחייבים לו וגם כפי הדין האומר ליתן מתנה לעני הרי זה נדר וחייב לקיימו נמצא כי בדברי' ואמרי' בעלמא בלי שום חיוב הרש הוא מרדף אחר אותם אמרי' שיתקיימו ולא יחפצו המה אחי הרש במי שמרדף אחר אמרים כי אם שיהיו בבחירתם ואם יחפצו ואם יחדלו - או יאמר שהרש הוא מרדף אמרים אשר לא המה שלא נאמרו מעולם והוא מרדף אחריהם ואומר שאותם אמרים נאמרו וגדרו לתת לו ומבקש שיקיימו אותם והלואי היה מרדף אמרים הנאמרים באמת לא אמרים אשר לא המה שלא נאמרו כלל :

קנדה לב אהב נפשו שמר תבונה למצא טוב : עד שקרים לא ינקה
ויפח כוזבים יאבד : לא נאווה לכסיל תענוג אף בילעבדי משל
בשרים : שכל אדם האריך אפיו ופארתו עבר על פשע : נהם בכפיר
ועף מלך וכטל על עשב רצונו : הורג לאביו בן כסיל ודלף טרד מדיני
אשה : בית ויהון נחלת אבות ומיהוה אשה משכלת :

ירצה שהקונה הדעת בכסף מלא וקונה מי סילמדו מוסר השכל הוא אוהב את גפשו להשלימ' כי מתוך דעת ומוסר יבא לידי שלימות הגפש וגם הקונה לב הוא שומר תבונה למצוא טוב כיון שלא השיג הדעת אלא בכמה יגיעות וממון הוא נוהר בתבונה שלא תהיה אלא בדבר טוב ואלו הדעת והתבונ' באה בלא יגיעה לא היה יודע מוצה והיה מתבונן בדברים החנוני' וכיוצא אמנם כיון שקנה בממון הוא נזכר בה להטות התבונה בדבר טוב - עד שקרים לא ינקה - אמר שמי שאין לו דעת ומשמי' נפשו להיות עד שקר לא ינקה ורמז עוד שפיקר התבונה היא למצא טוב לפי שאם התבונה שהתבונן היתה בדבר רע נכון להעיד עדות מכוונ' בתבונה והיא עדות שקר אפי' שלישי שעה אינו נלכד בדבריו כיון שהיא בתבונה ובדעת עכ"ל

עכ"ז לא ינקה וגם אם יפית כזבים בדעת ותבונ' שמישב הכוזב באופן שלא יתפרסם
עכ"ז יאבד : לא נאזה לכסיל תענוג : אמר שזה הכרחי לאד' שיקנה דעת ושלימות
הנפש כי אם אין לו דעת ותבונ' והוא כסיל לא נאזה לו תענוג הגוף שמענגו ועושה
ממנו עיקר יותר מהנפש כיון שסוף אדם למות איך יעשה עיקר מהנאות הגוף
וימשול את הגוף שהוא עצד הנשמה על אדוניו שהוא הרוח והנשמה ולא זו אף זו
לעצד הרועה למשול בשרים אע"פ שלא ימשול באדוניו עכ"ז באדונים ושרים של
אחרים לא נאזה לו : עוד ירצה כיון שהרודף אחר תענוגי עה"ז שהוא הולך אחר
עצת המלך זקן וכסיל שה' יצ"ה לא נאזה לכסיל שהוא יצ"ה תענוג וירצה למשול
על הנפש שהוא המסכן וחכם אע"פ שהוא יצ"ה הוא המלך א"כ ק"ו לעצד שרועה
למשול בשרים : מכל אדם האריך הפו : להיות ששבח האד' להיות מעביר על מדותיו
אמר שכל אדם הוא שלא יקח נקמתו מהרה ממי שהרע לו אבל יאריך אפו עד עת
מצא ואז ינקם ממנו וזהו שכל לאדם שלא להנקם מהרה אבל אינה תפארת וגדולה
ושלימות לאדם כיון שרועה להנקם לאחר זמן רק תפארת ושלימות האדם הוא
להיות עוזר על פשע מכל וכל ולא יקום ולא יטור כלל : והנה מן הראוי לומר שכל
אדם האריך אפו האלף של האריך בפתיחו ופתחו : להאריך אפו זה שכלו אכן אומרו
האריך האלף בסגול אין לו טעם כלל : אמנם יאמר על אד' שהו' נק' אדם סתם
כי ה' גזר עליו ביום אכלו ממנו מות יומת ואח"כ לפי שכלו ותשובתו שעשה ק"ל
שנים תענית וישב צמי גימון עד לווארו והעלה זרזי תאנים על בשרו זאת ההגהגה
והתשובה האריך אפו של הק"כ עליו וחיה מתק"ל שנים יען פי הק"כ חפץ חסד
הוא ואינו בא בקטיגוריא על בניו כי ותפארתו ית' הוא עבד על פשע ומה מבקש
מהאדם וגשלימה פרים : שפתינו ולכן נתרצה אליו והאריך עליו אפו וחיה כל אלו
המים הארוכים ושכלו של אד' גרם אשר האריך אפו ית' עליו ולולי שמע מתחלה
לדבריה' שאל ועתה פן ישלח ידו וגו' ורמז לו שישב למלא שב אז בתשוב' לא באה
עליו כל הרעה הגדולה הזאת : כהם ככפיר זעף מלך : איפשר שרמו על הת"ח
דמאן מלכי רבנן והת"ח צריך למינקט בלביה כל כמה דלא פייסיה וזכו נהם ככפי'
שצריך להיות כהם ככפיר לזעף הת"ח שהוא מלך ואם רצוהו ופייסוהו צריך שיהיה
מעביר כקל הורד על העשב שאינו עומד שם ומיד הוא נופל ממנו : ע"י שאע"פ
שאמרנו שתפארת אדם הוא עבד על פשע עכ"ז המלך צריך שיהיה מקיל אימה
וזעף ככפיר תהיה אימת מלך כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול וכטל על
עשב שיוור בנה' בלי שום הרעשה כך צריך שיתנהג המלך בנחת עם עבדיו כשהם
עושים רצונו שלא יזעף עליהם לא יתנהג בנחת עמם : הוות לאביו בן כסיל : ירצה
שהבן כסיל גורס נער ושבר הוות לאביו מתוך מעשיו הרעים ומה שלא יוכל
להתקוטט עם הבן מפחדו פן יצא לתרבות רעה הנה הוא מתקוטט עם אמו אשר
ילדתו ודלף טורד כשם שהדלף טורד את האדם כן טורדתו מדייני אשה שמדיין
עמה על אודות בנה' : או יאמר שהבן כסיל גורס הוות ורעה לאביו אשר ילדו ולא
לזולתו אמנם בבית שיש מדייני אשה הוא קשה לכל יושבי הבית שהיא כמו הדלף
טורד שטורד את כל יושבי הבית גדולים וקטנים כך האשת מדיינית טורדת את
כל בני הבית : וסמך ל' הבית והון נבלת אבות לומר כיון שטרדת אשת מדיינית
הוא כולל והוא קשה יותר מטרדת הבן כסיל אם כן צריך האדם להתפלל אלה'

שימין

כסף צדקה

סימנין לו אשה טובה ומשכלת כי להיוזק שמויק הבן כסיל לאביו זהפסד ממון וגור' לו הוות הגה יש לזה תקנה כי בית והון נחלת אבות אמנם עיקר התפלה היא על האשה שתזדמן לו אשה טובה מה' או יאמר שהאב יש לו הוות ושכרון לב בהיות לו בן כסיל לפי שדואג על בית והון שיש לו להנחיל לו כי בית והון נחלת אבות ודואג על הנחילו לו נכסיו לבן כסיל ועל בן יש נער ודאגה לאביו הכל האשה שהיא מאת ה' להיות לו אשה משכלת כשרואה שנפלה בחלקו אשה מדיני שתמיד מחרחרת ריב אינו לבעל הוות בלבד אלא דלף טורד כשם שהדלף טורד את האדם בהיותו בבית כך אשה זו טורדת את בעלה והוא נטרר אס מפני המחלוקת ואם שרואה שלא בחר בו ה' :

עצלה תפיל תרדמה ונפש רמיה תרעב : שמר מצוה שמר נפשו בזה דרכיו ימת : מלוה יהוה חונן רל וגמלו ישלם לו :

הפליג לספר בגנות מדת העללה שגורמת כמה רעות שמחוך שהוא עלל ואינו יוצא לחוץ להבין מלחכתו הוא חמיד נרדס וישן בבית כי הבטלה מביאתו לידי שעמוס ושינה ונפש רמיה כיון שאינו עוסק במלאכה וגם לא בתורה והשינה מעכלת את המחכל וחמיד תרעב רעב ללחם וכל זה נמשך מהעללה וקראה נפש רמיה שכיון שאין לו מלאכה להפדנם ממנה סופו להיות מרמה בני אדם למלא נפשו כי ירעב שומר מצוה שומר נפשו וגור' אמר שהמלוה משולה לנר כד' כי נר מצוה והנשמה נק' נר כד' א נר ה' נשמת אדם אס בן השומר מצוה שהוא נר שומר נפשו שנק' נר בזה דרכיו שמצוה דרכי המצוות שהם הדרך הישרה ואינו עושה המצוה מחמת פשיעה ובזיון הוא ימות כיון שלא הדליק נר המצוה גם נר נשמתו היא כבה כי עיקר חיות נפש האדם תלוי בשמירת וכמ' חז"ל נרי בידך ונרך בידי וגו' מלוה ה' חונן דל דרך חז"ל ידוע ואני ביארחיוס' בהר סיני בכסף נבחר וכפי פשוטו יאמר שהחונן את הדל ברחמים וחנינה מה שנתן הקרן קיימת כי מעלה עליו הקב"ה כאלו הלווה ולקץ הימים יסדע לו וגמולו שהוא הפירות שהיה יכול להרויח באותם מעות שנתן לדל ישלם לו בעה"ז כי הקרן קיים לו ולזרע אחריו ולדקתו לבני בניו אבל הגמול והשכר ישלם לו בעה"ז והמענות שנתן ללדקה הם מצוה ביד הקב"ה לעה"ב עוד רמז שאם אותו דל גמל חסד עם אותו אדם שמננו ממנו הקב"ה ושלם לאותו עני גמול הסוב שגמל עם מי שמננו אע"פ שהוא גמל עם מי שמייב לו מעלה עליו הקב"ה כאלו גמל חסד על מה שמייב הקב"ה לאותו אדם שמננו ולזה גמולו ישלם לו :

יסר בנה בייש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך : גרל חמה נשא ענש פי אס תציל ועוד תוסף : שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריה : רבות מחשבות בלב איש ועצת יהוה היא תקום : תאות אדם חסדו וטוב רש מאיש בזב : יראת יהוה לחיים ושבע ילן בליפקד רע :

אמר שלא יתיאש אדם מצנו אס רואה אותו שאינו מחזיק בחורה ייסרהו כי יש תקוה ואל תאמר כיון שאינו הולך בדרך טובה למיתו לזה אחר אל המיתו אל תשא נפשך

נפשיך כי יש תקוה ממנו. או יאמר ייסר כנך בשבט מוסר בזמן שעדיין הוא קטן ויש תקוה ממנו קודם שיגדיל ולא ישמע לקול מורים ואל תרחם עליו לומר כיין שעדיין הוא קטן אין בו כח לסבול מוסר וימות לזם אמר אל המיתו אל תשא נפשך. ורמו לומר אל תשא נפשך שבשביל חשש שמא ימות אל תסלק שלימות נפשך רק תעשה המוטל עליך לייסרו ולהדריכו בדרכ טוב וכו' המוב בעיניו יעשה ועכ"ל לא יהיו היסורין באף ואימה כמ"ס רש"י ז"ל ואל המיתו אל תכלו מכת מות כי מי שהוא גדל חימה כשמיסר את בנו הוא נושא עונש ועון על זה לפי שאיפשר שתארע לו תקלה מסיבת חרי האף הגדול וכבוד היסורין רק יהיו יסורין בלחם כי אם תייסרנו באופן גאה ומתקבל תזילנו ממות ועוד הוסיף ליסרו פעם אחרת מה שאין כן ביסורין הקשי' שהם פעם אחת ולא תשנה לו אבל עתה תזיל ועוד תוסיף. שמע עלה וקבל מוסר זו אזהרה לבן ישמע עלה ויקבל מוסר אביו ואל יבעט במוסר למען יחכם באחריתו אם יקבל מוסר אביו סופו להיות חכם. ע"י למען תחכם לדעת מה אמרתיך כי סוף אדם למות ובהתחכם אדם להגיע לפניו יום המות ישוב בתשובה ומתוך קבלת המוסר יבא לידי חלמה זו רבות מחשבות בלב איש וגו' ואמר בפשוטו שאעפ"י שיחשוב האדם כמה מחשבות את אשר ירצה ה' הוא אשר יהיה ואשר יקום. עוד אמר כי המחשבה שיחשוב האדם שיש בה עבודת שמים ועלת ה' אותה מחשבה תקום על שאל המחשבות תאות אדם חסדו. אמר שכל אדם מאוה ומשתוקק לחסדו של הקב"ה שיהיה נטוי עליו ומאוה שיפגע עמו איש רש מהיהו פוגע עמו איש כזב. או יאמר טוב רש הכותם בחסד חלתי מאיש כזב שיהיה לו הון וממון ודובר כזכים מבטיח ואינו עושה כי הוא יורה שאינו כותם בחסד עליון. וי"מ תאות אדם המאוה תמיד לעשות חסדו עם בני אדם וטוב רש שאין לו כלום מאיש כזב שאומר לעשות חסד והוא מכזב ומתכלל במתת שקר הרש טוב ממנו. עוד פירשו תאות אדם שיספרו חסדו ויותר טוב הרש שלא יספר מעשיו מאיש כזב המתפאר במה שאין בו מהחסד. יראת ה' למייס וגו' אמר שמתוך היראה הוא משיג חיי העה"ב ובשעת המיתה היא לו כמו לינה והוא שבע מזיו השכינה כמחז"ל על זקן ושבע שהקב"ה מראה ללדי יקים בשעת מיתתו השכר המתוקן להם וגפשם שבעה והם ישנים ז' ש כאן ושבע ילין שהם ישנים וגפשם שבעה כיון שיש בהם יראת שמים לא יפקד רע אותו מלאך רע משחיתם של בריות לא יפקד אדם זה ממנו כמו פקודת כל האדם יפקד כלומר אינו מבקרו מלאך רע רק עין בעין יראה כבוד ה' וגפשם שביעה והם ישנים. וי"מ ושבע ילין כי אין מחסור ליריאו ולא יפקד במייו לקבל שום רע ועונש כלל ודרך חז"ל ידוע:

טמן עצל ידו בצלחת גס אל פיהו לא ישיבנה: לין תכה ופת יערם והוכיח לגבון בין דעת: משרד אב יברח אם בן מביש ומחפיר: חדל בני לשמע מוסר לשנות מאמר דעת: עד בליעל יליץ מישש ופירשעים יברעאון: נכוננו ללצים שפטים ומהלמות לגו כסילים:

כ לין היין המה שכר וכל שגה בו לא יהבם:

אמר שהעצל אינו עושה מלאכה להתפרנס ממנה ובעת האוכל מבקש מה יאכל ואינו מוצא והוא ליה כאילו טמן ידו בלליות של המהכל לאכול גם אל פיהו כשרוצה לאכול אינו מוצא. ובאור הענין עוד כי העצל טומן ידו בחיך הכללת כדי שלא תזוז ידו

בכף צדוק

חמיר באוכל מתוך פיו • עוד ירצה שהעכל מטמין ידו בצלחת כלי שתהיה הצלחת קרובה אליו ולא יצטרך לילך להביאה גם מסוך על לוחו אם נותן הצלחת בפיו לא ישיבנה אחר כי אם הצלחת בפיו והוא אוכל כדי שלא יסרח ליקח בידו וליתן לפיו והגמ של על קניית החכמה שהיא לפני בני אדם ואינם קונים אותה • לך תכה ופתי יערים • אחד שנכחו ללצים שפטים כי בדברים אינם מחיסרים ופתי שאין לו ערמונית להחזוק מאלו יערים מתוך הכחות הלך ואיט צריך שיכה אותם והכבד עולה על כולם כי בתוכחת דברים יבין דעת ותחת גערה במבין • משדר אז יבריה אם • אמר שהבן שהוא מבייש אבותיו במעשיו הרעים ואינו רואה נגעי עצמו רק הוא מספיד ומזלזל לכבוד אמרים אותו הבן ישדר גורם שוד ושבר לאביו כי כל אותם שמזלזל הם שונאים לאביו בחשכם כי מאביו ילא הדבר לזלזלם דמותא דינוקא בשוקא דאבנא ודאמיא • גורם גם כן להבריה אמו שהכל שונאים אותה מתוך דברי הבן • או יאמר שגורם שיבואו שולדים לבזול את אביו וגם האם שראתה ששדרו שולדים את ביתה היא בורחת מאימת בעלה וכל זה גרם הבן המבייש כי ארת לחברה עם פועלי און עד ששדרו בית אביו • חדל בני לשמוע מוסר • אומר שיחדל מחברת פועלי און כדי שיבא לשמוע מוסר כמו שאמר התנא ואל תחשב לרשע כי בהיותך פורש מאנשי רשע אתה מונע עצמך מלשבות מאמרי דעת • או יאמר שיחדל מלשמוע מוסר מאדם היועלו לשבות מאמרי דעת כי כיון שרוצה להטעותו מאמרי דעת גם המוסר הטוב שחומר לך חדל ממנו שאין הימיו תוחלת • או יאמר חדל לשמוע מוסר שיביאך לשבות וזה שאמרתי לך חדל הוא מוכן מאמרי דעת התורה שכל דרכיה דרכי נועם • עד בליעל יליץ משפט • אמר שהעד הבליעל עורך עדותו מכוונת על פי המשפט והדין ויליץ דבר עוולה כפי המשפט • או יליץ ויאמר שאינו רוצה שיעשו כי אם משפט על קו היושר ופי רשעים אינו מניד האמת כדי שיעשו המשפט אמיתי רק יבלע ויכסה האון שעשה שהו חייב בו ומעיד דברים של זכות שכפי דבריו המשפט הוא ישר וכפי האמת אינו דין אמת לאמתו כי העלים העד האון שהיה באותו מעשה • או יאמר ופי דשעי' על הדייני' המטין את הדין ומכסין האון לזכותו • נכחו ללצים שפטים וגו' אמר שעון הליצנות גדול יקר מאד ששפטים גדולים נכחו להם לידון בהם ומהלומות ומכות לבו כסילים והם הרשעים שכתבה בהם רוח של שטות צריכין שבט מוסר לייסרם והם למטה מהליצנים ונתן טעם על שנכחו ללצים שפטים כי לך היין תמיד הומה ומהמה על בקשת השכר ומתוך השכר נגררים כמה גופי עבירות כי אפי' מי שאינו רודף אחריו רק שגגה ציין שגגה בעלמא לשמות יותר מסיפוקו באקראי ושגגה לא יחכם ואם כן מי שהוא הומה תמיד אחר השכר ויין בודאי שצריך כמה שפטים כדי להחזירו • ואמר לך היין שטיקר הליצנות נמצא בשותי היין שייך ידליקס להתלוצץ בבני אדם:

נהם ככפיר אימת מלך מתעברו חוטא נפשו: בכזר לאיש שכרת
מריב וכל-אוייל יתגלע: מחרף עצל לא יחרש ושא-לקציר
ואין: מים עמקים עצה בלב-איש ואיש תבונה ירלנה:

אמר שמחוק המלכות הוא שאימתו חתיה מוטלת עליך וכשפותח פיו לדבר יהא דומה בעיניך כאילו נהם נהם גדול ככפי וזהו מוכרח מתוך אימת מלך וא"כ מתעברו ומגעים למלך שאינו מקבל אימתו בודאי שהוא חוטא עם נפשו ומתחייב בנפשו שגורם לעצמו

לעלמו שימיתו. או יאמר חוסא נסשו שחטאח היא לנפשו כיון שלא קבל עליו אימת מלך ועבר על מצות הקב"ה שאמר שום חשים עליך מלך שחטא אימתו עליך. כבוד לחים שבת מרים אמר שיותר כבוד משיג האל' שהחמיל בריב ומוסף ענמו מתוך הריב אל יחשוב לומר שהוא חסרון כבוד לו שלא נגח את חבירו כי אדרבה כבוד לאיש הוא שבת שישיב ענמו אחור מהריב כמו שאמרו בג"מ יחסותא דבבל שתיקומא וכל אויל לא מיבעייה שהיו שב אחור אחר שנכנס לריב הלא הוא יחגלע ומערב ענמו בריב של אחרים ומחמיל לעורר הריב. מחורף עזל לא יחרוש אחר ההפרש שיש בין העזל לאיש חבונה שהעזל בשעת החרישה לא יחרוש מסבת החורף ועם היות זמן החרישה בזמן החורף ואינו דבר של שינוי וגם אי אפשר להיות בזמן אחר ועכ"ז לא יחרוש ושאל בקציר לחרוש ואין כי לא תועיל לו אז החריש כי עת הקציר הוא או שאל בקציר לחס ואין אבל איש דעת ותבונה אפי' כשרוא' מים עמוקים שהוא קשה להשגתם הוא קושר חבל בחבל ונימא בנימא וידלינה ואם הדבר שאינו לוח לפניו הוא משתדל בו כ"ש בדברים המצויים אליו. ע"י שהעזל בדברי חירה מסבת טרדה אחת כטרדת החורף לא יחרוש בדברי תורה ושאל בקציר לעולם הבא שהוא עולם הגמול ואין כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ודמיון המים העמוקים היא העצה והחכמה שהיא בלב איש שלא כל אדם יכול לשמות מאותם המים כי הם בכמה המלאות כך החכמה אין אדם יכול להשיגה אלא מתוך טורח ואיש תבונה החכמה היא נקלה לו להשיגה והוא ידלינה בממלא מים.

רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא: מתהלך בהמו
צדיק אשר בניו אחריו: מלך יושב על כסא דין מזרה בעיניו כל
רע: מראמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי: אבן ואבן איפה ואיפה
תועבת יהוה גס שניהם:

אמר שר בני אדם אומרים ומכריזו כל איש ואיש מהם שחפץ חסד הוא ואיש אמונים שיקיים מולא שפתיו ויעשה חסד מי ימצא כי מבטיח ואינו עושה. או יאמר שרוב בני אדם משבחים עצמם ויקרא איש חסדו שהוא עושה חסד ומגני את זולתם באמור שאיש אמונים מי ימצא שמורים שאין איש אמונים זולתם. וי"מ רוב בני אדם יכריזו כל אחד החסד שהוא עושה ויתפאר בו ואיש אמונים שיעשה חסד ולא יקראו רק יעשהו בסתר לאמוג' הצורא ית' ולא לשכר הדברות מי ימצא מתהלך בתומו צדיק. אמר שהצדיק שיש לו זכות הרבה ואינו נהנה בזכותו כמו ר' חנינא בן דוסא. זהו נקרא מתהלך בתומו בתמימותו שכל תמימותו עומד עמו ואוחז בדקתו ואינו נהנה ממנה הנה שכרו של צדיק זה גנוז לבניו אחריו ואשרי בניו אחריו מה שאין בן בני שרונה לאכול זכויותיו יד ליד שאינו מניח זכות לבניו אחריו ואינו מתהלך בתומו כי כבר אכל תמימותו ודקתו מלך יושב על כסא דין ירצה שמלך מלכי המלכים הקב"ה יושב על כסא דין ואינו כמלך בשר ודם שבאים לפניו לדין ואינו מבחין בין צדיק לרשע כי אם מתוך טענות רק עיני ה' צופות ומזרה בעיניו כל אדם רע קודם שישמע טענות כי מי יאמר לפני ית' זכיתי לבי שלא חטאתי מעולם או יאמר טהרתי מחטאתי בתשובה אם אינו כך אבל לפי בשר ודם יכול לכזב ולומר כך. א"י שהיושב על כסא דין צריך להיות כמלך שאינו

כסף צדוק

צדק לצדיות ומי שהוא כמלך בשעת המשפט יעמיד ארץ לפי שכל משפטיו יהיו ישרים כיון שאינו כפוף וצריך לשום אדם וז"ש מלך צריך להיות היושב על כסא דין כי בזה יהיה מורה כל דבר שהוא רע בעיניו ולא יתירא משום אדם - א"י שהת"ח סקרא מלך יושב על כסא דין דמאן מלכי רבנן אס רואה אדם רשע לנגדו הוא מורה אותם בעיניו כמ"ש בגמ' נתן עיניו ב' ונעשה גל של עצמות אך לדבר הזה צריך אדם גדול ודעו ולא כל אדם יכול לעשות כן כי מי יאמר זכיתי לבי שלא חטאתי מעולם או חטאתי וטהרתי מחטאתי של שוגג כי אין צדיק צארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואין לו זכות ליתן עיניו באחרים ולעשות גל של עצמות כי אס אחד מעיר שיהיה מלך ות"ח יושב על כסא דין שלא חטא מימיו - אבן ואבן איפה ואיפה - אמר כי לפעמים נכשל האדם בדברים קלים ומי יאמר זכיתי לבי כי הרי אס יהיו לאדם ב' משקלות אחת על קו היושר ואחרת גדולה הימני' אע"פ שאינו נושא ונותן רק במדה הישרה עכ"ז כיון שיש צביתו אחרת תועבת ה' הוא וכן האיפה תועבת ה' גם שניהם האבן והאיפה הגדולה - או יאמר כי אס יהיה לאדם אבן חסירה ואבן יתירה באופן ששניהם באחד הם שלימות פי מה שפיחת ב'ו הוסיף ב'ו כששוקל הוא נשן שתיקן להיות המשקל שזה הוא תועבת ה' לא מביעייא כל אחת בפני עצמה אלא גם כשנותן שתיקן יחדיו שהמשקל שזה תועבת ה' הוא כי שםא יסקול לפעמים בחסירה הרי שאין אדם יכול מדברים קלים :

גם במעלליו יתנפר נער אסוף ואסיר פועלו : און שמעת ועין ראה יהוה עשה גם שניהם : אל תאהב שגור פת תורש פקח עיניך שבע להם : רע רע יאמר הקונה ואול לו איתהלל : ישהב רב פנינים וכלי יקר שפת ידעת :

אמר - שני יוכל לומר זכיתי לבי מעודי כי הרי גם בצערותו יתזכר הנער שעושה מעשה נערות לילך אחר עיניו אפי' שיהיה זך וישר פעלו עכ"ז אותה פעולה אינה כ"כ בשלימות ויש בה איזו פניה כיון שהנער נער וצפועותו ומעלליו יזכר שהם מעשים של נערוהת אפי' המעשי טובים יש בהם איזיה דבר של שמחה כי בנין נערים סתירה - ע"י כי הנער שחולך בדרך טובים במעלליו יתזכר שהוא הפך ההכרה ואינו יזכר שהוא ער בהיות זך וישר פעלו כי זה הוא הפך הנערות שיצרו פוחזו - און שומעת ועין רואה וגו' יש מפרשי' שהקב"ה היה יכול לבראת באדם און אחת שומעת ועין אחת רואה ולמה ברא פ' עינים וב' אזנים הוא ברחמי' כי ה' עשה גם שניהם כלומר עשה פ' אזנים וב' עינים - ע"י פת"ש התנא דע מה למעלה ממך עין רואה ואון שומעת שהכוונה דע שיש למעלה עין רואה ואין שומע' וזה תדענו ממך שאתה בשר ודם שיש לך עין רואה ואון שומעת כ"ש מלך מלכי המלכים הק"כ וז"ש כאן דע לך שצין של מעלה רואה במצפיד ואון שומעת שהרי ה' עשה גם שניהם באדם שאין און האדם שומעת והעין רואה אס לא בכחה' ובהשגחתו הפוקח עורים וחרשים וכיון שכחו היא סמכתך לראות ולשמוע אס כן פשיטא שצין של מעלה רואה את לב בני האדם ומי יאמר זכיתי לבי - וגם כיון שצין רואה עשה לך ה' אל תאהב שגור פת תורש לישן בעיניך שבזמן השינה אין אדם

אדם רואה בעיניו ובאזניו לא ישמע וגורס לך היוק גדול פן תורש מהוך השינה
 והבטלה רק פקח עיניך אשר נתן לך ה' עין לראות והשתדל במלאכה ושבע לחם -
 או יאמר שבע לחמה של תורה כי עין של מעלה רואה כך - וכנו
 בדרך הקודש אמר פקח עיניך לראות מוסכס של בט אדם ולמד בינה מבני אדם
 כי בזה תשבע לחם וזה אחד מדרכי הסמורה שהקונה יאמר תמיד רע רע ולא ישבח
 המקח ולאחר שאל המקח אליו וקנאו והריהא שלו או יתהלל ויאמר שיש שבח
 במקח ההוא ורמו לומר ואולי לו לומר שמתוך שהמר רע רע בשעת הקניה קנה
 אותו מקח בזול ואחר שהוילו לו המקח בשביל זולו או יתהלל ואומר שהוא מקח
 יפה כדי למכרו בזוקר ואפי' בעיניו יתהלל המקח ויהיה בעיניו לדבר של שבח כי
 אם בעיניו יהיה מזול לא יוכל להחזיק ידו במקחו כראוי ונמל' כי בשפתיו שפתי
 דעת שיוע לזול המקח ולומר רע רע בשעת הקניה ולומר יפה יפה בשעת המכר
 גורס שיהיה לו זה ורב פנינים וכלו יקנו וכל זה הוא על ידי שפתי דעת שהוילו
 לו המקח בעת קנייתו על דברי שפתיו שאמר רע רע ומכר בזוקר על שדברו שפתי
 ושבתו המקח ונמל' כי יש זה ורב פנינים וכלי יקר בשפתי דעת האדם :

לקח בגדו כי ערב זר ובעד נכריה חבלהו : ערב לאיש לחם שקר
 ואחר ימלא פיהו חצץ : מחשבות בעצה תכון ובתחבולות
 עשה מלחמה : גולה סוד הולך רכיל ולפתה שפתיו לא תתערב :
 מקלל אביו ואמו ידעך גרו באישון חשך : נחלה מכה לר' פראשונה
 ואחריתה לא תכרך : אל תאמר א' שלמה רע קונה ליהוה וישע לך :

חז"ל פירשו שאע"פ שאין לוקחים מיד הלוא בזרוע אלא הוא נותן את המשכון
 מרצונו אבל מיד הערב מתשכנים ש"א לקח בגדו כי ערב זר - או יאמר
 שמי שהוא ערב לאיש זר וגם הוא מייב לך אם אין לו לשלם לקח בגדו המיוחד ואל
 תרחם עליו להניחו לו שאם אתה תניחהו יבא מי שנתערב לו ויקחהו על הרבות
 ואם יבא ערב בעד נכריה שהוא כתוב נכרים כלומר יבא ערב לגויים חבלהו קח
 מידו המשכון תחלה כי יותר טוב שיפרע לישר וכל ישר' מצווים לפדות מיד הגוי
 ורמו עוד מאי דק"ל כפי הדין שהלוקח ברבות מן הגוי חסור לישראל להיות לו ערב
 לפי שהגוי תובע מן הערב תחלה ולזה אמר א' תבא ערב לגוי על ישר' שלום ברבי
 צריך לך שתקח בגדו של לוא משכון בדרך ולקח בגדו כשתבא ערב לאיש זר ובעד
 נכריה וכתוב נכרים כלומר בשביל הגויים חבלהו לפי שאם לאו כשיבא הגוי ויתבע
 מהערב תחלה הקרן והרבית אינו יכול לחזור הערב על הלוא לתבוע הרבית שלקח
 הגוי ממנו ואם לקחת מידו משכון הרי אתה פורע לגוי מדמי המשכון שלו - ערב
 לאיש לחם שקר - הנה מלינו שמזון הגפס הוא לחמה של תורה דכתיב לכו לחמו
 בלחמי ומזון הגוף הוא לחם שקר שאינו עומד לא' לא יוס או יומים יעמוד וקחור'
 היא מזון הגפס שנזונת לעולם ממנו והאדם וראה לעיניו ויערב לו לחם שקר
 ומפרנס את הגוף וכיון שלא נטה אחר מזון הגפס אחר יחלל פיהו מלך שהם אבנים
 דקות ורגבי נחל שבקצר כי הכרם נבקע אחר ג' גמים ואומרת לפה עול מה שבחר

בסוף צרוף

ואולי יאמר ימלא פיהו חלץ על הפסולת שבגופו שנבקעה כליטו כמ"ש * ויש
מפרשים על הניאוף שמתוק יערב לו בתחלה ואח"כ מרה תהיה באחרונה * ומשבו
בענה תכון צא להזיר את האדם ואמר לו שאם המחשבות שחשבת הם בעלת
החכמים אז תכון ולא תמוט * בעשיית המחשבה וכיון שנתייענת תחלה וקנית לך
תחבולות אז עשה מלחמה * ויש לפרשו על מלחמת מצוה שהוא יצה"ט עם יצה"ר
ואמר המחשבה טובה שהיא מחשב' בענה שהיא התורה שנק' ענה כדכתיב לי ענה
ותושיה כל המחשבה שיש בה מצוה ותורה תכון שהקב"ה מפרש' למעשה ובתחבולו'
דהינו חבילות של מצות בפועל ובמעשה ענה מלחמה עם יצה"ר ששכר מצוה
מצוה * גולה סוד הולך רכיל * אמר אע"פ שהזהרתיך להתייען במחשבותיך עם
אדם יועץ כדי שתכון אם אותו שגתיענ' עמו יהי' גולה סוד הוא שקול להולך רכיל
לומר לחבירך מה שאמרת לו כי אע"פ שלא אמר אותו דבר לבטל הדבר בעצמו
מ"מ כיון שגולה הסוד חבירך חביר אית ליה * ולכך הזהר כשתלך להתייען עם שום
אדם למי שהוא פותח שפתיו ומרחיבם לדבר שפת יתר לא תתערב ולא תקרב אליו
לשאול ממנו ענה כי סוף דבר יגלה סודך או יאמר לאדם גולה סוד ההולך רכיל
ופותח שפתיו שמדבר דברי פיתויים ושפת חלקות לכל אלו אל תתערב * מקלל
אביו ואמו וגו' אמר שהאד' ישעה אל עושהו והמכבד אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה
כאלו דר ביניהם וכדזוהו ומי שמקלל אביו ואמו ימות בלא עתו וידעך נרו הנשם'
שנק' נר ה' נשמת אדם באישון חשך כשיהיה בשעת חשך ואפילה ועומק הצרו' יזכר
עון אבותיו אל ה' לפי שנגע ג"כ בכבוד שמים * נחלה מצוהלת * אמר שגם נכסיו
שהניח זה שזולל בכבוד אבותיו לא יהיה בהם ברכה כי תהיה נחלה מצוהלת שצאה
בבהילות ומקירו' פתאום' אחריתה לא תבורך באופן שגם נכסיו לא יצליחו והרא"ב
ז"ל כתב שכתוב מצוהלת בחית כמו בחלה בס שהוא לשון גועל וירצה שהנחלה גזול'
שיש בה שמץ גל היא מצוהלת בראשונה על אשר הצליח להניח כל כך נכסים
ואחריתה לא תבורך * א' תאמ' אשלמה רע וגו' אמר מי שעושה עמך רעה אל תשתדל
לשלם לו רעה רק קוה אל ה' שיושע לך ויגילך מידם ואל תאוו לראות במעלת
הארים רק תאוו לישועתך שתנצל מידם והוא מ"ש בג"מ מי כתיב יתמו חוטאים
חטאים בתיב כיגס עגוש לצדיק לא טוב ולא יתפלל לה' אלא להיות נושע מהם *
ובס' הזוהר פ' אל תאמר אני אבקש להיות יושב בשלום עם היצה"ר שנק' רע
בד"א כי יצר לב האדם רע כי בהיותך בשלום עמו סופך לחטא ולעולם ירגיו
אדם יצה"ט על יצה"ר ובי תימא אין לי כח להלחם עמו ושמא ינחמני לז"א קוה
לה' ויושע לך :

תועבת יהוה אבן ואבן ומאזני מרמה לא טוב : מיהוה מצעדי גבר
ואדם מהיבין דרכו : מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים
לבקר : מזרה רשעים מלך חכם וישב עליהם אופן : נר יהוה נשמת
אדם חפש כל חדרי בטן : חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד בסאן
תפארת בחורים בחס ויהרר זקנים שיבה :

אמר

אמר תועבת ה' אבן ואבן גדולה וקטלה ואם היה לו מאזני מרמה שכל מאזנים מעויין ואם יהיו לו משקולות ישרים יהיה חסרון או יתרון מחמת המאזנים ולהשלים זה כנגד זה בשוה נותן המשקולת יתירה כשהמאזנים מעויין לפחות וכשהמאזנים מעויינים ליחרון נותן המשקולת החסירה באופן שאינו מוכר ולוקח פי אם בשוה אע"פ שהמשקולות הם גדולות וקטנות מחמת מאזני מרמה אמר עכ"ל לא טוב הדבר אע"פ שהין זה תועבת ה' כיון שלא מכר אלא משקל השוה עכ"ל מי שיש לו מאזני מרמה ואבן ואבן לא טוב פן יבא לידי תקלה מה' מלעדי גבר . אמר שהכל גזור מאתו ית' והדס מה שיבין בשללו ועושה אינו ממנו כי הוא דרכו ית' גזור לו והוא בשכלו בא בדרכו של הקב"ה . מוקש אדם ילע קדש . אמר שנכשל במוקש גדול מי שאכל קדש ונהנה ממנו כי הבחירה היתה ביד האדם להיות מבין להתפרנס משלו ולא להיות נהנה משל גבוה ולכך צריך האדם לזהר לבקר ולחפש בענייני הגדרים והקונמות כדרי גבוה שלא ליהנות מהם . וחז"ל דרשו אימר אדם את נדרו נתקרה שנקסו . מורה רשעים מלך חכם . אמר שהפזור לרשעים יפה להם ויפה לעולם ומי יוכל לפיר את הרשעים הוא מלכו של עולם שהוא מלך חכם שיפרדו כל פועלי און מתוך שוישב עליהם אופן שהוא הגלגל מחזירו לאחור וזה נעשה עני וזה רש ומתפורי זה מעל זה ואם היה לרשע איזו מחשבה טובה והנשמה שבלב הקדיק היא נר מאירה להיות חופש מלכו של עולם כל חדרי בטן אם יש איזו מחשבה טובה בקרב האדם שיצילנו מפני אותה מחשבה טובה . חסד ואמת יצרו מלך . אמר שהתורה שנק' אמת והחסד יצרו מלך ובזכות ב' דברים אלו הוא נשמר ויוסיפו לו שנות חיים כלכתיב בפ' המלך וכתב לואת משנה התורה הזאת על ספר וגו' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען יאריך ימים על ממלכתו וסעד בחסד כסאו שמתוך שעושה חסד עם כל אדם הממלכ' נכונה בידו שכל העם אוהבי אותו ומחזיקים במלכותו והוא מסעד כסאו . תפארת בחורים כחם . אמר שהבחורים יש להם תפארת בהיות כחם שהוא יצ"ר מסוד בידם והוא נק' כחם שמסור בידם ואי זהו גבור הכבוש את יצרו ולזה לא אמר כח בחורים תפארתם והדר זקני' שיבה יראה כי השיבה הול והדר לזקנים בזמן שבהיותם בבחורות היתה תפארת בחורי' כחם שלא נסו אחר יצ"ר ואז יאמרו אשרי ילדותינו שלא בייש את זקנותינו ואיפש' שאמר על המלך שבבחורותו ישבחוהו על קבם והגבורה ובזקנתו על השיבה :

חברות פצע תמרוק ברע ומכות חדר יבטן : כא פלגי מים לב
מלך ביד יהוה על כל אשר יחפץ יטנו : כל דרך איש ישר
בעיניו ותכן לבות יהוה : עשה צדקה ומשפט נבחר ליהוה מזבח :
רום עינים ורחב לב נר רשעים חטאת :

אמר שהאדם שחפץ מאי תקנתיה היסורין ומצורות פלע של יסורין הם תמרו' מממרקין את הרע והעונות וגריך שיצטרפו עם היסורין תשובה דהיינו חרטה בלבו של אדם והכנעה וזהו ומכות חדר יבטן שיכניע חדר לבו במכו' ומרדו' בלבו של אדם . פלגי מים לב מלך ביד ה' אמר שלב מלכים אין חקר להתבונן על דת . ארץ איש ממקומו ותחלקת מחשבת לבו כפלגי מים רבים וכל אותם פלגים

בסוף צרוף

עלגים יבלי מים הם ביד ה' שכל אשר יחפון ה' הוא יעשה ויעניו ויטה לבו שם לעשותו נמלא העולם מתנהג על פי המלך בהשגחה הבוראית כל דרך איש ישר בעיניו ירבה שעיניו של יממות האדם תלוי בעינו ולבו דלכא ועינא תרי סרסורי דעבירה ולזה כל דרך איש שיהיה הדרך ישר הוא תלוי בעיניו שלא יראה דבר רע בעיניו וכיון שעולם עיניו מראות ברע או הדרך של האיש הוא יהיה ישר וגם לדרך שלא יחשוב בלבו מחשבה רע כי הוכן לבות ה' ומוקד ה' לבבו שה' יראה ויטה ע"ס הגביר יאה ע על יאה"ר או לאו תוכן ומשער לבית ה' עשה לדקה ומשפט נבחר לה' מוצח לה' ות מעלת הקרבן גדולה שהיא עמוד העבודה להעביר מטאת ולמחול ששם אבל הדקה שהיא עמוד גמילוי חסד ה' הנבחר לה' מעמוד העבוד' ביען כי עמוד זה מביא לידי זכות לאכול בעה"ז מפירותיו ולדקתו עומדת ועמוד הזבח הוא לכפר על החטאות ורמו לומר לדקה ומשפט לומר שעיניו הדקה היא הנעשית במשפט ישר בדקדוק לתת לכל אחד די מחסורו ושמעתי שהתועלת הנמשך מתוך הקרבן הוא שיכנע האדם את לבבו ויעשה לדקה ומשפט זהו הנבחר לה' מאמצעות ה' שם מביא לפניו ששם לחן אין תפן לה בקרבנותיו כי לה' הארץ ומלואה רוס עינים ורחב לב אמר מה שבתבנו למעלה דליכא ועינא תרי סרסורי דעבירה הם וו"ש רוס עינים לראות מה שאין לה רשות לראות ורחב לב לחשוב מחשבת רע זהו ניר רשעים ודרך לב לידי חטאת וי"מ ניר רשעים מלשון גדולה כמו ונירס אבד חשבון כשתהיה גדולה לרשעים ימשך חטאת וירבה קרשע במשול אדם רשע כח"ש הכתוב ממלך אדם חנף ממוקשי עס :

מחשבות חרוץ אף למותר וכל אץ אף למחסור : פעל אצרות
בלשון שקר הבל נדרה מבקשי מות : שדר רשעים יגורם פי
מאנו לעשות משפט : הפכפך דרך איש חרוץ ישר פעלו : טוב לשבת
על פנת גג מאשת מדינים ובית חבר :

מחשבות חרוץ אף למותר : אמר שהחרוץ ופקה עושה דבריו במיתון ומחשבה וכיון שיש לחרוץ מחשבות יולאים הדברים בהגון ואף למותר שיש יחרון על כל מחשבותיו ואפי' הם באולי נזדמן לו היזיה מיעוט בנכסיו או מעשיו אותו מיעוט יהיה למותר וכל אץ ומתהר לעשות שלא במחשב יש לו חסרון ואף למחסור מיעוט אחר מיעוט פועל אצרות בלשון שקר : אמר שפועל האצרות שנעשו בלשון שקר ומרמה סופס להיות ממונס אבד כקש כדף וכהכל ולא עוד אלא מה שבקשו לה בהן להם להתקיים בידם ומה שבירדו ניטל מהם שהם מבקשי מות מתוך השקר והמרמה שוד רשעים יגורם חמר שפחדו בליון חטאים ושוד רשעים וחטאים הוא ניהו ככה שיגורם ויהיה להם מגור מאויב ופחד יען כי מאנו לעשות משפט ובמקום שאין דין למטה יש דין למעלה ויראה ופחד יהיה להם חסבי על מעשה ידיהם הפכפך דרך איש יגו' אמר שהפך מה שיש לאיש הור שהוא הרשע ששוד וגזל שיעשה הוא גורם לו מגור ופחד להפך הוא הישר מהאיש הור הכו' וי"ש הפכפך דרך איש הישר מדרך הור הרשע הם הפכיים מן הקצה אל הקצה כי הן ישר פעלו ואין נזקתל ועקש על כן בש"ית מחסה לו לעולם ולא יירא ולא ייחת ואיש הור קרשע

הרשע שור הרשע הוא יגורינו ויחן לו מגור ופחד תמיד . וי'מ שהכפך יש לו לפעמים דרך איש ולפעמי' דרך איש זר אמנם הו'ך ישר פעלו תמיד לעולם כי כל פעולותיו בדרך טוב לשבת על פנת גג ירלה יומר טוב לאדם שי'לא חוץ לביתו ויעמוד בלא אשה דה'ן בית בלא אשה וז'ס שבת על פנת גג שיהיה שריו בלא אשה יתר מהיות נשוי עס אשת מדיינים ובית חנר . הכוונה כי ידוע הוא שעי'קר חברת איש ואשתו הוא מתוך חבור שס י'ה' שבין איש ואשה אס זכו וכשלא זכו ואין חיבו' השכינה ביניהם אז נק' חזרתם מלד היותם בבית אחד בלבד וז'ס כשהאשה היא אשת מדיינים ואין חיבור שס י'ה' ביניהם אז אין להם חברה הלא מתוך חיבורם בבית אחד וזכו בית חנר שהחברה מלד הבית בלבד ולא מלד שס י'ה' וכיון שכן טוב לאדם לשבת על פנת גג חוץ לבית שאין בית לא אשה וישפ' בלא אשה מהיות לו אשת מדיינים ויהיה חיבורם ע'י הבית כי זה שבתם הבית יחדיו היא חזרתם . ופסע הכחוב מבואר שטוב לגבר לשבת על פנת גג שהוא מקו' מיועד לזרם ולמטר מבלי מחסה מלישב בתוך הבית עס אשת מדיינים או בית חנר שישתפו עמו אהרים חוץ ביתו . ויש מפרשים בית חנר בית שנגעשו בו כשפים מלשון חיבר חנר ונהמר עוד דחובר קבר קרי נמי אאשת מדיינים שיש בה שמים רעות בעלת מריבה ומכשפה שהכישוף מלוי ביוקר בנשים כנודע לחז'ל בפסוק מכשפה לא תחיה :

נפ'ש רשע אותה רע לא יחן בעיניו רעהו : בענין ר' יחבס פתי ובה' שכל לחכם יקח דעת : משכיל צדיק לבית רשע מסת' רשעים לרע : אטם אנו מזעקת דל גם היא יקראו לא יענה : מתן בסתר יכפה אף ושחר בחק חמה עזה : שמחה לצדיק עשות משפט ומחנה לפל' און : אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח : איש מחסור אהב שמחה אהב יין ושמן לא יעשיר :

ירצה כי נפש הבהמית של הרשע רודפת אחר החלואות ואינה רע ואינה חוששת על העתיד כי מחוץ מעזה הרשע רעה בזה לעולם ונמצא מאזה רעה לעולם ואינו חס וחומל על רעהו שיכשילו רחמים ברעתו ומפני הרעה נאסף הגדיק . או יאמר שגפס הרשע אותה לעשות מעשה רע ואינו לוקח מוסר ומרכיב מהשר לקה רעהו הרשע וסילס ה' לו כרעתו לפי שלא יומן בעיניו רעהו אינו מרחם על רעהו על הרעה הבאה לו או יאמר שאומ' הרשע שרעהו לא היה ראוי שיחן וירחמו עליו על כן בזה לו הרעה ומתוך זה אינו שב מרשעו שחשב שראוי הוא שירחמו עליו מן השמים . חו' יאמר שגפס הרשע אינה לראות רע בבני העולם והיה רוצה שגס רעהו החביב עליו יכשל ברעה עד שלא יהיה לו חנינה ורחמים בחופן שמאזה לראות ברע כל אדם ואינו מבקש טובתן של בריות בענוש לך יחבס פתי וגו' רצה להודיע שהפתי הוא טוב מן הרשע כי הפתי מרחם בראותו צער של אחרים וכשרואה שנגעש הלץ הוא מרחם עליו ומתוך כך יחבס הפתי לשוב בתשוב' ואח'כ יעלה הדרג' אחרת שברחמותו חכס משכיל להתבונן יקח גם הפתי דעת והולך וקונה ד'ת שהס דעת והגדיק יש לו עוד מעלה יתירה שקודם שיראה ייסורי הלץ הוא בדעתו משכיל לגדיק על מה שעתיד להיות לבית רשע שלפעמים בשביל עון אחד הוא מכריע את כף המאזנים לתוכה כגון אס בף המאזנים מעויין וזה יעשה רשעה אחת הוא מסלק את הרשעים

בכף צרוף

הרשעים ומכריע המאזנים לחייבים לרע ר"ל בשביל רע אחד שעשה והוא ע"ד משח"ל לעולם יראה אדם באילו חזיון של עולם חייב וחזיון זכאי עשה עבירה חיי לו שהכרי' את כל העולם וזה הצדיק נותן אל לבו שבשביל רע ח' הוא מסלק ומכריע את הרשעים לחיבה וגם הוא משכיל בהשכלה נכונה לבית רשע כי בית רשעי' ישמד ועל כן הוא מתרחק מדרך רשעים . וי"מ כשהצדיק משכיל להתניף לבית רשע הוא גורם לסלק את הרשעים לרע שיחזיק ברשעתו ודרך חז"ל ידוע . אומם אונם מזעקת דל . בהיות שציקר הצדקה חלויה בשמחת לב ועל כן גדול המפיים את העני מהנותן צדקה וקשה עונש העונה לעני דברים קשים כמבואר לחז"ל ואכזר העושר ההוא בענין רע ולזה כיון שאמר אומם אונם פועקת דל שמתוך גדול הצעקה שנועק הדל אומם אונם מלשונות בקולו ומלוא שימתו לו הצדקה ויסירוהו מנגד פניו פן יוסיף לעווק באוצו הגה האדם הזה אעפ"י שנתן צדקה כיון שביזהו להשתקו מזעקתו גם הוא יבא לידי מדה זו שחבא לו צרה ויקרא אל ה' וקשה עונשו שלא יענה בבקשתו אע"פ שהוא נתן הצדקה לאותו עני וענהו מ"מ לא יענה הוא מפני שזולו ולא נתן לו הצדקה בשמחת לב אלא כדי להסירו מפניו ויגדל משמוע נעקתו שציקר הצדקה היא לתתה מלב ומנפש וז"ש מתן בסתר יכפה אף יכפה הק"כ אפי' ויסיר ממנו וממנו והוא שומד גדול שנותן האדם להק"כ בה בחתו הצדקה מסותרת בחיק שלא ירגיש בה אדם שאז יכפה חימה עזה עוד ירצה שאם אדם נותן צדקה בסתר לכפות אף ויש לו עון השומד ששומד בחיקו עכ"ז שנתן הצדקה החימה היא עזה כי יד ליד לא ינקה כח"א חז"ל . שמחה לצדיק עשות משפט . חז"ל דרשו שמחה לצדיקו של עולם כשעושה משפט ודין בצדיקים כדי לזכותם לעולם הבא והיסודין לרשעים פועלי און הם ממחה להם כיון שאינם נוחים לב לשוב בחשיבה . וכפי פשוטו יאמר שהצדיק אוהב שיהיה נעשה המשפט הישר לפי שהם עולים במעלות כיון שהעולם נידון במשפט וכשרואים פועלי און שמתנהג במשפט תמים ויריאים שלא ידונו אותם כרוע מעלליהם וזהו וממחה נמשכת לפועלי און מחוך יושר המשפט שהם חפלים שילא משפט מעוקל ולא יבא לאשורו . אדם חושה מדרך השכל ירצה שלפעמים חושה אדם מדרך השכל מסבב היותו דר בין רשעים ומרשעתם נמשך לו נזק וחווה גם הוא מחוך שבהל רפאים שהם הרשעים ינוח ושוכן עמם . ע"י שהחווה מדרך השכל הוא בחייו נמשך עם רפאים שהם הממים כירשעים בחייהם קרויים ממים . איש מחסור אוהב שמחה ירצה שהרודף אחר הנאות ומאונם ע"ה והוא אוהב שמחה ומשחה תמיד הוא עתיד להתמוטט מנכסיו ויהיה איש מחסור כי יאכזר ממנו ואוהב יין לשמות ושמן להתענג בסוכה לא יעסיר כי לא יעשר ולא יקום חילו . וי"מ שהאיש שמלמל' עצמו והוא איש מחסור בהנהגתו סופו להיותו א"ש ומי שהוא אוהב יין ושמן ומעטב ל"י בת"א החכם האלה חלי' הסיפוק :

כפר לצדיק רשע ותחת ישרים בוגד : טוב שבת בארץ מדבר מאשת מדינים ובעם : אוצר נחמד ושמן בנה חכם וכסיל אדם יבר' ענו :
דרך צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד : עיר גברים עליה חכם וירד עז מבטחה : שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו :

בופר לצדיק רשע ירצה שבזמן שהאדם זוכה מחקיים מה שאמר הכתוב ואחן אדם מחריך ודרשו חז"ל ואחן אדם מחריך גמשה' נחמי' בפרק מנרים וז"ש באן

בופר לצדיק יהיה הרשע תחתיו והחש ישרי' הרבה יפול איש בוגד החל והס יגלו.
 טוב שבת בדרך מדבר אחר שטוב לאדם היוצא לבדו בלא צ"ת שהיה האשה איש
 בדרך מדבר מליש בעם אשת מדייקים שהיא מכעיסתו תמיד ומתוך הכעס הוא
 נטרל מהשגת השלימות ואע"פ ששרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה עכ"ז יהיה לו
 אור נחמד ושמן בונה אשר חונה שם במדבר כיון שהוא חכם להתרחק מאשה רעה.
 או יאמר שבהיות לו אשה הגונה ונוה בית לשירה שאז קרוי נוה ישיג האדם ברכה
 אור נחמד ושמן בונה חכם שהזכר כל מגמתו לקנות אשה כשירה ואינו פונה אל
 הממון והישיב' וכסיל אדם שכל פונותיו הם ליקח אשה על הישיב' והממון לא
 מיעטיא שלא יקנה אור נחמד הלא גם האור שהיה לו מקודם לכן הוא יבלענו
 ונאצל ממנו כי יבא זה ויאבד את זה. עוד ירמוז שהחכם יעניו בראשו ואושש פן
 יקרינו אסון במזל או מזוק ויהיה נודל ללחם איה והיו חיייו תלואים לו מגד לכך
 הוא אינר אור נחמד מכולת לביתו ושמך לא יאחר וכסיל אדם שאע"פ שהוא נק'
 אדם צמילי בעלמא מ"מ הוא נק' כסיל על שלא למד תורה וליון שהין בו תורה אינו
 בולס' אור ואפי' מה שיש בידו יבלענו והוא משחיתו ובוה יהיו חיייו תלואים לו
 חגד ולא יאמין בחייו. רודף נדקה ואמר אחר שהחכם הרואה שיתקיים ממנו
 ויהיה לו אור נחמד בזהו ולא יאחר הוא רודף נדקה ומסל' כי בזה הוא מולח
 הממון וימלא חיי' נדק וכבוד ורמוז לומר רודף לפי שיעקר הנדקה היא לרדוף האדם
 אחריה לבקש חגשי' מהוגני' הצריכי' לה ולא ימתין עד שיבא אליו העני לשאול ממנו
 רק הוא רודף אחר ולבקשו ולגמול עמו הסדר ועל כן אמר ימלא חיים נדקה וכבוד
 שהק' בה נותן לו אורך ימים כדי שיתמיד לעשות מעשה הנדקה וגם יהיה לו כבוד
 והדר מתוך הזקנה ושיבה שכל בני אדם יכבדוהו והוד והדר יעטרוהו.

ובמ' פ' חיי שרה והארי כן קבר אברהם את' שרה אשתו ה' רודף נדקה ואמר
 ימלא חיים וגו' רודף נדקה זה אברהם ושמרו דרך ה' לעשות נדקה
 ומשפט' וחסד שגמל חסד לשרה ימלא חיים ושני חיי אברהם קע"ה שנה נדקה
 וכבוד ח' שמואל בר ינחק אל הקצ"ה אני הומנותי במילות מסדי' תפסת הומנותי
 בא ולבוס לבושי ואברהם זקן בא בימים עכ"ל. וראוי להבין ראשונה מה הרגישו
 ח' בפסוק ואחרי כן קבר אברהם וגו' ומה הרגישו בפסוק רודף נדקה וחסד עד
 שבהו לדרשם יחד. ב' כי פסוק רודף נדקה מדבר בכל אדם הרודף נדקה ולמה
 פי' אותו ביחוד על אברהם אבינו דקאמר זה אברהם רוצה לומר בו ידק יותר
 מזולתו. ג' שגמל חסד לשרה מה במילות חסד עשה לה אם על הקבורה וההספד
 אפי' עני שבישראל לא יפחות מב' חילין ומקצנת והקבורה מיע' בפבורתה.
 ד' ימלא חיים שני חיי אברהם וכי כל כך חיים יתידים אלו והלא ינחק בו חיה
 יותר מאביו שחיה ק"ף שנה ומאי ימלא חיים דקאמר. ה' נדקה וכבוד ואברהם זקן
 וכי כל כך גדל כבודו בזקנה הזאת אמנם הוקשה לח' זל מאי והארי כן קבר אברהם
 הי' לל ויקבור אברהם וגו' גם מ"ש שרה אשתו מיותר די לומר את שרה כדלית' ב'
 לעיל ויבא אברהם לספוד לשרה ולא אמר אשתו. גם יתור דברי' אל מערת המכפלה
 אשר על פני ממרא היא חברון בדרך כנען למה הסימנים האלו כפל הענין במלות
 שונות. גם דייקו בפסוק רודף נדקה מאי רודף. עוד מה שהקשו ח' משום
 הרודף נדקה ימלא נדקה. גם שהי' לל ונדקה וכבוד. לכן דרשו על אברהם

בסוף צריך

אבינו וכו' א"ח"ל פירקי ה"א ואל הבק' רץ אברה' ברח הבן הבקר וגבנם למערה ורץ
המריו ומלא ש"ס נרות דולקו' ואדם וחוה ומאז חמד המערה והיה הדבר בלבבו עד
בא עת לכל חפץ וי"ל ואל הבקר שהוא אותיות ואל הקבר רץ אברהם שהוא למערה
הזאת ו' ש' רודף נדקה דהיינו כאשר רץ ורדף אחר הבן הבקר לעשות מצות נדקה
להכנסת אורחים ומשם זכה לעשות חסד לשרה ולכן י"ל שנק' א"ח"ה נור דכתיב
הביטו אל נור חוצבתם כי נור נוטריקון רודף נדקה וחסד' אמר וכבוד בנ"ל"ח
כי שרה חסדה מחייה ל"ח שנים כאמור כמ"א חו"ל והוא בעון שהמרה ישפוט ה' בינו
וביניך והוא זכה לכבוד בנ"ל"ח' ואמר לעשות חסד לשרה כדפי' המפרשים ו'ל'
בפ' ויבא אברהם לספוד לשרה לא בכה עליה מפני היותה אשתו רק להיותה אשת
חיל היא שרה שהיא שרתי צמדינו' שהיתה שרה ושלמי' בכל מדות טובות ו'ש' שגמל
חסד לשרה לא אמר לאשחור רק להיותה שרה ולכן לא הוזכר בפסוק קודם שם אשתו
אבל קודם עשה לשם שמים להיותה שרה כנ"ל והג"ח שעשה לה הוא כי מינינו
שבני חת נתנו לו קרקע במתנה שאמרו לו במחמר קברינו וגו' היש ממנו וגו' גם
עפרון א"ל השדה נתתי לך במתנה והמערה אשר בו לך נתתיה במתנה והוא
הטריח עצמו ולא קבל מתנה אלא בכסף מלא עובר לסוחר וז"ש שגמל חסד לשרה
ולא רצה לקבורה בקרקע מתנה אלא מקנת כסף גבר חסדו בדבר הזה לכן ימצא
חיים כחמ"ז פג' דחולין ר' אלעזר כי משדרו ליה מבי נשיאה לא שקיל אמר לא קא
צעי מר דחימי לכתוב ושונא מתנות יחיה לכן בשכר שאברה' אבינו לא קבל מתנות
וגמל חסד לשרה גם הוא ימצא חיים ואילו קבל מתנות מן הראוי לקצר ימי עלותיו
לכן ימצא חיים וזה שכר החסד ושכר הנדק' ימצא נדק' וכבוד כמא' חו"ל בתנחומי
זה' בדרך את אברהם בכל בזכות המעשרות שנתן לכתוב ויתן לו מעשר מכל ו'ש'
ואברהם זקן זה' בדרך את אברהם בזכות המעשרות שנקראו כל וכן אמר דוד כי
ממך הכל' למלא כי לכך לא אהל נדקה כי אינם קשורים זה בזה כי הם מיני
שכר טוב נפגדים כי בשכר שרודף נדקה ימצא נדקה וכבוד ובשכר שרודף חסד
ימצא חיים שהוא שונא מתנות יחיה לכן אמר הפסוק ואחרי כן ר"ל אחר אשר קנאה
צדמים ושקל הכסף וקנאה בכסף מלא אחרי כן קבר אברהם אבל קודם לא רצה
לקבורה אעפ"י שנתנו לו במתנה לא קבל רק ואחרי כן קבר אברהם וסמך ליה
ואברהם זקן בשכר שלא קבל מתנות האריך ימים ושנים בא בגמ' ולכן י"ל כי
נוכפילה בנ"י קע"ה כי בשכר זאת זכה א"ע"ה ומה קע"ה שנים במספר מכפילה
שגמל חסד לשלח ימצא חיים וכן מ"א חו"ל בסוטה פ"ט משרבו מקבלי מתנות
נתמעטו הימים והשנים לכתוב ושונא מתנות יחיה' ובפ"ק בתענית נביי כי זקן
שמואל ומי סוב שמואל כולל הא' וגו' אלא אמר הקב"ה לימות שמואל אדוטר קא
מרגני כוליה עלמא צפריה אלא קפצה זקנה על שמואל וגו' ר"ל למה מרגני אם
ימות אדוטר והלא הצדיקי' מתים לכפר על עון הדור אמנם כמס"ל כי שונא מתנות
יחיה ושמואל נשתבח את מי עסקתי וגו' ושמואל לא נהנה משום אדם ואי שכיב
אדוטר יאמרו שקבל מתנות ולכן נתקצרו ומיו לכן קפצה עליו זקנה כי עטרת
שיבה בדרך נדקה וימצא נדקה ימצא חיים נדקה וכבוד' עיר גבורים
עלה חסד וגו' כפי דרך חו"ל שדרשוהו במשה שעלה לשמים עיר גבורים שאין שם
הנה חו' שעלה בין המלאכים הנק' גבורים וקורין מביניהם התורה שנק' עזי' יס
לדרוש

בסף צרוף

ע

לדוֹש הכתוב כבֹּא אחריו שומר פיו ולשונו ששמר חרע'ה פיו ולשונו שלא להשיב למלאכים תשובה כשאלוהו חמדה גנוזה וגו' ואמר הק' כִּי לְמַשֶּׁה חָזַר לֵהֶם תְּשׁוּבָה ואמר חוששני פן ישפוני בהבל פיהם ושמר מלכות נפשו עד שאמר לו הקב"ה אחוז בכסא כבודי וגו' ע"י שידוע הוא שהגבור הוא מי שכובש את יצרו ומייעלה בנפשו וזו החכמה שכיין שקדמה לו חכמה יקנה יראה ויכבוש את יצרו ואם אין חכמה אין יראה וז"ש החכם עלה במעלות וכנס בעיר גבורים דהיינו שקנה מעלת היראה ונחבד לכבוש את יצרו וכין שהחמיל אז תשכח לו היראה את החכמה ואם כבינה לחדש מדושי תורה ויורד עז מבטחה מתוך היראה שעלה לגדר גבור הוריד עז שהיא בינת התורה שחיה אללו למבטח עז וגם היא מבטחה של התורה שלא תשכח מפי זרעו : אמנם נריך להסגה היראה והתורה חכמי סיהיה שומר פיו ולשונו מדיבור לשון הרע ורכילות ודברים האסורים ואז יהיה שומר מלרו נפשו שיוכל להשלים נפשו בשלימות ורמו לומר פיו ממאכלות האסורות ולשונו מהדבור האסור :

זר יהיר לץ שמו עושה בעצרת זדון : .. תאות עצל תמיתנו כי מאנו דינו לעשות : כל היום התאוה תאוה וצדיק יתן ולא חשך :
ובחרשעים תועבה אף כי בומה יביאנו : ער כזבים יאבד ואיש שמע
לנצח דבר : העזאיש ששע בפניו וישר הוא יבין דרכיו : אין חכמה
ואין תבונה ואין עצה לגור יהוה : סוס מוכן ליום מלחמה וליהוה
התשועה :

זר יהיר וגו' יראה שהגבורה רוח שאינו נשפיל עצמו ללכת ללמוד תורה מהגדול ממנו וזה האיש לץ שמו שיעשה כמה עבירה בעצרת זדון מתוך הכעס והעבר שמתעבר בזדון הוא עושה כל העולה על רוחו בשעת כעסו וזדונו כי לפעמי חושב אדם לעבור עבירה וחוזר בו וזה שאמר זר יהיר גם רוח לא יבצר ממנו כל אשר יזם לעשות ועושה בעצרת הזדון : עוד יאמר שהזדון פרח מסורש הגאווה שאומר אני ואפסי עוד ועל כן הוא איש זדון מחמת שהוא יהיר שאלמלא כן לא היה מדבר בזדון על חבירו כי שקולים הם שניהם וכיון שהוא יהיר לומר שאין כמוהו בכל הארץ הוא לץ להתלוצץ על כל בני אדם שאינו מחשיבם ומתוך כך הוא עושה מעשה בידים כי בעצרת הזדון הוא מולול בבני אדם : תאות עצל תמיתנו אמר שהעצל יושב ובטל ממלאכה והוא מאב לכל דבר ולא תשיג ידו באופן תאותו תמיתנו ביען כי מאנו ידיו לעשות מלאכה ולהרויח לנשות תאות לבו ועל כן כל היום התאוה תאוה וצדיק יתן לעצל תאותו למלא בטנו ולא ימות לשאת ולא יחשך וימנע ממנו תאותו הפפ"י שהוא יושב ובטל מתוך עצלה מ"מ יתן לו הצדיק די מחסורו ומבין לשם שמים לגמול חסד עמו ולהחיות נפש מישראל : ובחרשעים תועבה אמר שהרשעים שהם חושאים ושונים באולתם ובחיהם לא לרצון והם תועבת ה' כי קרוב לשמוע מתת הכסילים ובח ואף כי בומה יביאנו כשאם כשאופח מביא על זמה שהוא עון מויד והקרבות באים על השוגג או יהיה פ"י מילת זמה מלשון זנות ועריות והוא אשם שפעה מזוהה כמחול אך אלהים ימחן ראש אויביו קדקד שער מהלך

בסוף צורף

באשמואל אלו בני הדם שמהגין היתר בשפחות בעה"ז ואומר לה' אשם גא' חייב וזהו
 מההלך באשמואל שאין הקב"ה מחל לו ויניח להוא גפרה בחוביו וזכר רשעי תועב'
 כח"ש ודוק ורמו לומר אף כי בזמה לומר שמביא אף לעולם כשמביא קרבן על
 הזמה כי בלוח קרבן יתעב ה' עוד ירצה אף כי בזמה אעפ"י שלא הביא הקרבן הזה
 על מעש לא על מחשבה וזמה אשר יוס לעשות מ"מ הוא תועבת ה' כיון שהוא רשע
 עד כזבים יאבד . לפי שקודם דבר באים ומה הביא קרבן שהיא תועבת ה' צא
 בעשיו לומר שאם הוא עד כזבים ועבר על לא תענה בדריעך עד שקר הפי' הביא
 איז נביות לקרבן לא יועילו לו ויאבד לבהלה ולריק כל מה שפזר בלוחו קרבן ואיש
 שומע בקול דברי התורה כהילו מקריב כל הקרבות שבעולם כי בהיותו עוסק
 בתורה עולה כהילו הקריב עולה כדכתיב זאת התורה לעולה וגו' וללכת ידבר
 בדברי התורה וכאילו הוא מקריב תמיד קרבות . ובפי פשוטו יאמר דשהדי שקרי
 האווריהו זילי ולוחו עד שקר חושב שיגיע לו תועל' ממי שהעיד לו וסייעו ואדרבא
 יאבד מה שהיה בידו כי נתבזה בפניו והוא שואל ומזיקו ואיש שומע לכיון עדותו
 באמת וישר ללכת ידבר שתמיד מקרבים אותו בני אדם לאהבה אותו וכל דבורם
 עמו להנאתו וטובתו . עוד רמו שעד כזבים הוא מאבד עצמו ואיש שומע מהחייבי
 א"ט מכיון העדות וללכת ידבר כזבי בעדות כי לא ימלט ממנו דבר כזב פ"ן שאלהם
 לשמוע מהמר הדלת והמזוזה אינו מכיון לאמתן של דברים . עוד חיפשו שער
 כזבים מאבד עצמו בעה"ז ובעה"ב לפי שהוא מחטיא את אחרים כי איש שומע
 ממנו הושב שהוא דובר אמת וללכת ידבר ומספר מה ששמע בתמימות ולא ידע כי
 הוא ודבר כזב הוא ונמארו מדברי כזב בסבתו והכל תלוי בו וי"מ שהיא ענה טובה
 לאדם שהשתיקה יפה מהדיבור כי איש שומע דיבור של אחרים והוא שותק ללכת
 ידבר מה שגרה מה שאין כן במדבר שכיון שכבר דבר לא יוכל להשיבו אחור
 ולכן ברא הקב"ה גני חזנים וב' עינים ופה אחד כדי לזרז לאדם שישמע כפלים
 ממה שידבר . העז איש השע בפניו חז' דרשו מכאן שיותר לקרות רשע בפניו
 למי שיש לו עוות פנים ובפי הפשוט אמר שהעד שקר הנזכר בכחוש שלפניו הוא
 מעיו פני' בכני הצעל דין ולא יבוס ממנו והאיש הישר ולדיק בגינו שבה זה להעיד
 עליו שקר הוא יבין דרכו של אותו עד שקר ויודע כי שקר ענה בו אבל שאר בני
 אדם השומעים אינם מבינים דרכו ומשבים כי כל דבריו הם באמת והמונה . או יאמר
 שהשופט הישר הוא יבין דרכו של עד כזבים ומתוך דבריו הוא מבין שהוא עד שקר . ע"י
 שהרשע מעיו פניו להשיב שקר בעגלו ומחייב האיש הישר להוכיחו על פניו ויבין דרכו כי
 הולך בדרך רעה ואל יפתד חלומר לו כך כי אין חכמה ואין חכמה לנגד ה' וכל מקום שיש
 חילול ה' אין חולקין כבוד עוד ירצה שהרשע להלך נגד דברי ה' והפך דרכיו לעשות שלח
 כרצונו והלץ יריאיו לא תועילנה חכמתו וחבונתו כי אין חכמה ואין ענה וחכמה תועילה
 גמ' שמנגד בדרכיו ה' לעשות הפך מרצונו וראיה לדבר כי הראה סוס מוכן לתלחמה
 נלחם ובדרך טבע קשה להגל' מידי אותה מלחמה וראינו כי לה' השועה להוכיח מידם
 ולא יוצילו סוס ורכב הרי שכל הוהה ענה וגבורה הנתייענו לתלחמה כמה מהבל יתד
 לנגדה' בי יוצר הכל הוא ואומר ענתי תקום וכל הפני העשה :

נבחר שם מעשר רב מכסף וזהו חן טוב: עשיר ורש נפגשו עשה
כלם יהיה: ערום ראה רעה ויכתיר ופתים עברו ונענשו:
עקב ענוה ראה יהוה עשר וכבוד וחיים: צנים פחים בדרך עקש שומר
נפשו ירחק מהם: חנף לנער על פי דרכו גם כן יקן לא יסור מפנה:

נבחר שם מעשר רב: אמר ששם טוב הוא עולה על כל הכתרים לפי שהאדם
קונה אותו מעצמו אבל כתר כהונה הוא מלך אבותיו וכן המלכות וגם
חלמת התורה נגזר ביצירה והיה חכם אבל קנה שם טוב קנהו מעצמו והוא נבחר
מעשר רב שהוא המלכות וגם כששמו יאמר נבחר שם טוב מהעושר לפי שהעושר
נגזר מאתו ית' כי עשיר ורש נפגשו הן לעשיר להתפאר על הרש לפי שעושה כולם
ה' ולה בא להעושר מחמת עצמו כי אם בגזרת הבורא ית' שמו אבל השם טוב
שקנה האדם בטוב מדותיו הוא גבמר מהעושר ויכסף ומוזהב לפי שמי שיש לו שם
טוב יש לו חן טוב בעיני כל רואיו והכל יכספוהו על טוב מדותיו ויהי שמו בכל
הארץ: עוד יראה כי העשיר ורש איפשר שבדור אחר יפגשו שניהם ומי שהוא רש
עכשיו היה באותו זמן עשיר ואותו שהיה אז עני ורש נעשה עכשיו עשיר ועושה
כולם ה' בין באותו גלגל צדק בגלגל הזה באותו זמן כי לא רצה להיטיב העושה
עם אותו הרש והפך עליהם הגלגל כדי שיבא אותו עשיר לידי אותו עני אבל בעל
השם טוב אינו נפסק תמיד ממנו חן טוב של השם טוב שהיה לו והוא גמחק לעולם
באופן שהוא טוב כלמי ולבך נבחר השם טוב מהעושר וכסף וזהו כיון שהוא טוב
שיש לו הפסק כי עשיר ורש נפגשו כאמור: וי' שיקרה לפעמים בעשיר ורש
שיפגשו זה את זה כגון אם ירד העשיר מעט מנכסיו והרוויח העני מעט עד שהם
שונים בקניינים והשי' ת עושה כל זה: ערום ראה רעה ונסתר אמר שמי שיש לו
שם טוב במעשיו והוא ערום ביראה ראה רעה דבר של עבירה והרעה העתיד לבא
הימנה ונסתר כדי שלא יכשל בה ויאחז צדיק בצדקתו ושם טוב שיש לו עוד אמר
ונסתר שלא ילבט באותו דרך שיש בה אותה עבירה כדי שלא יאבד שם הטוב שלו
ועל בן נחמה ונסתר לה ארח לחברה עם פועלי און אבל הפתאים שאינם רודפים
אחר השם טוב כי אם למראה עיניהם לבס הולך עברו דרך רעה ועושים העבירה
כי לא נזדרזו ונענשו אח"כ ולכך צריך האדם להזדרז בצרחת ה' להיות ערום בירא' וכתבמה
כי עקב ענוה יראת ה' בשכר שיש לאדם ענוה ומשפיל עצמו יקנה יראת
ה' שמתוך שם כב שפלותו וגדולת הבורא ית' הוא יראת ה' ומתוך היראה ימצא
עושר וכבוד וחיים עושר וכבוד צעה' וחיים לעה' צ והזהיר לאדם להקתרחק מחבר'
פועלי און באצפי' שהאדם יראה לעינים שדרכם היא בהצלחה מ"מ סוף אותו דרך
הוא של קוצים ושא חוקש לבים פחים הוא הדרך של עקש המעק' דרכיו וסר מאחרי
ה' ולכן שומר נפשו ירחק מהם מאותם בני אדם העקשים וגלוצים במעגלותם
וייתדבק עם אנשי העוה והיראה ויהי ה' מדרם ועקב לאשי' הענוה והיראה כי
מתוך חזרתם יקנה עושר וכבוד וחיים ואל יתחבר לאנשי רשע ועקשות כי לינים
פחים בדרכיהם ושומר נפשו ירחק מהם וכל הדברים האלה צריך ללמדם לנער
בגברותו והנך אזהר בזמן שהוא עדיין על שפת הדר' ולא הלך לא עם אלו ולא עם
אלו

כסף צרוף

אלו מחנכהו שילך בעקיבם של אנשי ענוה ויראה וזוה יתנהג כל ימיו גם כי יזקין
לא יסור ממנה מהענוה כל זבזה מדוקדק דה"ל לא יסור ממנו שהוא הדרך
אבל כאן רמז וימנה על הענוה הנזכרת קודם :

עשיר ברשים ימשול ועבד ליה לאיש מלוה : זורע עולה יקצור און
ושבט עברתו יכלה : טוב עין הוא יברך כי נתן מרחמו לדל :
גריס לין ויצא מרון וישבת דין וקלון : אהב טהור לבחן שפתיו רעהו
מלך : עני יהיה נצרו דעת ויסלף דברי בגד : אמר עצל ארץ בחוץ
ברוך רחבות ארצו : שוחה עמקה פיזרות ועוס יהיה יפולשם :
אולה קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה כמנו :

עשיר ברשים ימשול יראה שהעשיר בזכות חסד שהוא גומל עם הרשים לתת
להם זדקה ולהלוותם בשעת דחקס הוא זוכה למשול ממשל רב וקרנו
תרום בכבוד וגם נעשה לו עבד הלוא כי עבד ליה לאיש מלוה באופן ששכרו אותו
בעה"ז ופעולתו לפניו בעה"ב - או יאמר ימשול ממעלת הנפש בעה"ב ודרשו חז"ל
עבד ליה למלא כתוב חי היפטר לאומרו כביכול מלוה ה' חונן דל ובכסף נבחר פ'
בהר סיני הרחבתי ביאור ענין זה יע"ש - זורע עולה יקצור און אמר שאם העשי'
הזה אינו זורע לזדקה כי אם זורע עולה להוציא ממנו ב"הכל ומשנה ויהי למלא
במנו ומה גם בענייני היסור יקצור כי הזורע זדק' קוצר לפי חסד וזה שזרע עולה
יקצור אין אשר זרע ואותו שבט מושלים שהיה מושל ברשים בעברה וועס יכלה
אותו מהעולם ותכלה ממעלתו אבל טוב עין שהוא העשיר הרודף זדקה וחסד הוא
יבורך מחתה' בשביל שהיה מחונן עניים ונתן מלחמו שהיה הוא אוכל לדל ולא
הורע בעניו להוציא פרוסה מפיו לתת אותה לדל וכתיב יברך לרמוז כי מצדיות
עין שבו כשנותן לו מלחמו הוא מברכו ואומר יהי רצון שלא תנטרף עוד למתנת'
ולא למתנות ב"ז אלא מיד ה' הרחבה וזהו סימן שהוא טוב עין שרואה שכל בני אדם
יהיו עשירים ולא יעטרו זה לזה להיותם כפופים לו ודקדק לומר מלחמו לומר
שמהלחם נקי אשר היה אוכל הוא נותן לו ואינו אוכל פת נקיה ונותן פת טובין והוא
מש"ה הלא פרסם לרעב לחמך לחמך דייקא מהלחם אשר אתה אוכל - וסמך לזה
גרש לן לומר שאם אותו העני הוא לן גרש אותו מהלך והע"פי שאינו יורא בשלום
כי אם מתוך מדון עב"ז נוח לך שהעשה עמו מרין ויאל מעמך לפי שצריך אדם
להתרחק הרבה מהלצים כי בזה ישבות נגבולך ד' וקלון בחרפה רעופה - ורמז
לומר וישבות דין לפי שקשה להלצים שתהלתה יסורין וכופה כלליה שג"א ועתה
ה' התלוצצו בן יחזקו מוסריכם ובהתרחק מן הלץ ישבות דין היסורין וקלון אבל
האדם שהוא פחד לב שחובו כבדו והין בו ליצנות כל דבריו הם מן בשפתותיו ורמז
בהתקרב הליו כי רעהו של איש זה דהיינו הקרוב הליו הוא חסד כמלך - או יאמר
שהחוב האמיתי שהוא כהור לב בלי שום מרמה וערמה אלו מקנה בגדולת רעהו
ובחן שפתיו הוא לומר שרעהו ראהו להיות מלך עליו דהיינו אהבו יותר מעצמו
ואינו בדברי ליצנות - ובפי דרך רש"י זל שפירש שהקב"ה מנצח של עולם ה' ה'
לעזר

למחר לב ואמר פמוך לו עיני ה' נצרו דעת שזכות התור' והדעת שלמד הטחור לב
הקב"ה נוצרה לעה"ב כי בטוהר לבו הוא הוכל בעה"ז ויסלף דברי בוגד אותו הלך
שאומר אחד בלב והוא בוגד אפי' ד"ת שיש בו הקב"ה שונאם כי משך ידו את לוצזים
ואינו מקבל פני שכינה ויסלף דברי בוגד עוד איפשר שמי שיש בידו ד"ת והוא
איש בוגד עיני ה' נצרו דעת התורה שלמד להצילו בעה"ב כאלישע אחר שאמרו שם
דמזילין תיק הספר עם הספר ויסלף דברי בוגד אבדס מנגד פניו עוד יאמר
שהקב"ה שומר ומושיע לאנשי דעת שלמדו תורה ועיני ה' נצרו אנשי דעת ואם
זא איש בוגד להרע לו לאיש הדעת הקב"ה מסלף ומכלכל דברי הבוגד כדי שלא
יגיע שום נזק מדבריו לאיש הדעת אמר עזל ארי בחוץ יש לפרשו סמוך לפסוק
הקודם ויסלף דברי בוגד שהקב"ה נוצר לאנשי הדעת העוסקים בתורה ויסלף
דברי הבוגד בד"ת ואומר בעצלותו ארי בחוץ שיש סכנה בלימוד התורה מפני
האומות והמלכיות המשולות לארי ואם ילמוד בהנע בתוך ביתו או במדרשות
שבתוך הרחובות יש סכנה וירצח והקב"ה עתיד להפרע ממנו ויסלף דברי הבוגד
הזה שיש לו פי זרות כדי שלא ללמוד תור' ושומה עמוקה שהיא גבה מוכנת לו ביען
כי הקב"ה שומר כל אלהיו ולא יעזוב את חסידיו ואותו זעום ה' שביטל התורה
ברצון נפשו ודבר זרות שהיה חושש מהסכנה הוא יפול שם לפי שאולת זו של ביטול
התורה אינה מזוייה אלא בקטנים כי אולת זו היא קשורה בלב נער כמו שאמרו
במדרש בתינוק הכורח מבית הספר והטעם לפי שעדיין לא בא אליו יאה"ט כי אם
יאה"ר עד שיהיה בן יג' שנה ושם מוסר ירחיקה ממנו כח"א אבל לגדול הפורש
מהתורה יש להענישו כי הפורש מהתורה כפורש מהחיים :

ע"שק דל להרבות לו נתן לעשיר אך למחסור : הטאנף ושמע דברי
חכמים ולבה תשית לרעתי : כי נעים כרית שמרם בבטנה יכנר
יחרו על שפתיך : להיות ביהוה מבטחה הורעתיה היום אף אתה :
הלא כתבת לך שלשום במעצות ודעת : להוריעה קשט אמרי אמרת
להשיב אמרים אמת לשלחה :

ע"שק דל וגו' אמר שמי שעושה הדל שלא לתת לו הראוי לו הקב"ה עושה אותו עשיר
ונמצא שהוא חשב להשפילו לעני כי לא ירים ראש ואדרבה גרס לו להרבות לו
מאת ה' מהשמים כי שמת ה' בצעקתו ועשאו עשיר כמי שאינו צריך ליטול והוא אדם
עשיר וזה נותן לו להחזיק יותר בידו הקב"ה מחסרו ומשפילו ואך למחסור שאינו נפטר
מהעולם עד שיצטרך לפריות : וי"מ עם מה דקי"ל דמי שיש לו ק"ק וזו הרי זה לא יטול
היו לו ק"ק חסר אחד מפי' אלף נותנים לו כאחד הרי זה נוטל ואם היה לאיש ק"ק וזו שאינו
יכול ליטול ובה זה לעשוק ולגזול ממנו וזו אחד כדי להרבות לו שבהיות לו ק"ק וזו חסר א'
יתנו לו אלף וזו פאחד ויכול לקבלם ונמצא שמכין בגזילתו כדי להרבות לו לאותו
שהיו לו ק"ק וזו ולא היה יכול לקבל ועכשיו שיש לו ק"ק חסר אחד יקבל וירבה לו וכן מי
שהיו לו ק"ק חסר א' שיכול לקבל מפי' אלף נותנים לו א' כאחד ובה זה בערמה ונתן לו וזו
אחד לו בכוונת נדקה כי אם נותן כדי להביאו לגדר עשיר שיהיו לו ק"ק וזו בשלימות ולא
יוכל לקבל בכל אלו ה' חלוקות הם אך למחסור שאין לו מעלת הנדקה ואיפשר שרמזו

בסוף צרור

ג"כ שזה שנתן זון א' בלגתו כדי להיות לזה מחסור שלא יתנו עוד לו ולזה סמך ואמר הם
 אזניך ושמע דברי חכמים אשר צו לחת למי שיש בדיו ק"ק חסר א' חפ"י חלקי בלגתו ולמי
 שיש בדיו ק"ק שלא יתנו לו ואין לך להתחכם על דבריהם ולגזול זון אחד ממי שיש לו ק"ק
 כדי להרבות לו וגם לא ליתן בערמה זון א' למי שיש לו ק"ק חסר א' כדי שלא יתנו לו חלל
 לבך תשית לדעתי לעשות ככל אשר צויתך * עוד ידלה הם אזניך ושמע דברי חכמים
 עם מ"ש דוד מכל מלמדי השכלתי ולזה אמר הם אזניך לשמוע מכל החכמים ולבך תשית
 לבדור מהם דבר של דעת כי לא יבדור מכל אחד מהם חזיוה חלום * או יאמר דברי חכמי
 חפ"י שיחתן ששיחת ח"ח צריכה תלמוד ועליה לא יבול ולפיכך הגו אזניך לדברי חכמים
 חפ"י שאינם ד"ת ומ"מ לבך תשית לעשות עיקר לדעתי בענייני דעת התורה ולא לשאר
 דבריהם כי נעים כי תשמרם בבטניך שדברי דעת התורה שחשמע מהם יש בהם כעס
 אם תשמרם בבטניך ולא תוליאם וגם יכונן יחדיו בהוליאך אותם על שפתיך אבל שאר
 דבריהם חפ"י שיש בשיחתן תלמוד זהו דווקא לכשתוליא לדריך מולה תלמוד משתחם
 כי דברי חכמים מדפא דברי חכמים עושר אבל כשתשמרם בבטניך אין לך בהם כעס
 וגמלא טובי דברי התורה שיש בהם כעס כי תשמרם בבטניך ויכונן בהוליאך אותם על
 שפתיך ולכך לבך תשית לדעתי בדברי דעת התורה שתעשה מהם עיקר * וי"מ נעים
 מלשון נע ונד שהדברים יהיו נעים וכדים בזמן שתשמרם בבטניך ולא תדבר בס אבל
 בהוליאך דברי התורה על שפתיך מהשפה ולחון אז יכונן יחדיו להיות שמורים וקיימים
 בזכרון כיון שאתה מוליאם בפה * עוד רמז שחפ"י שטעם הוא לך כשתשמרם בבטניך
 כיון שאתה מסתכל והוגה בד"ת מ"מ יש לך מעלה יתירה שיהיו ד"ת מקוקים וגנונים לך
 צדיותך מוליא ד"ת מפיה על שפתיך כי אז לא תהיה צריך להשיב מחוך הספר אלא יכונן
 יחדיו על שפתיך תהיה שגורה תשובת כל שאל מחך בפיה ובשפתיך * להיות בה מבטחך
 אמר שהת"ח צריך שלא יהיה בוטח בבינתו כי אם בה מבטחו שיראהו מתורתו ופלאות
 ואם אתה עושה כן הודעתך היום אף אתה כלומר חפ"י אתה שהבטת למעלת החכמה והיו
 ככונים ד"ת יחדיו על שפתיך הודעתך ידיעה מחודשת בתורה מכח הבטחון אשר בטחת
 בה כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ומבונה ואע"פ שכתבתי לך שלשים דברים חורה נביאים
 וכתובים מ"מ עדיין צריך אתה למודעי ועיקר החכמה צריכה רבא במועלות ודעת בעיון
 כמרץ ועור אלהים ית' * להודיעך קושט אמרי אמת שחפ"י בעיון דברים של אמת כדי
 שתשיב לשאל ממך דבר הוראה תשיבנו אמרים אמת לשולחך ולא יהיה בהוראתך שום
 שגיאה ושקר ח"ו ולהשיג הדין על האמת צריך רחמים ועור מהש"ת :

אל תגל דל בידל הוא ואל תדבא עני בשער : בריהו חריב ריבם
וקבע את קבעיהם נפש : אל תתירע ארז בעל אף ואת איש
חמות לא תבוא : פן תאלף ארחתו ולקחת מוקש לנפשך :

אל תגזול דל כי דל הוא להיחזק גדר הדל פחות מהעני אמר שהרגיל לחת צדקה לדל
 אם יפוח לו כדי לחת לעני אמר הוה ליה באלו גזלו לדל ח"ש אל חגזול דל לפחות
 לו תלמודו לפי שדל הוא מדולדל ואליך הוא נושא נפשו ואם אתה פוחת לו אתה
 נוטל חייו ממנו ואע"פ שצויתך שלא תפחית מהדל כדי לחת לעני מ"מ לא תשיב את
 העני השואל בדברי כעס ולא תדכאנו בשער בשבא לשחול בענייה רעה לומר חזי צדעיה

אל- תהי בתקע יכף בערבים משאת : אם אין לה לשלם למה יקח
משכנה מתחתיה : אלתסג נבול עולם אשר עשו אבותיה :
חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתצב בל יתצב לפני חשכים :

יט' א' 19 חללים

כסף צדקה

מלכים יתיצב לא בן היושב ובטל שיתיצב לפני חסידים וקשי יום יושב ובטל ויבטל שחם
 יצטרך למעוה יהיו אלהיו ינאס ערבים בעדו וכמלאו גרמה להתחל עניוהו וכשמתחיל
 מזה כי אין עוזר לו הוא הולך למלאכתו במהירות ולפני מלכים יתיצב ע"י אל חסד
 גבול שנכלו חצות הראשונים חברהם בירר המלכות כדי לירש עה"ב ויחזק צוה לעשו
 והיה כאשר תריד גזור בזירות על ישר' אם חסד עוסקים בתורה ויעקב כשחילק העולמו
 עם עשו נתן לעשו עה"ז ולעצמו עה"ב ואם חזית איש מהיר ומלליה בנולאכתו בעה"ז דע
 לך כי זה החיס לפני מלכים שהם ת"מ העוסקים בתורה יתיצב לעשות פרקמטייה לת"ת
 ולכך זכה להיות מלליה ומהיר במלאכתו כי כל יתיצב לפני היושבים בחשך שלא נבה אור
 התורה עליהם וכיון שכדבק בתורה לכך זכה להיות מהיר במלאכתו ע"י שזוה לאדם
 להיות עושה תורתו קבע ומלאכתו ערטי ואל יסג גבול עולם חצות הראשונים אשר עשו
 תורתם קבע כמו שמנינו כי יעקב שנטמן י"ד שנה במדרשו של עבר גם בבית לבן בלילה
 לא שכב לבו מעסק התורה ואם בחולי חזית איש מהיר במלאכתו שהוא איש מלליה בעסק
 מלאכתו הלא לך לדעת שסופו להשתעבד למלכיות ולפני מלכים יתיצב בעמידה לעבוד
 עבודת המלכיות שהפורך ממנו עול תורה נותני עליו עול מלכות ועול דרך ארץ ואין
 לך בן מורין חלא מי שעוסק בתורה לכן זאת העצה היעוזה לאדם שכל יתיצב לפני חסידים
 הם היושבים בחשך הבלי העולם ולא נבה עליהם אור התורה עוד ירמוז כי מי שרצה
 להיות מהיר ומלליה במלאכתו יעשה תורתו קבע ולפני מלכים מאן מלכי רבנן
 יתיצב לעסוק בתורה וכל יתיצב לפני חסידים הם היושבים בחשך שאין להם אור
 חורה כי בהיותו מתיצב לפני מלכים רבנן זהו זה מתקיים בידו וזכה לשתי שולחנות
 כמו שאמרינן ודוק

כג

ב' תשב ללחום את־מושל בין תבין את־אשר לפניך : ושמעת שבין
 בלעף אם בעל־נפש אתה : אלתתאן לטעמוותיו והוא לחם
 בזבים : אל־תיגע להעשיר מכירתך חדרל : התיעף עיניך בו ואיננו כי
 עשה יעשה־לו כנפיה כנשר יעף השמים :

ירצה עם מא' חז"ל לעולם ירגיו אדם יצה"ט על יצה"ר שנה' רגזו ואל תחטאו
 אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה ואם לא נצחו יזכור לו יום המיתה
 כד"א ודומו סלה וידוע שיצה"ר נקרא מלך וקן זכסיל וז"ש כי תשב ללחום מלחמת
 יצה"ט עם היצה"ר שהוא המושל לריץ שתזכור לו יום המיתה ובין תבין את אשר
 לפניך המיתה העומדת לפני כל בני האדם ורמוז עוד כי תשב ללחום לפי שמנינו
 כל מקום ישיבה עושה רושם כד"א וישב ישר' בשיטים וגו' וההדס אין לו ישיבת
 קבע בעה"ז כי גרים אנחנו על הארץ וז"ש כי תשב שלפי האמת אין לו לאדם לישב
 בעה"ז ואם בחולי תשב הוה כי תשב שתהיה אותה ישיב' כדי ללחום מלחמת מנוה
 עם המושל שהוא היצה"ר ואמר בין תבין כפול לרמוז ב' הבנות אחת לשעבר ואחת
 לעתיד ושתיהן רמוזות במלת לפניך דע מאין באת מטפה סרומה ולאן אתה הולך
 וזו' וצוד רמוז לפניך כי שאל נא לימים שהיו לפניך והאנשים החסידים שהיו
 לפניך קודם ממך מה היה מהם כי אין זכרון לראשונים שכבר מתו בזה תכניע
 למשל שהוא היצה"ר הממטיאך וגם תבין לעתיד לפניך מה שאתה עתיד להיות

רמה

דמה ותוליעה בקבר ואיך תתגלה לחטא וזוה תכניע יצרך ושמת סכין בלועך כג
 יצה"ר להוט אחר המאכל הזכנס בלועו ושושט ושמעתי כי בהאריך האדם
 את הוושט במאכלות ומותרות נעשה וושט אותו' שטן כי בהאריך את האו' נעשית
 נון של שטן והוא שטן הוא יצה"ר וזה רמז הכתוב באומרו שטן העם ולקחו שטן
 אחר הוושט ולקטו וז"ש כאן שתשים סכין בלועיך לקצר הוושט במאכליו אם תרצה
 להיות בעל נפש ושליט על נפשך עוד יראה שזה לאוכל עם מושל השר שלא יאכל
 אלא מה שזכרנו ולא יסתכל בשולחן אנה ואנה ויש לרמוז עוד שבין תבין את אשר
 לפניך הם דברי פיתוי היצה"ר המושל הנו' שאומר לאדם בין תבין את אשר לפניך
 בעה"ז לאכול ולשתות ולשמוח כי כל שכל המצוות אינו לפניך בעה"ז אלא עומד
 בהקפה עד עה"ב לכן קום ואכול מהמומן לפניך בעה"ז לז' ושמת סכין בלועיך
 אם תשמע בקולו אתה הורג נפשך ונותן סכין ליטחט בסיבת לועך ואם תהיה
 שליט בנפשך ותהיה נק' בעל נפש ולא בעל גוף אז תחרז להלחם עם המושל ולא
 תתאו למטעמותיו של היצה"ר יען כי הוא לחם כוזבים לפי שהלחם שאדם יתאוה
 למראה עיניו ואוכלו אין בו תועלת כי לאחר שיאכליו ומתעכל המזון הרי הוא
 בחי' לא היה בעולם ולא על הלחם שאכל יחיה האדם ועיקר הגחם הוא שיש בו
 ד' כדכתיב לבו לחמו בלחמי כמו שביארתי בכסף נבחר שלא אמר לחמו בלחמי
 אלא בלחמי בדבר שאחר האכילה עודינו עומד בעין ונק' לחמי כדבראשונה כי לא
 יחסר מאומה מלחמה של תורה להחר האכיל וז"ש כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם
 שחיי האד' תלויים בתורה שיצאה מפי ה' ועל המצוות והברכות שזכר' ש"ש באכיל
 הלחם מאותו מוצא פי ה' שזכר על הלחם יחיה האד' שהנשמה נק' אל' כדכתיב על
 בשר אל' וזהו הלחם העיקרי כי הלחם האחר הוא לחם כוזבים ולזה הזהיר ב"ת ואל
 תיגע להעשיר להרבות במשא ומתן שמתוך זה תלמדך להיות מדל מבינתך אלא
 למוד תורתך ע"ד מ"ש בגמ' מה יעשה אדם ויחכם ימנע בסחורה וירבה בשיעור
 ואם כן אל תיגע להעשיר כי התעייף עיניך בו ואינינו שהעושר אינו דבר של קיימא
 שאם תסגור עפעף העין בשיעור מועט אינו מתקיים העושר כי עשה יעשה לו
 כנפים כנשר יעוף השמים כלומר שצבצה קלה יעוף העושר ממקום זה למקום
 אחר ע"י להעשיר להעשיר אחרים כי לפעמים יגבור ולא ידע מי אוספס ואם
 יש לך דעת מבינת מדל ואיך צריך בינה יתיר כמ"ש קודם בין תבין אלה מבינתך
 מדל לרדוף אחר העושר כלומר מעצמך תהיה נחלל מלרדוף אחר העושר בלי
 אזרה כיון שראו עיניך בזה אנשים שרדפו אחר העושר ועזבו לאחר' חילם ויחיה
 התעייף מלשון תעופה כדבר שהוא לשון הברקה ואזרה אחר שאם תאיר תשבת
 עיניך ותסתכל יפה בענין העושר תראה שבעוד עיניך בו אינינו כי אין לו שום
 התמדה כי עשה יעשה לו כנפים לעוף ממקום זה שנאסף העושר אל מקום אחר
 ורמז לומר עשה יעשה לו כנפים לומר שאינם כנפיו היוגה שפורחת באחת והיא
 נחה באחת ואם יאבד הממון כפי שעה אבד יהיה כנשר יעוף השמים כפרתה אחת
 וז"ש עשה יעשה שמתקן לעשות בנפים לעום ולעוף מהרה השמים :

אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו : פי' במד' שער
 בנפשו בן הוא אכיל ושתה יאמר לך ולבו בל' עמך : פתח
 אכלת

בסוף צרוף

אכלה תקיאנה ושחת דבריך הנעימים: באוני כסיל אל תדבר בי
 יבול שכל מריך: אל תסג גבול עולם ובושרי יתומים אל תבוא: כי
 גאלם חוק הוא יריב את ריבם אתך: הביאה למוסר לכה ואוניך
 לאכר דעת: אל תמנע מער מוסר ברתכנו בשבת לאימות: אתה
 בשבת כנו ונפשו משאול תציל: בני אס חכם לכה ישמח לבגס
 אני: ותעלונה כליותי בדבר שפתיך מישרים:

אמר שיתרחק האדם מאד ממי טיף לו עין רעה שאם בחולי הזמין אותך
 לסעודה אל תלחם עמו ורמו לומר אל תלחם ולא אמר אל תכלל לומר
 שאל תשתף לחמך עם לתם הרע עין אל תתן את לחמך מעורב עם לחמו והו שחזר
 ואמר אל תתאו למטעמותיו שקודם דבר עם מי שעושה חברה לאכול עם רע עין
 וכל אחד מביא לחמו ועכשיו אמר שאל תתאוה בלדך למטעמותיו של אותו רע עין
 שה' עושה בי כמו שער בנפשו מלשון תסמר שערת בשרי וכמו לא שערות אבותיך
 שהכוונה לומר כאילו שער בנפשו שתסמר שערת בשרו כן הדבר הזה כשאתה אוכל
 עמו בחברה ואכול ושתה יאמר כך ולבו כל עמך • ע"י שאל תעשה חברה באכילה
 עם רע עין בשביל שתה דואה שעושה מטעמים חשובים אל תתאו למטעמותיו
 לפי שזה אינו עושה לכל החברה רק כמו ששער שמספיק לעצמו ולנפשו בלבד
 ובשעת האכילה אינה מספקת ואכול ושתה יאמר כך ולבו כל עמך • ורמו לומר
 חכול ושתה לפי שבנין האכילה צריך לשנות בהמנע האכילה כדי לשרות מזון
 שחמיו זה רע העין אומר לו אכול בתחלה ואח"כ שתה שלפי הגרסה מורה היות לו
 אהבה עמו שאינו דואה שישתה תחלה כי השתיה בתחלת האכילה אינה מנחת לאדם
 מקום לאכול וזה אעפ"י שמיצץ ענה ההוגנת היא מהשפה ולחץ ולבו כל עמך
 ורוע עינו גורמת שפתך אשר תכלת תקיאנה ושיחת דבריך הנעימי' שדברת עמו
 להחזיק לו טובה על המטעמים אשר עשה כל אותם הדברים הלכו להכל ולריק
 ולבהלה כיון שלא נהנית בלום • וי"מ פתך שאפי' הפת שלך שתכלת כבר בביתך
 תקיאנה ובאזני כסיל אל תדבר דברים אלו שלא יתאוה למטעמי רע העין לפי
 שיבול לשכל מליך וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו
 נשמע כל"א א"ל תוכח לך וגו' • אל תסג גבול עולם מה שגבולו והזהירו להתרחק
 מן רע עין וגם בשדי יתומים אל תבא אעפ"י שאין להם עין רעה מ"מ כיון שהם
 יתומים צריך להתרחק מהם הרבה כי גאלם חוק הוא יריב את ריבם אתך כלומר
 אע"פ שאינך מעורר ריב עמם אלא הם בעלי הריב וריבם אתך מ"מ ה' בעוזריהם
 לכן הרחק מן הכיעור • עוד המנע שלא להסיג גבול שום אדם להרחיב מצד שדהו
 ולגזול משדה חברו ואפי' מדרך רשות הרבים שהוא גבול כל בני עולם אל תסג •
 וכ"מ ח"ז'ל שהמסייע את העניים בלקט עובר משום אל תסג גבול עולם קרי ביה
 עוללים כלומר יורדים מנכסיהם וקראם עוללים ע"ד סגי נהור וכפי זה סמך והאמר
 בשדי יתומים כלומר בשדות אשר ראית יתומים שם ללקוט לקט שצחקה ופיאה לא
 תבגס באותם שדות ללקוט אפי' לענמך ובוה דקדק לומר בשדי יתומים ביור ולא
 אמר

אמר בשדה ונתן מעט לפי שגאלס חזק שהקב"ה חבי יתומים ויריב ריבס אהרן
ושמא יעוררו מדנים עמך זה' יריב ריבס אף על פי שנתקוטטו עמך כי יד
היתומים על העליונה וכן איפשר לבחרו שבדות של היתומים אל תבא ללקט
פיהם פן יריבו עמך וגאלס חזק ית' שמו' הביאה למוסר לבך שיש לאדם ב'
לצבות ינה"ט וינה"ר אמר שישעבד ויכוף לינה"ר וו"ש הביאה למוסר לבך שהוא לב
כסיל הינה"ר וכיון שהלב הבאת אותו למוסר השם בנקל תוכל להביא אזניך שלא
ישמעו דברים בטלים כי אם אמרי דעת וכשישמ' דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוך
האזן אבל אם הלב אינו נכון בעבודתו ית' לא יניחך לכוף אליה לתוך האזן וכדי
שהיה ינה"ר מסור בידך היעניך שבה ית' הגער קטן ואין לו ינה"ט עדיין כי אולת
קשורה בלב נער שנה"ר כרוך בו שעל כן נקרא ינה"ר זקן וינה"ט ילד אל תמנע
מוסר מנער שכולו ינה"ר וכי תבינו בשבט להכניע ילדו מגערותו אתה נותן לו
חיים לעה"ב וגורם אתה לו שלא ימות מיתה נצחית לעולם שכולו ארוך לעה"ב
ועוד יש תועלת אחר שלא יתחייב להיות לוקה ב"ד על שום חטא רק אתה בשבט
תבינו אתה לייקא וו"ש אתה בשבט תכנו בגופו ואותם הבאות גורמות הגלה גם
אל הנפ' שנפשו משאול תגיל שלא יחטא ולכך דע לך בני אם חכם לבך שהלב שהו'
הינה"ר חכם הוא להיות כפוף ליוצרו ית' אתה מרויח שבט המוסר כיון שאין אולת
קשורה בלבו וישמח לבי גם אני ישמח מבי' בחינות אם על שלא נערפך כי האב
מלטער מיסורין שמיסר את בנו וישמח לבי מבחינה זו שחכם לבך ולא קבלת נער
ויסורין גם אני פלומר מנר עמי אשמח שזכיתי להיות לי בן חכם וברא מזכה אבא
וזו שמתך ותעלוונה כליותי בדבר שפתיך משרים שהוא על הבחינה השנית
שישמח האב כשיש לו בן חכם וכליותי נובעות חכמה תעלוונה גם כליותי בדבר
שפתיך משרים שהרי הוא כאלו אני דברתי בשפתי אותם משרים ולכך תעלוונה
כליותי וגיל יגיל אבי נדיק :

אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת יהוה בלתיים : כי אם יש
אחרית ותקותה לא תכרת : שמע אתה בני וחכם ואשר בדרך
לבך : יתהי בסבא ייין בזללי בשר למו : כרסבא חולל יורש וקרעים
תלביש גומה : שמע לאביה זה ילדה ואל תבז כחונה אמה : אמת
קנה ואל תמכר חכמה ומוסר ובינה : גיל יגיל אבי צדיק ילד חכם
וישמח בו : ישמח אביה ואמה ותגל יולדתה : תנה בני לבך לי ועיניך
דרכי תצננה : כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה : אף היא
כחתף תארב ובוגרים בארס תוסף :

אל יקנא לבך בחטאים וגו' היא אזהרת האב לבן החכם שאל יקנא בחטאים
לעמוד כנגדם כקנאתו של פנחס אם באולי יש לו שום פנייה משותפת
באותה קנאה כי אם ביראת ה' זאת אם אין לך שום פנייה אחרת כי אם ביראת ה'
בלבד אז תתגרה בו : עוד אמר שאותו הזמן שאתה מוליך ליקח קנאת הרשע יהיה
ביראת

בסוף צדוק

ציראת ה' כל היום ללמוד תורה ולא תתחר במריעים. עוד אמר מ"ש בגמ' שצריך להתפלל על החוטא שיחזור בתשובה ולא יתפלל עליו שימות כדכתיב יתמו חטאי ולא כתיב יתמי חוטאים וזהו שרמו אל יקנה לבד בחטאים להתפלל על מיתתם כי אם להתפלל שיחזרו בתשובה ויהיו ציראת ה' כל היום. עוד ירמוו שאין לך רשות לקנה בחטאים אלא אם אתה שלם ציראת ה' כל היום או יקנה לבד בחטאים אבל אם אין לבד שלם ציראת ה' תקנה. וכפי פשוטו אמר אל יקנה לבד היצה"ר בשלות החטאים כי אם תקנה באנשים היראים את ה' כל היום ועוד רמו כל היום שאע"פ שרקב עצמו בקנאה יש לך רשות כל היום להיות מקנה בתי שיש לו ירא' שמים להיו' כמוהו. כי אם יש אחרית ירצה אע"פ שלפי שעה אתה רואה הצלחת הרשעי צריך אתה לדעת כי יש אחרות והארס עתיד ליתן דין וחשבון וכשתהיה דבק כל היום ציראת ה' תקותך שהיא לנחול חיי העה"ב לא תכרת. עוד ירמוו כי אם יש אחרית שעתיד הקב"ה להנחיל יש עולמות לכל צדיק וזהו יש אחריות וקוץ לא דכרת כלו ועוד יש תקוה לך שלא תכרת מיתת כרת בעה"ז. שמע אתה בני וחכם אמר כיון שתשמע דברי אלה גם אתה תוסיף חכמה מעמך ע"ד תן לחכם ויחכם עוד ואשר צריך לבד שתאש ותתקן לבד יצה"ר בדרך מצוה כי בזה מלאך רע עונה בעל כרחו אמן. אל תהי בסובאי יין אמר שצריך להרחיק מדרך רעים ולזה אמר אל תהי בסובאי ולא אמר אל תהי סובא לומר שאל תהי בחברת סובאי יין וזוללי בשר אעפ"י שהיין אוכל ושותה מאותו בשר ויין רק שאתה יושב בחברתם אל תהי יושב בסובאי וזוללי בשר אע"פ שהיין והבשר הוא למזל להם לבדס לפי שסובא וזולל עתידין לירד מנכסיהם ולהורש ועתידין ללבוש בגדים קרועים כי המאכל מביא את השיכ' והגומ' לא ישאיר להם כמות בקרה ואם אתה יושב אללם צריך אתה לעזר לפרנסת' וקסותם ומגיע לך נזק בחברתם לכן שמע לאביך זה ילדיך ירצה זה המוסר שייסר אותך אביך אם תשמע בקולו הוא ילדך באמת כי הולדת הגוף שהביאך לעה"ז היא טפלה לתולדת הנפש במוסר שייסרך וזה ילדיך לחיי העה"ב ולכך הזהירו שמע לאביך ועשה עיקר מדבריו כי זה ילדיך המוסר שייסר אותך לתיקון נפשיך הוא ילדך והוא עיקר מולדתך ואל תבזו לדברי אמן אעפ"י שזקנה אמן ומטבעה של אשה היא חסרת דעת כ"ש בנקותה שזקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתם מטרפת עליהם כ"ש דעת הדעת שהין בהם תורה עב"ז אל תבזו לדבריה ולא הזהירו בקום עשה שמע לקול אמן כי שמא דברי האשה הקלה בדעתה לא יהיו מסכימים לד"ת אבל מ"מ אל תבזו והוא ע"ד אל תטוש תורת אמן כמו שביארתי למעלה. וי"מ שהיה לך בן יחיד לאביו שהוא מתחט' עליו שלא לשמוע בקולו כי אינו מושש שיכירו אביו להיות בן יחיד ולז"א שמע לאביך שאין לו בן אחר וזה ילדך ואל תבזו למוסרו לפי שזקנה אמן ולא תלד עוד שלא יקניע אותך. אמת קנה ואל תמכור ירצה שהתורה שנקראת תורת אמת יקנה האדם בכסף מלא אם לא ימלא מי שילמדו חנם ואע"פ שלא קנית התורה אלא מתוך נתינת הכסף עכ"ז הבא ללמוד מאתך למדו בחנם ואל תמכור ואל תאמר מה אני בשכר כך אלמד לאחרים בשכר אלא אל תמכור לא חכמה ולא מוסר ולא בינה כי ג' דברים אלו צריך אתה למסרם לאחרים בחנם. עוד רמו שתשתדל לקנות דברים האמתיים לחיי עולם הבא ואל תמכור חכמה ומוסר ובינה כדי לקנות מצוה אחרת אעפ"י שאתה קונה ג' דבר של

מצוה

מצוה ואמת מ"מ לא תמכור החכמה והבינה כדי לקנות אותה דבר לפי שיש צורך במצוות ובתורה כי גיל יגיל אבי צדיק העוסק במצוות וגם יולד חכם ישמח בו הרי גילה במצוות ושמחה בתורה ואם כן אל תמכור ענין החכמה והבינה כדי להשיג דבר של מצוה ורמז לומר גיל יגיל בכפל ויולד חכם וגו' בשם המצוי"ט זלה"ה שהצדקות הוא ביד כל אדם וצדיק ורשע לא קאמר ולכך אמר אבי צדיק ולא יולד צדיק כי אין הצדקות בשעת ההולדה אלא אחר שיצא וצא לעולם וגו' זה אביו של הצדיק הזה ואז כשיאחז צדיק דרכו אותו צדקות של הצן גורמיו גילה כפולה לאביו כיון שבכח ידו עשאו אמנם החכמה משעה שהולידו אביו ונגזר עליו שיהא חכם יולד חכם ישמח בו ואין כאן גילה כפולה כי מאת ה' היתה לו ישמח אביו ואמר ותגל יולדתך ירצה שמהחכמה אע"פ שאין לאשה חכמה אלא בפלך מ"מ ישמחו שניהם האב והאם ויש לאם גילה יתירה שתגיל בשביל שילדתך ונגזער בלידתו ואיפשר שחזר אל הצן צדיק שגיל יגיל אביו וגם ישמח אביו וגם תגל יולדתו גילה מלבד שמחה תנה בני לבך לי וגו' ירצה כי לבא ועינא תרי סרסורי דעבירה ובהפרידו האחד מהם מחבירו ישאר השני נכון לעבודתו ית' ו"ש תנה בני לבך לי שהוא הסרסור האחד ששם מושב היצה"ר כי יצר לב האדם דע קנה אותו שיהיה לי לשמי וממילא יהיו העיניים נכוני' לעבודתו ית' ועיניך דרכי תצננה וכתוב תצננה לומר שירוצו עיניו בדרכי ה' לנצור ארחות אחרי לבבם ואחרי עיניהם כי העין רואה והלב חומד ואם יחמוד יופי האשה הוזה בלבבו היא מושכתו לבהנס כי שוטה עמוקה מוכנת לאשה הזונה ולרודף אחריה וצאר צרה שהיא גהנ' לנכריה וזה עוגש העתיד בבהנס אף היא הזונה חנו' ממיתה בעה"ז כי היא תארוץ לאדם ותחטפנו מחיי העה"ז לפי שהיא סוגרת ברעה ואותו אדם בא לבקש מי הוא שהלך עם זוגתו וצ' שמואלו הורג אותו נמצאת הזונה אף היא בעה"ז אורבת וגורמת מיתה לאדם בתזונתיה כי בוגלים באדם תוסיף שהיא מוספת כמה בוגדים חרודפים אחריה והורגים זה לזה בסבתה עוד ידמוז כי הזונה דומה לשוטה רחבה שיש מקום לגסות בה ובה כן הזונה הישראלית יש מנוס לה בתשובה אבל הנכריה היא כצאר צר אשר אין מקום לגסות שקשורה בו ככלב אף היא ר"ל אף הזונה הישראלית כחתף תארוץ וגו' :

למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח למי פצעים חנם למי חכללות
ענים : למאחרים עליהן לבאים לחקור ממסך : אל תראין
כי יתאזרים כי ייתן בכוס עינו יתהלך במישרים : אחריתו כנחש ישר
ובצפוני פרש : עיניך יראו זרות ולבך ירברר תהפכות : והיית כשכב
בלב ים וכשכב בראש חבל : הכוני בלחלית הלמוני בלידעתי מרת
אקין אוסיף אבקשנו עוד :

שע"ה הזהיר קודם על הזנות עמה בא להזהיר על היין כי זנות ויין ותירוש יקח
לב אחר שבמ' דעות נמשכו מהיין שעתיד להיותו צועק חוי ואבוי מתוקף
צרותיו ואיפשר שרמז ששה מדות רעות נמצאות בשתייין אחת הנה ואחת הנה
למי

בסוף צרוף

למי יש און שאחר היין הם בולים מלחמת השכרות ומקוננים ולועקים און ויש אנשי
אחרים שבשתיית יין יורדים מכסיהם ויחיה אבוי מלשון אביון כמו שפי' הראב"ע
ז"ל. און יאמר אב און שמתוך צרתו לוועק און על אביו שיבא להושיעו ויש אנשים
אחרים שבשתיית היין הם מתקוטטים עם בני אדם ועושים מדיניות למקצת בני
אדם ג' רש שיחה יתירה שמדברים בעת שכרותם דברי מותר שאין אדם רשאי
לאמרם כמו נבלות הפה וכיוצא בזה. ולמי פנעים חנם שיש מקצת בני אדם
בשכרותם מכים ופוגעים באחרים חנם ולמי חכלילו' למקצת בני אדם יש חכלילו'
עינים שמארימין עיניהם ואמר לכל שכור הוא וכל מלות הללו ימצאו במאחרים
על היין שאינם שותין כוס אחד או שנים וממארים לצאת משם אלא הם מתאמרים
ומתעבבים במיתון על שתיית היין שמתוך כך שותין הרבה ובאיש לאחת מאותם
המלות. וגם לבאים לחקור ממסך שחוקרים אם יש איזיה ממסך או מוויגה ביין
כי לא ירצו כי אם יין חי באותם בני אדם ימצאו אותם המלות. ולכך נזהר שהע"ה
ואמר אל תרא יין כשנותנים לך כוס יין לשתות שתה אותו מהרה ולא תהיה מאחר
שתייתו על היין לראות היין כי יתאדם אם הוא אדום לפי שכיון שנותן האדם עינו
בבום ליהנות ממנו ולראות אדמיות שבו זה האיש סופו להתהלך במישרים שכל
העבירות שבתורה דונות לו כמישור ואעפ"י שבתחלה אין בידו רעה ופסע אחריתו
כנחש ישך כמו שעשה נחש הקדמוני שנכנס עם האשה בדברי פיתויים וגרם לה
מיתה כך הוא וכנפיעוני שמפריש האדם למיתה כך הוא. ואם תראה היין סופך
להיות ניטל ממך מראית העין כי עיניך יראו בשעת השכרות דברים כי בשכרות
מהדמים לך דברים אשר לא כן וגם לכך ידבר תהפוכו' הפך ממה שיש בלבך ידבר
תהפוכות שמדבר דברים הפכיים זה לזה כי אין חכמה ודעת כשאר צו. והיית
כשוכב בלב יס שחוק התנועה בספינה יבלבל מוח האדם וכשוכב בראש חבל שהוא
ע"ג התורן שיתבלבל במראית המים של היס וכן יראה שלך שיתנועע מקומך כמו
שמתנועעת הספינה בלב יס ואחר שיסיר יינו ממנו יאמר הכוני כל חליתי שלא
הרגיש שום מכה אשר הלמוהו והכוהו ומה הוא אומר מתי אקין אוסיף אבקשינו
עוד כמ"ש בגמ' שהראה אשמדאי לשלמה על מי שגשתכר להוסיב לבינה על לבינה
כלומר שרפוא' השכור היא להוסיף לו על שתייתו והאחרון מוציא הראשון וז"ש מתי
אקין מהיין וכדי להפיצו אוסיף אבקשנו עוד לשתות ממנו והיין האחרון מפיג את
הראשון. עוד יראה לכך ידבר תהפוכות שאומר הכי הבין לשתות ובפיו מדבר
הפך מזה שאומר הנה הכוני והלמוני ולא ידעתי מי הוא המכה מתוקף היין אבל
מפי אקין מהיין אבקשינו אל המכה להנקם ממנו הרי שהוא קץ בשתיית היין והוא
הפך משאלתו שיתנו לו יין עוד לשתות :

כד

תקנא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם : כי שר יהנה לבם
ועמל שפתייהם תדברנה : בחכמה יבנה בית ובתבונה יתבונן :
וברעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים : גבר חכם בעוז ואיש דעת
מאמץ כח : כי בהחבלות תעשה לך מלחמה ותשועה ברב יועץ :

אמר

אמר אל תתחר במריעים כי סופם להכשל ברעתם והמה יאבדו ויכשלו ברעה וגם אל תתאוו בלבבך להיות אתם בסעודתם כי שד יהנה לכם אחד צפה ואחד בלבב ורמז עוד כי חשבו רעות בלב לשדוד ולגזול כדי להיות מעות מזויים בידם ובשפתיהם הם מדברים שאוכלים עמל ידיהם ויגיע כפיהם ולא כן הוא לכן אל תראו להיות אתם בחברה לא במשאם ומתנם ולא בסעודתם כי בחכמה יבנה בית כי הממון המקובץ משר ומחמם סופו כלה ואבד כי בחכמ' התור' ובתבונ' יבנה בית ויתכונן בנין ביתו של אדם ויהיה נכון וקיים וגם חדרים ימלאו הון וממון בדעת התורה כי זה ימצא לעולם כל הון יקר ונעים והממון של מי שיש לו דעה וחכמה הוא נמצא תמיד בידו מה שאין כן בממון של שוד ומחם שסופו כלה ואבד גבר חכם בעז אמר שהגבור שרובה לכבוש את יארו ולהיות גבור צריך שיתגבר בעז התורה כמ' חו' ל' אם פגע בך מנוול זה משכבו לבית המדרש ומחוך ההור' שלומד ונעשה איש דעת הוא מאמץ כח מחזיק ביד יצה"ט לעשות בכחו תורה ומצות כי בתחבולות תעשה לך מלחמה שהמלחמה שהיא בקרבך מילה"ר ע"ט יצה"ט איך יכול לנצח אלא בחבילות של מצות ותלמוד תורה ועיקר התשועה היא ברצ' יועץ בתת גדולה ורבו יתירא ליועץ הטוב שהוא היצה"ט על היצה"ר או יאמר על התורה שבה נתייעץ הקב"ה לברא העול' שג"ל לי ענה ותושי כנודע לחו"ל ובהוותך נוסה לעלת התורה אז תהיה נוסע ממלחמת יצה"ר :

ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו : מחשב להרע לו בעל-
מזמות יקראו : זמת אילת חטאת ותועבה לאדם לך :
התרפית ביום צרה צר כחכה : הצל לקחים למות ומטים להרג אדם
תחשוק : ברתאמר הן לא ידענו זה הלא תכין לבותי הוא יבין ונצר
נפשך הוא ידע והשיב לאדם כפעלו : אבל בני דבש כי טוב ונפת
מתוק על חבך : בן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית
ותקותך לא תכרת :

אמר שהאויל שהוא מה שאינו אוהב התורה ונק' אויל במעשיו הרעים בעיניו ידמה שהחכמה היא רמה ונעלמה ולא יוכל להשיגה ולכן אפי' בשערי החכמה שהוא בתחלה לא יפתח פיהו כי אומר בלבבו שאינו יכול לירד לסופה וכיון שמסיח דעתו מהתורה מחשב להרע לו כי כל מחשבותיו לרע ויחד אליו יאספו כל בעל מזימות ויהיה יקראו אלשון אסיפה כמו אשר יקרא אליו מלא רועים עוד יאמר שקורין לו בעל וארון של כל אנשי מזימות כי הוא הרב שבהם זמת אולת חטאת ירצה שהמחשבה רעה של העבירה שנקרא אולת כי אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות חטאת היא בידו של אדם אעפ"י שאין מחשבה רעה מטרפת למעשה מ"מ חטאת ושגגה היא אבל לאדם לך היא תועבה המחשב רעה שלו וחמורה היא ביען היא עושה פירות ומחשב שעושה פירות חמורה כמעש' ונתעבת היא כי כת לזים אינם מקבלי' פני שכינה ומחשבתם נק' תועבה התרפית ביום צרה וגו' חו' ל' דרשו אם מתרפה אדם בעמלה של תורה כשיהיה ביום צרה גם

בסוף צדוק

כמו יהיה נר • וי'מ'אס תתרפה ביום צרת חצירך לעמוד מנגד כמו כן יהיה כחך
 צר ביום צרתך לכך הכל לקומים למות פשתראה לחצירך ביום צרה ולקומים אותו
 למות הצילהו שאס אתה תחשוך ותמנע עצמך מלהכיל את המעים להרג בהיות
 לאל ידך להכיל גם צרתך יצר פחך • או יאמר ומעים להרג שאתה מטה עצמך
 להרג אס תחשוך ותמנע מהכיל אותם לקומי' למות הם גורמי להטות עצמך להרג
 לכן הכל לקומי' למות וכי תאמר בלפפך • הן לא ידענו זה כלומר שלא נטפלתו
 בהצלתו מפני שלא ידעתי בצרת נפשו הלא תוכן לבות הוא יצין ונוצר נפשיך הוא
 ידע תוכן הדברי' שלא רגית להכילו צעת צרתו מע"פ י' שידעת בצרת נפשו והקפ"ה
 שהוא בוחן כליות ולב ישיב לאדם כפעלו באותה מדה עצמה שתהיה בעת צרה
 ולא יהיה לך מושיע • ע"י מחשב להרע שאע"פ שמתחשבה דעה אין הקב"ה מזרפה
 למעשה מ"מ מי שמחשב להרע ולהחטיא את אחרים לו בעל מוזמות יקראו • וזאת
 חולת טעות כלומר לניי שהוא בעל מוזמו' כיוצא פאלו שמחשב להחטיא את הרבי'
 יקראו לו וזאת חולת טעות שאתה מחשבה דעת של חולת שרופה להרע ולהחטיא
 את אחרים היא נק חטאת והק"בה מזרפה למעשה כיון שצמחשפתו רוצה להרע
 להחריס ולעשות פירות גם היא תחשב לו לחטאת ואס היא המחשבה באלס לך
 תועפת ה' כי הק"בה תשך ידו את לוצצים • התרפית ביום צרה חוזר למה שאמר
 למעל' כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ואס תתרפה להלחם עם היצה"ר ותניחנהו
 לעשות פט"פ בעיניו ויתגבר על יצה"ט ביום צרה יהיה צר כחפה שינה"ט לא יוכל
 לעשות מה שנטענו לעשות כיון שגבר עליו היצה"ר ולפך הכל לקומים למות
 שינה"ר הוא הורג את האלס ומשיאו לדרך המות ויהיו מעים להרג ועצומים כל
 הרגיו' אס תחשוך ותמנע עצמך להשתדל בעוד יש לך כח ואז צבא יוס צרה יהיה
 צר כחכה ולא תוכל להושיע עצמך ושמה תאמר אס"ל הן לא ידענו זה שיש כל כך
 כח ליצה"ר ויפה כחו שאס יתגבר מעט אין עוד כח להחזירו ולהכניעו וכיון שלא
 ידעתי הרב' הזה לא השתדלתי להכניעו הלא תוכן לבות הוא יצין ונוצר נפשיך הוא
 ידע שהק"בה תכין פאלס דעת ומצונה פתת לו ב' לצבות יצה"ר ויצה"ט כדי שיתן
 לב להגביר יצה"ט על יצה"ר והשיע לאדם בפעלו אס פוזב ואס רע • אכול בני דבש
 פי טוב המסיל החכמה לאכילת הדבש כשם שהדבש מתוק לגוף וערפ לחיך כן
 דע שהחכמה מועילה וכשם שמתיקות הדבש הוא למי שאוכלו כך דע לך שהחכמה
 תועלתה היא לנפשך אס מגאת החכמה אחר היגיעה יהיה לך יש עולמות אחרות
 ותקותך כל מה שתקוה יבא לך ולא תפרת ותקותך בזכות החכמה והתורה כי ימלא
 ה' אל משאלותיך :

אל' הארברשע לנוה צדיק אלתשדד הבצו' : כי שבעי יפול צדיק
וקם ורשעים יבשלו ברעה : בנפל אויביך אלת שמח ובכשלו
אדניגל לבך : פך יראה יהוה ורע בעיניו והשיב מעליו אפו :

הזהיר • לרשע שלא יאדוב לנוה הצדיק ולא ישדד רבצו של הצדיק במקו' תחנותו
 ורמו' עוד שהרשע הוא אורף לנוה הצדיק שתמיד הוא במזור ומזוק וגם
 הוא רבצן למטה להרץ ומתוך כך מואם במעשה הצדיק ורבצו ולזה אמר אל תאדוב
 נבו' אל תשדד רבצו כי הצדיק האמר יפול שבעמים וקם ורשעים הרבה יבשלו
 בולס

כולם צרעה אחת : והזהיר את הצדיק בנפול אויבך שהוא הרשע אל תשמת ופכשלו שיכשלו הרשעים אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו שאין הקב"ה חפץ במפלתו ואבדון של רשעים כד"א כי לא אחפון במות המת : וגם הצדיק אין ראוי לו שיגיל וישמת בנפילת הרשע כי אם שישוב רשע מרשעתו בתשובה שלימה דיתמו חטאים ולא כתיב יתמו חטאים : וי"מ כי שבע יפול צדיק שאפי' אם ז' כופכי לבת יורו על גפילתו הוא יקום כיון שהוא צדיק הולך ביראת ה' הוא למעלה מן המול והרשעים יכשלו ברעה הנגזרת מחמת המול כי המול שולט עליהם : גם אמר יכשלו ברעה עמ"ש חו"ל בפסוק כי רעה נגד פניבס אמר להם פרעה ככבדש ששמו רעה רואה אני באמצעניות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה : ופי' המפרשים שהוא כבד מאלים שהוא מורה סי' דם והריגה וזוהי ורשעים יכשלו ברעה ואם נאמר ג"כ שאמר שלמה שהרשע צבירה שלו עושק מה שמחייב לו המול ואם מולו מהדים יהיה הודג נפשות ומלססם את הצריות אבל אם הוא צדיק יבחר בחיים ויהיה או טבחא או מוהלל כמבוא' בדברי חז"ל וזהו שאל ישמח ויגל בכשלונו הרשע שכבשל בעברה לפי שמתוך כך קרוב יוס אידו פן יראה ה' ורע בעיניו שאז ה' שמת במי שמכעים ליוצרו והרי הוא כאילו חסה מכעיסו והשיב מעל הרשע הפו וחרה אף ה' כך ואחריתה שמחה טובה :

**אל' תתחר בפרעים אל תקנא ברשעים : כי ילא תהיה אחרית לרע
נר רשעים ידעך : ירא את יהוה בני ומלך עם שונים אל תתערב ;
כי פתאם יקום אידם ופיד שניהם כי יודע :**

אל' תתחר מלשון תחרות ומריבה שלא יאחר ריב עם הרשע שהשעה ממשקת לו כי לא תוכל לו ואיפשר שכיון שלא תוכל לו יקנא לבך ותבחר במעשיו של אותו רשע להיות כמוהו לזה הרחק מהכיעור : והנני מודיעך שאעפ"י שה' מנצח דרכו והשעה משחקת לו לא תהיה אחרית לרע ואין בהצלחתו ממש לפי שהותה הצלחה שאתה רואה לו היא כדמיון הגר שבשעה שבה ליכבות הוא מאיר יותר וזה סימן שידעך כן אור הרשעים והצלחתם הוא סימן לאבדתם לכן ירא את ה' בני ומלך יראה כיון שנק' בני כד"א בניס אתם לה אלהיכם ראוי שיהיה לך מורא האב על הבן לעשות רצוני וגם מצד שמלך על כל הארץ ה' צריך להיות אימתי עליך ועם שונים המשנים מלכו של עולם בעד מלך זקן שהוא ינה"ר ונוקטים אחר עצמו אל תתערב לעשות כמעשיהם ועוד יש לדרוש ירא את ה' בני והזהר שעם המלך זקן ובסיל שהוא ינה"ר וגם עם שונים שמשנים מצוותיו ית' אל תתערב : וכפי פשוטו אמר ירא את ה' ותקרא בני ותזכה להיות מלך מאן מלכי רבנן ועם השוני ועושי' הפך רצון הבורא ית' אל תתערב : וי"מ שהזכיר לירא את ה' תחלה ואח"כ שיירא ממלך בשר ודם ועם משנים סדר זה ומקדימים יראת מלך בשר ודם ועם משנים סדר זה ומקדימים יראת מלך בשר ודם ליראת המלך הקדוש אל תתחבר : וי"מ ירא את ה' בני ומלך וגו' פי' אפי' שגיותי שזירח מן המלך לא תאמר הרי הוזהר לי לשאול לי מלך על כן אמר ועם שונים פי' ישראל למה בעקשו פשעאלו להם מלך משום שאמרו ושפטנו ככל הגויים אשר סביבותינו א"ל לפי שנתערבו וכללו עמנו

כסף צדוק

עם הנויים על כן אמר ועם שונים אל תתערב • ועוד יובן אם אותו המלך משנ'מל'ח כמו לא ירצה לו סוס' וגו' אל תתערב או אמר ירא את ה' בני ומלך לעבוד את עבודתו כעבד כחמן דמנכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא ולא תאמר כמו שהותר לי לעבוד עבודת המלך כך לעבוד עכו'ס ח'ז עז'א ועם שונים אל תתערב שהם העושים ב' רשויות • או אמר ועם שונים אל תתערב שאע"פי שחידא מהמלך דווקא אם יהיה אותו המלך עושה עצמו אליה כפרעה שאמר לי יאורי ואני עשיתיהו וכן חידא מלך נור דכתיב ביה יען גבה לבך ותאמר אל חניאו שאותו המלך עובד עכו'ס עם שונים אל תתערב כמו שאמרו חגגיה מישאל ועזריה לנבוכדנצר לא חשחין אנהגא על דנא פתגם להתכותך וזהו ועם שונים אל תתערב • ואמר כי פתאום יקום אידם של הכופרים ומשנים מזוותיו ית' ויושבים הפך רגליו ופיד שניהם דהיינו המבו' והאדם שהוא עושה ממנו עקר מי יודע בחופן כי שם חסוע אדם כמ'ס הכתו' ארור הגב' אשר יבטח באל' ואשרי שאל יעק בעצורו:

גם אלה לחכמים הפר פנים במשפט בל טוב: אמר ירשע צדיק
אתה יקבהו עמים וזעמיהו לאמים: ולמוכחים ינעם ועליהם
תבוא ברכת טוב: שפתים ישק משיב רברים נכחים:

ירצה שגם אה העושים הכו' פתאום יקום אידם וגו' הם לחכמי' אם יעשו עול במשפט או יכירו פנים • או יאמר שגם יש לחכמי' יראת ה' כמורא האב על הבן וגם יראת מלך מלכי המלכי' עכ"ז צריכין להיותם נזהרים במשפט כי לא טוב הדב' הזה בעיני האלה' כי אומר לרשע לדיק אתה בשביל להמניפו ראוי שיקולל בעה"ז ועה"ב והוא כפל יקבואו עמים וזעמיהו לאומים אמנם המוכיח לאדם בפניו חן ימצא ואדרבא אותו שבא להוכיחו מוסיף עליו אהבה כי ינעם בפניו ולא ישנאוהו בשביל החוכמה ועלהם על המוכיח תבא ברכת טוב משא"כ במחנ' את הרשע ואומר לו שהוא לדיק כי סהדי שקרי אהורייהו זילי וגם הוא יקללואו בכלל מקבליהו ולזה שפתי' ישק ראוי לנשק בשפתי' מי שמשיב דברי נכוחים ואינו מחנ' לדבר עקלקלות אחד בפנה ואחד בלב רק הוא מדבר אמנת הדברים בפניו ואומר דברים נכוחים ולא יחוש לזלזול כבוד השומע • ואיפשר דרך הלצה שלפעמי' הותר לחכם לדבר דברי חוקף לרשע אם הכוונה בשבח שמשכחו הוא כדי לומר לו אינו ראוי שאיש שחמוחק שיעשה כך והוא גם אלה הדברים הותרו לחכמים להכיר פני במשפט לאדם שאינו טוב ואם באה להוכיחו כ"ש דפקר טפי ועל זה אומר לרשע לדיק אתה כלומר מעולם היית מוחזק בעינינו ללדיק ואין ראוי לך שתעשה כדבר הזה שהעושה כדבר הזה יקבואו עמים וזעמיהו לאומים כיון שתכלית דבריו הם לטובה להחזירו למוטב רשאי הוא ולמוכחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב אבל מ"ת שפתים ישק משיב דברים נכוחים ואפי' שהיה הכוונה לטובה אינו מדבר אלא דברים נכוחים האמת והלדק • ויש מפרשי' שהמשיב דברים נכוחים לשואל הוא נושק שפתיו וסוגר את פיו שלא יוכל לענות לו • או יאמ' שלא יהיה נזהר להשיב רק יהיה נושק שפתיו וסוגר' וזה יהיה משיב דברי' נכוחים:

הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביהך: אלתה
עיר חנם ברעה והפתית בשפתיה: אלתאמר באשר עשיתי לי
כן אעשה לו איש לאיש כפעלו:

הכן

חבן בחון וגו' בפ"ח דסוטה ז"ל ת"ר אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה חורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו הכן בחון מלאכתיו וגו' הכן בחון מלאכתיו זה בית ועמדה בשדה לך זה כרם אחר ובניית ביתך זו אשה עכ"ל. ורמבם פ"ה מ"ה דעוה הפך השיטה וכחב כרם תחלה ואח"כ בית והמפרשים הראשונים נחמטו בזה והדברים עתיקים ואענה אף אני חלקי ואומר כי הגם להיות אחת שעיקר המקראות הללו לא באו כי אם לענין יוצאי המלחמה ולזרז להם מי האיש אשר בנה בית ולא חנכו לא יצא למלחמה א"כ לעולם הין החקרא יוצא מידי פשוטו שהוא מדבר בענין יוצאי המלחמה כג' חבל החדוש שחדשו וחנו רבנן אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה חורה דרך ארץ שיהא אדם בונה בית בחללה ואח"כ כרם ואח"כ אשה זה הלימוד של דרך ארץ שלמדו רבנן מטעין יוצאי המלחמה הוא מדקדמך הג' עניינים בית כרם אשה כי ג' עניינים בית כרם אשה כי ג' עניינים למה אם לענין יוצאי המלחמה לחוד הוא דאחא ליחני חדא מינייהו והוא הדין לאחריתי והוא ליחני היות גרוע מהם שהוא בית ויאמר מי בנה בית ולא חנכו ילך וישב לביתו וכל שכן אם נטע כרם שהוא יותר חשוב שמפרנס ממנו וכל שכן אם ארש אשה שהוא יותר חשוב שישוב לביתו לחנכו ולאשחיו וא"כ למה הוצרך לומר הג' עניינים לא ודאי לאשמועין מלחמה והוא הדרך ארץ שיהי' בונה בית בחללה וגו' א"כ כיון שהפסיקים הללו של משוח מלחמה כין שבו ללמד ב' עניינים שהם האחד זירוז ליוצאי מלחמה והב' דרך ארץ על כן הוצר לסדר סדר זה ולהתחיל מהבית לזרזי גופי ליוצאה מלחמה שאפי' בשביל היות גרוע שהוא מבית יחזרו ועל כן הקדימו דלעולם אלו לענין דרך ארץ לחודיה אחא ודאי דהוה ליה לאחמולי בכרם שהוא המלאכה כי אם לא יהיה לו מלאכה שירויח בה מאין יבנה בית אבל כיון שגם באו הפסוקי' לזרזי ליוצאי המלחמה על כן התחיל בבית שהוא היותר גרוע לזרזי טפי שאפי' הבית הגרוע מהכל עכ"ל אם לא חנכו ישוב לביתו ועל כן התחיל בו ועשה ממנו עיקר לזרזי טפי ואין צריך לומר כרם שהוא יותר חשוב ואצ"ל אשה שהוא יותר חשוב והוא ע"ד זו ואצ"ל זו ואי לענין מלחמה לחוד הוא דאחא ליחני חדא מינייהו וגו' כדקאמרן לא ודאי כיון דאחא קרא לאשמועין שתיבס יחד לבן התחיל בב' מפני זירוז המלחמה ואמר שלשון לאשמועין דרך ארץ. אבל רמב"ם ז"ל דלא נגע ולא פגע בענין מלחמה כלל על כן התחיל בכרם. ובה מיושב דמאי מייתי ראייה מדברי שלמה על דברי חורה וכי יהודה ועוד לקרא אלא הענין שר"ל ואף שלמה אמר בחכמתו כלומר כי שלמה גם כן למד מן החורה ועל כן אמר כן ולא באופן אחר. והענין הוא דקשה לרבנן דקא מפרשי הכן בחון מלאכתיו זה בית ועמדה בשדה זה כרם אחר ובניית ביתך זו אשה וקשה אדרבא אני אומר הכן בחון מלאכתיו שהוא מלאכה כפשוטו ומ"ש אח"כ ועמדה בשדה לך הוא דקא מפרש והאי מלאכתיו מה היא פירש ואמר ועמדה בשדה שיהיה כרם ועלה טובה קמשמע לן שיהיה סמוי מן הפין רמוק מן העיר א"כ לעולם שהתחיל במלאכה שהוא הכרם ומ"ש אח"כ אחר ובניית ביתך יש במשמע בית כפשוטו שהוא בית דשייך ביה בניין ועליו אמר ובניית וגם יש במשמע אשה שאין בית לא אשה וא"כ דילמ' כך היה כוונתו וגמלא שהתחיל כסדר הדמב"ם ז"ל כרם בית אשה על בן חמרו רבנן ואף שלמה אמר בחכמתו וגו' כי אם כוונת חז"ל להביא ראייה הי"ל וכתיב הכן בחון וגו' אלא אין הכוונה להביא ראייה כי יהודה ועוד לקרא לא הכי יונה הים שגם שלמה למד מן הקרא ועל כן אמר בחכמתו מילתא שיובן ממנו ב' עניינים כמו שגמל זה מן החורה שהוא זירוז המלחמה ודרך ארץ והענין הוא כי מהכן

בסוף צירוף

בחוץ מלאכתך מובן ג"כ בית שהוא חבין מקום שחשים בו מלאכתך שזהו הבית ועסדה בשדה זה הכרם שהוא מלאכה ובגית ביתך זו אשה וגם מובן מלאכתך כמשמעו שהוא מלאכה כדחמרן לעיל וז"ל למה אמר מילתא דאית בה לתרי אנפי אלא רנה ג"כ לזרזי לענין מלאכה ולענין דרך ארץ והענין הוא דלעיל מינה בתיב ירא את ה' בני ומלך וגו' וסמך ליה הכן בחוץ מלאכתך וגו' ודרשו חז"ל ירא את ה' בני ומלך לירא מחמו לענין המלאכה ולענין דרך ארץ ג"כ לצאת עמו למלחמה לכן אמר ג"כ הכן בחוץ מלאכתך כלומר זה שגיווייתך לירא מהמלך ולצאת למלחמה הוא אחר שהבן בחוץ מלאכתך שהוא אחר חינוך הבית והכרם והאשה ועכ"ל הכן שמדבר עם הכן המוהר בתחלה ירא את ה' בני ומלך לאותו הכן בחוץ מלאכתך וזוהי אחי שפיר כי זהו חכמתו של שלמה שדבר כמו שדברה תורה בתחילה בית לזרזי יוצאי מלחמה כך הוא התחיל הכן בחוץ מלאכתך דיש במשמע בית ויש במשמע מלאכה לענין מלחמה איצטריך בית בתחילה לרבותא ולענין דרך ארץ איצטריך מלאכה וזו היא חכמה גדולה כי ראה פסוק כי יקח איש דקאמ' יהיה לביטו שהתחיל יהיה שהוא המלאכה וכן הרמב"ם ל' התחיל במלאכה שהוא הכרם שכולהו מקראו ובכולהו חנאי ואומרה ובשלמה ג"כ - וא"כ עב"ה בחכמתו שיוכן בב' פנים א' כדברי השוטרס אל העם בתחילה בית וא' כדברי התורה בפ' יהיה לביטו ושמה את אשתו ככ"ז - א"כ לענין זה הוא שאומר ואף שלמה אמר בחכמתו כינו ראה אלא שהוא ג"כ למד בחכמתו ואמר בלשון חכמה שיוכן הב' עניינים מדבריו ככ"ז אל הרמב"ם דלח נגע בענין מלחמה ככ"ז על כן התחיל במלאכה כיון שגם פסוקי משום מלחמה אלו לא אחו אלא לענין דרך ארץ לחוד היו מתחילים בכרם שהוא המלאכה גדאמרן ע"כ התחיל במלאכה בפסוק של כי יקח איש אשה חדשה לקאת' יהיה לביטו כ"ל ודוק ועיין בת"ש להרב מהרי אדרב' דרך נחמד בזה יע"ש: עוד שם בדריטא הכ"ז וז"ל דבר אחר הכן בחוץ מלאכתך זה מקרא ועתה בשל' לך זה משנה אחר ובגית ביתך זה גמרא - ופשוטו שיהיו האל' עצמו במלאכה קודם שיא אשה כדי שיהיה לו מקום לפרנס את ביתו ולא יהיה לו רחיים בגואריו ואינו יודע מהיכן מתפרנס ויטיל את עצמו על הצורך וז"ש הבן בחוץ מלאכתך ורמו שיסדר מלאכתו שיהיה חוץ לביתו שלא ירגיל עצמו בביתו להתקוטט עם האשה ועתה שתיבה המלאכה במקום שדה לך - או אמר הכן בחוץ דהיינו במרישה ווריעה בשדות של אחרים ואח"כ ועתה בשדה הזמן ענמך שתיבה מלאכתך בשדה שלך ולא תהיה בשדות אחרים בשכירות וכיון שיש לך שדה לעבדה ולשמרה שתיבה מפרנסתך אחר כך ובגית ביתך זו חשה וכמ"ש שצ"ה ראה חיים עם אשה אשר אהבת ופי' חז"ל ראה חיים זו אומנות כדי להתפרנס עם אשה אשר אהבת - אל תהי עד חנם בריעך - הזהירו על הזריות והחריזות במלאכה ואמר לו אל תאבד זמנך בדבר שאין בו תועלת כגון אם יאמרו לך שבה אחי להיות עד בדבר אחד כיון שאין לך בו תועלת אל תהי עד חנם בדבר של חנם בריעך אעפ"י שהוא ריעך שאתה מתבטל ממלאכתך רק אם יתנו לך שכר המלאכה שאתה מתבטל הימנה שחפ"י שהאדם חייב להגיד מה שראה עב"ז אינו מחוייב להיותו בטל כדי לראות או לשמוע או חוץ דבר כדי שיעיד עליו והוא אל תהי עד חנם לא תכיון לראות כדי להעיד ואם נתפסית לראות אותו עדות כריך שצגיד בשפתך מה שראית כי אם לא יגיד וגשעונו ואל האמר כאשר עשה לי שלה רנו להעיד לי כן אעשה לו שלה להעיד ואפי' לאיש כשצלו כי בזה אתה עובר על לא תקום ולא תשור ודוק:

על־ שרה־איש־עצל עברתי ועל־כרם ארם־חסר־לב : והגה עלה־כלוי
קמ־שונים כסו פניו חרלים וגר־אבניו נהרסה : ואחזה אנכי
אשית לבי־ראיתי לקחתי מוסר : מעט שנות מעט תנומות מעט־חבק
ידים לשכב : ובאמת־הלך־דישך ומחסר־ך באיש־מגן :

חור לזרו על־המלאכה שהעצל מחמת עצלותו אינו נוטע כרם רק השדה שירש
אחלותיו ומתוך שאינו משתדל בעבודתו הנה עלה בשדה ההוא קמשוני שלא ככש
זמרש השדה ועלו בו עשבים רעים וכפו פניו חרולים וקוצים בסבת ההתרשלות
והעצלות וגם עברתי על כרם אדם חסר לב שאדם מורה היותו עובד אדמ' ומתוך
בך מפרי כפיו נטע כרם ומתוך היותו חסר לב הוא מאבד יגיעו לריק שגדר אבניו
אבני הפרס נהרסה ולהיות הכרם פרוץ הפל אוכלים את פרייו וייבזו זרים יגיעו
שנריך זריזות עם קניית לב ודעת לשמור יגיע כפיו ועמלו . ואחזה אנכי אשית
לבי שכיון פראיתי פעולת העצל ומה שאירע לו ומה שאירע ג'פ לחסר לב אנכי
אשית לבי נתתי לבי לדעת ולהבין ומתוך מה שראיתי לקחתי מוסר שלא להתעצל
רק מעט שימות דפינו שלא להשתקע בשגיה ואח'פ מעט תנומות להיות מתנמנם
חיר ולא תיר ולקוס כגבור מהרה ולא יהיה האדם מחבק את ידיו בלא שינה כדי
שמתוך כך תבא שינה לעיניו אלא מעט חפוק ידים כדי לשכב ולישן אלא כשתקפוץ
עליו השינה ינוס ויישן מעט . ובא מתהלך רישך בלומ' קודם שיבא העוני והריש
לך יתהלך ממך ומחסורך יתהלך כמו איש שיש בידו מגן להברית ממנו חיויה נזק
בן אתה בזריזותך תברית ממך הריש והמחסור והעוני . וי'מ ובא מתהלך מלשון
ובא השמש וסהר :

כה

נב־ אלה־משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך־יהודה :
כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר : שמים לרום
וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר :

יש מפרשים שאנשי חזקיה כשהעתיקו משלי שלמה ובאו למקום זה מצאו בו
דברים עמוקים שעליהם אמרו כבוד אלהים הסתר דבר וגם דברי' אלו הם
ההמשלים שהמשיל שלמה . ויש לפרש בפשוטו שהמשלים הללו אשר אמרו אותם
אנשי חזקיה בחכמתם כהרבו לעסוק בתורה ואמרו משלים הללו אמר שגם אלה
הם משלי שלמה אלא ששכחו וחזרו והעתיקו אותם אנשי חזקיה מלך יהודה ופסוק
זה הם דברי הסופר וכמו שפירש הראב"ע ז"ל ואמר כבוד אלהי' הסתר דבר שהאל'
אין לו רשות לחקור ולדבר בדברים שהם נוגעים אל כבוד אלהי' כמו מעש' בראשית
או מעשה מרכבה ונריך להסתיר דברי' אלו ולא לדבר בס' אלא לחכם ומבין מדעתו
וכן דרשו חז"ל לפי שהוא נוגע לכבוד אלהים לדרוש מה למעלה מה למטה וגו' .
עוד יראה כי האדם יראה לעיני' ואינו יודע דברים שבלב על כן כבוד המלכים הוא
שיהיו חוקרים ודורשים אמתת הדבר וה' יראה ללבב וחוקר כליות ולב על כן כבודו
הוא בענין הסתר דבר שמבלי שום חקירה ודריש' הוא יודע תעלומו לב ואם יסתר
איש

כסף צורף

איש במסתרים הוא יראינו. עוד איפשר צמ"ש חז"ל שהמתפלל אל יגזיח קולו בפילתו שנא' רק שפתי נעות וגו' וזוהי ילדק ג"כ מ"ש כבוד אלהים שכשישאלו ממנו דבר יהיה בהסתר ושפתי נעות וקולם לא ישמע. וענגד מ"ש כבוד אלהי' הסתר דבר אמר שמים לרום שכל הדברים האלקיים הם נסתרי' שמים לרום וארץ לעומק אין מי שישיג לעניינם וכנגד וכבוד מלכים חקור דבר אמר ולב מלכים אין חקר שלב מלך שמקיף כמה עניינים במדינת מלכותו. לאין חקר על כן צריך לחקור כל דבר ודבר כדי שלא יבא לטעות וזהו כבוד מלכים חקור דבר. עוד ירמוז שבענין שמים לרום שהוא מה למעלה מהשמים וארץ לעומק שהוא מה למטה מתחת לארץ אפי' לב מלכים מאן מלכי רבנן אין חקר שאפי' בקרב לבם לא הורשו לחקור מה למעלה מה למטה.

הנו סינים מבסוף ויצא לצורף כלי: הגו רשע לפני מלך ויבון בצדק כסאו: אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדלים אל תעמוד: כי טוב אמר לך עלה הנה מה שפילך לפני נריב אשר ראו עיניך:

אמר שהכסף שיש בתוכו תערוכת סינים לפעמים עושים ממנו כלי אצל אותו כלי אינו יוצא לצורף שהוא מטרה כסף כי בדאיתו אותו יאמר שיש בו פשולת וכשיסירו הסינים מהכסף אז יוכלו להוציא אותו כלי בפרהסיא בפני הצורף ואין בו שום חשש כן צריך להסיר הרשע מפני המלך שלא יהיה לפניו אותו סיג ועל ידי כן מתכוון מלכותו בצדק כי גם שלפעמים עומד דשע בבית המלך ואינו עושה רושם עם כל זה אינו נכון כסא המלך אצל אס הוא כדמיון הכסף שיוצא לצורף כנ"ל אז יבון בצדק כסאו. אל תתהדר לפני מלך. ירצה מה שהזכיר התנא לשנא את הרבנות ואל תתודע לרשות לכך אמר אל תתראה עצמך שבע ומהודר בעיני המלך והשרים וזוהי כשישאלו מאת המלכות שום דבר אל יכניסו אותך בכלל גדולי העיר להעמיד עליך מהעול שהטיל עליהם המלך ואם תתהדר לפני מלך יכללו אותך עם הגדולים ונשאו אתך בעת צרתם. עוד יאמר שלא יתנהג האדם בגדולה ואל יתהדר לפני המלך וגם במקו' המיוחד למושב הגדולי. אל תעמוד שם אפי' בזמן שאינם שם שיש לך לחוש פן פתאום יבואו שם ותהיה צריך לקום וללכת מפניהם וגם ירמוז אל תעמוד דלא מיבעיא ישיבת קבע אלא אפי' בעמידה שהיא דרך עראי ואקראי וגם דרך שפלות אל תעמוד. ואיפשר שחוזר זה אל מה שאמר אל תתהדר לפני מלך ובזמן שאתה מהודר בבגדי כבוד אל תעמוד במקום הגדולים כי טוב אמור לך עלה הנה שתהיה מוזלזל בעיניה' ומתוך זלזולך הם דנים שכלכתך אליהם אתה עולה במעלות יותר טוב הוא זה מהיותך מהודר בפניהם ובערך הדורף יהיה כל דבר שיאמרו לך ואינו כפי ההידור ש"ך יהיה השפלתך לפני נדיב אשר ראית בעיניך שהוא נדיב ועל נדיבות יקום והשפלתך לפני קשה כשאלו. עוד ירמוז על יצה"ר שהוא מלך זקן אל תתהדר לפניו כי יחטיא אותך וצריך אתה להכניע עצמך שלא תתגאה ותחטא ואל תחזיק עצמך לצדיק לומר הני גדול הערך בשם הגדולים בארץ אלא הוי דן עצמך כמוטא והוי ירא חטא ובמקום גדולים וצדיקים אל תעמוד לדמו' עצמך להם כי מתוך שתחזיק עצמך

מצמך לשפלי הערך תשתדל להשלים כפסף במאל מאל וטוב אמור לך עלה הנג
במעלות הנפש מהיותך מחזיק עצמך ללדיק ונורס לעצמך השפל לפני נדיב שהו'
ינה"ט כמ"ט דוד ורוח נדיבה תסמכני על ינה"ט וזה ימשך לך מגופה עינים אשר
ראו עיניך אינו דבר שאין אתה רשאי בו ולכן אל תתהל לפני מלך זקן הוא הינה רי'
וכפי פשוטו אמר טוב שישב האדם בשפל המקומות ויאמרו לו עלה הנה ממה שישב
בראש ובבא אח"כ פדיב אשר ראו עיניו שראוי לחלוק לו כבוד מחמ' נדיבותו ותלטר'
להשפיל עצמך להוסיבו בראש העפ"י שהשפלה זו אתה עשית מעצמך כי לא אמרו
לך השפל למטה אלא מהשפילך אתה ברגונך לפני נדיב אשר ראו עיניך שהוא ראוי
לישב בראש וחלקת לו כבוד עכ"ז יותר טוב אמור לך עלה מזה :

אל- תצאל רב מהר פן מהתעשה באחריתך בהכלים אתה רעך :
ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל-הגל : פן יחסרה שמע ורבה
לא תשוב : תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על-אפניו : נוס' זהב
והליכתם מוכיח חכם על-און שמעת :

זהוהיר על המחלוקת שאין דבר טוב יוצא מתוך מריבה כד"א וכי יריבון אנשים
והכה ה'ש את רעהו לכך כשתראה הריב בעיר בוער אל תלא לריב מהר
כשתראה לרעך שמכלים אותך בדברים לא טובים אל תלא לריב מהר לחמר ריב
אלא הוימן הגפלים שמא באחרית הריב לא תוכל עשה עמו כלום ויהיה הריב
לתוהו ויהי פירושו כאילו אמר אל תלא לריב מהר בהכלי' אותך רעך פן מה תעש'
באחריתו ויהיה מה מלשון ונחנו מה כלומר פן דבר של הכל תעשה באחריתו
עוד יאמר אל תלא מביתך לעזור לריב שבין אדם לחבירו כי כיון שאתה מתקוטט
על הריב שנתקוטט עם רעך מה תעשה אח"כ בשיכלי' אותך רעך ויבייש אותך
בדברים קשים אותו שזאת כנגדו מה תוכל לעשות עמו כשכבר דבת עמו ריבי
רעך ונהפך הריב עמך ועליך ואפי' בזמן שעיקר הריב עמך שיש לך דין עם חביר'
ריבך ריב את רעך כאלו הוא רעך חביב עליך ולא תרבה כנגדו שפת יתר לזכור לו
מעשיו הראשונים כי זו היא אונאת דברים וז"ש סוד אמר אל תגל כלומר להזכיר לו
סוד דברים מפוסים שעשה מעשה אחר אל תגל פן יחסדך שומע דקי"ל כל הפוסל
במומו פוסל ובראותם שאתה מוכיר לו מומיו יחסדך ויחרפך שומע שיש בך אותו
מום ודבתך לא תשוב שיאמרו שהמום שנתת בו הוא המום האמיתי שיש בך ומה
שחמרת עליו היה שקר כי הפוסל במומו פוסל כמו שאמרנו הפוחי זהב במשכיות
כסף ירנה כשם שתפוחי הזהב שהמשכיות והריקומי' הם של כסף עם היות שאת'
הציורים ושכיות החמדה הם מיפים אותם התפוחים עכ"ז העיקר הוא הזהב בלי
ציורים ולורות ואע"פי שיעקר תפארת התפוחים תגלה מתוך המשכיות של כסף
עכ"ז העיקר הוא הזהב כך הדבר שהוא לבזר על אפניו והוא מאולר על הנהגתו
כפי הראוי להיינו מוכיח חכם על און שומע' הוא הגון ויפה כתפוחי הזהב במשכיות'
הכסף שהמוכית הוא דומה לתפוחי הזהב ולכנס זהב וחלי כתם ממולא ב' שבכותיו
והאון שומעת כמשל אל הציורים המפארים ומשפחים הכלי כך הם מוסיפים שבת
באיש המוכיח כיון ששמע לתוכחתו ועכ"ז העיקר הוא תלוי במוכית שדומה לתפוחי

כסף צרוף

זהב אם ישמעו ואם יחדלו:

**בַּיְנָתָהּ שְׁלֹגֵי בַיּוֹם קָצִיר צִיר נֶאֱמָן לְשִׁלְחוֹ וּנְפֹשׁ אֲדֹנָיו יָשִׁיב: נְשָׂאִים
וְרוּחַ וְנִשְׁם אֶן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמִתְת־שָׁקֶר: בְּאַרְךְ אַפִּים יִפְתָּח
קֶצֶץ וּלְשׁוֹן רֶכֶה תִּשְׁבֶּר גֶּרֶם:**

אמר שְׁעִיקָר שְׁלִימוֹת הָאֵלֶּם הוּא שִׁשְׁלִים נִפְשׁוֹ וְרוּחוֹ לְהַשִּׁיבָה אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
נִתְּנָה לוֹ כִּמוֹ שֶׁנִּתְּנָה בְּטַהֲרָה וְכִמוֹ שֶׁנִּתְּנָה שֶׁלֵּג בַּיּוֹם קָצִיר תֵּעָרֵב לִנְפֶשׁ
לְהִקָּר אֶת הַחֹס כִּךְ כְּשֶׁהָאֵל בָּא לַעֲבֹד אִם הִיָּה צִיר נֶאֱמָן לְשׁוֹלְחֵיו וְלַעֲמוֹת מִה שֶׁבָּא
לַעֲבֹד לְהַשִּׁלִּים נִפְשׁוֹ עֲשֵׂה שְׁלִימוֹתוֹ בְּאִמּוֹנָה וּנְפֶשׁ הַלֵּב שֶׁנֶּתַן וַיִּזְרֶה הַקָּדוֹשׁ בְּקִרְבּוֹ
יֵשִׁיב בְּשׁוּבָה וְנִתְּנָה אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה לוֹ יֵעָרֵב לוֹ כְּנֶגֶת שֶׁלֵּג לְאֵדֶם בַּיּוֹם קָצִיר
וְכַדְמִיּוֹן הַנְּשִׂאִי וְהָרוּחַ שֶׁנִּתְקַשְׁרוּ שְׁמִים בְּעִצְיָא וְנִמְטָר אֵין שְׁהִכְנוּת שֶׁל הַגֶּשֶׁם יִשְׁנֶם
וְהַעֲיָקָר אֵינֵינוּ כֵּן הֵיִשׁ הַמִּתְהַלֵּל בְּמִתְת שָׁקֶר דִּהְיִינוּ הַמִּתְהַלֵּל בְּעֵה"ז בְּעוֹשֶׁר וּנְכַסִּי
וְכַבּוֹד שְׁאֵעָפִי שְׁכִתּוֹב בָּהֶם זֶה מִתְת אֱלֹהִים הִיא עֵכָ"ז זֶה אֵינוֹ עִיקָר כִּי אִם הַכְּנָה
לְהַשִּׁיב הַשְׁלִימוֹת וְיִי שְׁקִנָּה מִתְת זֶה וְלֹא הִגִּיעַ עַד עִיקָר הַשְׁלִימוֹת לִהְיוֹת צִיר נֶאֱמָן
לְשׁוֹלְחֵיו הוּא נֶקֶד מִתְת שָׁקֶר כִּיּוֹן שֶׁהִכְנוּ לוֹ הַכְּנָה לְהַשִּׁיב הַשְׁלִימוֹת וְעַדִּיין הוּא
מִבְּחוּץ וְנִשְׁם מִהֲרִי' הַחֲסִיד מִלְּהִי כְּתוֹב עַל זֶה וְזֶה לְכַתִּיב כְּנֶגֶת שֶׁלֵּג בַּיּוֹם קָצִיר
צִיר נֶאֱמָן לְשׁוֹלְחֵיו וּנְפֶשׁ אֲדֹנָיו יָשִׁיב הַבָּא לְשִׁמּוֹעַ דְּבָרֵי תוֹרָה מִפִּי מַתּוֹרֵגְמָן נֶאֱמָן
שִׁיֵּאמֶר בְּשֶׁם אֲוִמְרוֹ וְאִם הוּא בְּקֶבֶר נִפֶשׁ אֲדֹנָיו יָשִׁיב שְׁבוֹרֶם כְּשִׁאֲוִמְרִים דְּבַר תוֹרָה
נִשְׁמָו שְׁמִשִּׁיב הַקָּדוֹשׁ נִפֶשׁ רַבּוֹ לְרַבּוֹ וְדוֹבְבוֹת בְּקֶבֶר שְׁפִתּוֹתָיו וְסִמָּךְ לוֹ הֵיִשׁ מִתְהַלֵּל
בְּמִתְת שָׁקֶר זֶה דּוֹמֶה לְשׁוֹלַח כְּדָקָה בִּיד גֹּאֲמֶר וְהוּא אֲוִמֶר אֲדֹנָי שׁוֹלַח אֶת זֶה אֲבָל
צִיר הֵיִשׁ שֶׁהָר אֲוִמֶר אֵלֵי נִתְתִי מִשְׁלִי וְכֵן מִי שֶׁאֵינוֹ אֲוִמֶר דְּבַר בְּשֶׁם אֲוִמְרוֹ עֵכָ"ל בְּאֵר
אֲפִים יִפְתָּח קֶצֶץ אֲמֶר שְׁאֵעָפִי שֶׁהָאֵדֶם יִחַטֵּא וְאֵשֶׁם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ מִ"מ אֵלֵי יִתִּיאֵשׁ
לֵין הַרְחִמִים כִּי הַקָּדוֹשׁ הָרֶךְ אֲפִים וְצִמְדָה זֶה יִפְתָּח קֶצֶץ שֶׁל עוֹלָם לְהַאֲרִיךְ לְאֵדֶם
עַל רַעְתּוֹ וּלְשׁוֹן רֶכֶה שִׁיעֲסוֹק הָאֵדֶם בְּדְבָרֵי תוֹרָה תִּשְׁבּוֹד מִדֵּת הַדִּין הַקָּשָׁה כְּעֵלֶם
שְׁאֵעָפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ מִלְּהִי אֲפִים וְגַבִּי דִּלְיָה עֵכָ"ז לְשׁוֹן רֶכֶה בְּתַפִּלָּה וְצִמְדָה וְצִמְדָה
יִשְׁכּוֹךְ שִׁיחָה לִפְנֵי אֵל וּמִבְטָל כָּל הַגְּזִירוֹת קִשּׁוֹת וְרַעוֹת וִי"מ תִּשְׁבֶּר גֶּרֶם כּוֹטְרִיקוֹן
הַיְּהוּדִים שֶׁל בֵּית רַבִּין גְּזִירוֹת רַעוֹת מִבְטָלוֹת וְזֶהוּ לְשׁוֹן רֶכֶה ר"ל הַבֵּל פִּיהֶם וְלִשׁוֹן
שֶׁל הַתִּינוֹקוֹת הַעוֹסְקִים בְּתוֹרָה בְּבֵית רַבִּין מִבְטָלוֹת כָּל גְּזֵרָה רַעָה:

**דְּבִישׁ מִצֵּאת אֶכֶל דִּיךָ פֶּן תִּשְׁכַּח עֲנוּ וְהִקְאֵתוּ: הִקְרָה רִגְלֶךָ מִבֵּית רַעָה
כִּי יִשְׁבַּעְךָ וְשִׁנְאֶךָ: מִפִּיךָ וְחֶרֶב וְחֶץ שֶׁנֶּן אִישׁ עֲנָה בְּרַעְיוֹ עַד שָׁקֶר:
יִרְצֶה** שְׁאֵעָפִי שֶׁמִּלְּהִי דְּבַשׁ דֶּרֶךְ מִלְּהִי בְּלִי כֶסֶף וּמַחִיר אֲכֹל מִמֶּנּוּ דִּיךָ כִּי
תִּשְׁאֵר יִשְׁאֵר לָךְ וְהַרְבּוֹי יִאֲבֹד מִמֶּךָ הַכָּל כִּי תִשְׁבַּעֲיָנוּ וְהִקְאֵתוּ וְהוּא נִמְשָׁל
לְחַכְמוֹת שֶׁלֹּא תִאֲבֹד וּמִכָּךְ בְּחַכְמוֹת חֲלוּטוֹת וְצִלְמִיּוֹדֶם דֶּק תִּקַּח מֵהֶם הַמִּצְטָרֵךְ
לְשִׁלְימוֹת יִפְשֹׁךְ וְהִקְרָה רִגְלֶךָ מִבֵּית רַעָה פֶּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מִבּוֹאֵר שֶׁלֹּא יִרְגִּיל הָאֵל
עֲלֵמוֹ לִיכְנֶס תְּמִיד בְּבֵית רַעָה הַחֲפִיץ עֲלָיו כְּגוֹפוֹ כִּי הוּא לוֹ אֲוִב וְרִיעַ פֶּן תִּהְיֶה
הַחֲבִיבָה הִיא לְשִׁנְאָה וְאֵל פֶּשֶׁר שְׁרָמוֹ עוֹד שֶׁאֲבַסְנָא פּוּגֶה וּנְכַסֵּם וְלִרְיָךְ הָאֵדֶם
שֶׁנִּתְאָקֵן בְּבֵית רַעָה שֶׁלֹּא יֵלֵךְ מִבֵּית אֲבַסְנָא שְׁלוּלָה אֲמֶר הוּקָר רִגְלֶךָ מִבֵּית

רִיךְ

רעך ולא אמר הוקר רגליך לבית רעך לרמוז כשאתה יושב בבית רעך השמר לך פן יחרה לך איזיה דבר ותרצה לצאת משם לזה אמר הוקר רגליך שלא לצאת מבית רעך פן אחר שהביעך שובע אכילה ישנאך על שיצאת משם ויהיה מטיל מוס בך או תהיה מטיל מוס בו מחמת השנאה והוא עון גדול המוזא שם רע לחב רוכי מפין ומרוב וכן שנון איש עונה ברעהו עד שקר כלו שמוצי' שם רע לחבירו ומעיד בו במה שאין בו ולכן צריך שלא יפגוס ולא יהיה נפגס וי"מ שהמכה ברעהו במפין ומרוב הוא בטוח שלא יחטיא השערה בהכחיתו אבל תשיגהו בושח ופחד בהכותו אותו אל פניו. אמנם המכה בחץ הרחק מאד יגלל מלבושה ופחד כי אין ראהו אבל הוא מסופק אם יכוין להכותו בחץ הקוא אם לאו והאיש העונה ברעהו עד שקר תרוייהו איתנהו ביה שממית בודאי וגם הוא במסתר פנים ממנו להגלל מהבושה והוא קולע אל השערה ולא יחטיא:

שן רעה ורגל מועדת מבטח כונר ביום צרה: מערה כנר ביום קרה
חמץ על נתר ושר בשרים על לב רע: אסרעב שנאה האכילהו
לחם ואם צמא השקהו מים: כי גחלים אתה חתה על ראשו ויהיה
ישלם לך:

הכוונ' עמ"ש בגמ' דוק בכדי ותשכח כנגדי כלו' שכשהאד' אוכל' יל' כח ברגליו וע"כ אמ' שכשהשן רעה השרע' דלא אכל' ומדק כל צרכא: הרגל היא מועד' ש"ן בו כח להשען עליה וכדמיון הרגל מועד' בשע' שהי' רצה ביום צרה ורוצ' לרזן ולברוח והיא מועד' מסיב' השן רעה שלא אכלה כל צרכה וכמלא שכיין שהועד הרגל הדר' עבה לו כזק במקו' שהיה רוצה ממנו תועל' כך הוא מי שבטח כבונד יהיה לו לעזר' והפך לו לרועץ והוא יזיקנו יותר ביום צרתו כדמיון הרגל המועדת. מעדה בגד ביום קרה אמר כמו האד' שמוסיר בגדו ביום קרה ורוצה לתת ע"יו חוץ על גת' להסיר כתמים שבו ובדאי שזו סכלות גדולה אעפ' שמכוין להסיר הכתם מבגדו עכ"ל לא ראו' לו לעשות כך ביום קרה כי כל תשחית דגופא עדיף וזה רוצה לתקן מלבושו ולקלקל גופו ביום קור כי אין כסות בקרה כך הוא דומה השר בשירים על לב רע שרוצה לשמח גופו ולהכאיב נשמתו כי בערך המלבוש הטפל אל הגוף בן הגוף טפל אל הגפס ומי שיש לו לב רע כי לא טהור צריך שיעסוק בתורה המשמח לב וכפס ולא לעסוק בשירים וגו' ליש לשמח הגוף ואש יצה"ר שהוא שונאך הוא רעב ותאב לעבור עבירה דהיינו הלב רע שהזכיר מה תקנתו האכילהו מלחמה של תור' ואם צמא השקהו מימי התור' כמ"א חז"ל אם פגע בך מנו' זה משקהו לב"ה כי ע"י התור' גחלי' אתה חות' על ראשו שר"ה נמשלו לאש הלא כה דברי כאש ואם ברזל הוא מתפעפע באש והי' שלם לך ישלימינו לך שיהי' נשמע ונכפוף יצה"ר ליה"ט וגם רמז שמלבד שתנצח בתורה מלחמת היצה"ר הקב"ה ישלם לך זכות עסק התור' שעסקת' וי"מ מעדה בגד מלשון עדי ואמר שהמעדה בעצמו עדי יקר של לבוש דק משי ושם והקמה ביום קרה הכה חיצונו יהיה מכובד ויבקרבו תהיה צרת הקור ויטער בו וכאשר ירבו החמץ עס' הנתר להסיר כתמי הבגדים הבגד ינקה כי סר ממנו הגגע אמנם שרוף ישרף בתוך הנתר והחומץ אשר יכוסם בהם כן הוא באמת

בסוף צרוף

בצוגד שהא סר בשירים ומשלים על ענין ההצלחה הנפשית עם לצרע בי צפון
יענה ולבו כל עמו מראה תומה ותחתיה ערמה :

**רוח צפון תחולל גשם ופנים נועמים לשון סתר : טוב שבת על פנת צפון
מאשת מדינים ובית חבר :**

ירצה שרוח צפוןית מונעת הגשמים כמ"ס צגמ' כל מ' שנה שהיו ישר' במדבר
לא נשבה להם רוח צפוןית כי היכי דלא ליצדדו ענני כבוד למדנו שרוח
צפוןית מפזרת העבים וכיון שכן לא יורידו העבים מטר ואמר כשם שרוח צפון
נפכב הגשם כך מי שצאים לומר לפניו לשון הרע והוא מראה להם פנים נועמים
הוא מונע הלשון הרע כי צראותו שזעמו פניו שוב אינו הולך לפניו בדברי רכילות
ולשון הרע ורש"י ז"ל פי' רוח צפון יבדל ויחולל הגשם וכפי זה יאמר שהפנים
נועמים של הביתך נולדו מהוך הלשון הרע שאמרו לו בסתר געל כן הוא מראה לך
פנים נועמים עוד פי' רש"י ופנים נועמים פני הקב"ה נועמים כשיש מספרי
לשון הרע עוד יראה להזהיר להדס על שלום הבית במח"ל תגרא בביתא כי קרייא
לשומעמי ולזה הקדים ואמר שתברח מן הקטטה שאפי' שתגא מהבית ותשב על פנת
גג ויש לך חשש פן יפלו עליך מי הגשמים שם על הגג מ"מ טוב לשבת על פנת גג
מלשבת בבית מקורה עם אשת מדינים שתתקוטט בביתך לפי שחש הגשמים יש
לו הרובה כי רוח צפון תמנע הגשם והגשם חלף הלך לו אבל המריבה תמשך ופנים
נועמים בבית חבר גורמים לשון סתר ורכילות לכך הרחק מן הכיעור וטוב לך
לשבת על פנת גג תחת הגשמים מאשת מדינים או בית חבר שיש לך דין ודברים
וקטנות הרחק מקטנות ומריבות שהמחלוקת מכלה כמו התולעת את השמשמין :

**מים קרים על גפ' שעפה ושמועה טובה מארץ מרחק : מעין נרפש
ומקור משחר צדיק מטל פני רשע : אכל דבש הרבות לא
טוב וחקר בברם כבוד : עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר
לרוחו :**

ירצה שהאלים הצא מן הדרך עייף ונגע ונמא למים אם ישתה מים כדי שביעה
יבא ליד סכנה ולכן צריך שישת' מעט מעט כדי שלא יזיקנו וכן השמועה
ג' זה הצאה לאדם פתאום עומדת באוזניו ויש סכנה לאדם ועל דרך זה נז"ל
אל תכנס לביתך פתאום כהוא עובדא דצגמ' ולכן צריך שהשמוע' טובה יאמרוה
לאדם מעט מעט כדי שלא יזיקנו וזה הוא דמיון שיהלמים קרים אל העיף ולשמוע'
טובה מארץ מרחק מעיין נרפש וגו' חז"ל דרשו כשם שהמעין נרפש והמקור
משחת כך צדיק מטל פני רשע וכשם שאיפשר למעיין להרפש ולמקור להשחת
כך אי אפשר לצדיק להיות מטל פני רשע ולכאורה נראה דבריהם סותרים זה את
זה אמנם לע"ד שכוונתם לדרוש שהמעין הן אם ירפשו אותו רפש וטיט הוא
נרפש לפי שעה ולסוף שעה יודוך ויחזו לנקיותו וזכוהו כך הצדיק אם תראהו שמת
לפני רשע לשעה לא יהיה לעולם לא יהיה נרפס ומט לפי שעה ואח"כ יחזור הצדיק
לאיתנו ותגהו הראשון ע"י שבשהמעין המקלח הוא נרפש והמקור של אותו מעין
הוא

הוא משח' הוא דע כפול כי בזמן שהמקור הוא מתוקן אע"פ שהמעין היוצא הומינו יהיה נרפשיש לו תקנה כי בעוד שעה שיקלחו ממנו המים הבאים מן המקור יחזרו המים בתקין אמנם אם עיקר המקור הוא מתקלקל אז אם יהיו נרפשים המים שיש במעין אין להם תקנה וכן כשהלדיק מט הוא רעה אחת וכשהוא מט לפני רשע וכנענע תחתיו הוא דע כפול שיהיה רשע מכתיר ומשחית הול הלדיק ויש לבארו עוד שהרשע רע לשמים עונשו גדול ואם הוא רשע שמכניע את עם לדיק עונשו כפול שכל ישראל הם מעין טהור בנשמותיהם החלוצות מכסא הכבוד והרשע במעשיו הרע' עושה המעין ההוא נרפשיש וכשהלדיק מט לפני רשע שהרשע מתגב' עליו עושה המקור משחית דהיינו מקור מים חיים שהוא הלדיק כי דברי פי חכם חן להישיר את בני דערו והוא ירא להו' יחו על פניו מחמת יראה ומהמוטט וכנענע לפניו כמלא המקור משחית וסמך לזה אכול דבש הדבות לא טוב לרמוז לרשע המתגדל על הלדיק שהע"פ שיראה עצמו כמלכית דרכו ודבש וחמאה יאכל מ"מ הדבות לא טוב כלומר להרבות ולגדל עצמו על הלדיק לא טוב כי חקר כבודם של הלדיקים כבוד הוא הכבוד האמיתי וכבוד הרשעים הוא כבוד מדומה שאין כבוד אלא ללדיקים שנ"א כבוד חכמים ינחלו עיר פרוצה וגו' ירצה שהאדם נק' עיר קטנה כמ"ש שעה וכשם שבעיר מוקפת חומה והיא פרוצה אין לה הנאה מחומתה וכמאן ליתיה דמייא כיון שיש בה פרצה אחת אע"פ שכל שאר החומה קיימת אין בה ממש כך עיר קטנה שהוא האדם בהיותו פרוץ בענין אחד אשר אין מעצר לרוחו לכבוש את יצרו הרי הוא נפגם בכולו או יאמר איש אשר אין מעצר לרוחו שאינו גובר ועוצר לרוחו ונשמתו לעשות לה משמרת שלא תתלכלך בפריצת מצוה אחת ממכותיה של תורה הרי הוא כאילו פרוץ פרץ גדול בכל התורה וכאילו אין לו חומה סביב או יאמר שעיר פרוצה בעצירות ואין לה לדיקים המגיני' עליה בחומה כד"א חומה היו עלינו כמא' חז"ל אף הק"ב שנק' איש מלחמה כב יכול אין מעצר לרוחו לעצור בעסו ולהדיח מעליהם הרעה ח"ו :

כו

בשלג' בקיץ ובמטר בקציר כן לא נאווה לכסיל בכור : בצפור לגוד
בדרור לעוף כן קללת חנם לו תבא : שוט לסוס מרג
לחמור ושבת לגו כסילים : אלתען כסיל כאולתו פן תשוה לגו
אתה : ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו : מקצה רגלים חכם
שתה שלח דברים ביד כסיל :

אמר שהשלג בימות החמה האל' יראה לעינים כי טוב ויפה הוא וכן המטר בימי הקציר וחס להם וברדת המטר ימלאו מנוח לפי שעה : אמנם כפי האמת הוא נזק גדול שהקציר מתקלקל במטר וכן פירות הקיץ יתקלקלו בשלג כן הכבוד שיש לכסיל שהו' הרשע שנכנס בו רוח שטות וחטא אע"פ שתרף לפי שעה שהשביח ונתגדל באותו עושר וכבוד הגה באהרית הימים יהיה אותו כבוד ועושר לרעתו ולא נאווה לו אותו כבוד כי בעושרו ירוס לבבו וישכח את ה' אלהיו יותר ויותר ונמז' עושרו לרעתו : כלפור לגוד כדרור לגוף וגו' ירצה כמו שהלפור הפורח כשהוא נח הוא כדי לגוד משם אה' כגד' שיהיה לו כח לעוף ובן הדרור הדרה צבתיס אינה

בסוף צרוף

כמה ע"ג הילן אלא כדי לעוף משם אחר מטמחה ותעוף אלא לחזור לקנה שיצאה ממנו כן קללת חכם אינה נחה בשום מקום אלא חוזרת לעוף לקנה ומקומה שיצאה משם וזה רמז הקרי לו תבא שתחזור לו ממקום שיצאה הקללה שם תחזור לבא שוט לסוס מתג לחמור וגו' יראה שהכסיל הוא מערך שפלי יותר מהסוס והחמור כי הסוס אינו צריך הכאה רק שיראו השוט לחוס הוא מרגיש ולא יבא לידי הכאה והחמור שהוא פחות ממנו צריך מתג לילך בו. אמנם הכסיל צריך שבט לעיקר גופו כדי להחזירו למוטב. עוד יאמר כי השוט לסוס צריך שיקח כל רוכב סוס שוט אחד וכן מתג לחמור שהוא הרסן צריך מתג אחד לכל חמור אמנם הכסילים שהם ההטאים בנפשותם שנכנס בם רוח שטות שבט אחד יספיק לכל הכסילים דהיינו שבט מוכר והוא דבר שזה לכולם ולא יצטרך שבט אחד לכל אחד. אל תען כסיל באולתו כשאתה מוכיח גחול בשבט מוסר ודברי תוכחה והוא מחרפך בדברי אל תענהו להשיב לו את חירופיו פן תשוב לו גם אתה עם היותך חכם ומבין דעת כל השומע את חירופיו יהיה מאמין לו ולזה אל תענהו באולתו ותהיה שותף לו גם אתה. אמנם ענה כסיל באולתו בחמור לו דברים טובים ורבים ודברי כבושי המשכרים את הלב שלא יהיה חכם בעיניו להלך אחר מרא' עיניו לכל אשר ישאלוהו עיניו כי בזה ישוב ממטחתו ורפא לו. עוד ירא' שכשתראה כסיל מדבר עם אחרים זולתך ואינו מדבר עמך אל תענהו דבר כפי אולתו שהוא מדבר אע"פ שכוונתך להרחיק אולת קשורה בלבו מ"מ יש חשש פן תשוב לו גם אתה שמתחלה אתה חשוב בעיניו כיון שלא פנה עיניו לדבר אליך אותם הדברים של אולת ולבסוף שפנית עמך להשיבו מבלי דברו עמך תשוב לו גם אתה כאחד המדברים עמו אמנם ענה כסיל באולתו כשהוא מדבר עמך דברי אולת שאם לא תשיבהו יהיה חכם בעיניו ויאמר כי נצחך ברב חכמתו שלא יכולת להשיבו דבר. וחזל דרשו כאן במשא ומתן אבל בד"ת ענה כסיל פן יהיה חכם בעיניו. מקנה דגלים וגו' יראה מי שאינו רוצה ליגע ולילך לעשות מעשהו ע"י עצמו אלא ע"י אחרים כדי להרויח יגיעת דגליו ומקנה דגליו כלומר קוצצם שלא ילכו למעשהו סופו להיות שותף חמם צריב וכוס התרעילה למה שהוא פוגע לפעמי' בכסיל ושולח דבריו ביד כסיל ואינו עושה שליחותו כהוגן ובמקום תקנה תמשך לו קלקלה נמצא שותף חמם ודרך רש"י ז"ל ידוע:

דליו שקים מפסח ומשל בפי כסילים: כצור אכן במרגמה פננותו
לכסיל כבוד: חוח עלה ביד שבור ומשל בפי כסילים: רב
פחולל בל ושבר כסיל ושבר עברים: כבלב שב על קאז כסיל שוטה
באולתו: ראית איש חכם בעיניו תקנה לכסיל ממנו:

המפרשים ז"ל פירשו שהפסח גבהו שוקיו אהת מחבירתה ואינן דומות זו לזו ואינו יכול ללכת בשוה כן המשל בפי כסילי' אינו דומה למשל ואינו תסכים עמו. ואיפשר לפרש עוד שיש ב' מינים בפסח יש שהוא פסח מחמת הרגל שנחמקה או שנתכוונה ונמצא הרגל האחד גבוה ופוסט הוא. ויש מין אחר ששתי רגליו במקומם עומדות אלא שבמקום תבור השוק בוקה לאטמאנתו וכו' וכו' ונמצאת

ונמלאת שוק אחת גבוהה מחבירתה ואז ידלג הפסח. אמר שע"ה שדמיון המשל
בפי הכסיל תרתי לריעותא איתנהו ביה כמי שהולך פסח מחמ' רגליו כאמו' ויוסף
עליו רעה על דעתו שדליו וגבוה גם כן השוקים אחת מחבירת' מאותו אדם הפסח
מחמת הרגלים עצמם כן הכסיל מחמת עצמו גם בדברו הדברים כפשוטן מבלי
שום משל ומליצה פסח הוא כי אין בדבריו תבונה כל שכן בדברו דברי משל ומליצ'
של חכמה שהוא פסח מב' צדדין מן הרגלים ומן השוקים כלומר שאין בהם שום
ממש כלל ועיקר. כצורך אבן במרגמ' וגו' חז"ל דרשו המלמד תורה לתלמיד שאינו
הגון כדורק אבן למרקולים. ורש"י ז"ל פי' מרגמה שהוא הוכדה בלעז פי' כפ הקלע
והכי קאמר כמו שהאבן שזוררין בקלע לא להתקיים היא שם שבאותה שעה עומד'
להורק כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא. ועוד יש לפרש כמו האבן שזוררין
אותה במקום המרגמה להיותה למוטרה לחצים או לאבנים הנזרקים ורוממים בה
שאין אותו צורך אבן מתקיי' שם כי בהשלכת אבן אחת או שתיים או חץ אחד או שנים
על אותו צורך אבן אע"פ שהיא קשורה היא ניתרת מקשירתה כך הנותן לכסיל
כבוד אינו מתקיים אותו כבוד בידו. חוץ עלה ביד שכור ירצה שהשכור בשכרותו
עובר על גנת וורדי' ושולח ידו לחתוך וורד אחד להריח בו ומרוב שכרותו לא יוכל
לכוין בורד כי אם בקולים אשר סביבות הורד ונמצא שעלה ביד השכור עקיפת
החוט ולא העיקר שהוא הורד כן הכסיל כשאומרים לפניו דבר של ממש שיש בו ריח
וטעם כמו הורד וכדי להמתיק הענין אומרי' אותו בדברי משל ומליצה הנה הכסיל
אינו מעלה בידו עיקר הדבר שיש בו ריח רק המשל בלבד אשר אין בו ממש שהוא כמו
החוט זהו מה שעלה ביד הכסיל בלבד עוד יאמר כמה מגונה השכור שבשכרותו
הוא שולח ידו ליקח וורד א' ולא יעלה בידו כי אם החוט ולא עוד אלא שנאמר למשל
בפי הכסילים והלואי בפי בני אדם של צורה אלא גם בפי הכסילים הוא למשל
ולשנינה ואומר לכל שכור הוא. רב מחולל כל איפשר לדרשו נקשר לסוף הפסוק
של מעלה כפי הפי' הראשון שאמר שהכסיל אינו תופס בעיקר הדבר כי אם במשל
ומשל בפי כסילים שהם אומרים רב מחולל כל הקב"ה יצר את הכל בחכם בכסיל
ועתיד לתת שכר לכסיל ושכר לעוברים על תורתו כי לא תהיה ברא העולם ויצר
לב האדם רע על כן לא ימנע הקב"ה טוב מכל היצורים בין כסילים בין חכמי' זהו
משל שגור בפי כסילים ומתוך כך אינו שב מרשעתו וככלב שב על קיאו כן הכסיל
שונה באולתו לחטוא ורמו כסיל שונה באולתו דהיינו עבר עבירה ושנה בה באותה
עבירה עצמה נעשית לו כהיתר והורגל בה לכלב שהוא רעב תמיד שעליו נאמר
יודע צדיק דין דלים וכל מה שמוצא ממחלל ערב לו ועל האמת מה שהם אומרים
רב מחולל כל הוא בכוונה אחרת שהקב"ה חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח כי
הכל הם צוראיו ומאריך אפו לתת שכר טוב לכסילים ולעוברים על דבריו ית' שמה
יעשו תשובה והכסילים לוקחים המשל בפיהם ולא הגיעו לאמתות הענין. ראית
איש חכם בעיניו וגו' אמר שמי שאינו מקבל תוכחת ומוסר ממי שהוא גדול ממנו
והוא מחזיק עצמו לחכם יש תקוה לכסיל שהוא היצה"ר הנק' זקן וכסיל יש לו חלק
באותו אדם כיון שלא שמע לקול מורים. עוד ירצה ראית איש חכם את הנדיק ואת
להתעסק בענייני החכמה וראית איש חכם שממראה עיניו ישפוט את הנדיק ואת
הרשע לדעת את דרכם אשר הם הולכים בה אם ראית ונתת לבך לדבר הזה תקוה
לכסיל

כסף צרוף

לכסל ממנו יש תקוה אפי' למי שיהיה כסיל שנכשל בעביר' יש תקוה ממנו מאותו חכם שמתוך הסתכלותו יש מרפא לחטאיו וסכלותו • עוד יראה כמו שראית שחכמ' החכם היה מעצמו מתוך שיגע להסתכל בעיניו בתורה כך תקות הכסיל החוטא וארוכתו אינה מזולתו רק היה ממנו ומעצמו כי ישוב ורפא לו :

אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחבות : הדלת חסוב על צירה ועצל על מטתו : טמן עצל ירו בצרחת נראה להשיבה אר פיו :
חכם עצל בעיניו טשבעה בשיני טעם :

אמר שהמתעלל מלשוב בתשובה ומבקש טענות ותוהנות כי שחל בדרך שהוא הי' הר' הדומה לארי כמ"ס בגמל' דנפק בחריה כשבקשו להרוג יפה"ר של ע"ז והוא אמר עזל הנה יפה"ר גבור כארי ועומד עלי בדרכה של תורה ובמקום שמרחיבין ד"ת להיינו ברחובות כי כל הגדול מחביריו יצרו גדול הימנו וזה אלך לבתי כניסיות ומדרשות יתגבר עלי כארי לכן הוא בומר יומר להתעלל מלכת למקום קדושה כדי שלא יתגבר יצרו עליו והלכת חסוב על צירה שמניח הלכת בעולה במקום הציר שלא תפתח והוא שוכב על מטתו צהראותו טלפס כי כיון שאינו יוצא החוצה לא יתגבר בו יפה"ר שהוא האריה הגז' וי"מ כמו שהלכת חסוב תמיד הנה והנה והיא עומדת תמיד על הציר וזה חסב ממנו כן העצל יסוב תמיד על גדליו ותמיד על מטתו • ואמר שלא די לו ביעול עסק התורה מן הטענה הגז' והלוהי יהיה מתפלל בביתו בבק' השכם רק עוד ינו שוכב על מטתו שואל שיביאו לפניו קדירת המאכל חס וטמן עזל ירו בצלחת כלומר שאינו מזיז ממנו קדירת המאכל ומניח הקערה בתוך פיו שאש' אינו אוכל בידו רק ידו טמונה כי נראה להשיבה אל פיו פעם אחר פעם אלא בקערה עצמה נותן פיו ואוכל ואם בא אדם להוכיחו וללמדו מוסר הוא מחזיק בעיניו לחכם יותר מבמה חכמים המשיבים כענין ואומרים דברי' של טעם אינו מחשיבם לבלוס ולא ישמע לקולס :

טחזק באוני כלב עבר מתעבר על ריב לאלו : במתלהלה הירה זקים
הצים ומות : כן אישרמה את דרעהו ואמר הלא משחק אני :
באפס עצים תכבה אש ובאין נרגן ישתק מדון : פחם לגחלים ועצים
לאיש ואיש מדינים לחרחר ריב : דברי נרגן סתלהמים והם יררו
חררי בטן : כסף סיגים מצפה על חרש שכתים דלקים ולבי דע :
בשפתיו ינכר שונא ובקרבו ישיח מרמה : כי יחנן קולו אל תאמן בו כי
שבעו מעבות בלכו : תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל : ברה
שחת ביה יפל וגלל אבן אליו תשוב : לשון שקר ישנא דביו ופה חלק
יעשה מרחח : כן אל תתהלל ביום מחר כי לא תרע מה ילד יום :
יהללך זר ולא פיה נכרי ואל שפתיה :

אמר שמי שנכנס בין ב' אנשים המריבי יחד ותובע הוא עלבונן של האחד על האמת הוא

הוא כועס וזא לבלל כעס ומעות וגם הוא מחעבר לאותו שלעגדו ועושהו שונא
 לו על כי הריב ההוא לא לו היה כדי שיבא במשפט וריב עמו ומה לו ולגרה והוא דומה
 למחזיק באזני כלב במ"ש בגמ' על ענין הכלב מוטרא אבתריה כי לא נכון לעמוד לפניו כי
 כי הוא עז בחי' וזה שהחזיק באזניו סופו להטער ולכעוס כי הוא ממלא עברה את הכלב
 ונושכו כן הוא האיש העובר ומחעבר על ריב לא לו כי לבסוף ישכנו אותו שהכעיסו
 וכמתלהלה היורה ויקים של אש שמראה לעיני הבריות שהוא דבר של לחוק ולפעמים הוא
 מכויץ גדר פני האדם שיהפכו אותם ויקי אש לחמים של מות כן יהיה איתו אדם שירונה
 את רעהו ויתראה בעיניו כאוהב ועברתו מחשד עשה לו שמרה נלח ואח"כ יאמר כמתנצל
 הלא מלחמך אני ולא כוונתי לרעה ובקרבו ישים ארבו ונמלא גרמת כל היזיק זה היה על
 שנכנס בן ריב אותם ב' אנשי'וכי תימא כיון שהם היו במריבה מה גדר פשעי על שנכסתי
 ביניהם להחיק ביד אותו שהוא זכאי לזה אמר באפם ענים תכבה אש אילו לא נכנס ענו
 של זה באש אותו המחלוקת כבה מאליי ובאין גרנן שילך רכיל ישהוק מדון וזה שנכנס בריב
 שניהם היה כמו פחם לגחלים ועלים לאש כן בא איש מדיני' זה לחמר ריב שיבער ביניהם
 עוד יראה שקשה המבעיר אש המחלוקת כי הלא תמצא שהגחלים סופן ליכבות אם לא
 יוסיפו עליהם פחם וכן האש אם לא ישימו עליהם הוא כלה וכבה ואיש מדינים לא מיבעייה
 שהינו מתכבה האש מחוך הריב כי אם אדרבא הוא מתעורר ומחדש האש של המחלוקת
 מחוך המדינים והוא מחמר הריב המיישן שכבר חלף ועבר והלך לו וכל זה נמשך מתוך
 דברי הגרנן ההלך וזא בדברי רכילות לומר כך שמעתי פלוני מדב' ומספר בגנוחך והם
 הם הדברים המגיעים עד סכנת נפשות ועד חדרי בסן כי לשון הרע הורג שלשה כמבואר
 לחז"ל . כסף סיגים . אמר כי איזו היא דרך רעה שיחרחק ממנה האדם לבד רע כי מי
 שיש לו לב טוב אע"פ שחטלה מחמו ובפיו הוא מדבר קשות אין לחוש מאותו האש הדולק
 בשפתיו כיון שהלב הוא טוב סופו להפיג מחמו בחמימו' שפתיו ויהיה דומה לכסף סיגים
 מזופה על כסף טוב שסוף סוף בהמשך הזמן יתגלה הכסף הטוב שבחוכו אבל מי שיש לו
 לב רע ושפתים דולקים בדברים רעים יש בידו חרתי לריעותא כי לבו הוא חרש מחרשי
 אדמה וגם השפתים הם ככסף סיגים שסופם ליגלות לעין כל שהוא כסף מזויף כי
 בשפתיו הוא נכר לעין שהוא שגאובקרבני ישית מרמה או יאמ' שאותו שיש לו לב רע אע"פ
 שיהיה מזופה בכסף דהיינו בשפתיו מדבר דברים טובים הוא דומה לכסף סיגים מזופה
 על חרש שאע"פ שבערך החרש הכסף ההוא חשוב ממנו מ"מ בהעריך אותו כסף בפני
 הכסף הטוב אותו כסף אין בו ממש כי כסף סיגים וזיוף הוא כך השפתי' בערך הלב רע
 דומה לכלום והם דולקים בסתר ממה שבחוך לבם כי אע"פ שבשפתיו מדבר דברי' טובי'
 ויתנכר השונא שלא יתראה שהוא שונא זו מרמ' היא שישיח בלבו לרמותו שימשכנו לאוהב
 אבל על האמת כי יחקן קולו בדברים טובים אל תאמן בו כי הרבה תועבות בלבו כיון שיש
 לו לב רע . ע"י בשפתיו יכזר שונא כי תאמר כיון שבשפתיו אינו מראה שום רעה מהיכן
 הוא יכזר שיש לו לב רע לזה אמר בשפתיו יכזר שונא כי לא יבצר שידבר איזיה דבר שגא'
 שיהיה מחובס ניכר שהוא שונא אלא שבקרבו ישית מרמה לבסות השגאה ותכסה השגאה
 במשאן ע"י הסתה ופיתוי שפתיו וסוף סוף תגלה רעתו אשר בקרב לבו לכן צריך להשמר
 ממנו הרבה . עוד איפשר תכסה שגאה במשאן לומר שיותר צריך להשמר ממי שהוא שונא
 בסתר ומכסה השגאה יותר מאותו שהוא בגלוי כי לא ידע האדם להזהיר מאותו שהשגאה
 כבושה בלבו ואינו מראה לפניהם כי תכסה השגאה בדברי הסתה ופיתוי לעיניהם ומחזיקו

כסף צרוף

לאהב ואינו נשמר ממנו וסופו להלכד ברעמו והרעה יולאה לפועל ומגלה רעמו בקבל
 רב מה שאין כן אלו היתה השנאה גלויה היה נשמר ממנו וכורה שחת בה יפול הוא עצמו
 וחבירו נחלט וגולל אבן אליו תשוב וי"מ שמדבר על הרכיל שאם מכוב ברכילותו להיות
 בודה דברי' מלבו מה שלא אמרם נמצא הוא כורה השחת עתיד ליפול בה ואם אמר הדברי'
 ששמע ומוליך ומביא הדברים ששמע ואינו כורה שחת רק גולל אבן כאבן המחגלגל ברגל
 הדם שמציאות האבן נגף היה בעולם אלא שגלל אותה מזה לזה אליו תשוב וכפי זה כ"ל
 אליו תשוב שהורג שלשה האומרו והמקבלו וגם עליו יעבור כוס וסמך לזה לשון שקר
 ישא דכיו לגור מי שרצה לשנא לבעל הלשון שקר צריך שלא להראות לו פנים נכובות רק
 חמיד ידכאיו ויכניעוהו ושוב לא ישוב בדברי שקר אבל מי שמראה לו פנים נכובות ופה
 חלק בשפת חלקות יעשה באופן שידמה אותו האדם מן העולם או יאמר שהמדבר לשון
 הרע בשקר עונשו כפול וראוי לשונאו כי כך הוא הטבע לשנא הלשון שקר הפי' אדם המדוכ'
 ומעונה ישנאוהו אבל המדבר לשון הרע של אמת וצפה חלק ידיח לראות לך אהבה יעשה
 מרחה איו אלא מסיח ומדיח אותך ולא מאהבה עשה כך ואל תהלל מאדם זה המראה
 לך אהבה ביום חור ד"ל אין סופך להתהלל ממנו לפי שלא תדע מה ילד יום אם תוכל
 להלח' עם אותו אדם או לא תוכל לו כי כפול הפול לפניו והוא יתייבב מנגד וצמ' דרשוהו
 חז"ל ביעקב לפי שאמר וענתה בי לדקתי ביום חור למחר בחר יולאה ומתענה שאל ותאל
 דינה בת לאה ויש לדקדק מה שייכות לענין זה עם זה כי הוא אחר וענתה בי לדקתי
 בענין הנזל שכל אשר אינינו נקוד וטלוא בעזים גטב הוא אחי ושם ותאל דינה וירא אותם
 שכם וישבב אותה ויענה ואיפשר לומר שלפי שנתהלל בעצמו בענין המקנה שהיה לו
 ויענתה בי לדקתי לכך נענש ע"י המקנה כי מי שגרס ליציאת דינה בשכם הוא לפי שקנה
 שם יעקב חלקת השדה במאה קשיטה ופי' חז"ל מאה סלאים וכן מרגס אנקלו' מאה חורפין
 ומחוך שקנו חלקת השדה נתנה לב דינה לצאת ולראות בצנות הארץ גס שכם כשדבר
 על לבה מה אמר לה ראי אביך על חלקה אחת כמה ממון נחן ואני יש לי כמה בית זרע
 וגו' נמצא שנהפך מה שאמר וענתה בי לדקתי לענין אחר וענתה מלשון עינוי שנתענית
 לדקתי אותה לדקת שהיא דינה בתי וכל זה על שנתהלל וכפי הפשט אמר מה שאמר
 ד' אליעזר שזר יום אחד לפני מיתחך כי האדם אין לו הפי' יום אחד בטוח וכל עת יהיו
 צדיו לבנים ואל תהלל במעשים שתעשה למחר כי לא תדע מה ילד יום אולי ימות בו
 ביום ואפי' המעשים שעשית כבר לא יהיה לך זמן להתהלל בס רק יהללך זר ולא פיך
 לשכבד אחת מת וכברי ואל שפתיך ועוד ירמוז דח' מיבעי ליה לאודועי נפשי' באחרת
 דלח ידעין ליה וז"ש יהללך זר ואם אין זר פיך בדברי תורה יהלל עצמך כי לב חכם ישכיל
 פיהו ולי כראה לדקדק דרשם בכחוב שהוקשה להם כיון שאמר יהללך זר פשוט הוא
 שנא פיך לזה יש לדדוש הכחוב כך יהללך זר ולא כלומר ולא אם אין זר אז פיך יהללך
 וכן וכברי ואל כברי אז שפתיך ישכמוך וי"מ הפי' שמראה איש כברי המהללך לא יענו
 שפתיך ג"כ אחריו באמרך כיון שאפי' הנכרי מהלל ומשבח אותי יענו שפתי גם אני ולא
 מחסיר מכבודי לז"א כברי ואל שפתיך :

צבר אבן ונטל החול ובעם אויל כבד משניהם : אכזריות חמה ו'שטף
 אף ומי יעמד לפני קנאה : טובה תוכחת מגלה מאהבה
 משתרת

מסתרת: נאמנים פצעי אזהב ונעתרות נשיקות שונא: נפש שבעה
 תבוס נפת ונפש רעבה כלמר מתוק: בצפור נודדת מן קנה בן איש
 נודד ממקומו: שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצרת נפש:
 רעה ורע אביך אלתעוז ובית אחיך אלתבוא ביום איך טוב שכן
 קרוב מאח רחיק: חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר: ערום
 ראה רעה נסתר פתאים עברו נענשו: קח בגדו כי ערב זר ובעד נכריה
 חבלהו: מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו:

אמר כי האבן ונטל החול הם דברים כבדים וכעס שמכעים האויל הוא הרשע
 לפני הק"צ הוא כבד משניהם לפי שהם מולידי ברשעתם חימה ואף שהם ב'
 מלאכי חבלה ואכזריות חימה ושטף שכל לשטוף האף הם שני' כנגד שני' ומי יעמוד
 לפני קנאה שיקנאו להקצ'ה: נמצא כי החימה והאף שגמשו מהעון מזורף לקנא'
 שהקניאו להק"צ מה' יותר מכבוד אבן ונטל החול וכיון שכן הבא להוכיח להבירו
 יחזיק לו טובה כי טובה לו אותה תוכחת ואע"פ שתהיה מגולה לעיני הבריות ה'ל
 יתבייש בזה אבל על האמת שהתוכחת שהיא מאהבה היא מסותרת בינו לבין חבריו
 ואין זרים עומדים שם כדי שלא יכלימינו וזהו מה שצוית תורה הוכח תוכיח את
 עמיתך ולא תשא עליו חטא להוכיחו דברי' ע"י טובה תוכחת מגולה שהיא נגלי'
 לעינים שאותו אדם אינו אומר אותם דברי' מחמת שנאה רק מאהבה מסותרת שיש
 לו עמו הוא מוכיחו והוא נגלה לעינים שמאהבה הוכיחו וכיון שכן טובה היא אותה
 תוכחת ועושה פירות שנאמני' פנעי אוהב שנראים פנעים ואינם פנעים ונשיקות
 השוכח בעצם ומראה לו פנים לפנים הם נעתרות וחוקות כדבר חזק שפועלו בדב'
 חזק כי רעה זאת לא מאותם שנראים לעין שהם פניעות ואותם פנעי' נאמני' הם.
 נפש שבעה: אחר שמי שהולך אחר התאוה להשביע נפשו הבהמית תבוס נופת
 התורה שהיא נחמדת מנפת לופים: גם תבוס נפת דברים המתישבי' עזה מוכיחו
 ונפש רעבה שאינו פונה אחר תענוגי הגפס הבהמית רק אחר הנשמת כל דבר תורה
 ששומע מתוך הדומק ומרירות הוא לו למתוק גם התוכחת שהוכיחו ודבר חלו
 קשות ומרירות הוא לו למתוק: וי"מ שמי שיש לו נפש וקרא בעל נפש וכו' שבע
 ושמח בחלקו לא יפנה אחר המותרות ואפי' שיראה נפת לופי' הוא יבוסינו כי שמת
 הוא במאכלו אם מעט ואם הרבה ונפש רעבה שהו' צבהל להון כל דבר שירא' בעיניו
 אפי' דבר מר מחשיבו למתוק ומתאוה לו להשיגו ולכן צוה שלא יהיה האדם רודף
 אחר המותרות רק להשיג ההכרחי כמו הצפור שאינה נודדת מן קנה כי אם להשיג
 מזונותיה וכל מה שיזדמן לה היא מתרצה בו כן איש לא יהיה נודד ממקומו כי
 אם להשיג ההכרחי ועל השאר לא יחוש כי אם ישמח בחלקו וכשיהיה לו דאגה שמן
 וקטורת שהוא השמן הטוב וקטורת להריח ישמח לב העצב ומתק רעהו כשדאגה
 בלבו של אדם ישיחנה לאהבו וגם כן יסית בזה הדאגה שמישיבו רעהו דבר טוב
 ומתק דברי רעהו ישמח לב יותר מעצב נפש שהם מחשבותיו של אדם עצמו שכל
 להביר הדאגה שאינם מסירים ממנו הדאגה כל כך: ע"י מתק רעהו בעצב ה'ל

כסף צדוק

טובה מתוך עצת נפש עצת עצמו באופן שיצטרף דעת עצמו עם דעת חצירו וי"ת שמתק רעהו בעלה היא טובה מהעלה שיקח האדם בנפשו בלי עזר אחר - עו"ר ומתק רעהו שימתיק האדם עם רעהו כשהעלה שמיעלו היא מעלת נפש בענייני' הנוגעים לשלימות הנפש - שכך מייעלו ואומר לו ריעך וריע אביך זה הקב"ה אל תעזוב ומתוך שאתה הולך בירא'ה לא תאונה לך רעה לשתצטרך ללכת בית אחיך ביום צרתך כי אל תבטחו באח טוב שכן קרוב שהוא היצ"ט שהוא קרוב בימינו של אדם מבטוח באח שהוא רחוק להושיע - עוד יראה ריעך ורע אביך שהם מוחזקים לאהובים אל תעזב' בשביל אחיך שתבא אליו לעזרה ביום אידיך ולא תלך אל ריעך ורע אביך אל תחליף אהבת הריעי' על בטחון האמונה כי טוב שכן קרוב אליך יותר מהאח שהוא רחוק ממך וכל שכן שהאובד הוא טוב מהאח - וצמדרש רבא פרשת יתרו פירשו חז"ל פסוק זה ביתרו ושם ביאתי בוונתם עיין סס - חכס בני - אמר כיון שהזהרתך ואתה לוית לגנות אחר הריעים האהובים ולא אחר האמים הם כן התחכם מזה בני שאין לסמוך על הקרובים ויעזוב איש קרוביו וינטה אחר החכמה - היא טובה לו מכמה קרובים וישמח לבי גם אני כי ברא מוכה אבא ואשיבה חורפי דבר שמחפץ אותי על שבני רחוק קרוביו אשיבנו דבר זה שבני מתוך חכמתו היה ערום בדעתו שראה רעה המגעת אליו מקורב' קרוביו שלא היו הגונים ולכך נסתר במסתור פנים מהם כי הרבה פתאים עברו על אזהרה זו ורצו לבטוח על האחי' עם שאינם הגונים והניחו לריע אביהם זה הקב"ה ונענשו על זה והו' הדבר שאשיב לחורפי - וי"מ חכס בני ביראת ה' ואשיבה חורפי אלו כתות המלאכי שאמרו לפניו ית' בשעת הבריאה מה אנוש כי תזכרנו וציהיותך חכס ביראת ה' אשיבה אות' דבר שתסתלק שאלתם ששאלו מה אנוש וגו' - עוד יראה חכס בני בתורה ושמח לבי על שיכול אני להשיב חורפי דבר ולא אפחד שיאמרו לי טול קורה מבין עיניך ומה שאתה מוכיח לאחרים הוכח תוכח לרעך ומתוך שתתחכם בתורה יש לי מה להשיב להורפי דבר ואומר לו זה בני ערום ביראה כי ראה והביט הרעה העתידה לבא על מי שעובר רצון הקב"ה ומתוך שראה את הנולד נסתר אבל הפתאי' עברו על רצונו ית' ונענשו - או יאמר ראה רעה שעתיד לבא על עוברי רצונו ית' גם ראה שפתאים יבדלו ונענשו ואתה בני שנתחכמת בתורה וביראה קח בגדו של החוטא כמ"ש בס' הזהר על - בסוף חטאה שהלבוש הנעשה ממלותיו של אדם כשהוא חוטא נותנים אותו לבגש הנעשה ממקלת מלותיו אשר נעשה כותנין אותו לאיש לדיק שלא הספיק להסלים לבושו ונעשה לו עכשיו לבוש שלם אחד וי"ש קח בגדו כי נעשה הערב ור' כי כל ישראל ערבים זה לזה וכיון שהערב הזה נעשה זר בחטאיהו אשר חטא קחנו אתה נצמד נכריה אם עדיין אינו זר במלות אלא שחטא והיתה רוח הטומא' האחזו' בחוטא הבלהו הצד הזה של המלות שלו יהיה ממושכן בידך עד אשר ישוב החוטא בתשובה וישיבו לו בגדו אבל כשנעשה זר מהמלות מבל וכל אז קח בגדו לחלוטין - עוד יראה חכס בני לזכות לזולתך ושמח לבי בהיישירך לבני אדם ואשיבה חורפי דבר המהרף אותי על שאני מטפל בענייני אחרים באמור אלי מה לך ולכם הוא השע בעונו ימות אשיבנו דבר זה הלא לך לדעת כי ערו' ראה רעה ונסתר מלהוכי' לזולתו ומתוך כך פתאים עברו רצונו ית' ונענשו כי לא ידעו להזהר עוד יקח בגדו ההלוק דרבנן שיש לאותו ערום קחו ונבואה ביען הוא כי ערב של אותו זר החוט' בי

כל ים' ערבי' זה לזה וחמור עמנו מעונש החוט' עלמו כי לחוטא אשר עבר עליו רוח
סומאה ונכריה עבודתו בעד נכריה חבלהו תקח הבגד של מצות שיש לו בחורת
משכון אך לא בחלוטין. אמנם למי שלא הוכיח לחבירו והוא נושא עליו החטא קח
בגדו מכל וכל לפי שכל חטאתיו אשר חטא תלויות במי שלא הוכיחו ואע"י שישוב
החוטא בתשובה חטאתו של זה שלא הוכיחו לא תמח' כי הוא מבדק רעה בקול גדול
ואינו רונה להקניטו ולהוכיחו ובבקר השכם קללה תחשב לו לפי שכלילה ביד כל
אדם יחתו' המוחטו וכיון שנכתב בספר זכרון בבקר השכם קללה תחשב לו למי שלא
הוכיחו כי הכל תלוי בו כיון שהיה ספק בידו ולא מיחה הקולר תלוי בנאורו:

הלך טורד ביום סגריר ואשת מדינים נשתוה: צפניה צפן רוח ושמן
ימינו יקרא: ברזל בברזל יחד ואיש יחד פנירעהו: נצר תאנה
יאכל פריה ושאר אדניו יכבד: כמים הפנים לפנים כן לבי האדם
לאדם: שאול ואברון לא תשבענה ועיני האדם לא תשבענה: מצרף
לכסף ובור לזהב ואיש לפי מהדלו: אסתכתו שאת האויל במכתש
בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו:

מדבר על ערבנות האל' גם בביתו ובמ"ש מי שיש בידו למחות בביתו נחפס על בני
ביתו ומו"ש כמו שהלך המורד ביום סגריר שאין האדם יולא מפתח הבית
והוא קשה לו הלך המורד ג' שוק לו אשת מדינים שהיא רעה במעשיה היא קשה לאדם
שנחפס עליה. כי צופניה שמלפין מעשיה שלא לגלות את חרפתה הוא כמלפין הרות
שאי אפשר להיות לפון כי הרוח חזק מאד ובנשיבתו ישמע קולו בן האשה אין לצפול ולכסו'
קלונה ושמן ימינו יקרא ר"ל מי שיש לו השמן הטוב שבימינו של אדם שהוא יל"ס כד"ת
לב חכם לימינו ראוי לו שיקרא בקול גדול על האשה כדי שלא יהיה נחפס בעוונה לכך
יקרא וימחה בידה כדי שלא יהיה נעש' או יאמר ושמן שהיא הגשמה תהיה נוטה אחר
הימין אשר שם מושב היל"ס כמ"ש הכתוב כי מימיני כל אמוט וידבק בת"ח אשר יחדדנו
ויחזירנו למוטב כי ברזל בברזל יחד ואיש מתחדד עם פני רעהו שמוכיחו ומחזירו למוטב
עוד ירצה ברזל ע"י פטיש של ברזל מחבר חתיכה אחת עם חבירת' ע"י האש וכל שכן איש
שמחמד עם פני רעהו הנדיק להאחזם לאחדים כי נוצר חתיכה יאכל פריה וחז"ל דרשו
אין סכין מחמדד לא בדרך של חבירתה וכפי דרכו ז"ל ירנג הברזל בברזל הא מחמדד
אבל הברזל אינו מחמדד בפני הסכין אלא בדרך חבירתה וא"ש יחד הוא מחמדד יותר
כשהוא פני רעהו פנים בפנים כמו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך וכמ"ש בגמ'
האי דמחדדנא מחבראי משום דחזיתיה לר"מ מאחוריו ואו חזיתיה מקמיה כ"ש דמחדדנא
טפי הרי שהרואה לח"ח פנים בפנים מחמדד וכי תימא מה תועלת יש בהציטו אל פניו
לז"ה נוצר חתנה שמי שרואה להלליח בלימוד התורה ידן בדעתו שלימוד התורה הוא
והמר נוצר חתנה שמי שרואה להלליח בלימוד התורה ידן בדעתו שלימוד התורה הוא
כמו פרי החתיכה שאינו נלקע בבית אחת כי אם מעט היום ומעט למחר ובזה התורה
תתקיים בידו וקיצוץ על יד ירבה. ושומר אדוניו מי שהוא מנפה וממחין לרבו ללמו ממנו
גאהבה רבה היא יבאד ויבא לכבוד התורה וכלכד שיהיה לו לב טהור ונקי וזך בלי פשע
למי

בבא מציעא פרק יא

לפי שהוא דומה לחמץ הפנים הפנים שאינם נראים בהיות המים עכורים אלא צהובים
זכים וברורים כן לב האדם הפונה לאדם ללמוד ממנו חכמה אינו זוכה להסתכל בה אלא
הם יהיה לו לב טהור ונקי. עוד רמז ושומר אדוניו שצריך שלא יעסוק בחורה ע"מ לקבל
פרס ושכר בע"ה דק יהיה שומר אדוניו יהיה ממתין לאדון עולם שישלם גמולו לע"הב
ואותו האיש יכבוד מלכת הק"ה גס עושר גס כבוד בע"הו. גס צריך לימוד החור' שיהיה
הלמד תורה לבו מכון כנגד המלמדו והיו עיניו רואות את מוריו וכמו שאמר למעלה ואיש
יחד פני רעהו והרי זה ק"ל לאדם הלמד תור' שלא יסיח דעתו והיו עיניו ולבו שם בתורה
כי הרי שאלו ואפדון לא תשבענה וכ"ש שעיני האדם הגדול בתור' לא תשבענה מלהסתכל
בחורה ללמוד ולעשות וזהו מבחן גדול לאדם כמו המצרף שעושים לצורף הכסף וכור
שעושים לזהב ואיש יצרך על פי מהללו שתמיד תהלת החורה בפיו. ע"י שאלו ואפדון לא
תשבענה יגוילהוכיח לאדם כל יהיה להוסיף אחר מראית עיניו כי העין רואה והלב חומד ו"ש
בא וראה כמה קשה מראית העין להחטיא לאדם כי שאלו ואפדון לא תשבענה מלקבל
הרשעים דהיינו לעלוקה שתי בנות הב ועיני האדם הם שמים כנגד שאלו ואפדון שהם
לא תשבענה מלהביט און ועמל ולשוט אחר יצ"הר ואע"פי שיהיה אדם זה מדוכא ביסורין
כמו הכסף הניחך באש כשצורפין אותו וכמו כור הזהב והגיע לגדר שנק' איש שהוא שם
החשיבות על פי מדותיו ומהללו רחוי להללו מ"מ כיון שאינו נזהר במראית עיניו קורא אני
עליו אם חכמוש את האויל במכתש שהוא מדוכא ביסורין כמו הריטול בעלי עכ"ל לא תסור
מעליו אלוהו כיון שלמראה עיניו יביט ועיניו לא תשבענה מהביט עמל ואון. וי"מ מצרך
לכסף שאם חרקה לצרך וללבן לעשות מבחן לאד'אם הוא כסף צרוף או יש בו שמץ עבירה
מצרך ומבחן האיש ההוא הוא כפי המהלל שהוא מהלל ומשבח את האחרים שאם הוא משבח
לעובדי עביר' גס הוא כמו הם ואם הוא משבח לאנשי מעשה ובני תור' גס הוא ח'מהס וזה
הוא המצרף האמיתי והמבחן העיקרי. ובה אבאר אם חכמוש את האויל לומר של תאמר
שמה אע"פי שזה היה משבח ומהלל לעובדי עביר' עכ"ל לא יעשה כמעטיו ואולי חור בו לזה
אמר דע לך כי אם תכתוש את האויל שהוא מי שעבר עבירה ושנה בה לא תסור מעליו
אולתו ועבירה שהחזקה בידו. עוד יאמר שאלו ואפדון לא תשבענה לדון הגפשו בגהינם
בזמן שעיני האדם לא תשבענה בע"הו לחור. אחרי עיניהם וגם שם בגהינם יש מצרך
לכסף וכור לזהב דהיינו לצרוף את הגשמות מאיזה סיג וללבנם שם כל אחד כפי ערכו
והיש לפי מהללו או יהיה נקי ככסף או יך כזהב וגם שם לרשעים הפושעים שם כדכתיב
הפושעים בי ידקדקו חז"ל אשר פשעו לח נאמר מלמד שפושעים שם בגהינם ועליהם הוא
אומ' אם תכתוש את האויל הרשע במכתש וגו' שהוא נדון שם לעולם בזמן שאותו רשע לא
תסור מעליו אולתו והוא פושע בגהינם :

ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים : כי לא לעולם חסון ואם נזר
לדור ודור : גלה חציר ונראה דשא ונאספו עשבות הרים :
כבשים ללבושה ומחיר שדה עתודים : ודעי חלב עזים ללחמה ללחם
ביתך וחיים לנערותיך : כה נסוואין דרך רשע וצדיקים ככפיה
יבטח : בפשע ארץ רבים שריה ובאדם מבין יודע כן יאריך : גבר רש
ועשק דלים מטר כחף ואין לחם : עיני תורה יהללו רשע ושמר תורה
יהגרו

יתגרו בם: אנשי רע לא יבינו משפט ומבקש יהוה יבינו כל: טוב דרש
הולך בתמו מעקש דרכים והוא עשיר: נוצר תורה בן מבין ורעה
זוללים יכלים אביו: מרבה הונו בנשך ורחל בית לחונן דלים יקבצנו:
מסיר אָזנו ששמע תורה גם תפלתו תועבה:

במרדש אחו"ל אמרו ישר' להקב"ה ידוע תדע מה סבלו לאניך בעה"ז לפיכך
שית לבך לעדרים לעה"צ ומנין שנקראו עדרים שג"א במרעה טוב
ארעה אותם מה הצאן רועה אותם עדרים עדרים כך ישר' עתידין להיות מחנות
מחנות: וכפי דרכם יש לדרוש שית לבך לעדרים שהעדרות נקראו עלרים שכן
התפלל יעקב עליהם וריוח תשימו בין עדר לבך לעדרי' שצאו העדרות תכופו' עלינו
מיד האומות ולא תמשוך חסדיך עליהם לעולם כי לא לעולם יעמוד להם החוסן
והגמלה ואם נזר לדור ודור: ירצה ליש' שהם מוכתרים בנזר וכתר תורה וכהונה
ראוי להתמיד גדולתם לדור ודור: עו"ר כפי דרכם שכל אותם דורונות ששלח
יעקב לעשיו עתידין לחזור וז"ש ידוע תדע העדרות שצאו ללאךך ושית לבך לעדרי'
ששלח מנחה יעקב לעשיו: וכפי שיטת חז"ל יש לדרוש ג"כ רבש"ע ידע תדע פני
לאניך כשישר' מכעיסין לפניך החשיבם בערך צאן כמא' חז"ל ואתנה לאני צאן
לעונשי' ואדם למתן שכר ואעפ"י שנק' צאן יהיו חשובי' לפניך להשגיח עליהם בעין
החמלה ושית לבך לעדרים ולשמרם יפה: עוד ירצה שהזהיר לישר' על תלמוד
תורה עם דרך ארץ שישתדל האדם להשיג די מחסורו ופרנסתו וז"ש ידע תדע
פני לאניך המצטרך להם ושית לבך לעדרי' כי מהם תהיה פרנסתך להיות דעתך
פנוי לתלמוד תורה ובכלל מה שתשית לבך תכוין כי לא תהיה תפארת הממונות
נמשכת כי לא לעולם חוסן ומתוך מחשבה זו לא תהיה להוט אחר הממון ליבטל
מתלמוד תורה כי דווקא נזר התורה עומד לדור ודור: ומ"מ ידוע תדע פני לאניך
על ההפרכי כי מהם פרנסתך שלמחר יעבור הסתיו וגלה חזיר וגראה דשא לאכול
ולשבוע הצאן כי נאספו עשבות הרים ומגז הכבשי' יתחמ' ללבוש ומחיר העתודים
שהם הזכרים שאינם עושים פירות יקנה שדה: ומהעזים שילדות ולדות ועושות
חלב יהיה די חלב עזים ללחמיתך באופן שהתורה תתקיי' בידך וממנו תקנה פרנסה
לנערותיך אם יהיו לך בנות לא תצטער על כדונייתן: עוד יאמר ודי חלב עזים
שהעוסק בתורה לא יבקש לאכול בשר ויין רק די לו חלב עזים לשדרות הלחם בחלב
ויספיק החלב ללחמיתך ללחם ביתיך והם חיים לנערותיך בנותיך שהם רגילות
במועט: וחז"ל דרשו כבשים ללבושיתך בזמן שהתלמדי' הם עדיין קטנים ונקראים
כבשים תעשה לבוש לדברי תורה שאתה מלמדם ולא תגלה להם רזי תורה ובזמן
שהם גדולים כעתודים אז תגלה להם סודות התור' בשלה בגלוי: כמו ואין רודף
ירצה כי מי שהוא מפחד הוא חוטא כד"א פחדו בציון חטאים ואם כן כשתראה בני
אדם נסים ובורהים ואין רודף אותם זה סימן בידך שאותו אדם הבורח הוא רשע
אבל הצדיקים הם בוטחים בצדקתם: וכפיר אשר יבטח כן הצדיקים: ודקדק
לומר נסו בלשון רבים לומר שרבים הם נסים מפחד רודף: ואפי' אותו רודף אינו
רודף לרשע אחד מהם וכל שכן שאינו רודף את כולם ועכ"ז נסו ב' לס' שאעפ"י
שאלם

כסף צדקה

שאם היה רודף לא היה רודף לי אם את אחד ונדליקים הרבה יש להם גבור' כלפינו
 שיבטח בגבורתו כן הנדליקים בוטחים בגבורתם ונקראים אבירי לב' בפשע ארץ
 רבים שריה אמר שריבו' השרים גורמים השחתה לעולם ובפשעי יושבי הארץ
 נמסרים ביד שרים רבים שכל אחד מחדש צרות על חבירו וכל אחד אומר ענתי
 טובה מענתך כמ"א חז"ל על פרעה והמן וגו' ובזכות אדם מבין יודע דעת עליון
 ביראה וחשיבות כן יאריך ממשל אותו שר אע"פי שאינו כל כך הגון כן כמות שהוא
 יארי' כי נח זה מזה שיבא אחריו ועוב אשר תאמרו בזה כי לא יבא רשע תחפיו ודוק'
 גבר רש' אמר כי עון העושה חמור אס' לל ואס' עשיר וגבר רש' שעושה לל שהוא
 למטה ממנו הו' ניהו גרמה שמטר שוסף שוחף וסוחף הזרע הנזרע ואין למס' דהיינו
 שהזרע נכח ונאכזר בעון הגזל ועוובי תורה שהיה קיוס העולם יהללו רשע שהוא
 מחריב עולם כמותם ומתגרים עם לומדי תורה' או יאמר שומרי תורה יהגלו
 גם בעוובי התורה כי הס' רוצים בקיומו של עולם ומתבוננים מה יהיה באחרית
 הזעם מתוך רשעתו של רשע והרשעים אנשי רע לא יבינו אפי' בשהמשפט ומדת
 הדין מתוחה עליהם לא יבינו שאותו משפט בא מתוך רשעתם כי אס' חושבים שבא
 במקרה ולא בהשגחה כפי רוע מעלליהם ומבקשי' יורדי' לעומתו של דבר ויבינו
 כל כי אין יסורין בלי עון' עוד איפשר כפי דרך זה שהם דברי שומרי התורה
 כשמתגרים בעוובי התורה אומרים כך הלא לכם לדעת כי מתוך שאתם אנשי רע
 אינכם מבינים המשפט שמביא הקב"ה בעולם דהיינו שהמטר יורד וסוחף על
 הארץ ברוב גשמים והמוזנות מועטים שאין לכם שאינו בדרך טבע כי אס' בהשגח'
 באופן שהגבר שהוא רש מתלות הוא גורם שהוא מתוך מעשיו שהייוקר הוא בעול'
 והוא עושה דלים ההגונים שלוקים בחטאתו של זה כי חוטא אחד יאכזר טובה הרבה
 ולהיותם אנשי רע לא יבינו משפט הקב"ה שעושה דין בעבור חטאתם ומבקשי' ה'
 יבינו כל תוכן הדברים ואומרים טוב רש הולך בתומו טוב להיות האדם רש מנכס'
 ויהיה הולך בתומו במעשים טובים מעקש דרכים שמעקש הדרכים המרווח' והוא
 עשיר נח לזה מזה כימה יועיל לו עושר ברשע כי לא יכון' ועל זה טוב רש הולך
 בתומו כמו שאמרנו ודוק: נוצר תורה ילמד להרש' דעת שיותר טוב לתת האדם
 לבנו ולשמש ת"ח ולהיות נוצר תורה אע"פי שלא הגיע ללמוד כי מתוך ההרגל
 לשקור על דלתות התורה יבא להיות בן מבין מעצמו ולא יתנהו בין הזוללים אע"פי
 שיפקידהו להיות רועה עליהם ומנהיג' סופו ללמוד מעשיה' ולאכלי' אביו במעשיו
 אשר ילמד מהם באופן שישתדל האד' לגדל את בנו בבית המדר' בין ברכי החכמי'
 וכי תאמרו מה יאכל כיון שאין לו מלאכה להתפרנס ממנה לזה אמר מרבה הונו
 בנשך ומרבית וגו' כי הקב"ה לא ימנע טוב וממונו של המרבה הונו בנשך ומרבית
 סופה להיות ליושבים לפני ה' כי הוא יקבצנו לחונן דלים והאדם ההוא שחונן דלי'
 יפרנס לאותו בן הנוצר תורה וזהו שכרו של נוצר תורה אבל מסיר אזנו משמוע
 תורה גם הקב"ה לא ישמע בקול תפילתו כשיתפלל בעת צרתו כי פועל אדם ישלם
 לו' או יאמר שהרועה זוללים מאכזר ממונו עמם וסופו להכלים אביו שעת' להיות'
 מצטרך לצריות ואס' יהיה מלוה ברבית ומרש' הונו לחונן דלים יקבצנו' וי"מ מסיר
 אזנו משמוע תורה על שכבר שמעה פעם אחרת גם הקב"ה יתעב תפלתו כשכבר
 התפלל אותה פעם אחרת' וי"מ נוצר תורה בן מבין יאמר כי מי שהוא נוצר ושומר
 התורה

התורה ועוסק בה בקדושה וצוהרה אם לפעמים יש איזיה דבר אשר לא יבינהו
יזכה שיגלה אליו אליהו הנביא ז"ל ויבינהו הדבר כמו שהיה בדורות הראשונים שהיה
נגלה להם ומראה להם ומגלה כל סתום ז"ש נוגר תורה בן מבין אליהו בנ"י כן בשו'
הוא מבין לו הדבר כאב את בן ירצה ורועה זוללים יכלים אביו הק"ה וכן מוכן
אליהו להשיב לב אבות על בנים כי הוא בן חיש חי :

משנה ישרים בדרך רע בשחותו הוא יפול ותמימים ינחלו טוב :
חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו : בעלן צדיקים רבה
תפארת ובקום רשעים יחפש ארם : מכסה פשעיו לא יצליח ומורה
ועוז ירחם : אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה : ארי
נהם ורב שוקק מושל רשע על עמ"ל : נגיד חסר תבונות ורב מעשקות
שונא בצע יאריך ימים : אדם עשק בדם נפש עד כור ינום אל יתכבד
בו : הולך תמים יושע ונעקש דרכים יפול באחת :

אמר שהמסיר אונן משמו' תורה בחשבו שכבר הבין הדב' כהלכתו והוא לא הבין
עדיין גורם להחטיא את הרבים מתוך הוראתו ומשגה את הישרי' בלבותם
בדרך רע מחמת העדר לימודו ובשחותו הוא יפול בבאר שחת שהוא גהנם יפול שם
כי חטא הרבים תלוי בו אשר גרם להם בהוראתו להכשל והוא לבדו הגור תקלתם
הוא יפול ואותם התמימים ינחלו טוב בעה"ב כי לא חטאו כי אם בתמימות לב
שהורה להם חכם עו"ר כי הוא בשחותו יפול שנוטל חלקו וחלקם בגהנם והם
התמימים ינחלו טוב ג"ע חלקם וחלקו בג"ע חכם בעיניו איש עשיר ירצה כי
העשי' חושב שהעושר הוא עיקר השלימות ומחשיב עצמו לחכם כיון שיש לו עושר
ורוצה שאלם מבין דעת והוא דל יחקרנו לאדם העשיר איה בית נדיב ומראה לו
פנים כי אוהבי עשיר רבים או יאמר יחקרנו לעושר להשיגו וכיון שהמבין הוקר
אחר העושר בודאי שהוא יורה שהעושר הוא שלימו' גדול באופן שהעשי' הוא בעיניו
לעשיר וחכם ע"י שהעשיר מחזיק עצמו לחכם כי העושר הוא הכבוד אשר חכמי'
ינחלו והמבין הדל אשר קנה תבונה יחקרנו עושה חקיר' על אותו עשיר אם יש בידו
גמילות חסד להחזיק יד ת"ח בעשרו באופן שהנדיקים לומדי התורה יהיו שמחים
הז' בעלון נדיקי' תהיה מרובה תפארת אותו עשיר בעושרו אך אם אינו עושה טוב
בעשרו ואינו כי אם קימת רשעים שקס בעושרו או יחפש אותו אדם מלמעלה
ובוטח בעשרו הוא יפול או יאמר כי בעלון נדיקים שיש שמחה לנדיקים כל
העולם הוא בשלום ורבה תפארת אמנם כשהדור חייב ובקום רשעים אפי' אדם
הנדיק יחופש בחיפוש ופשפוש מלמעלה באופן שגם הוא יהיה נתפס על דבר קט'
ואם בחולי יש אדם מכסה פשעיו שאינו מתודה עליהם אעפ"י שעוז אורחותיו
העקלקלות לא יצליח אבל אם מודה ועוזב ירוח' לכך טוב לגבר כי יהי' המד' משהד'
מחטאתיו ויתודה וישוב אל ה' כי המקשה לבו לומר שלא תבואהו רעה כיון שלא
חזר לחטוא בחטאו הוא יפול ברעה הראשונה שחטא בתחלה כי עיקר הפס' בה הוא
היודי והמרעה לשעבר כי בחטאת האדם לפתח חטאת רובץ ויקום עליו ארץ מזה

בסוף צירוף

ידוע שוקק שהם המלכיות ששוקקות לאכול את ישראל בכל פה ויהיה השם מושל על
 עם דל מן המצוות. אמנם החזיר פתשובה שהיה מתחילה נגיד חסר תבונות ורוב
 מעשקות ועתה שב להיות שובא בלע זו היא תשובה שלימה ויארך ימים. און יאמר
 שהק"ב לן את האדם כפי המחשבה שאם הנגיד שהוא הת"ח לא חפא במיד רק
 מהמת מיעוט ההכנה שהיה חסר תבונות ולא היה מתבונן בדברים ומתוך כך היה
 גרמה לרוב מעשקות ולא בפשיעה באותו העושה שלא מהמת חסרון הכנה
 כי הוא בעצמו ש נא בלע אלא מחוסר ההבנה גרמה לו שהבין כך אע"פ שגרם לרוב
 מעשקות יארך ימים כיון שכוונתו לשמים ומ"מ צריך שלא יגר' חוסר הבנתו דיני
 נפשות שאם חל תקלה מידו שיהא אדם עש"ק בדס נפש ואינו עושה ממון און
 שגגהו עולה זדון ואין לו תקנה אלא קבורה עד צור שהוא הקבר ינוס אל יתמכו בו
 ללמד עליו זכות שלא עשה אלא מחוסר תבונה לפי שדמו ודס זרעיותיו תלויין
 בו עד שעת קבורה כיון דהוא ליה לאגמורי והוא לא גמר והיה חסר תבונות שגגת
 תלמוד עולה זדון. וכי תאמר אם כך חמור עונש דיני נפשות מה לי ולגרה הזאת
 לדון דיני נפשו שמה אשיעה ח"ו ואין לי כפרה לז"א הולך תמים יושע אם אדם זה
 גמיר וסביר וכשהוא דן הולך תמים בתמימות יושע מאותו עונש לעה ב אכל אם
 הוא נעקש דרכים יפול באחת פעם אחת ולא ישנו לו. ע"י ענין זה שא"ז הדס זה
 שהיה חסר תבונות וגרס לעשוק לס נפש בחוסר ידיעתו נחל' מכתו וצד צור ינוס
 אל יתמכו בו ולעתיד כופה הקב"ה אם אדם זה מעול' היה הולך תמים ועתה באה
 הקלה זו שעשק נפש אחת בחוסר ידיע' יושע מדינה של גהנם אמר' אם כבר נעקש
 דרכים בשתי דרכים אחרי' נתעקש וחזר ושלש אע"פ שלא היה בזדון פי' אם בשגג'
 בחוסר ידיעה יפול באחת מגלגלין עליו את הכל אפי' על האחת הראשונה יפול
 ויהיה נתנש והטעם שכיון שראה שאין דעתו ישרה למה יחזור וידון בדיני נפשות
 הקמורות אבל אם מעולם לא יראה תקל' מידו שהוא הולך תמי' ועתה שגג לעשוק
 דס נפש יושע וינכל מדינה של גהנם כי אין לדיין אלה מה שעיניו רואות ואנוס
 רחמנה פטריה :

עבד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים ישבע ריש : איש אמונות רב
ברכות ואין להעשיר לא ינקח : הכר פנים לא טוב ועל פת
לחם יפגע גבור : נבהל להון אישר עין ולא ידע כי חסר יבאנו :

עובר אדמתו ישבע לחם. יראה שהאדם שצוד את אדמתו כדי פרנסתו ואינו
 נעשה עבד להיות עובד באדמת אחרים כי אם לו לעצמו עובד להשיג
 הכפרותי וכשאר היום עובד את ה' הוא ישבע ולהת' שבעתו יסתר הלחם תמיד
 בשל'ו כי הקב"ה שולח ברכותו במעשיו אבל המרדף ריקים שאינו שמה בחלקו כי אם
 מרדף אחר הריקים להיותו עובד אללם כדי להעשיר ישבע ריש שיספד לפי שעה
 אבל סוף הריש לא עליו והטעם כי אותו שמסתפק בהכרחי ועבד אדמתו בלבד
 הוא חס אמונות ואין מעצור לה' להושיע ברב א. במעט והוא רב ברכות שמברכהו
 ה' אבל אותו שהוא מרדף אחר ה' קים כדי לכנוס הון וממון ואף להעשיר סופו
 להיות רשע כי לא יקח ביען שהוא חסר עם אשי ריק ויכל בהבל ימיו בלדי תוכו
 וריק

וריק לבך לא ינקה שפיון שהוא יושב עם אנשים ריקים הם ולמד נעשים לו ולא
 לא ילמד אלא הוא נושא להם פנים לכבדם כדי שיצבו לו מזה ומתן גם זה שהוא
 הכר פנים אל הריקים ופוחזים לו טוב והיה ראוי לו להוביחם על פניה ובי על שם
 לחם שיתנו לו יפסע גבר להכיר להם פנים ולא להוכיחם רשעתם על פניהם נמנה
 שאדם זה שרודף אחר אנשים ריקים כדי להתעשר הוא נכסל להון ונקרע עין שלא
 הכפיק לו מה שהיה לו ומה שבקש לא נתן לו ומה שבידו נוטל ממנו כי לא ידע כי
 חסרון ובו אינו צמח שהיה בידו בא פן שלמדנו שיעבוד אדמתו בלבד כדי שלא
 להתחבר עם אנשי רשע וגם הוא עומק בתורה הוא ישבע לחם ויברכהו ה' וחו' ל
 דרשו בפסוק זה עובד אלהים עד יום מותו ישבע מלחמו של עה"כ ולע"ד דרשו
 אדמתו במלוק אומות אמה"ע אלף בעין אדמתו צמו עד מותו והכוונה שהעבוד
 שיעבוד אדם להקב"ה יהיה עד יום המות מיום הולדו ויהיה נדרש ג"כ אדמתו
 מיום שבא אל האדמה הזאת זה יום הלידה עד יום המיתה עובד אלהים זה ישבע
 בשבע ושפע מלחמו של עה"כ ע"י עובד אדמתו שלא יכיר שכירים לעבוד את
 אדמתו כי הם הוא בעצמו יעבדיה ואז ישבע לחם כי יעבוד את האדמה בכל כחו
 אבל מרדף ריקים להביאם שיעבדו את אדמתו אינם עובדי כהוגן וישבע ריש ואם
 כשהוא עובד את אדמתו הוא איש אמונה שבטח בכח עליון ית' שמו ואינו בוסס
 בכחו ועבודתו זה ישיג יותר משביעת לחם דהיינו רב בדכות ואם העובד אדמתו
 כוונתו להיות ממנה מלאכתו על ידי עצמו להעשיר אז אף על פי שיסב
 לחם בהוה סופו לא ינקה כיון שאינו בוסס בקונו וי"מ הכר פנים לא טוב
 שהכרת פנים על חנם לא טוב ואם ההכרה היא על פת להם או ממון שמתוך זה
 מכירו פנים זו היא פשיעה גדולה שיפסע גבר לה' אפילו מי שהוא גבר על חטאיו
 הוא פושע לה' בהיותו מכיר פנים על לחם או שזה כסף עוד יפסע לה' כשהוא על
 פת לחם כי הוא יורה שהוא מפרנסו ולה קונו ח"ו ואין לך פשע גדול מזה נכסל להון
 מי שהוא נכסל לעשות הון ואינו נותן צדקה כדי שלא יחסר ממנו חושב להרבות
 ממנו והוא רע עין לעצמו כי הוא גורם קבלה לעצמו וחוסר כל ולא ידע כי חוסר
 ועניות סופו לבא עליו שגלגל הוא מחזור אם לא בא הוא בא בנו ולא היה הוא נותן
 ה' וגם כן נותנים לו ולבניו עד כאן דבריהם :

מוכית אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון : גזלי אביו ואמו ואמר
איך פשע חבר הוא לאיש משחית : רחב נפש יגרה מרון
ובטח על יהוה ירשן : בוטח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה הוא ימלט
נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מאדות :

בא ללמד לאדם דעת שי כח א"ז עמיתו ולא יכיר פני חברו בזה לא יעש אלא
 מי שהוא רע עין ולהרויח פת לחם יפסע ולא ידע כי חסר ובוטחו ממקום
 אחר כי מוכית אדם שיהיה נמשך אחרי ללכת בדרכי חן ימצא המוכיח ויאהבו
 המקבל תוכחת למוכית אותו יותר ממה שיאהב למחליק לו לשון ומכבדו ומשבח
 כי סוף דבר סהרי שקרי אהוגריהו זילי ולמי שמחליק לשון ומשבח הוא מציה
 בעיניו ולמי שמוכיחו ומייסרו הוא אהובו כמו שכתב הכס ויאהבך והוא
 קיפער

בסוף צדוק

איפשר רמז לומר מוכיח אדם אחרי לומר שהמוכיח לאדם כשר ההולך אחרי בדרכי חן ימצא בעיניו יותר ממה שימצא המחליק לו לשון לשבחו שאינו מוצא חן בעיני הירא את דבר ה' וצמ' תנחומא אח"ז מוכיח אדם זה משה שהוכיח את ישר' אחרי הקב"ה שנקראו אדם שנא' אדם אתם וגומר בו כי מצאת חן בעיני ממחליק לשון זה בלעס האומר לישר' דברים מתוקנים ככתוב באורך בדברי רש"י ז"ל. גוול אביו ואמו וגו' יראה זה המחליק לשון למי שעובר עבירה וגוול אביו ואמו ומחליק לו לשון לומר לו אין פסע כי אביך ואמך הם אותו המחליק לשון ואומר אין פסע הוא חבר לאיש משחית שמחטיא את הרבים גם הוא מחזיק בידו להשחית ולעבור על דברי ה' והרי הוא חבר עמו ושקולים הם כאילו הוא גול את הגזילה כיון שהחזיק בידו. וי"מ חבר האל לאיש משחית נפשו שאומר מה לכם ממני אם רשעתי אללי לי ואין לזרים אתי ועל האמת הוא עושה רעה גם לאחרים כי כל ישר' ערבים זה לזה גם גוול אביו אומר אין לאחרים פסע בזה ונלכדי' בשחיתתו אחרים. ואמר שהגוול אביו ואמו כיון שלמד להיות לו כפש רחבה כבלעס לשלול שלל ולבז ממון שאינו שלו סופו שיגרה מדון כשיבא לגוול ואדם עומד על ממונו יגרה מדון עמו להרבו כמו שהעידה תורה אם במחירת ימצא הגנב וגו' אמנם הבוטח על ה' ששלשה שותפי' באל' הקב"ה ואביו ואמו וזה אינו בוטח באביו ואמו כי אם על ה' הוא ידושן שהקב"ה מצרכו ומקיימו ועצמותיו כדשא תפרחנה כי הבטחון יסוד גדול בדרכי ה' אבל הבוטח בלבדו וסומך על דעתו כי הוא חכם בעיניו בדרכי העולם הוא כסיל שאין לו דעת להתבונן שאין קיום והעמדה לאדם כי אם מאת ה' לא בחיל ולא בכח ולא בעצה כי אם עזת ה' היא תקום ומי שאין לו דעת לדעת זה הוא כסיל ואם הוא הולך בעצת עצמו בכח חכמת התורה כפי מה שלמד בתור' הוא ימלט כיון שנסמך על התורה אע"פ שיעקר הבטחון אינו כי אם לבטוח בה' בכל לב וגם כי הוא ירא' לעניים הנזק יבטח בשם השי"ת וישען באלהיו והמשל לזה כי התורה נתנה שיעור לדקה שאל יבזו יותר מחומש וההולך בחכמת התורה ולא יבזו יותר מחומש הוא ימלט מהעונש כיון שנותן השיעור של חכמים אע"פ שיעקר הבטחון הוא מכל וכל ובההבנתו ישגה תמיד ולא תאונה אליו רעה מזה כי נותן לרש אע"פ שיתן כל נכסיו אין מחסור לו אבל הבוטח בדעתו שלא יתן כלל ומעלים עיניו הוא כסיל כי סופו לאבד את כל אשר לו ורב מארות יבואו עליו עוד יאמ' בוטח בלבדו הוא כסיל שצריך האדם לבטוח בשם ה' ולפעמים היכה דשכית היוזקא הוא ימלט מעונש כמ"ס בבא' היבא דשכית היוזק' שאני וראיה לדב' שלא יבטח האד' אחר דעתו כי הרי נותן לרש כפי השכל האנושי יגיעהו מחסו' וקובץ על יד ואינו נותן לדק' הוא מתעש' ועל האמת הבוטח בדעת זה הוא כסיל כי הרי ראינו כמה פעמי' שמנתי' ה' לדקה לרש אין מחסור וגו' עין הוא יבורך ומהעלם עין מהעני נמשך חסרון ורב מארו'.

בקים רשעים יסתר אדם וכאבדם ירבו צדיקים: כט' אישתוכחות
מקשה ערף פתע ישבר ואין מרפא: ברכות צדיקים ישמח
ה' ויבטל רשע יאנח עם: איש אהב חכמה ישמח אביו ודעה זונות
יאבד דון: מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יתרוסנה:

בין אל מ"ש חז"ל בגמ' רשע בא לכול' רעה באה לעולם וז"ש בקום רשע' מוסלי' בארץ יסתר אדם הנדיק שאינו עומד בפני הרשעים ובמסתרים טובד בגדקו את ה ובאבדס הרשע' אז ירבו לדיקים מתרבים למיניהם ואין להוש על הרשעים המעשים שכיון שרובם לדיקים יבא אותו לדיק ונעשה איש תוכחת שמוכח את הרשע ואומר לו דע לך שהמקשה עורף מלחזור בתשובה פתע ישבר ואין מרפא לרשעתו ומחלתו עוד ירבה בקום רשעים ניתן רשות למשחית ולרדיק האדם הנדיק להסתר שלא יפגע בו אבל באבדס הרשעים ירבו לדיקים דריבוי וגדולה והם מתרבים כי מודע ה' משפט עשה ברשעים ומזרין בתשובה ואם באו יסורין על אדם ועודינו מחזיק ברשעו כי נמלא שהוא איש תוכחות ויסורין ועכ"ז מקשה עורף מלשוב בתשובה אותו אדם פתע ישבע ואין מרפא למכתו וכשם שרע' כמשכת מגדולת הרשע' כן שמהה וששון יגיע לכללות העם בהיות לדיקי' שתהיה להם גדולה כי בזה ימוטו כל אנשי און וזכות הנדיקים עומדת לכלל העם ובמשול רשע אחד יאבד טובה הרבה ויאנח עם בלרות רבות כי מה שמשביחים בגדולת הנדיק פוגמים בממשלת הרשע איש אוהב חכמה ירבה כשם שכן חכם ישמח אז כן בן אוהב חכמה מתאבד בעפר דגלי החכמים אע"פי שאינו חכם עכ"ז ישמח את אביו במעשיו שהוא לומד משיחת תלמידי חכמים ומי שהוא רועה ומושל על הזונות אעפ"י שאינו מוטא עמהן כי הוא הרועה העומד עליהן שלא יכשלו בהם בני אדם יאבד הון אם יש בידו חיונה תורה יאבד הונה של תורה כי בהתחברו עם אנשי רשע פרץ ה את מעשיו ואוי לרשע ואוי לשכיבו אבל המתחבר עם ת"מ הוא מרויח חזו"ל דרשו האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה יאבד הונה של תורה מלך במשפט ירבה שמה שאמרתי לך שהרועה העומד במשמרת על הזונות יאבד הונה של תורה הוא דווקא להיות ממשלתו בחברת אנשי זמה אבל אם הוא מלך שופט במשפט את הזונות לעשות בהם משפט בתוב יעמיד ארץ ומי שפורש ענינו מלעשות דין ברשעים נקרא איש תרומות מלשון הפרשה הוא ירסנה לקיו' האבד עוד ירבה מלך במשפט שאע"פי שהמלך פורץ לעשות לו דרך ואין ממחה בידו עם שהרשות נהוגה לו לה יעמיד ארץ לא מתוך היותו מכלכל דבריו במשפט ועל הדין ואיש תרומות המלך שעושה עצמו ככהן השואל תרומה בבית הגרנות ירסנה אעפ"י שפרשות נתונה לו כמו שכתבנו ומו"ל דרשו שהדיין שלוקח שומד ככהן הנומל תרומה ירסנה והדיין שהוא כמלך שאינו צריך לשום אדם הוא יעמיד ארץ ומכונן ומקיים העולם ;

גבר מחליק על דעה ורשת פורש על פעמיו : בפשע אישרע מוקש
וצדיק ירנן ושמח : ירע צדיק דין דליס רשע לא יבין רעת : אנשי
לצון יפיהו קריה וחכמים ישיבו אף : איש חכם נשפט את איש אור
ורגז ושאק ואין נהת : אנשי דמים ישנאו חם וישרים יבקשו נפש : כל
רוחו יוצא כסיל וחכם באחור ישב חנה : משל מקשיב על דבר שקר
כל משרתיו רשעים : רש ואיש תככים נכבשו מאיר עיני שניהם יתוה :

מלך

כֶּסֶף צְרוּף

בְּלֶךְ שׁוֹפֵט בְּאֵמֶת דְּלִים בְּסֵאוֹ לְעֵד יָבוֹן : שִׁכְטוֹת וְתוֹכַחַת יִתֵּן חֲכָמָה וְנֹעַר
 מִשְׁלַח מִבֵּישׁ אָמֹן : בְּרִבּוֹת רָשָׁעִים יִרְבֶּה פֶשַׁע וְצַדִּיקִים בְּמִפְלֹתָם
 יִדְאוּ : יִסֵּר בֶּנֶךְ וַיִּנְחַר וַיִּתֵּן מַעֲרָנִים לְנַפְשׁוֹ : בְּאֵין חֲזוֹן יִפְרַע עֵסוֹ וְשֹׁמֵר
 תּוֹרָה אִשְׁרָהוּ : בְּדַבְרִים לֹא יוֹסֵר עֲבַד כִּי־בֵין וְאֵין מַעֲנָה : חֲזִית אִישׁ
 אֵין בְּדַבְרֵי תַקוּהָ לְכַסִּיל מִמֶּנּוּ : מִפְּנֵק מַנְעֵר עֲבָדוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מִנּוֹן :
 אִישׁ־אֶךְ יִגְרֶה מְרוֹן וּבַעַל חֲמָה רַב־פֶּשַׁע : גְּאוּרָא אֲדַם תִּשְׁפִּילֵנוּ וְשִׁכַּל
 רוּחַ יִתְמָךְ בְּבוֹר : חוֹלֵק עִם־גִּנְבִּי שׁוֹנֵא נִפְשׁוֹ אֱלֹהִים שָׁמַע וְלֹא יִגִּיד :
 חֲרַדַּת אֲדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבּוֹטָח בִּיהוָה יִשְׁגֹּב : רַבִּים מִבְּקָשִׁים פְּנִי־מוֹשֵׁל
 וּבִיהוָה מִשְׁפָּט־אִישׁ : תּוֹעֵבֶת צַדִּיקִים אִישׁ עוֹל וְתוֹעֵבֶת רָשָׁע יִשְׁרָה
 דֶּרֶךְ :

אִיפֹשֶׁר שֶׁחֲמוֹ שְׁלָמָה בְּפִסּוּקִים אֵלּוּ עַל ד' בָּתוֹת שֶׁאֵינֶם מִקְבָּלִים פְּנִי שְׂכִינ' שֶׁהֵם
 כֵּת חֲנִיפִים כֵּת לֵאִים כֵּת שְׁקָרִים כֵּת מַסְפְּרֵי לִשׁוֹן הָרַע וְעַכְשִׁיו הִתְחִיל
 לְדַבֵּר בְּכֵת חֲנִיפִים שֶׁבְּחִנוּפֹתָם שִׁמְחִינִים אֶת הָרָשָׁע וְאֵינֶם מוֹכִיחִים אוֹתוֹ עַל
 דַּרְכּוֹ הָרָעִי הוּא גּוֹרֵם שִׁיתְחַזֵּק וְיִוָּסֵף עַל חֲטָאתוֹ פֶּשַׁע וּ"שׁ גִּבֹּר מַחְלִיק עַל רַעְהוֹ
 וּמַרְהֵה פְנִים לְרָשָׁעוֹ רֶשֶׁת פּוֹרֵשׁ עַל פַּעְמָיו שִׁיְהִי כְּלָכֵד בּוֹ שֶׁלֹּא מֵחֵר יִרְבֶּה לְפִשּׁוֹ
 וּבְפֶשַׁע אִישׁ הָרַע הוּא מוֹקֵשׁ לְנַפְשׁוֹ שִׁיִּנְקֶשׁ וְלֹא יַעֲלֶה עוֹד אֶבֶל הַלְדִּיק כֶּשֶׁר אֲחִירֵי
 שִׁחְטָא יִרְוֹן וַיִּצְעַק עָלָיו וּלְבַסּוֹף הוּא שִׁמַּח עַל מֶה שֶׁהוֹכִיחוֹ וְאֵינוֹ מִתְחַרֵּט שֶׁמֶה יִהְיֶה
 לוֹ לְאוֹיֵב עַל מֶה שֶׁהוֹכִיחוֹ בִּי יוֹדֵעַ דְּלִיק דִּין דְּלִים הָדִין שֶׁעֲתִיד הַקֹּב"ה לַעֲשׂוֹ בְּדִלִי
 מִן הַמַּלְאוֹת וְאוֹתוֹ רָשָׁע לֹא יִבֵּין דַּעַת אֶת הָרַע הַצְּתִידָה לְבֹא עָלָיו וְהַלְדִּיק שִׂידֵעַ
 בֶּה הִשְׁתַּדֵּל לְהַבְיִאוֹ לְמוֹטָב וְעַל כֵּן הוּא שִׁמַּח שׂוֹכֵה לְאוֹתוֹ רָשָׁע לְשׁוֹב בְּתַשׁוּבָה מִתּוֹךְ
 תּוֹכַחַת הַגּוֹלָה וּבִהְבֵּה שֶׁהוֹכִיחַ עַל פִּטְוֹ וְלֹא הִחְלִיק אֵלָיו בְּשִׁפְתֵי חֲלָקוֹת עו"ר כִּי
 הִתְחַלֵּק שִׁפְתֵי חֲלָקוֹ לְהַלִּיץ עַל רַעְהוֹ אֲשֶׁר חֲסָא רֶשֶׁת הוּא פּוֹרֵשׁ עַל פַּעְמָיו עַל עֲצָמוֹ
 מִמֶּה כִּי בְּרַשְׁתּוֹ יִפּוֹל גַּם הוּא וְהַעֲשֵׂם בִּי בְּפֶשַׁע אִישׁ דַּע מוֹקֵשׁ הֵין לֶךְ מוֹקֵשׁ
 שְׁנוּקָשִׁים בִּי בְּנֵי אֲדָם כְּמוֹקֵשׁ הַנַּעֲשֶׂה מִהַפְּשָׁעִים וְכִיוֹן שֶׁבְּסִיבַת חֲלָקַת שִׁפְתָיו בֶּה
 זֶה : כָּלֵל פֶּשַׁע לְמַחְדָּר בֶּה בּוֹדֵאִי שֶׁהַמוֹקֵשׁ שֶׁנִּמְשָׁךְ מִפֶּשַׁעֵיו בּוֹ יוֹקֵשׁ תְּחִלָּה אוֹתוֹ
 שֶׁהִחְלִיק אֵלָיו בְּתַחֲלָה שֶׁמִּתּוֹךְ זֶה לֹא נִשְׁמַר אוֹתוֹ אֲדָם וְהִרְבֶּה לְפִשּׁוֹ וְלְדִיק יִרְוֹן
 וְשִׁמַּח כִּי דְלִיק מִנְהָה נִחְלָץ וִירְוֹן כִּי בְּאֲבוֹר רָשָׁעִים רַנָּה וְשִׁמַּח עַל הַכִּלְתּוֹ שֶׁלֹּא יִנְקֶשׁ
 בְּמוֹקֵשׁ הַפֶּשַׁע שֶׁעָשָׂה הָרָשָׁע לִפִּי שֶׁהַלְדִּיק הוּא יוֹדֵעַ הָדִין הַגָּדוֹל שֶׁעֲתִיד לְבֹא עַל
 הַדִּלִּים מִתּוֹרָה וּמִלּוֹת וְתִמִּיד מוֹהִירִם וּמַזְוִירִם לְמוֹטָב וְגַם יוֹדֵעַ דִּין הָרָשָׁע שֶׁלֹּא
 יִבֵּין דַּעַת וְלִכְלֵל אֶחָד מוֹכִיחַ כְּפִי מַעֲשֵׂיו ח"ו כִּיוֹן שֶׁהַזְהִיר לְרָשָׁע חִיָּה יִחִיָּה אֲנָשִׁי
 לִזְנוֹן יִפְיחוֹ בֶּה לְדַבֵּר עַל כֵּת שְׁנִיָּה כֵּת לֵאִים שְׁעוֹשִׂים פִּיחָה בַּעוֹלָם לִהְיוֹת לְתוֹהוֹ
 וּבּוֹהוֹ מִתּוֹךְ שֶׁהֵם עוֹסְקִים בְּדַבְרֵי לִינּוֹת לִלְוִי זְכוֹת הַחֲכָמִים שִׁיִּסְבּוּ אֶף הַקֹּב"ה
 וְלֹא יַעֲיֵר כָּל חֲמָתוֹ כִּי הַחֲכָמִים בְּחִכְמַת הַתּוֹרָה הֵם מְקִימֵי הָעוֹלָם וְכִיוֹן שֶׁהַלִּינּוֹת
 גּוֹרֵם אֶבְדֵּן עוֹלָם לִלְוִי זְכוֹת הַחֲכָמִים לִכְךָ אִישׁ חֲכָם נִשְׁפָּט אֶת אִישׁ אֵייל לֹא מֵרָא לְמֶה
 קָתִיד הוֹרֵם אֶת אֲשֶׁר הָנִי בּוֹנֶה וּמַהֲיִיָּה בְּחִכְמַת הַתּוֹרָה וְהוּא אִישׁ חֲכָם נִשְׁפָּט אֶת אִישׁ

אולי לומר לו אתה בליצנותך בין ברוגז כשאתה רואה צני אדם ברוגז ובצער אתה עושה ליצנות בין בשחוק כשאתה רואה בני אדם בשחוק ובשמחה אתה עושה ליצנות ואין לך נחת ר"ל שעת מנוחה מהליצנות או יאמר ורגז ושחוק כשהקצב ברוגז עם הרשעים שכן אתם בנהגם גם ושחוק כשהקצבם משחק עם הצדיק לתת להם שכרם בג"ע אין נחת לאנשי לצון כי משך הקצב"ה ידו את הצני ואין להם שום נחת וקורת רוח אנשי דמים ישנאו תם אחר שכלל הליצנות הוא להתלוצץ על מי שהוא תם ושונאים אותו על שאינו יודע להתלוצץ כמותם והנה האיש שאינו יודע לרמות ואינו פקחאס יבקשו תבונות מפיו אינו יודע להשיב ועל זה מתלוצצים בו אבל הישרים בלבבותם אינם משגיחים בתבונת גופו של התם ולא בתבונת דבריו אבל משגיחים בתבונת נפשו שהיא נפש זכה וטהורה משוללת ערמות ותחבולות נקיה מבלי שום עון ויבקשו נפשו שמבקשים מהקב"ה שיהיה להם נפש טהורה כמוהו ואין להתלוצץ עליו כי אם על הפסיל שכל רוחו וגשמתו יוליא הכסיל ממנו בנטותו אחר הנאות הבוף וגשאר גוף בלי שום רוח ונשמה ויש להתלוצץ על עוברי עבירה כההיא דר' עקיבא ור' מאיר שהיו מתלוצצין בעוברי עבירה כדאיתא בגמ' דקדושין יע"ש והחכם אינו משבח לאדם הלל על חלק הגשמה שהוא באחור לעה"ב שהוא אחר לעה"ז ושכרה צפון לעה"ב והשכר הזה של הגשמה ישגיחה החכם ואין להתלוצץ על התם שיש לו נשמה יתירה וגפון שכרה לאחור לעה"ב :

מושל מקשיב • בא לדבר על כח שלישיית כח שקרנים ואמר שהמושל המשיב על דבר שקר שמדברים בפניו אע"פ שאינו מדבר הוא השקר כיון שמקשיב ונוטה און אל השקר הוא בורס שיהיו כל משרתיו רשעים וגמלא שאנשי שקר הם מתקבלים בפני המושל ולא יכנו לפני ה' כדכתיב לא יגורך רע והם כולם רשעים • והנה השקר נמצא ברשעים כי מחמת ללותם מדברים שקר גם חיש חכמים וגכלי ערמות הוא דובר שקרים כדי לכסות ערמותיהם שבקרבם וכשנפגשו זה עם זה במחלוקת זה עם זה ושואלים מחמת הקב"ה שאיר עיני שניהם אז מאיר עיני שניהם ה' ויוליא אחת לאשורו ועל האמת שניהם דוברים שקר אז מלך הכבוד הקב"ה שופט באמת דלים ודגם יותר לכך זכות כי מחמת עניותם דברו שקר ואינם נענשים כי על פת לחם פשע לקיים נפשו אבל האיש חכמים וערמות בדברי שקר לא יכון לנגד ה' • שבע ותוכחת • להיות השקר מעומל ורגיל בפי הגערים אחר שצריך האדם להרחיק בכו מדבר שקר כמ"ש בגמ' לא לימא איניש ליינוקא יהיבנא לך ולא יהיב ליה דילמא אחי לאגמורי שקרא ואם רואה האב שדבר בנו דבר שקר הוא בשבט ינינו וגם תוכחת דברי מוסר ומתוך שתייהן יתן חכמה בנגד שלא ידבר דבר שקר ונער משולח משבט ותוכחת הוא עתיד לבייש את אמו מתוך שהורגל בדברי שקר וכרב כמהר"ם אלשיך ז"ל פירש חכיש אמו שאין צריך לומר את אביו כי אם אפילו אמו שדרך הנער לבבדה יותר מאביו כמ"א חז"ל שעל כן הקד"ה כתוב האב לאס צענין הכבוד וגם לאו כלכל שלא יכבד כי אם גם יהיה חכיש ואמר שאע"פ שטכשיו הוא עדיין קטן ברבות רשעים כשיגדלו ויהיו רשעים אז ירבה פשע ולכך אבותם הצדיקים ענייתם בראש הדבר וצריך להם שיראו במפלגת העמידה להם לבסוף לכך יסר בך בתחלה ויניחך בע"הו שלא תראה במפלתו וגם ברא מזכה אבא שיתן מעדנים לנפשך בע"הב • עוד יראה שבע ותוכחת עמ"ש בגמ' על אשתו של רב שהם היה אומר לה לבשל אפוני היתה מבשלת

בסוף צרוף

עדשים וכשגדל ר' חייא בריה אפיך לה וגו' ואמר על עצמו לנפיק מינך טעמא מלפך ואפי'
 הכי לא תעביד הכי משום למדו לשונם דבר שקר אמר שע"ה שבט וחוכמת שמימר האיש
 את בנו יתן חכמה בנער שלא ידבר שקר לא במקום שלום כמו שאותו הבן היה עושה לחת
 שלום בין איש לאשתו ונער משולח מחוכמתו שבט מוסר לא מיבעייא שאינו משים שלום
 לאמו בדברי שקריו אלא אדרבא מביא אמו שמביישה בשקריו עס עמו וגורם לקטנות
 ומתריבים הרשעים בעולם ומחוך רבוי הרשעים מתריבים הפשעים ולדיקים במפלגת
 ר"ל במפלגת עצמם יראו כי הדיקים נספים בעון הרשעים וכל זה נמשך ממניעת המוסר
 עד שהגיע אליהם שאלו הוכיחו את בניהם בקטנותם לא היו עושי רשעה ולא היו הדיקים
 כלכדים בשחיתותם לכך יסר בנך ויניחך שלא יהיה גרמה למיתתך בעוונך וחמלא חנות
 בע"ה עד עת בא עתך ויתן מעדני' לנפשך בע"ה לפי שלמיעוט המוסר ואין חזון שהוא
 קושי כדכתיב הוזה קשה אז יפרע עס יחבלה קלון העם וחטאתם. או יאמר יפרע עס
 מלשון ביטול כמו פרעו אל חטבור בו והכו' שיתבטל העם מחלמוד חורה ושומר תורה
 אשרהו בע"ה ובע"ה מה שהמתבטל מהתורה ענשו כפול ואם תראה ליסר את בנך
 בדברים בלבד ולא בשבט ותוכחת דע לך כי בדברים לא יוסר עבד והטעם לפי ששומע
 ושחק כי יבין ואין מענה לענות למייסרו וכיון שכן אינם נכנסים בלבו הדברי' אבל מחוך
 השבט הוא לזעק מר על חטאתו ובצא אח"כ החוכמת מתיישרים הדברים על לבו וחוזר
 למוסר. והרב כמהר"ס אלשיך ז"ל פי' באין חזון יפרע עס שאם תאמר מה לי ולמוסר
 ליסר את בני הלא ידעו מעל ספר ה' ויקרא חוכמת מוסר לו'א באין חזון המוכיחים פה
 אל פה יפרע ויתבטל עס מעבודת שמים כי יותר יחפעל האדם מאשר יוכיחו גבר מכס
 מכל הכתוב בספר התורה ושומר תור' שמקבל מוסר מספר התור' בלי חזון אשרהו ומאשר
 הוא מהר אבל לא כללות העם. עוד פי' ז"ל שאמר נגד האומרים מי יתן והיה לנו נביא
 בכראשונה לשמוע בקולו על כן אמר רבים אומרים כי בסיבת אין חזון ונביא יפרע עס
 מעבוד את ה'. ולא עס בינות הוא כי הלא לפניכם חורח ה' המלמדת לאדם דעת ושומר
 תורה אשרהו ולמה יבקשו נביא וחזון עכ"ל. חזית איש. בא לדבר על כת רביעית כת
 מספרי לשון הרע והתחיל לגנות כללות הדבור בכמה פרטים כי האדם צריך להיות מחון
 בדבריו ואם חזית אן וממהר בדבריו תקוה לכסיל ממנו. ר"ל יותר תקוה יש לכסיל ממה
 שיש תקוה לזה הממהר לדבר דבריו. עוד יראה שיש לאדם ב' יצרים יצ"ט ויצ"הר
 שנק' זקן וכסיל ואדם שהוא אן וממהר בדבריו סופו של כסיל שהוא היצ"הר לשלוט בו וזהו
 התקוה לכסיל ממנו. מפנק מנער עבדו כי היצ"הר הוא מתחלה עבד לאדם ואם האדם
 מפנקו מנער מסיבת שגדל עמו בנערותו אותו שהיה עבדו ומשועבד לו אח"כ באחריתו
 יהיה מנן שהוא מלך ומושל לא יחלל דברו ויהיה נמשך אחריו וריש כל מרעין הוא הדיבור
 ואם יש לו בכלל הדיבור כעס איש אף וכעס יגרה מדון יגרה בו מאה דינים כמ"ה חז"ל
 כל הבעים כל מיני גהנם שולטים בו ואם הוא בעל חימה שהחזק להיות בעל חימה לא
 במקרה כי אם אדון של החימה שמביאה עליו בכל עת שירצה זהו רב פשע ועבירה גדולה
 בידו שמגביר עליו כח הטומאה בכעסו ואם דברי פיו הם בגאווה ובזו' לומר מי כמוני בהרץ
 נאות אדם חשפילנו עד ארץ כי אדרב' שפל רוח הוא תוהך כבוד לכבוד בפיו כל בני האד'
 ומחזיק כל בני האדם לגדולים ומובים ממנו וזהו הוא חומך כבוד עצמו שיצמוד במקומו
 ולא יהיה שפל. ואם בדברי פיו יבא להחזיק ביד מרעים לגנוב ולגזול זה בודאי שונה
 נפשו מע"פ שכלי המ' זה אהב גופו כי ביהוה ממין יאכל ויהנה הכל עכ"ל הוא שוכח נפשו
 לפי

לפי שאלה ושבועה וחרם ישמע על מי שידע בגניבתו והוא לא יגיד לאהבת הממון כמנהג
ששונא נפשו שהיא פענשת בו ואם הדיבור היה לספר לשון הרע לרעהו ודברי רבילות שזה
נק' חרדח אדם שמחרידו על אותו לשון הרע שאמ' לו זהו עונשו ממנו' שיחן מוקש רע לנפשו
פמא' חז' ל זאת תורת המצורע המוני שס רע ואין לך מוקש רע לאל' כמוהו כמו שביארתי
בביאורי על החור' פסוק בפשט שפתי' מוקש רע שמדבר על עונש לשון הרע שהוא הכרעת
שהוא מוקש רע . ויאל' מזה שניצול הימיו בודאי שהוא איש לדיק וז' כן ובוטח בה'
ישוגב אם חזר בתשובה ישוגב ויהיה גבוה מאותו מוקש באופן שיכלל ממנו . ורש' י' ז' פי'
מוקש העבירה יחן חרדה לאדם והוא לע' ד על דרך פחדו בליו' חטאים ובוטח בה' ולא
יחטא' ישוגב . רבים מבקשים פני מושל . המפרשים פירשו שהם חושבים שביד המושל
ישועתם והם לא ידעו כי מה' משפט איש גזור מלפניו ואין למושל כי אם רצון מלכו של עולם
כי פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יאפון יטנו . עוד איפשר לפרש כי איש יחיד לא
יבקש פני מושל כי אם בחברת רבים יבקשו פני המושל אמנם הקב"ה ית' ממנו משפט איש
חד כי זה כל האדם . ויש לדרשו על יזה"ר שנק' מושל ומלך ורבים הולכים פחד ענת
הי' לה' ומבקשים פניו ועמידין ליענשו כי מה' משפט איש הנמשך אחריו . תועבת לדיקים
איש עול כי לדיקי' רבים שונאים שיהיה ביניהם אפי' איש עול א' ותועבת רשע כי יש רשע
יחיד שהוא שונא לישר דרך אבל לא כל הרשעים שונאים לישר דרך כי רובם יודעים כי
לדיק יסוד עולם אבל אדם אחד מלובן ברשע שונא כל ישרי דרך :

ל

דברי' : אגור בן יקה המשא נאם הגבר לאיתיאל ואכל : כי בער אנכי
מאישולא כינת אדם לי : ולא למדתי חכמה ודעת קדשים
אדע : מי עלה שמים ויורד מי אסף דוחי בחפניו מי צררמים' בשמלה
מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו כי תרע : כל אמרת
אלוה צרופה מגן הוא לחסים בו : אל תוסף על דבריו פן יוכיח כך
תכזבת : שמים שאלתי מאתך אל תמנע ממני בטרם אמות : שווא
ורבר' בזב הרחק ממני ראש ועשר אל תתן לי הטרפני לחם חקי : פן
אשבע ויכחשתי ואמרתי מי יהיה ופן אורש וגנכתי ותפשתי שם לאהי :

אחז'ל : למה נקר' שמו אגור שאגר ד'ת בן יקה שהקיא כספל הזה לאיתיאל שכתוב
בתורה לא ירבה ולא יסור אמר שלמה אני הרבה ולא חסור . לאחר שסיים
מושליו ביראת ה' בא והעיד על עצמו שחפא ונאכדו ממנו ד'ת על שרצה להתחכם על
בוראו וממנו ידונו ק'ו שאר בני אדם וז' אלה הדברים הם של מי שאסף ואגר וכנס ד'ת
ולפי שרצה להתבונן בינה יתירה על דברי תורה יקה ר"ל הקיא כל התורה שאגר מתחלה
וכל הגבוה והמשא שהיתה בידו ניטלה הימיו ובה לפרש מוכן הענין כי כאשר הגבר זה
שלמה שהיה גבור וכובש את יצרו אמר כל הלוויים הללו שגוה הקב"ה למלך לא ירבה הוא
להיות אחי אל שבך אמר ולא יסור לבבו א' כן בהיותי מקי' לא ירבה אז לבדי כגון וקיים
עם פ' אחי אל ואם כל ההזקקות קלו הם לאתי אל כלומ' להיות אחי אל אני מוכסח לכבוש

בסוף ציון

את יצרי ולהיות אתי אל ואוכל להחגג על יצרי ולא אסור מאחרי ה' וזה גרס לי להקיא
 כל התורה ונבואה שהיה לי וגעשיתי בער אנכי מכל איש לפי שטרדו אשמדאי לקצו ארץ
 וכיטלה ממנו חכמת כל איש ואפי' בינת אדם שהוא מה שהאדם מתבונן בהלכות מדינה
 וחורת האדם לא נשארה בינת אדם לי וכאילו מימי לא למדתי חכמה ודעת קדושי' שהיה
 נבואה ורית הקדש לא אדע מעולם והיה לי לחוש ולא לזלזל בדברי התורה שניתנה על ידי
 מר"ע כי כל דבריו האמת והנלדק כי מי כמוהו עלה שמים בנזק ונפש ורצו המלאכים
 לשמרו בהבל פיהם ולא יכלו לקטרנו ואחר וידד בשלום ולא ניווק חס' לא שהיה כמו יפה
 ומעלתו גדולה גס מי אסף רוחניות התורה שהיה בלוחות הראשונות אסף הומו רוחניות
 והביא הלוחות בחפניו ולא יכלו לו המלאכים כמ"ש חז"ל שבית שבי דבר שעין המלאכים
 עליו ולא יכלו דברו ואותו רוחניות היה נושא את הלוחות כי ברדתו מן ההר ראה אותיות
 פורחות מהלוחות שהם רוחניות הלוחות ואז נשארו הלוחות כבדות לגוף בלי רוח וגשמה
 ונפלו עידו ונשתברו נמצא שאסף כל אותו רוחניות בחפניו כשירד מלמעלה גס מי צרר
 מים בים סוף כי נצבו כמו כד נוזלים והיו המים כנזורים בשמלה שלא ירדו על ישראל וכל
 זה היה מכת משה כד"ל ויש משה את ידו על הים גס מי הקים כל אפסי ארץ זה המשכן
 שלא יכלו כל ישראל להקימו עד שהקים משה את המשכן ובזה הקי' כל אפסי ארץ שנחבסם
 העולם שבו מקדיבין הקרבנות לכפר על פשעי בני ישראל והעולם עומד על ההורה וג"ח
 והעבודה שהיה במשכן והרב כמהר"ם אשיך ז"ל פי' מי הקי' כל אפסי ארץ בבליעת קדש
 שהקים והגביה את האפסים הם קצוי הסביבות של הארץ והיו משפיעים והולכים עד
 למצעות פי הארץ דהיינו עשה הארץ במשפך כי פי הארץ עמוק וכל סביבותיה גבוהים
 ונעשו כמדרון וירדו שם קדש ורחוק ואבירים וכל אשר להם מה שמומה שם שבו אם
 ידעת אם נברא אדם אחר דוגמתו כל הנקרא בשמו ואיך לא ידאחי לעבור על דבריו
 של אדם קדוש המדבר כמוהו וכי תימא אנכי לא שנית' אלא מחוך דברי תורה שאמרה
 לא ירבה ולא יסור דמשמע הא אם לא יסור ירבה ולא אמרה תורה לא ירבה בלי נתינת
 טעם ולא יסור לז"א על ההלכות כל אמרת אלה שאמר בתור' נרופה אין בה נפחל ועקש ח"ו
 אלא שהתורה היא מגן להגן על החוסים בו ית' ולא לחוסים בחכמת בינתם ואלו
 שלמה היה פוטח בהקב"ה היה הקב"ה נעשה לו מגן להרחיקו מן ההטא אבל שלמה
 בטח בבניית חכמתו שלמה שאמר אני ארבה ולא אסור ועל האמת היה ראוי שלא
 להוסיף על דבריו של מקום שצוה לא ירבה והוא אמר אני ארבה ולא אסור כי בזה
 יהיה יפה כמי וזה התוספ' היה למגרעת פן יוכיח בך שלא עמדת בניסיון ונכזבת
 באמרי פיך שאמרת ארצ' ולא אסור ועיקרן של כל דברי' אלו מדברי' חז"ל ורש"י
 ז"ל ומיסודו של הרב כמהר"ם אשיך ז"ל ועוד פי' הרב ז"ל כי אלו אמר הקב"ה לא
 ירבה פן יסור היה איפס' להתחכך כיון שהניחו הקב"ה בספ"ן יסור אני מיבטח שלא
 אסור אבל הקב"ה אמ' לא ירבה ולא יסור דמשמ' שבאדי יסור אם ירבו וזהו פן יוכיח
 בך מה שלא כתב פן יסור יוכיח בך שנכזבת באמור' אני ארבה ולא אסור ע"כ דבריו
 ז"ל ודברי פי חכם חן שתיים שאלתי להיות שנכשל באמרי פי' שאמר אני ארבה
 ולא אסור ולפסוק נשיו הטו את לבבו חזר להתפלל על הב' האחרות שהוא לא ירבה
 סובס' וכסף וזהו לח ירבה לו וצימי שלמה נתן את הכסף כאבנים וכתוב ויהסוף
 שלמה רכב ופרשים לכך התפלל שלא יחטא ג"כ בהם והתפלל על השתיים שהם
 הסוס' והכסף והוא לא יסור לבבו בהם ואל תמנע ממני מלעזרי בטחם אמות
 מכל

בסוף צדוק

צד

מכל וכל כי החוטא חשוב כמת ואם חשוב לחטוא אהיה מת לגמרי עו"ר שמים
שאלתי מאתך כי הכל בידי שמים להיות עני ועשיר ולכך אמר מאתך ומפרש שוא
ודבר כוזב הוא הנמשך מהרים ומהעושר כי מהעושר יבא לכפור בה' לומר מי ה'
וזהו דבר כוזב כי גדול ה' ומהולל מאד ומהרים יבא להשבע לשוא ולסקר והפסטי
שם אלהי' בשבועה והוא שבעת שוא הרחק ממני שנמשך מתוך גדלות ליסא שם
ה' לשוא ולכך הטריפני לחם חקי ההכרחי :

אל תלשן עבד אל אדניו פן יקללך ואשמת : דור אביו יקלל ואת
אמו לא יברך : דור טהור בעניו ומצאתו לא רחץ : דור מרד
רמו עניו ועפעפיו ינשאו : דור חרבות שניו ומאבלות מתלעתיו לאכל
עניים מארץ ואביונים מאדם : לעלוקהי שתי בנות הכי הב שלוש הנה
לא תשבענה ארבע לא אמרו הן : שאול ועצר רחם ארץ לא שבעה
מיס ואש לא אמרה הן : עין תלעג לאב ותכו ליקהרת אס יקרניה
ערב רחל ויאכלוה בני נשר :

בא להזהיר שילמד האדם סניגוריא על ישראל כי בן עם ה' אלה ואינו חפץ בתי
שמלמד עליהם קטיגוריא לכך אמר אל תלשן עבד זה ישראל כד"א העבד
ישראל כי עבדים אָנחנו לה' שכ"א כי לי בני ישראל עבדים ואם יעשה דבר שלא כהוגן
אל תלשן עבד אל אדוניו להזכיר חטאתו לקשרנו פן יקללך הקב"ה שכלל הקללה
שיקללנו לאותו העבד אלי יקלל בכלל כל עבדיו וגם אתה עבד כמוהו ואשמת
אשמה גדולה בהזכיר עונות ישראל נא ולמד מה נענש משה וישעיה וי"מ פן
יקללך ויש לך לחוש לקלל העבד שאם אשם בחטאו ואשמו יגדל החטא ותחול קללתו
ואפי' שתראה הדור שאביו יקלל ואמו החביבה עליו יותר לא יקלל וגם לה יברך
עכ"ז אל תזכור חטאתם לפניו ית' כי בהיותם מזלזלים בכבוד אב ואם הם מזלזלי
כביכול בכבודו ית' כי ג' שותפין באדם ואמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניך
וגם אם הוא דור מזלזלך בכמה שרצים ונגעי עונות והוא מחזיק עצמו בעיניו
לטהור ועל ידי כך ומזאתו ומעשיו הרעים לא רחץ לשון בתשובה כי יאמר למוכר
אותו הלא טוב אנכי ממך כי אינו מחזיק עצמו לרשע : וגם יש דור נוהג בגאווה
ובזו שרמו עיניו ופנה למעלה אני כאחד מלכה המרושע ועפעפיו ינשאו להדמות
כבני עליון וה' מלך גאות לבש הוא שונא כל גבה לב : גם יש דור מקבוצ שיניו לדב'
ברכילות ולשון הרע ואוכלים עגיים מארץ וגו' וליס אותם וכל אנשי גירות אלו אל
תקטרם על הם לפני הקב"ה למסור דין עליהם פן יקצוף האלפים על קולך וסוף
סוף עתיד הקב"ה ליפרע מהם על חטאתם אעפ"י שלא תהיה קורא תגר התה
עליהם כי לעלוקה שהיא גהנם יש שתי בנות שהומרות הב הב לרשעים שהם שאל
ואבדון והם מקטרגות על ישראל ודי קטרוגם ואעפ"י שיהיה ד' בנות שכך הזכיר ד'
דורות רעים דור אביו יקלל דור טהור בעניו דור מרד רמו עניו דור חרבות שניו
ולעלוקה אין כי הם ב' בנות והיה צריך שיהיו ד' אחת לאחת לזה אמר שלש הנק' לא
תשבענה בלומר אלו הן בנות אפי' לג' בנות לא תשבענה אין בהם כדי שבעה

בסוף ציון

וגם לד' כחות לא אמרו הון כי יש בהם ספק לדון כולם * וכפי הפשט אמר שלש הנה לא תשבענה לפי שהזכיר עונש משתים שהוא ענין גהנם שיש לה' ב' בנות גם יש עונש מחשבון של שלשה שלא תשבענה והוא שאלו שנקנסין בו המתי' ולא תשבע השאול מלקבל המתים * גם עונש רחם שהוא בא מעצורת הבנים לא שבעה בכל מחמדי עולם לפי שהזכיר בנים הם חסודים כמתים * גם ארץ לא שבעה מים שהוא חרפת רעב הרי לך שלשה שלא תשבענה ויש ארבעה עונש מארבעה שלא אמרו הון והם השלשה הנ"ל כי בשאול הם כי לא להזכיר הון כי לא יועיל הון בקבר גם לעולם רחם שהיא עצירת הרחם מליד לא יועיל הון וממון גם לעצירת הגשמי' על הארץ לא יועיל הון וגם הש מתלקחת כי תלא לא יעמוד לפניו ההון כי אדרבה תאכל האש את ההון ואת הממון * ואיפשר מיסוד הרב"ע ז"ל כי השאול הוא כנגד דוד הבין יקלל שימותו בלא עת * ועונש רחם שלא ילדו נשותיהן מפני דוד שלא רחץ מזנות ראוי שלא יהיה להם זרע ולא יולידו וכנגד דוד מה רמו עיניו שהוא באות אדם לכך ארץ לא תשבע מים והנבזיהם ישפלו מחרפת רעב * וכנגד דוד חרבות שיניו לאכול עניים תלא אש מלפניה' ותאכל את ממונם ויהיו כולם שוים לעניים או יהיה על אש של גהנם * עין תלעג לאב הנה דבר עד עתה במקלל את הבין כד' תיב דוד הבין יקלל ועונשו מפורש ומקלל הבין ואמו מות יומת והולך אל שאול בהרה ועבשו דבר במלעיג על דברי הבין אפי' שאינו לועג על הדברים כי אם בדמי זה קורן בעיניו להלעיג אותו עין שרמוזה ללעיגת אב ותבזו ליקחת אש שהיא האש הזקנה שנקמטו פניה וגאספו קמטיה וזה אפי' שאמו משללתו בדברים כיון ש קנה אמו הוא בן לדבריה כלומר שנטרפה דעתה מדוב ימים וזקני עם הארץ שאין להם תורה דעתן מטרפת עליהן האיש אשר יעשה הדבר הרע הזה הוא נענש בהבד שביזה לאביו ואמו כי יקרוה עורבי נחל שהוא אכזרי ולא יתנה בה ויאכלוה בני נער שהוא רחמני ויהנה בה כי פועל אדם ישלם לו :

שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים : דרך הנשרי בשמים
דרך נחש ערי צור דרך יאניה בלכיים ודרך גבר בעלמה : כן
דרך אשה מנאפת אבלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און : תחת
שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא יתוכל שאח : תחת עבד פי מלך
ונבל כי ישבע לחם : תחת שנואה כי תבעל ושפחה פי תירש גברתה :
ארבעה דם קטני ארץ והמה חכמים מחבמים : הנמלים עם לא יעו
ויכינו בקיץ לחמם : שפנים עם לא יעצום וישמו בסלע ביתם : מלך
אין לארבה ויצא חצץ כלו : שממית בידים תתפש והיא כהיכלי מלך :
שלשה המה מיטיבי צד וארבעה מטבי לכת : לישבור בבהקה ולא
ישוב מפני כל : זרזיר מתנים אורתיש ומלך אלקום עמו : אסנבלה
בהתנשא ואם זמות יד לפה : כי מין חלב יוציא חמאה ומין דאף יוציא
דם ומין אפים יוציא ריב : דמשי

המשיל משל לענין שבה לו' אח'כ תחת שלש רגז' ארץ שמדבר על ענין שבו
המלכיות והתחיל ממשיך משל כי ג' דברים ישן בעולם ונפלאו נבדלו
ממני שהם דברים חוץ ממני כמו דרך הגשר בשמים שבאמת הוא פורש כנף ושם
דרך בשמים אבל נפלא הוא ונבדל ממני שאינו עושה רושם באותו הדרך - גם
הנחש עלי צור כי בהלך הנחש על מקום יסאר הרושם של הנחש אבל על הסלע
והצור אין רישומו ניכר כלל גם דרך אניה בלב ים אינו ניכר הדרך אשר עברה
הספינה ויש עוד אחרת שלא נפלאה היא ונבדלת ממני לפי שהוא נוהג בבני אדם
שהוא דרך גבר שהוא תשמיש בעלמה אשה בעולה שכל אדם הוא משמש מטתו אבל
לא ידעתי תוכן הענין איך אינו ניכר הרושם והיה כלל היה כי כן דרך אשה מנאפ'
שאכלה ונחתה פיה ואמר' לא פעלתי און ואין שום רושם ניכר כדי להכחשה ולבך
לא אמרתי גם כן נפלאה ממני כי דבר זה נוהג בבני אדם כן דרך אשה מנאפת
וגו' אמנם לא ידעתי כיצד הוא הדבר וזהו המשל אבל הנמשל הוא בענין המלכיות
כי הג' מלכיות הם נפלאים ונבדלים ממני לפי שהם מלכות בכל ומדי ויון שלא
מבני ישראל המה אבל מלכות רביעית שהיא ממני מאדוס שהוא אח ליעקב הן לא
ידעתי זה ותחת שלש בענין השלשה מלכיות רגז' ארץ אך הם חוץ ממני ונפלאו
ממני אמנם תחת ארבע שהוא מלכות אדום שהיא הרביעית לא תוכל שאת דבר זה
איך ימשך לאד' רעה ונוק גוקרוביו תחת עבד כי ימלוך שהוא נבוכדנצר שנק' עבד
כד' נבוכדנצר עבדי כי ימלוך על ישראל ונרמו במשל דרך הגשר זו בכל הגשר הגדול
אך האבר כמו שכתב רש"י ז"ל גם על מלכות מדי שקם המן הנבל שלא ישבע לחם
כמ"א חז"ל שבמלחמה נמכר למרדכי בטולמא דנהמא והוא נרמו בדרך נחש עלי
צור וכן דרשו חז"ל במ' אסתר כאשר ינוס איש מפני הארי וגו' ובא אל הבית וסמך
ידו אל הקיר ונשכו הנחש זה המן שהיה שף עמא כנחש * ומלכות יון היתה שנואה
להקב"ה שכך היו מצויים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל והוא
פלא שאומה שנואה להקב"ה כי תבצל ונרמו במשל שאמר דרך אניה בלב ים זו יון
כמ"ש רש"י ז"ל ושפחה כי תירש גבירתה זו אדום שהחריבה בית המקדש ושפחה
שהיא חונה לארץ תהיה מליאה שפע במקום הגבירה שהיא ארץ ישראל * ובמ"א חז"ל
תחת שלש רגז' ארץ אלו ג' מלכיות שמשעבדות בישראל ותחת ארבע לא תוכל
שאת זו מלכות רביעית כביכול אין הקב"ה יכול להניח את ישראל אלא ניד גואלים
וכן הוא אומר שלש שנים יהיה לכם ערלים אלו ג' מלכיות שלא תלפנו לגאולה הכס
אין לכם אלא בשנה הרביעית תאכלו את פרי שבמלכו' הרביעי' יהיה לכם גאולה *
ולעודן שבוונתם לדרוש שלא תוכל שאת להיות התנשאות עוד על יש' אחר מלכות
הרביעית * ויש לדרוש עוד תחת עבד זה יצה"ר שדומ' לעבד בתחל ובאחריתו יהי'
מגון שר ו שליט על האד' ונק' מלך זקן זו' ש תחת עבד כי ימלוך על האדם ויוציאו
מדעת את ה' ונק' יצה"ר כסיל והוא נבל מלקנו' שלימות נפשו והוא ישבע לחם גם
על זה רגז' ארץ תחת שנואה כי תבצל זו מלכות הרשעה דכתי' ואת עשו שנחתי
והיה בהלחמה ושפחה זו ה"ל כי תירש גבירתה זו ח' שהשפע שהיה יורד לא' נהפך
לח' ל' ארבעה הם קטני * כפי שיטת חז"ל בא לומר שאל יתיאש אדם מן הגאולה
שהרי ד' מלכיות הללו הם קטני ארץ והמה בהשגח' הצורא ית' נעשו חכמי' ממוכמי'
וזכו לגדולה על דבר קטן * וכפי דרך רש"י ז"ל יאמר שהמליים שקם מלכות בכל
הכינו

בסוף צדוק

הבינו צדוק לחמס על שנתנו כבוד להקב"ה באותם ג' פסיעות. והשפנים שהם מלכות מדי כמ"א חו"ל ואת השפן זו מלכו' מדי על שבנו בית המקדש ושימו בסלע ביתם וכו' למלוכה מלך חין לארצה כנגד מלכות יון ואח"ז זה אלכסנדרוס מוקדון שנתטלטל בכל העולם כלו לארצה שלא התנהג במלך וכתוב בדניאל שהמליך ד' מלכים בחייו ונתן להם המלכות. ושמיית זו עשו הוא אדום שהשמים והחריב בית אלהינו בזכות מצוה שעשה מטעמים בידו להביא לאביו ולכך היא בהיכלי מלך. וח"ז דרשו שמחמת בית המקדש מלך בכח ברכה שבירך יצחק לעשו הידי' ידי עשו ובשביל הידי' שברכו היה לו תפיסה להחריב היכלי מלכו של עולם ועכשיו אמר שהם הללו וכו' למלוכה בזכות דבר קטון כל שכן וקל וחומר לישר' שיש להם כמה מצות כי שלשה המה מטיבי צד שלש מצות של פסח מצה ומרור וארבעה מטיבי לבת אלו ארבעה מינים שכלולצ והם גבורים כארי לעשות רצון אביהם שבשמים כמו הליש שהוא גבור בבהמה ולא ישוב מפני כל כך גם הם מוסרי' נפשם על קונם והם כורזיר מתנים שהיא חיה שיש לה כח במתניה. ויש אומרים זה כלב ציד שהו' רק במתניו באילו הוא חגור במתניו או חבוש בך ישר' רעים תמיד בלי יגיע' לעשות רצון אביהם שבשמים או תיש כלו' אם באולי הם תשושי כח לעמוד פנגד המלכו' עכ"ז מלך אלקום עומד להם בעת צרתם באופן כי לא יתיאשו מן הגאולה כי סוף הכבוד לבא ואם גבלת בימי המלכו' ובשעבודן זה הוא לטובתכם כי עתיד' אתם להתנשא ואם זמות אם זאת להרהר אחר מדת הדין ח"ו צריך שתשי' יד לפה ולא תוציא ח"ו דברים אלו מפיו כי אמונה אומן שכל שעבוד מלכו' הוא לבא לידי גאולה ואורה כי הרי מיץ חלב כשמכשכשי' ומסכסכי' החלב בתוך הנאד גורם אותו סכסוך שיתעלה החלב להוציא חמאה הסכסוך והבעיטה שעושים המלכו' לישר' סופו להביאם לידי חשיבות ומעלה גדולה. ובשם שמיץ אף יוציא דם שהאדם יש לו ב' נקבים בחוטמיו וכשהאדם יחרה אפו וממנה האף פעם א' בעת בערה בו חמתו הוא מוציא דם שהפיג חמתו עד שלא יהיה עוד שפיכות דמים בכח האש הנוער בו הצל עדיין הריב והמחלוקת במקומו וכשהוא ממלה ב' פעמי' דהיינו מיץ אפי' שמיץ חרון אפו או יוציא ריב ומפיג חמתו כך ליש' שנתמנו בכח הד' מלכו' שהם נמשל למיץ אפי' שהאף יש לו ב' נקבים כנגד ב' זעמים ומיץ אפי' הם שתי' שהם ארבע כנגד ד' מלכו' אז יוציא ריב שהיה להקב"ה עמהם וריב לה' עם יעקב וכמיץ אף אחד שהוא זעם אחד ושתי' לא הפיג חמתו כי אם הוציא דם שלא יהיה שפיכות דמים עד מיץ אפי' בזעם כפול ומכופל אז יוציא ריב מכל וכל שהיה להקב"ה עם בניו לכן אל יתיאשו מן הגאולה והרב כמהרס אלשיך ז"ל כתב ארבע' הם קטני ארץ כי תחת ארבע ימנע האדם מהשגת השלימות אחד כי אדם ילוד השה קצר ימים ומה יספיקו ימי הבול להכין צידה לדרכו כי רב הוא ב' כי יצר לב האדם רע קשה כחבן והוא מנגד לשלימותו והאד' יחלוש לאתגב' לעצור כח לנגדו. ג' כי תואנה יבקש על חסדן מנהיג ומלמד ילמדנו בינה והשכל. ד' כי האד' ירקה לעינים טוב ת הע"ה נחמדי' למרחה ולמרחה עיניו ישפוט ועל כל אלה אמר שע"ה ארבעה הם קטני ארץ כלתי בעלי היכות והמה חכמי' ולא מחכמה שיש בהם מרוח נביאיתם אלה הם מחכמים מחמתו ית' אשר שם בטבעם ענייני מוסר השכל ללמד את בני האדם דעת כי הוה ית' מלכנו מזהמנת ארץ שאם יאמר אדם שימיו קצרים הלה

הלא יראה לעומתו הנמלים עם לא עז מחסור עזם כי על כן לא ימלאו שנתם לחיו
 צמורף ואע"פ כי תכין מספק בקיץ לימי החורף אולי יגזור ה' להם חיים ולא יחסר
 לחמם וכל שכן אתה בני אדם שידעת כי אחר הקיץ העה"ז הוא חייך בעולם שכולו
 ארוך ושם יגור לך ולמה לא תכין כאשר הנמלה הקלה מומנת במיעוט ימיה שיעור
 זמן רב כמ"א חז"ל שמלאו לה כמה כורין ומאכלת חטה ומחלה ועל השני שהוא תשו'
 כמו פנגד יצה"ר שהוא לב האבן הקשה אשר השפנים עם לא ענוס ובחלישותם לא
 יבצר מהם לשום צלע ביתם כי יחפרו בצלעים קשים לפי יכולתם גם אתה אם
 יצרך קשה כסלע חפור בו בכל תוקף ביתך האמיתי ותעבוד בב' יצריך שיענ' בעל
 כרחו אמן. ועל התואנה השלישי מחסרון מדריך ראה לעומתך כי מלך אין לארצ'
 להנהיגם ואע"פ כי ויפא חצץ כלו בהנהגת אחדות א' ועל הרביעית אשר שממי'
 שהיא העכביש כשהיא בהיכלי מלך ועיניה הרואות אותם היכלות לא תחפון להיות
 רואה מגד ולשכון באותם בתים חשובים רק גם שם בידים תתפש לה בית עכביש
 כי בחרה להסתופף בבית עכביש הקל אשר תעשה היא לעצמ' מארמון המלך אשר
 תראינה עיניה כן האדם עם ראותו כל מחמדי עין ושכיות החמדה אל יפתוהו
 יצובות הע"ה ע"כ :

לא

דברי למואל מלך משה אשר יסרתו אמו : מה ברי ומה בר בטני
 ומה בר נדרי : אלתתן לנשים חילה ודרכיה למחות מלכין :
 אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר : פך ישתה
 וישכח מחקק וישנה דין כל בני עמי : תגר שכר לאוכר ויין למרי נפש :
 ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד : פתח פיה לאדם אל דין כל
 בני חלוף : פתח פיה שפט צדק ודין עמי ואביון :

להיות שלמעלה אשר דברי אגור על שאגר דברי תורה והבין בס' בינה יתירה ומתוך
 שרצה להתבונן יותר ואמר אחי אל ולא אסור הקיאת שחטא בעצרו מאמרו ית'
 אמר עכשיו שכשראתה אמו הדברים שדבר בנה שלמה שאמר למואל מלך שזיה הק"ם
 למלך שלא ירבה לו נשים להיות עמו אל ומתוך דברים אלו אמר אני ארצה ולא אסור נשחם
 המשא הזה עליו וזה המשא אשר יסרתו אמו מה ברי ומה בר בטני עפ"י דרך רש"י ז"ל
 ואמר מה עשית שעכשיו יהיו חולין הסרחון להיותך בני ומשורש זה יפא פשע ויש שיהיו
 חולין בהיותך בר בטני שלאחר שנתעברתי ממך והיית בבטני חורתי להודונו עם אביך
 ויחשבוני שהייתי שמופה בתאות ביאה ולכך גם אתה היית רדוף אחר התאוה ומרבה נשי'
 וכי תאמרו למה עשיתי כך שלא כדרך שאר נשי דוד לפי שאר הנשים לא היו רוזני הבן
 אלה שיהיה הבן למלכות ואני הייתי רוצה שיהיה הבן חלוף לתורה לכך אמרתי החורה
 שילמד מרחיקתו מן החטא עוד איפשר דברי למואל מלך הדברים שזיה הק"ם למלך
 שלא ירבה ולא יסור דהיינו לזה להיות עמו אל ולא יסור ממנו וזהו למוא להיות עמו אל אה
 הדברי' הים המשא אשר יסרתו אמו אל שלמה לומר היתכן שהק"ם בא להדריךך ולהיות
 עמך ואתה חטאת בודאי שיאמרו בני אדם כי להיותך פרי ובר בטני נמשך לך חטא זה כי
 אביך

כסף צדוק

אביך היה צדיק ומה גם שכל גדרי היו שיהיה לי בן הגון לנבואה ויראת ה' ולא חששתי לבן הגון למלכו ולכך עברת על נזה שהזהר המלך לא ירבה לו נשים אל תתן לנשי חיליך שהרין ראית מה אירע לאביך שהיה צדיק ולפי שהלך אחר עיניו ונטה אחרי גרם שיצא ממנו בן שחטא להק' בה וסר לבבו לנשות אחר הנשים וכ"ש שהבנים שיצאו מהם שישבו לחטוא ח"ו לכן אל תתן לנשים חליך הסובב בתורה ובמצוות ועוד כי דרכיך אלו שאתה הולך בהם הם סיבה למחנות המלפזות שגא למלכים מאבות על בנים בדרכים אלו ימח המלכות לפי שאל למלכים שתו יין. עוד יראה אל תתן לנשים חליך אל תעזוב חיל התורה והמצוות בעבור אהבת הנשים כי דרכיך הראויות לאיש כמורך הם להיות מוחה ביד המלכי האוחזים דרך זה וכל שכן שלא תתפוס אתה אותם דרכים או יאמר למחות מלכין מלשון מלכי ישפר עלך שהוא מחשבה ואמר ראוי לך להיות מוחק אפילו במחשבות כיוצא באלו וכל שכן שלא לעשות מעשה. והרב במהר"מ ז"ל פי' ודרכיך אלו ימחו בידך אפי' מלכין חסרים המשולים לנשים לכך כתיב מלכין בנן וכל שכן המלכים השלימים כי אל למלכים השלמים שעמם אל לעשות כך. עוד איפשר אל למלכים למוט אין נפון לעשות בדבר הגו' למלכי שרונים להיות עמם הל'. או יאמר אל למלכים למואל למלכים שפוא להם הק' בה גדירות להיות עמם אל. גם אל למלכים שתו יין כי זנות יין ותירוש יקח לב מי שצריך להנהיג את כל העם היך יעשה מעשים שיאבד לבו ולכך אל למלכים שתו יין כי ממנו ילמדו הרוגי' שהם גדר למט' מן המלך הם ירדפו אחר השכר שמשכר יותר מן היין כי המלך הוא תומך כבוד יותר ולא ירדוף אחר השכר כי אם יין והרוגי' יעשו הדרגה אחרת לרדוף איה שכר המשכר וזוה יתקלקלו המשפטי' כי יקח לבם היין והשכ' פן ישתה וישכח התור' שניחנה ע"י מחוקק זה משה רבינו של' במחוקק במשענות. עוד דרשו מחקק בגי' רמ"ח שהם רמז' לרמ"ח מנו' עשה שישכחם בשתיית היין ואם יבא דין לפניו יקלקל וישנה הדין של בני עונו הבאי לפניו כי לכך צו חכמים שכור אל יורה כי טבע השכור לשכוח כי לכך נצטו היין לתת לחבלים וליוצא ליהרג במיתת ב"ד וזהו תנו שכר לאובד שהוא היוצא ליהרג שצריך שישכח ויין למרי נפש אלו החבלים כי מחוך היין והשכר ישתה וישכח רישו ומרירותו ועמלו לא יזכור עוד על הבנים שמחו לו כמ"א חז"ל ואת עמלינו אלו הבנים ובשתיית היין והשכר ישכח כל מרירותו הרי שהשכר' משכח ואם הת"ח והמלך ישתה גם הוא ישכח התור' והמשפט ויטנה ויקלקל כל דיני התורה ומלבד זה צריך דיון שלא יהיה שתוי ושכור לפי שיש כמה דברים שצריך הדין לפתוח פיו לאלה כמו היתומים שהם בני חלוף שבאו חילוף אביהם והבן הוא כסומא בעיניו אביו והדין בכיוצא בזה צריך לפתוח פיו לאלה לטעון בעדס דסענין ליתמי כל מה דהוא אבואון יכיל למיטען. גם בענין הדין צריך הדין חו המלך לפתוח פיו בצדק בדין עני ואביון כי לפעמים יעמדו שני הבעלי דינין אחר עני ואחר אביון ולריך לדקדק בדבר המשפט שלא לזכות לאביון להיות טוען בעדו כדכתיב ודל לא ההדר בריבו ולא התרתי לפתוח פיך כי אם לחלס בטענותיו אבל דין עני ואביון חו זה עס זה חו עס אמרים לא תפתח פיך בשום טענה כי אם תפתח פיך הוא לשפוט צדק כפי טענותם תגמור הדין בצדק:

אשת חיל ימצא ורחק מפנינים מברה: בטח בה לב בעלה ושלל
לא יחסר: גמלתהו טוב ולא דרע כל ימי חייה: דרשה צמר
והשתים ותעש בחפץ כפיה: היתה באניות סוחר במרחק תביא
לחמה

לחמה: ותקם בעוד לילה ותתן מרחק לביתה וחק לנערתיה: זממה
שרה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם: חגרה בעוז מתניה ותאמין
זרעתיה: טעמה כי טוב סחרה לא יכבה ברילה נרה: ידיה שלחה
בכישור וכפיה תמכו פלך: כפה פרשה לעני וידיה שרחה לאביון:
לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים: מרבדים עשתה לה
ששוארנמן לבושה: נודע בשערים בעלה כשבתו עם זקנא רון:
סרין עשתה ותמכר וחגור נתנה לפני עני: עזוהדר לבושה ותשחק
ליום אחרון: פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה: צופיה
הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל: קמו בניה ויאשרוה בעלה
ויהללה: רבות בנות עשו חיל ואת עליה על כלנה: שקר החן והכל
היפי אשה יראת יהוה היא תהלה: תנולה מפרי יריה ויהללה
בשערים מעשיה:

סוף כאן שבח האשח חיל למת שבח לאמו שלא נשאה לו פני עס היומו מלך אדיר רק
הוכיחו ביראת ה' בא לרמוז כי הוסיף לה אהבה כי לכך כתב בספרו דברי חמו
במומר אשר יסרתו עם היומו מלך וזה ידוקדק שבתחלת הספר קרא עמו משלי שלמה
ולא פנה עמו למלך וכאן אמר למול מלך להורות שבח אמו שעס היומו מלך בהיומה
חפצה שיהיה עמו אל יסרתו וטפחתו בקורדקן על פניו ולא נשאה לו פני בודאי שאשח חיל
בזאת מי ימצא דרך מציאה הוא נמצע וגם ירמוז מה שאמר הכתוב מלא אשה מלא טוב כי
אמר אם מלא בת וגו' שגזרה בשעת היצירה מלא טוב ולאשח חיל מי יעזור למוצאה אם
היא בת וגו' כי אין אדם מוצא בת וגו' אלא דרך מציאה י ואם בא אדם לקנותה בדמים
יקרים רחוק ממה שיוכל האדם לקנות פנינים הוא רחוק לקנות האשח חיל בטח בה לב
בעלה שדוד המלך אביו בטח בה בבת שבע בשלקחה לו לאשה ולא חשד אותה שכשעהלכה
אחריו ונטתה מבעלה אוריה שחל גם עכשיו בהיותה נשואה אליו תעשה כן כי כל היוצא
למלחמת בית דוד גט בדיחות כותב לאשתו וגם דוד היה מתגהג כן בצאתו לפני החלון
למלחמ' אבל בטח בה לב בעלה בדקתה כי דוד היה בעלה האמיתי ומה שלא שמרה ברית
לאוריה לפי שראויים היתה בת שבע לדוד ואל תאמר כי שחל דוד לא הניח לבת שבע כמו
שהניחה אוריה ועל כן אין מקו' חשקה פן תבגוד בו לז'א' ושלל לא יחסר כי לא יחסר לעולם
לדוד ללכת אחר השלל והיתה נשאת בת שבע ועכ' לא היה חושש דוד כי בטח בה לב
בעלה כי הוא היה בעלה האמיתי כי ראויים היתה בת שבע לדוד או יאמר כיון שבטח בה
לב בעלה בצאתו למלחמ' שלא תבגוד בו לכך היה האלך בלב שלם למלחמה ולא היה חושש
להתעכב באופן ששלל לא יחסר לו להביא תמיד עוד ירצה אשת חיל קשה למצוא אבל
אדם שאינו נותן עיניו בבקשת ממון בשע' נישואין כי לחוק הוא בדעתו מדרישה פנינים
ואינו נושא אשה לשם ממון הנם אים כזה איפשר לו שימצאה כיון שלא פנה אל ריבנים
איפס' לקנותה וכיון שלא הביאה ממון ודו' יא' לבעלה נכון לב בעלה ובטוח בה שלא תקח
משלו כלום לתת לקרובה ובטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר להביא לידה ולא ימנע ממנה

כסף צרוף

כל מה שמרויח לתת לה שלל רב תשא"כ בנושא אשה לשם ממון שהביאה לו כי הוא מפחד
 תמיד מלהביא לה שום מציאה ושלל רב פן חתן לקרוביה אשר נחמולה כדי להשיאה לבעל.
 עוד יראה כי מי שנתרחק מהממון ונשא אשה לשם שמים עכ"ז ושלל לא יחסר לו הק"צ
 בדימו כי שם נאה ה'אח' הבדלה באופן שקנה האש' חיל וגם ממון לא יחסר וזה מה מחקיי
 בידו. גמלתו טוב ולא רע וגו' יראה עמ' שח"ל המצפה לשכר אשתו אינו רואה סימן
 ברכה ואם כן אותו שכר ודיוח שנותנת לו הוא טוב שמעורב בו רע שלא יראה סימן ברכה
 אבל אשת חיל זו גמלתהו לבעלה טוב שאין מעורב בו רע כלל כגון שהיא עושה
 סחורה או מלאכה שאין בה גנאי כלל כמ"ש בגמ' ה"מ כגון דעבדא וטחנא בשכר
 שהוא חרפה וגנאי לה אבל עבדא סחורה ומלאכה למשתבח בה קרא סדין עשתה
 ותמכור רואה בה סימן ברכה וזו"ש טוב ולא רע שאין בו תערובת רע כלל וגמלתהו
 טוב כל ימי חייה כל לאחיו הלילות כמא' חו"ל למען תזכור את יום לאתך מ"מ כל
 ימי חיך כל לרבות הלילות גם כאן בא לרבות הלילות כי לא יכזה כליל' דרש' דרשה
 צמר וגז'זן ונעלה יתירה בא"ח שאינה ממתינ' לעשות מלאכה עד שיביא לה בעל' מה
 לבשו מלאכ'א היא דורש' ומבקש' צמר ופשת' כדי לעשו' מלאכ' ולא תתבטל. ועוד
 שכל הנשי' הלאי שיעשו שיעור שקצבו להם חכמי' משקל'ה' סלעי' אך זו עושה בחפץ
 כפיה כפי אשר תמצא ידה לעשות ואינה מקפדת על השיעור הקצוב וי"מ פי' דרשה
 צמר ופשתים שח"ל תקנו שתהיה האשה עושה בצמר אך לא בפשתים לפי שמוזיק
 השפתים והאשה הזאת דרשה צמר וכשאינה מוצאה צמר היא עושה בפשתן בחפץ
 כפיה כדי שלא תהיה בטילה ואינה חוששת אם יזיק שפתי' עוד שמעתי דקי"ל
 האומרת אני ניוזנית ואני עושה שומעין לה ואשת חיל זו דרשה צמר ופשתים
 לעשות בחפץ כפיה עם היות שאינה ניוזנית מדעל' כי היתה כאניות סוחר שממדת'
 תביא לחמה. עוד שמעתי בהמשך הכתובים גמלתהו טוב וגו' דרשה צמר וגו'
 שהאשה תשלמת את האדם ע"י הזוג והו' גמלתהו טוב אבל נמשך רע מסיבת
 שצריך לטרוח אחר מזונותיה וכמא' חו"ל רחיים בזוארו ויעסוק בתורה אבל באשת
 חיל אין רע זה לפי שהיא מפרנסתו כל ימי חייה ע"י שדרש' צמר ופשת' לפרנס' בעלה
 והיתה כזבולן לחוף אניות לפרנס את יששכר העוסק בתורה וז"ש היתה כאניות.
 ואמר היתה כאניות סוחר שאם לא נודמן לה צמר ופשתים לעשות מלאכה בשכירו
 אז היתה כאניות סוחר כאניה של הסוחר שמצאת בה סחורותיו ואינו הולך בספינו'
 משכרו' שחושש פן לתימם לא ימצא אניה ללכת בה ויתעכב לכן עושה לו ספינה
 משלו שתהיה מוכנת לו בכל שעה כך האשה הזאת יש בידה תשמרת צמר ופשתים
 שהביאה ממרחק להיות מוכן לעשות במלאכה בשעה שלא תמצא בשכירות לעשות
 בשל אחרים. ותקם בעוד לילה וגו' וזממה שדה וגו' יראה כי זאת אשת חיל רמזה
 מה שאלם צריך הוא ליטע כרם ולבנו' לו בית ואח"כ לישא אשה זאת הכינה לו הכר'
 כמ"ש מפרי כפיה נטעה כרם וזממה שדה ותקמהו ותתן ערף לביתה הרי כרם ושל'
 וזית וכו' נודע בשערי' בעלה. ותקם בעוד. הכוונה עם מה שלימדונו הראשונים'
 צהנגת האדם שישלש ימותיו שהיום והלילה כל' שעות יעסוק במלאכה ח' שעות
 כלכתיו או תליתתה לרצף' שאז עולה ח' וח' שעות ילמוד בתורה וזהו שרמו' ואז
 השכיל וח' שעות תן הלילה יישן וזהו שרמו' ישנתי או ינוח לי וזהו הסדר הנאות אל
 הגהגת האל. והנה האשה אינה מצווה על תלמוד תורה ואיפ' שישפיק שתחלוק
 היום

היום והלילה לחלקים שוים היום למלאכה והלילה לישן לזה אמר שהאשת חיל ה"ז
 כזרזה לעשות כחומרי האיש שאינו ישן יותר משמנה שעות וזהו ותקם בעוד לילה
 והשכימה קודם עלות השחר ד' שעות לעשות במלאכה וזהו ותקם בעוד לילה כי
 ידוע שליל נקרא עד חצות לילה ומחצות לילה עד הבוקר נק' לילה * נמצא שיעור
 הלילה הוא ו' שעות ומחציתו הוא שלשה שעות ורובו ד' שעות ותקם אשת חיל ה"ז
 בעוד לילה כלומר בשיעור היותר מרובה בשש שעות דהיינו ד' שעות ופחותה שעה
 שעדיין נשאר העוד והרוב של הלילה דהיינו ד' שעות קודם עלות השחר כמה וגם
 נצבה ותתן טרף לביתה שהרויחה כדי פרנסת ביתה ונתנה חק ללערותיה באופן
 שמהרויח שהרויח' היא ונערותיה ומה' שד' ותקחהו ומפיה כפיה ר"ל מהפרי שצמחה
 במעשה ידיה והעדיפה על הפרנסה והמוזנות מפרי פיה נטעה כרם נטעה
 נטיעות בכרמה כי אין מספיק מעשה ודוה להתפרנס מהם ולקנות פרמיה * והלא
 תתפרנס ותוכל לקנות נטועות ליטע בפרס שהוא דבר נקל אבל ממעשה ידי
 נערותיה שנתנה להם חק לעשות במלאכה וזממה שדה ותקחהו שכל הרווח קיים ויש
 בו כדי לקנות השדה כולו ומפרי כפיה נטעה כרם לפי שהשדה כלל עץ במלאכה
 בי חגרה בעץ מתניה ותאמץ ורועותיה ולכך הספיק לה למוזנות ופרנסה ולטעות
 כרמים * וכשהאשה הזאת טעמה בי טוב סחרה ופאתה תועלת היגיעה והמלאכה
 אז לא סמכה על ההשכמה בלבד אלא לא יכנה בלילה נרה כלל כי לעולם נר דלוק
 כדי שכל שעה תקום לעשות במלאכה ולא תתעצב כלל וכיון ששקדה במלאכתה
 אז הרויחה היוח גדול באופן שידיה שלמה בפישור ומה שטווה ועשתה אינה ממחר
 למכרו כי יש לה כל אלא היא טווה ומנחת אכלה וכפיה תמכו פלך מה שהוא טווי
 בפלך תומכת אותו שלא לפתות מהשער * וכפה פרשה לעני שהיא מחזקת בג"ח
 ונדקה ומולחת ממונה בחסד וכשיבא אכלה עני החוזר על הפתחים כפה פרשה
 לעני היא נותנת לו ביד אחת כיון שכבר הגיע למדה זו להיות מחזק על הפתחים
 אבל לאביון הננוע היא נותנת לו בשתי ידי ש"ל וחז"ל דרשו כפה פרשה לעני זו דרפי
 ציארתי בכסף נבחר ע"ש ומנחת כי תדרשינו : לא תירא * אמר אשת חיל זו אינה
 יריאה מבהגס של שלג המיוחד למתעצל במצות עשה כנודע כיון שהיא זריז במצו
 וכל ביתה לבוש שטם נעשו לה לבוש מהשנים שלה כי קנתה קדושה בשנים ונעשו
 לה כמו חלוקה דרבנן שבעשה להם מהשלימות שקנו בשנותיהם כך קנתה אשה זו
 לבוש שנים * עוד ירצה להורות נטיעות אשת חיל זו כי לצני ביתה מפרנסת כל
 צלבושי מכלול ותולעת שני שהם מרצים בחמימות בימי האורף והו כי כל ביתה
 לבוש שנים ולעצמה שש וארגמן לבושה ולא מבגדי תולעת שני שהם ביוקר * ועוד
 שבגדי תולעת שני הם נחמדים לעין רואים ופיא אשה נכונה כדי שלא יסתכלו בה
 צני אדם מתוך חשיבות בגדיה לכך לא עשתה לעצמה בגד שני אלא שש וארגמן
 לבושה ואם רוצה לעשות מבגדי תולעת שני עושה לה מרדודים להגיע תחתיה שאין
 רואים אותם אבל המלבושים הם בגדי שש וכי תאמר למה לא תלבוש ג"כ בגדי שני
 כי מה לה ולאחרים שישתכלו בה לזה אמר כי היא אשת חבר שגודע בשערים בעלמ
 ושם לו על פני חוץ וכל הארץ מבקשים חכמתו כי בשבתו עס זקני ארץ החכמים
 נודע הוא ברב חכמתו וכיון שרבים בוקקים לשאל ממנו חכמה אם היא לבושה

כסף צרוף

בבגדי שני יש חשש ח'ו פן יסתכלו בה מחוך יופי בגדיה לכך עשתה מהבגד שני להציע תחתיה בקרב ביתה ולבוש עצמה הוא משש וארגמן שאינו כ"כ נחמד למראה וגם מטעם אחר לא לבשה מלבוש שנים יען היא צריכה לצאת לשוק למכור הסדין שעשתה במעשה ידיה להתפאר והסוחר מדבר עמה פה אל פה כי חגור נתנה לכנעני הסוחר במתנה כדי שיהיה למווד לקנות מאתה ועל כן היא זהירה מללבוש לבושי מכלול פן ישאו עיניהם אליה ויחטאו בה ועיקר המלבושי החשובים שלה הם של עז והדר ותשחק בהם כי היא מנחת ליום אחרון שהוא עה"פ כי שם עיקר המלבושים הנעשים בשלימות הנפש או יאמר עז והדר לבושה שיש לה לבושי הוד והדר ותשחק בהם ליום אחרון לעת זקנתה שאין לחוש שמה יכשלו בני אדם אצל בימי הילדו או מקפד על עצמה לעשו' לה כסות עיני' פיה פתחה אמר שהאסת היל היא תופס' פלך שתיקה ואינה פותחת פיה לדבר כי הם בדברי חכמה להדריך גינה ובעלה לת"ת וגם תורת חסד על לשונה לדבר בענין ג"ח ולדקה לעשו' חסד וכי תאמר בענין ג"ח למה הוצרכה לדבר כי הג"ח היא נתונה ביד ולא בדיבור לז"א שלפעמים אינה מוצאה עס מי תעשה חסד והיא צופיה הליכות ביתה עיניה לנכח יביטו אם יבא איזיה ע"י וע"כ היא מדצרת לשאל הראיתם צדק איזיה עני הגון לגמול עמו חסד ולחס עללות בעוד שהיא מתעללת לבקש אדם הגון לגמול עמו חסד אינה הוכלת עד שתזדרז לבקש ולמצוא עס מי תגמול חסד ויש מפרשים באעפ"י שאין הנשים מצוות בת"ת גדולה הנעמתן משום דנטרן לגבריהו ומתנן לבגדיהו וא"כ פיה פתחה בחכמת התורה אעפ"י שאינה מצווה כיון שהיא גורמה לבניה ולבעלה שיעסקו בתורה והיו קמו' בניה ויאשרוה בעלה ויהללה לפי שהיא גרמה שיעסקו בס' בתורה ובכסף נבחר ביארתי שכל לדבר ולשפח כנגד המדות רעות שבנשים שהם דברניות כד"א ותדבר מרים וזו פיה פתחה בחכמה כנזכר * וכנגד עיניהם נרות בהורחים כד"א מהרי"ג סאים זו תורת חסד על לשונה שהיא מקדמת להקביל האורחים צופיה הליכות ביתה להקביל גם הנשים עללניות ש"א מהרי"ג סאים וגו' וזו לחס עללות לא תהכל כי זריזה היא במעשיה ובדארות בניה ובעלה יופי זריזות ושבח מעשיה קמו' בניה בקימה ונתעלו מחמתה ויאשרוה כי בכמה השיגו וקמו מעל' יתיר' גם בעל' ויהללה וכך אמרו באישורן והלולן רבות בל' ת עשו חיל לעצמן קמו מעל' ואת עלית על כולנה שהקני' שלימו' לזולתך דהיינו שהקני' שלימו' לבניה שמתו מוסר' המצו' קמו' בניה במ"ט ויאשרוה לומ אשרי יולדתן ומין לעשות עיקר בשבח היופי והמן כי המן אין בו ממש כי אינו ניכר כי אם בעוד האד' מדב' ובשתיקתו לה יורגש והיופי שה' הדבר יותר עומד נקיים הוא הכל שאינו עומד אלא בעה"ז אבל אשה יראת ה' היא תהלל לפי שירא' ה' עומדת לעד בעה"ז ובעה"ב ומורי' ז"ל פירש שאמר אשה יראת ה' שאעפ"י שהתורה כתבה והפליגה בכיפור שבח היופי ברבקה דכתיב והנערה נוצת מראה מאד שפיל וזיל לסיפיה דקרה דכתיב בתולה ואיש לא ידעה לאצא הבתוב להודיענו יפיה אלא כדי לספר חשיבות יראתה שגם היותה יפה היספה בתולה ואיש לא ידעה וז"ש אשה יראת ה' היא תהלל על בחי' יראת ה' שהיה בה היא תהלל ביופי לא על בחינת היופי כי אם על יראת ה' והיה בה עס היותה יפה תהללה ביופי עוד היפשר שקר המן והיופי לפי שהם נתונים מאת הקב"ה אבל אשה יראת ה' היא תהלל בי הכל ב"ש

חוץ מ"ש לפי שהוא מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה מה שקנה ע"י עצמו
שהוא יראת ה' שהוא בירי אד' כנז"ע"י היא תהלה שאינו צריך שיהללוה אחרי' כמו
ציופי שאינה מהללת עצמה כי אם מפני אחר' אבל בירא' ה' היא עצמה תהלה ולכן
לאשת חיל זו היראה את ה' תנו לה מפרי ידיה בעה"ז שאוכל הפירות והקרן קיים
לה לעה"ב שיהללוה בשערים מעשיה שכל מעשה ומעש' שלה נעשה לה מלאך אחד
וכשהיא עולה בשערי ג' ע מכריזון לפני המלאכים שנעשו ממעשה לממונים על
אותם שערים פתחו שערים וזהו ויהללוה בשערים מעשיה . וי"מ שקר הכן והכל
היופי עם מה שקובא בגמ' פ"ב דכתובות :

ת"ר כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלל כמות שהיא ובה"א כלל נאה
ומסודה ומסיק התם בגמ' דאע"פ שהתורה אמרה מדבר שקר תרחק מותר
לשנות מפני השלום ולומר כלל נאה ומסודה אף אם היא כעורה ופנה זיוה וכדירה
מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות עכ"ל בזה
יובן מה שאמר הכתוב שקר הכן והכל היופי וגו' פי' כי בענין הכן והיופי יכול האד'
לשקר ואומרים לרע טוב מפני תקון העולם אבל ביראת ה' אשה יראת ה' היא
תהלה היא דווקא תהלה ואם היא אשה רעה אין לומר עליה שהיא נדקת ותמימת'
במעשיה כהדא עגלתא תמימתא וזהו אשה יראת ה' היא תהלה . ואמר שקר הכן
והכל היופי ולא קאמר שקר היופי והכל הכן או שקר והכל היופי והכן . שמעתי
בזה שהכוונה שבענין הכן וכל האדם לומר שקר הכן והיה הנערה זו שאת אומרי'
שהיא יעלת חן מנאה חן בעיניכם ובעיני לא מנאת חן וכמשא כבד היא בעיני כי
זה תלוי בדעת הבריות וכפי טבען אמנם בענין היופי לא יוכל האדם לומר על
הלבן שהוא שחור ועל הטוב רע אמנם יאמר הכל היופי אפי' שהוא יפה תואר ויפה
מראה לא אביט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו ולא מנאת חן בעיני ודמי
עלי ככשורא ויכל האדם לומר על כל הנשים היפות דדמו לקאקי חיוורי אמנם
אשה יראת ה' היא תהלה ואין אדם יכול להכחיש את המוחש ויהללוה בשערים
מעשיה . והנה יש לדקדק מה שאמר אשה יראת ה' בשבא ומן הראוי שיאמר אשה
יראת ה' צרי . ועוד מהו אומרו היא מן הראוי שיאמר יראת ה' תהלה מאי היא
אמנם יד' עמ"ש חו"ל במ' סוכה כל אדם שיש בו חן צידוע שהוא ירא שמים שנה'
ומסד ה' מעולם ועד עולם על יראתו ו' ש כאן שקר הכן והכל היופי א"כ אינו מן
הראוי להיות משבח את האשה עם חן למה שהוא בכל אצל אשה יראת ה' כשזאת
האשה יש לה חן ויש לה ג"כ יראת ה' בשביל כך לא אמר ירא' צרי שהיה משתמע
אשה יראת לבד בלא חן אבל מה שהוא ר"ל אשה אחת כי מלבד חן שיש לה יש לה
במה כן יראת ה' כמ"ש דהא בהא תליא או היא תהלה אשה כמו זאת מן הראוי
שתשבח אבל הכן לבד אינו שבח שכיון שהיא מפורסמת ביראת שמים ומסירות
אם יאמרו עליה שהיא יעלת חן נמנאת משבח ביראה כיון שהיא הגורמת לה חן
שמהא מנאת חן בעיני כל רואיה . או בהפך מזה אשה יראת ה' כלומר אם יהללו'
ביראת ה' נמנא שמהללים אותה ג"כ בחן ויופי דהא וקא איתגבו וכיון שיש יראה
בהכרח שתהיה חילת אהבים ויעלה חן ובכלל מאתים מנה . או באופן אחר שקר
הכן והכל היופי . שהם אין בה יראת ה' אף אם יהללוה בחן ויופי שיש בה איפשר
יאמרו הגולם כי קמה ודבריהם למקד ושקר הם מדברים אבל אם היא יראת ה'

בסוף צדוק

בהכרח הנמור שתהה מולאת חן בעיני כל רואיה וישמעו ויאמרו אחת כל מה שמעבדים אותה כגו' ודוק עוד ירצה עמ' ש' חז' ל ואשה בכל אלה לא מצאתי והראי' מבגתיה דרב נחמן לאיתא בגמ' שהיו בעלות בשפים ז' ש שקר החן זו האשה שיש לה חן אין אנו יכולין לשבח אותה עם החן למה שהוא הכל אצל נאמר נשבח אותה ביראה שהוא נכמי כי כמו שיש לה חן שיהיה לה יראה כמו שאמרנו זה הדבר אין אנו יכולין ליתן עדות בצירו' כמו האיש למה שאומ' אני שהוא זיוף ששהע"ה אמ' בס' קהלת ואשה בכל אלה לא מצאתי לז"א היא תהלה ולא אמ' תהלה שיהי' מוכן שאני יכול לשבח אותו וזה אינו כי בוחן לבות וכליות אלהים אצל היא תהלה שיודעת בעצמ' שהיא נדקת שמן הפעול' יודעו הכוח' וז"ש אח"כ תנו לה מפרי ידיה ויהללו' בשערים מעשיה' או יאמר עמ' ש' בגמ' פג' דתעניות בענין בנות ישר' היואלות ומלות בכרמים וז"ל: ת"ר ד' משפחות היו בא"י יפיפיות אומרות תנו עיניכם ציופי וגו' בינויות ועניות שבהן אומרות קחו מקח' לשם שמים ובלבד שתעטרונו בזהובים ז"ש שקר החן והכל היופי פי' אחר שאתה אומר שהוא שקר בשלמא מי שיש לה חן מי שרואה אותה לוקח' ואף אם רעה בעיני אדוניה שצמי' שכל האשה יופיה ומינה וחמד' הוא לה כמות עינים אצל זו שאין לה חן ואתה אומר שאינו חסרון למה לפי שהוא הכל א"כ היאך יהיו לה פנים לדבר לפני הבחולות לכן אמר אשה עם יראת ה' היא תהלה כלומר היא דווקא תהלה משום הכי אמר יראת שם דבר שזאת האשה שאין לה חן ויופי ואומרת שקר החן והכל היופי זאת האשה מהללת היראה ואומרת קחו מקחכם לשם שמים וממילא ג"כ היא תהלה במהלל היראה שחם לא היתה יראת ה' לא היתה משבחת היראה וזוהי יובן קשר הכתובי' על נכון רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה פי' רבות בנות יפיפיות מיוחדות ועשירות עשו חיל כל אחת משתבחת לפי מהללה זאת ציפיה וזאת בעשרה וזאת במשפחתה ואת עלית על כולנה האומרת שקר החן והכל היופי שקר החן הוא על התוא' ומרא' הפנים והכל היופי הוא יופי המשפח' שלשלת היחס והמעל' שגם זה הכל דמולידין ולא דכוותהון אמנם אשה יראת ה' היא תהלה כי יראת ה' היא אולרו וקחו מקח' לש"ש ובלבד שתעטרו' בזהובי' וזהו תנו לה מפרי וגו' ונוכל לומר דרך הלצה באמרו ובלבד שתעטרונו בזהובים שאמ' הנה כמה יודע שאתם לוקחים מקחכם לשם שמי' כשתעטרונו בזהובי' שחם לא כן יאמרו למה לקח זאת האשה הירודה שחם היה לוקח מהיפיפיות והעשירות היה גרי' ממון הרבה פי' כאיש גבורתו וזאת כיון שהיא ירודה עמדה עליו בזול ולא רבית במחיריהם אצל כשתעטרונו בזהובי' אז יאמרו כל העם שלקחת' מקחכם לשם שמים כיון דבין הכי ובין הכי אתם שוקלין ממון הרבה הייתם יכולין ליקח משופרי שופרי יפיפיות ועשירות ומיוחדות ולמה תשקלו כסף

במאנין תבירין אין זה כי אם בית אלהים כי

יש בו מדעת קונו כי רם ה' וספל יראה

ואת רכא וספל רוח וכל מעשיך

יהיו לשם שמי' כגו' ודוק

סוף דב' שאין להקב"ה

בעולמו כי אם

יראת ה' היא אגרו כי זה כל האדם וזה חלקו בכל אשר יעמול תחת

השם ובדרך קדושים יתהלל וזהו ויהללוה בשערי' מעשיה ביל"א

ברוך החונן לאדם דעת ויתן לי מהלכים לעמוד בביאור משלי לפי אשר זכני
 ורוח מבינתו ענגי הוא צרחמיו יזכני לעשות ולשמור החל וגמור את כל
 דברי התורה באל' היטב ואני בה' אנפה אוחילה לאלהי ישעי ישמעני אלהי כה
 מעתיר בתפילתו הנעיר יאשיהו פינשו :

תם ספר משלי יי צורי וגואלי :

על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה נאם :
 יוסף בן זלמן ז"ל דרוקר מק"ק אמשטרדם :

